

ΧΑΡΙΛΑΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΑΤΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Τι. αται Δρ. 12.95

Πράξις Έκδ. Συρβευλίου 183 30]8]27

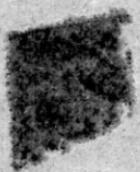

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Α. Μ. ΚΟΝΤΟΜΑΡΗΣ & ΣΙΑ
ΟΔΟΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6·ΑΘΗΝΑΙ

8958

1928

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

64

ΧΑΡΙΛΑΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΑΤΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ

ΑΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ "ΑΘΗΝΑ,,
Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ & ΣΙΑ
ΟΔΟΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6-ΑΘΗΝΑΙ
1927

*Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ
συγγραφέως.*

Τύποις: ΔΗΜ. ΑΕΔΗ Μικτιάδου 1

1. Ο θάνατος τῆς μητρός μου

‘Ο νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐπαναφέρονται σήμερον πρὸς τὰ δόπισω. ‘Ο μέγας αρίκος. ὁ ὅποῖς μὲ συνέδεε πρὸς τὸ παρελθόν ἐκόπη.

Ἡ μῆτηρ μου ἀπέθανε τὴν 13 Απριλίου 1901.

Πολλοὶ θέλοντες νὰ μὲ παρηγορήσουν μὲ ἐνθυμίζουν τὴν γεροντικήν της ἡλικίαν. Ἄλλὰ δὲν ἔννοοῦν, δτι, καθόσον τὰ ἔτη παρήρχοντο, ἐγίνετο στενώτερος ἔτι καὶ στερεότερος ὁ μεταξύ μας δεσμός.

Δὲν σκέπτονται, δτι, δσον παλαιοτέρα ἡ ἄγαπη τόσῳ πικρότερος ὁ πόνος^ς τοῦ χωριόμοῦ, καὶ δὲν γνωρίζουν, δτι, καθὼς εἰς τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν, οὕτω σχεδὸν καὶ τώρα, δτε συνεγγηράσαμεν καὶ οἱ δύο, ἡ μῆτηρ μου ἥτο ὁ πολικὸς ἄστηρ, ὁ ὅποῖς διηρύθυνε καὶ ἐρρύθμιζε τὰ βηματά μου εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς, δτι ἥτο τὸ κέντρον περὶ τὸ δποῖον ἐστρέφετο ἡ ὑπαρξία μου.

Τὸ αἰσθημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ συμμερισθῇ οὔτε νὰ καταγοήσῃ ὁ ἔχων ἰδικήν του οἰκογένειαν, ὁ γενόμενος κέντρον καὶ αὐτὸς πύκλου, ἐ ὅποῖς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὑπαρξίαν τοτ. Ἄλλ’ ὁ διερχόμενος τὴν ζωὴν μόνος καὶ ἔχων μητέρα, ως τὴν ἰδικήν μου, αἷς αὐτὴν προσκολλᾶται ώς τὸ τελευταῖον κα-

ταφύγιον. Παραβάλλομαι πρὸς πλοῖον, τὸ δποῖον ἀλλοτε ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἀγκυρῶν, καὶ τώρα σαλεύεται ὑπὸ τῶν κυμάτων, χωρὶς ἀγκυραν. Ἡ πρώτη ἔπεσεν, ἀφ' ὅτου ἀπέθανεν ἡ συζυγός μου· ἡ τελευταία ἔχαμη, ἀφ' ὅτου ἔχασα τὴν μητέρα μου.

Ἄλλὰ δὲν εἶμαι ἀγνώμων, δὲν εἶμαι ἀναίσθητος πρὸς τὴν ἀγάπην, ἡ δποῖα καὶ ἐκ τοῦ πλ.σίον καὶ μακρόθεν μὲ περικυκλώνει. "Ελαβον κατ' αὐτάς, ἐκτὸς τῶν τυπικῶν συλλυπητηρίων, ἐπιστολὰς τόσφ πλήρεις ἀληθῶς φιλίας, ὅστε βαθέως μὲ συνεκίνησσαν.

Οἱ εἶχων φίλους δὲν μένει μόνος. Ἡ φιλία εἶναι μέγα στήριγμα, τὸ μόνον ἐφεξῆς στήριγμά μου. "Οχι τὸ μόνον. Ἐνόσφ δύναται τις νὰ ἐργάζεται, γὰρ φρονῇ ὅτι ἡ ἐργασία του δὲν εἶναι ἀσκοπος καὶ ἀχρηστος. δὲν εἶχει δικαίωμα νὰ θεωρῇ βάρος τὴν ζωήν.

Καὶ οὕτε εἶναι αὐτὰ μόνα.

Ἐν ᾧ γράφω, δ ἀνεμος σείει μίαν μεγάλην λεύκην ἔναντι τοῦ παραθύρου μου, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Κηφισσιᾶς. Διακόπτω τὸ γράψιμον καὶ βλέπω τοὺς κλώνους της νὰ κινοῦνται ἀρμονικῶς. Καὶ ἀστράπτουν ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἥλιου τὰ δίχροα φύλλα της. Καὶ ἀκούω τὸν συριγμόν των, ἀλλοτε ἡχηρὸν καὶ ἀλλοτε σιγανόν, ἀναλόγως τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου. Καὶ ἐνθυμοῦμαι παλαιὰν ἐπιστολὴν γέροντος θείου μου, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μάμης μου. "Ἐνόσφ, ἔγραφεν, εὑρίσκω τέρψιν εἰς τὸ θέαμα τῆς φύσεως ἡ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καλοῦ βιβλίου, αἰσθάνομοι ὅτι ἡ ζωὴ ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὴν διέλ-

θη τι; δοσφ καὶ ἀν ἐπλήρωσεν ἀκριβὰ τὰ διόδια της.

Διατὶ εἰς τὰς ἀπολαύσεις αὐτὰς νὰ μὴ προστεθῇ καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀναμνήσεων, ἔστω καὶ δταν εἶναι ἀναμνήσεις ὁδύνης καὶ θρήνων;

Απέθανεν ἡ μήτηρ μου πλήρης ημερῶν. Ἀλλ' ὁ νοῦς της ἦτο ἀκμαῖος, τόσῳ τρυφερὰ ἡ καρδία της καὶ τόσον εὔρωστος ἡ κρᾶσις της, ὥστε δέν ἐφανταζόμην ἀναχωρῶν, ὅτι ἐκεῖνος ὁ χωρισμός μας θὰ ἦτο ὁ τελευταῖος. Μόλις εἶχα φθάσει πρὸ τεσσάρων ημερῶν εἰς τοὺς Παρισίους, δτε ἔλαβον τηλεγράφιμα τοῦ ἀδελφοῦ μου ὅτι ἀσθενεῖ βαρέως. Διατὶ δέν ἦλθεν ἀκίνδυνον τὸ τέλος της;

Ἐφύμασα εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλίγας ὡρας πρὸ τοῦ θυνάτου της. Αἱ φράσεις της ἤσαν διακεκομμέναι, αἱ λέξεις ἐξήρχοντο συγκεχυμέναι ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Ἀλλὰ μοῦ ἐσφιγγε τόσῳ τήν χεῖρα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι μὲ ἥσθάνετο πλησίον της.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

2. Δύο μικρεῖ.

Εἰς τὴν γωνίαν τῆς ὁδοῦ δύο μικροὶ ἵστανται. Ἡλιοκαῆ εἶνε τὰ πρόσωπα αὐτῶν καὶ τὰ ἐνδύματα των τετριμένα. Ἀσκεπεῖς καὶ οἱ δύο, καὶ ἡ μαύρη κόμη των ἄτακτος καὶ ἀκτένιστος, μόνη καλύπτει τὴν κεφαλὴν αὐτῶν. δασεῖα. Τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἀναστήματος καὶ μ' ὁμοιόμορφον περίπου τὴν πενιχρὰν περιβολήν, ἣν συμπλησσει καταπίπτουσα ἀπὸ τῆς ζώνης μέχρι τῶν γονάτων, μακρὰ ποδιά. Ο

εἰς κρατεῖ ἀνὰ χεῖρας τμῆμα χαρτίου κατερρευσα-
μένον, κατεσπιλώμενον, υπομέλαν, ἐφ' οὗ διακρίνον-
ται ἔξιτηλα τὸ ἀποτύπωμα πληθύνος δακτύλων
ἀφ' ὃν διῆλθε. Καὶ ὁ ἄλλος προστριβόμενος εἰς
αὐτόν, μηρὸν πρὸς μηρόν, ἀγκῶνα πρὸς ἀγκῶνα,
κλίνει πλαγίως καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπόν του ἐπὶ τοῦ
χαρτίου καὶ ἀκροάζεται μετὰ προσοχῆς τῆς ἀναγνώ-
σεως τοῦ γράμματος. Διότι εἶναι γράμμα, καὶ ὁ
φάκελλος αὐτοῦ ἐρριμένος, κεῖται πρὸ τῶν ποδῶν,
ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου, μὲ τὸ εἰκοσάλεπτον ἐρυζόν
αὐτοῦ σῆμα ἔξωθεν, γράμμα δι ἐπιτετηδευμένων
καλλιγραφικῶν χαρακτήρων γεγραμμένον, μετ' ἐπιμε-
λείας, μ' εὐθείας τὰς σειράς, ὡς διὰ χάρακος τε-
θέντος ὑποκάτωθεν ἵσως ἐπὶ τούτῳ, δπως τὰς
σημειοῦ. Καὶ ἀπευθύνεται, φαίνεται, πρὸς τὸν ἕνα
ἐκ τῶν μικρῶν, ἐκεῖνον δστις παρατηρεῖ πλαγίως
μετὰ προσοχῆς, ὡς προσπαθῶν νὰ μαντεύσῃ κάλ-
λιον ἀντιλαμβανόμενος αὐτῶν καὶ διὰ τὸ βλέψιμα-
τος τὴν ἀγνωστὸν αὐτῷ σημασίων τῶν ἐπὶ τοῦ
χάρτου σημείων, ἀτινα τῷ ἀπαγγέλλει ὁ σύντροφός
του, πλέον γραμματισμένος, καθ' ὅλα τὰ δεδόμενα,
ἀπ' αὐτόν, καὶ εἰς ὃν, δπως ἔξαγεται, κατέφυγεν
ἴνα τοῦ τὸ ἀναγνώση.

Καὶ ἀναγινώσκει ὁ μικρὸς διερμηνεύς, πράγ-
ματι. — «Καλαμάτα, 27 Μαρτίου 1889. Παιδί μου
Γιώργη. Πρῶτον ἔρχομαι νὰ ἐρωτήσω διὰ τὴν κα-
λήν σου ὑγείαν καὶ δεύτερον, ἀν ἐρωτᾶς καὶ δι'
ἡμᾶς, καλῶς ὑγιαίνομεν. Παιδί μου, σου γράφω
καὶ λέω πώς ἀφότου ἔφυγες είμαι εἰς μεγάλη ἀ-
νησυχία καὶ λαχταρίζω νύχτα καὶ μέρα, κάθε ὥρα

καὶ στιγμὴ πῶς νὰ βρίσκεσαι μοναχό σου σὲ τόσο
μεγάλη πολιτεία, ποῦ χάνονται οἱ μεγάλοι καὶ ὅχι
ἔσù δέκα χρονῶν παιδί, καὶ τὶ νὰ γίνεσαι Τὸ
γράμμα σου ἔλαβα, δποῦ μοῦ ἔγραφες πῶς ὁ μπάρ-
μπας σου ὁ Ἀντώνης ἐφρόντισε καὶ σ' ἔβαλε σ'
ἔνα μαγαζί μὲ τριάντα δραχμὰς τὸν μῆνα. Ἐκαμ
παιδάκι μου, τὸ σταυρό μου οὐ ἐπαρακαλέσθηκα στὸ
Θεὸ δέρμες νὰ μοῦ κόβῃ καὶ χόνους νὰ σοῦ τὶς
δίνη. Ἐλαβα καὶ τὰ δύο τάληρα ποῦ μοῦ ἔστειλες
ἀπὸ τὸ μισθό σου μὲ τὸν Παναγιώτη καὶ σὲ εὐχή-
θηκα ἡ δυστυχισμένη πέτρα νὰ πιάνης καὶ μάλαμα
νὰ γίνεται. Τόρα, ἀπὸ τότε ἔχω τρεῖς μῆνας νὰ
μάθω γιὰ σένα, Τί κάνεις, τί γίνεσαι δὲν ἥξερω.
Ξημερώνει, βραδυάζει, μὲ τὴν ἔννοια σου πέφτω
καὶ μὲ τὴν ἔννοια σου ξυπνῶ. Ἡ ἀδελφή σου
μοῦ λέει. «Νὰ μὴ στενοχωριέσαι, τί κάνεις ἔτσι,
θ' ἀρρωστήσῃς, καημένη μητέρα. Μὰ ἐμένα ὑπνος
δὲν μοῦ πάι, σὰ συλλογίζομαι δλοένα ποῦ νὰ εἰσα
καὶ πῶς νὰ περνᾶς. Οσους ἔρχονται ἀπ' αὐτοῦ
πηγαίνω καὶ τὸνς ρωτῶ γιὰ σένα, μὰ ἀριὰ καὶ
ποὺ νὰ βρῶ κανένα νὰ μοῦ πῇ πῶς σὲ εἶδε. Ἡ
ἀδελφή σου μοῦ λέει πάλι.» «Μὰ ποῦ νὰ τὸν
ἴδουνε, Μάνα! τόσος κόσμος κεῖ πέρα...» μὰ ἐμένα
μοῦ φαίνεται σὰ νὰ σ' ἔχω χαμένο καὶ σένα σὰν
τὸν πατέρα σου...

Καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἔξακολουθεῖ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τό-
νου καὶ δι' ἀναλόγων φράσεων, ἀνησυχίαν καὶ λύ-
πην καὶ ἀγωνίαν ἔκδηλουσσα. Προθήλως, μητρὸς εἴ-
ναι τὸ καταρρακωμένον γράμμα, μητρὸς ἀγραμμά-

του καὶ πτωχῆς, διὰ ξένης βέβαια χειρὸς γραφέν· μητρός, ἥτις θὰ κατέφυγεν ἵσως καὶ αὐτὴ εἰς κανένα γραμματισμένον διὰ νὰ τῆς τὸ γράψῃ, ὑπαγορεύουσα αὐτῷ, ὅπως ὁ υἱός της τώρα εἰς τὸν μικρὸν φίλον του διὰ νὰ τοῦ τ' ἀναγνώσῃ. Καὶ ἡ ἀγωνία, ἣν ἐκφράζει, εἶναι ἡ ἀγωνία τῆς χωρισμένης ἀπὸ τὸν υἱόν της αὐτόν, δν ἔστειλε, φαίνεται μακράν, εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν πολιτείαν. περὶ ἣς δομιλεῖ, εἰς τὴν Ἀθήνα, εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀναγκασθεῖσα πιθανῶς ὑπὸ τῆς δυστυχίας, διὰ νὰ εὑρῃ πόρον ζωῆς, καὶ ἀγνοεῖ ἔκτοτε τί γίνεται, καὶ πονεῖ διὰ τὸν χωρισμόν του.

Ο μικρὸς ἀναγινώσκει ἀργά, πιστῶς, εὔσυνειδήτως, συλλαβιστά, ἀπομονῶν τὰς λέξεις, διαιρῶν αὐτὰς μίαν πρὸς μίαν, ώς νὰ ταῖς ἀποδίδῃ ὑπέροχον ἔννοιαν. Καὶ ὁ ἄλλος ἀκούει, ἐν σοβαρότητι συγκεγινημένος κάπως, παρακολουθῶν τὸ βλέμμα τοῦ φίλου του φερόμενον ἐπὶ τῶν γραμμῶν, διαπορούμενος ἵσως καθ' ἕαυτὸν πῶς τ' ἄψυχα αὐτὰ στοιχεῖα, τὰ χαραγμένα διὰ μελάνης ἐπὶ τοῦ χάρτου, νὰ ἡμποροῦν νὰ τῷ φέρουν τὴν φωνὴν τῆς μάνας τιν, νὰ τῷ φανερώνουν τί σκέπτεται, νὰ τῷ μεταδίδουν πληροφορίας, νὰ τῷ διαβιβάζουν ἐρωτήσεις, ώς νὰ τὴν ἔχῃ ἐμπροστά του καὶ νὰ τὴν ἀκούῃ τὴν ἴδιαν.

Πρὸ τοιῶν μηνῶν τὴν ἀφῆκεν ἔκεī κάτω, εἰς τὴν πατρίδα των, εἰς τὴν Καλαμάταν, καὶ ἔφυγε, καὶ ἤλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας πλησίον τοῦ θείου του Ἀντώνη, διὰ νὰ τὸν βάλῃ εἰς κανένα μαγαζὶ ἢ νὰ τὸν μάθῃ καμμίαν τέχνην. Καὶ ἔκτοτε πλανᾶται τὸ παιδίσκον ἀνὰ τὴν πρωτεύουσαν, ὑπὸ τὴν

προστασίαν μὲν τοῦ θείου του πάντοοτε, ἀλλ' ἀφημένον εἰς τὰς ἴδιας του δυνάμεις, ἐργαζόμενον ὅπως ζήσῃ καὶ ἀμειβόμενον διὰ λογαριασμόν του, ὃ πηρέτης εἰς ἔνα μαγαζί, εἰς τὸ διοῖον τὸν ἔβαλε, μικροσκοπικὸς παλαιστὴς τοῦ ἀγῶνος τῆς ζωῆς.

Καὶ ίδοὺ δόποῦ ἡ πτωχὴ μητέρα του, τὴν δοποίαν ἔνομιζεν, δταν ἔφευγεν. δτι τὴν ἔχανεν διὰ παντός, ἡ ἀπομείνασα ἔκεī, εἰς τὸν τόπον των. χήρα μὲ τ' ἄλλα δύο της μικρά, ἀποφασίσασα νὰ τὸν ἐμπιστευθῇ ως εἰς ἄλλην μητέρα εἰς τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὴν Ἀθήνα, ως τὴν ὀνομάζει, τὴν μεγιλην αὐτὴν πολιτείαν, ἦν μεγαλοποιεῖ ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπαρχιωτική της φαντασία, ίδοὺ δόποῦ τοῦ γράφει τώρα — Περίεργον! ως νὰ τοῦ διμιλῇ ἀπὸ τὴν ἄκραν ἔκείνην τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν, γιὰ νὰ τὸν ἐρωτήσῃ τί κάμνει καὶ νὰ μάθη τί γίνεται..

— Παιδί μου, λέγει, παιδί μου, νὰ ἔχῃς τὴν εὔχή μου, ν' ἀκοῦς τὸν μπάρμπα σου τὸν Ἀντώνη σὲ δτι καὶ ἀν σοῦ λέη σὰν νὰ εἴμαι ἐγὼ ἡ ἴδια. Νὰ κάνῃς τὴν δουλειά σου ἄξια καὶ τίμια γιὰ νὰ γίνῃς καλὸς ἀνθρωπος καὶ νὰ ἴδω κι' ἐγὼ καὶ τ' ἀδέρφιας σου καλὸ ἀπὸ σένα, μιὰ καὶ θέλησε ὁ Θεὸς καὶ μᾶς ἐπῆρε τὸν Πατέρα σου καὶ μᾶς ἀφησε στοὺς πέντες δρόμους. Ν' ἀκοῦς τὸν ἀφεντικό σου καὶ νὰ κάνῃς δτι θελήματα σου λέει. Τά λεπτὰ σου νὰ τὰ φυλᾶς καὶ νά μὴν τὰ οκορπᾶς ἔδω κι' ἔκεī καὶ ἄμα σοῦ περισσεύουν ἥ

νὰ τὰ δίνῃς στὸν μπάρμπα σου νὰ σοῦ τὰ φυλάῃ
 ἢ νὰ βρίσκῃς ἀνθρώπον πιστὸν ἀπὸ τοὺς πατριῶτες
 μας καὶ νὰ μοῦ τὰ στέλνῃς.. Μοῦ εἶπαν πᾶς αὐ-
 τούς εἶναι καὶ ἔνα σχολεῖο γιὰ τὰ φτωχὰ παιδιά,
 τῶν πόρων, καὶ ἔγραψα καὶ εἰς τὸν μπάρμπα
 σου νὰ σὲ βάλῃ καὶ ν' ἀρχίσῃς γιὰ νὰ μάθῃς καὶ
 λίγα γράμματα, γιατὶ σήμερον δποιος δὲν ξέρει
 γράμματα χάνεται...”

Τὸν συμβουλεύει δ' οὕτω ἐπὶ μαρούν, ἐν ἀφελείᾳ
 μετὰ πόνου ψυχῆς, διὰ κοινοτάτων, ἀλλὰ πλήρων
 ποιῆσεως ἐν τῇ πεζότητι των ἐκφράσεων, μητρὸς
 ποθούσης νὰ ἴδῃ τὸ τέκνον της ἀποξῶν ἐκ τῆς ἐρ-
 γασίας του ἐν τιμῇ, καὶ βοηθοῦν καὶ τὴν οἰκογέ-
 νειάν του, καὶ γινόμενον ἄνδρα τέλειον, καὶ ἀπο-
 καθιστάμενον, καὶ αὐτὸν καὶ τὸν περὶ αὐτὸν ἐν εὐ-
 τυχίᾳ. Καὶ τῷ δίδει ἐπὶ πολὺ δδηγίας καὶ περὶ
 τῶν ἔλαχίστων, καὶ τὸν νουθετεῖ, καὶ τὸν ποδηγετεῖ,
 ἢ καλὴ ἑπαρχιῶτις, πῶς πρέπει νὰ βαδίζῃ ἐν τῷ βίῳ,
 ἀπαραλλάκτως, νομίζεις, δπως θὰ τὸν ἐποδηγέτει,
 δταν ἦτο βρέφος καὶ θὰ τὸν ἐμάνθανε πῶς νὰ
 βαδίζῃ ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ ἐδάφους τοῦ ταπεινοῦ των
 οἰκίσκου. Καὶ διὰ μικρὸς συγκινεῖται προδήλως ἐπὶ
 μᾶλλον ἐφ' δσον προβαίνει ἢ ἀνάγνωσις, καὶ ἐπὶ
 τῆς φυσιογνωμίας αὐτοῦ ἀποτυποῦται ἐκφρασίς ἐν-
 δομύχου ψυχικῆς ἐργασίας, ἥτις τελεῖται, φαίνεται,
 ἐν αὐτῷ ύπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ γράμματος καὶ τὸ
 ὅμμα τοῦ πλέει ἐνίστε διὰ μιᾶς ύγρὸν εἰς αἴφνι-
 λιον δάκρυ.. ...

“Ομως, ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς, ἀποσδόκητον νέφος

τεκίασε τοῦ παιδίου τὴν μορφήν. Τὰς παρειάς του
ἀνέρχεται παραδόξως βίαιον ἐρύθημα καὶ λευκαίνον-
ται τρέμοντα τὰ χεῖλη του. Οἱ ὄφθαλμοὶ αὐτοῦ
μαγευθύνονται ἐν ἐκπλήξει καὶ σχεδὸν ἀνοίγει τὸ
στόμα ἀποροῦν.

Προθβαίνουσα λέγει ἡ ἐπιστολή:

«Παιδί μου Γιώργη, κάποιος ἀπὸ τοὺς πατριῶ-
τες ἥρθε ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐρώτησα καὶ μοῦ εἶπε
πᾶς εἰσαι κακὸς παιδί, δὲν δουλεύεις τακτικὰ εἰς
τὸ μαγαζί καὶ γυρίζεις μὲ τοὺς μπερμπάντες στὰ
σοκάκια καὶ ξοδεύεις τὰ λεπτά σου, δπως τύχη.
Ἐγώ, παιδί μου διν ἐπίστεψα, μὰ κύτταξε καλὰ
νὰ μὴν τύχῃ καὶ εἶναι ἀληθειο, γιατὶ δὲν θέλω
νὰ σὲ ξέρω πιὰ γιὰ παιδί μου...»

Εἶναι πραγματικῶς διάδοσις ἡ ἀνακοινωθεῖσα
αὐτῇ εἰδησις ἢ εἶναι τέχνασμα τῆς καλῆς μητρὸς
ἐπιθυμούσης νά δοκιμάσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ παι-
δίου; Ἀδηλον. Ἄλλ’ ἐκεῖνος, ἐφ’ ὅσον προχωρεῖ
ἡ ἀνάγνωσις, ἐπὶ τοσοῦτον κοκκινίζει ἐξ ἀγανακτή-
σεως κι’ ἔξαγριοῦται, καὶ μὴ συνερχόμενος πλέον:

Ψέματα! ἀνακράζει αἴφνης ἐν δογῇ, εἶναι
ψεύτης...

— Ποιὸς νᾶν’ αὐτὸς τάχα; λέγει διακόπτων
τὴν ἀνάγνωσιν ἐρωτηματικῶς ὁ σύντροφός του.

Τὸν ξέρω κι’ ἔγὼ τὸν φεύτη;..... ἀπαντᾷ ἐπὶ
μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁριζόμενος ὁ παῖς.

— Σὲ φιλῶ. — Ἡ μητέρα σου Ἀγγελική. ἐπα-
νέλαβεν ὁ ἄλλος.

Ἐτελείωσεν ἡ ἐπιστολή.

Καὶ οἱ δύο μικροὶ ἀποχωρίζονται.....

— Πότε θάρρης νὰ κάνουμε τὸ γράμμα ποὺ
θὰ τῆς στείλω; ἐρωτᾶ δὲ πρῶτος.

— Τὸ βράδυ νὰ μὲ περιμένῃς στὸ μαγαζί.

Δίδουν τὰς χεῖρας ἀποχαιρετιζόμενοι, ὡς μεγάλοι
συμφωνοῦντες περὶ σπουδαίας τινος ὑποθέσεως. Καὶ,
ἐνῷ δὲ ἀναγνώστης τοῦ γράμματος ἀπέρχεται ἥδη,
δὲ φίλος του ἵσταται ἀκόμη ἐπὶ μακρόν, διπλώνει
μετὰ προσοχῆς τὸ ὑπομέλαν καὶ κατεσπιλωμενον
χαρτίον καὶ, ἐνῷ τὸ εἰσάγει εὐλαβῶς καὶ τὸ ἐνα-
ποθέτει εἰς τὸν κόλπον του:

— Ψεῦτες ὑποτονθορύζει ἐκ νέου μεταξὺ τῶν
δόδοντων του θυμωδῶς, ψεῦτες....

ΜΙΧΑΗΛ ΜΙΤΣΑΚΗΣ

3. Τὰ δεινὰ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας

Ἐντὸς τῶν πόλεων οἱ Ἑλληνες κατεῖχον ἴδιας
συνοικίας, χωρισμένοι τῶν Ὁθωμανῶν, οἱ δοποῖοι συ-
νήθως ἔζων ἐντὸς τοῦ ὑπερέχοντος τῆς πόλεως
φρουρίου, ἐνθα τοιοῦτον ὑπῆρχεν. Ἐλλὰ καὶ ἐκ τῶν
οἰκων των ἥδυναντο οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐκδιωχθοῦν.
Εἰς τὰ Χανιὰ τῆς Κρήτης, ἐν ἔτει 780, ἀπηγο-
ρεύθη εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἐπὶ δύο μῆνας νὰ δια-
νυκτερεύουν εἰς τὰς ἐντὸς τῶν τειχῶν οἰκίας των,
διότι δὲ Ἐπίσκοπος ἀπετόλμησε νὰ εἰσέλθῃ ἐφιππος
εἰς τὴν πόλιν, τὸ δοποῖον δικαίωμα εἶχον μόνον οἱ
ἀρχιεπίσκοποι,

Οἱ ραγιάδες ὕφειλον νὰ ἀφιππεύουν ἀμα συνήν-
των Τούρκον καθ' ὅδον καὶ νὰ περιμένουν, ταπει-
νῶς παρὰ τὴν δόδον ἵσταμενοι, ἔως δτου νὰ διαβῇ.

Ούδεις ὑπελείπετο ἔξευτελισμὸς πρὸς διαρκῆ ἐνδειξιν τῆς δουλικῆς ἀπέναντι τῶν Ὀθωμανῶν θέσεώς των. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ χρωματίζουν τὰς οἰκίας των, παρὰ διὰ χρωμάτων σκαιῶν, ἐπὶ ποινῇ δὲ θανάτου ἀπηγορεύετο ἡ χρῆσις τῶν χρωμάτων, διὰ τῶν δποίων οἱ Τοῦρκοι ἐκόσμουν τὰς ἰδιάς των οἰκίας. Ἡτο ἔπισης ἀπηγορευμένον νὰ ἐνδύωνται ἄλλως ἢ διὸ ὑφασμάτων εὔτελῶν ὁρισμένου χρωματισμοῦ. Ωρισμένον ἔπισης ἦτο τὸ χρῶμα τῶν ἐμβάδων καὶ τοῦ περὶ τὸ φέσιον σαρικίου δι’ ἐκάστην φυλήν, ἄλλο διὰ τοὺς Ἑλληνας, ἄλλο διὰ τοὺς Ἄριενίους, ἄλλο διὰ τοὺς Ἰουδαίους. Ωρισμένον ἦτο τὸ σχῆμα τοῦ καλπακίου, διὰ τοῦ δποίου οἱ προύχοντες ἐκόσμουν τὴν ταπεινήν κεφαλήν των.

Καὶ οἱ προνομιοῦχοι ἀκόμη ἴερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἐδένησε νὰ περικόψουν τὸν γῦρον τοῦ πίλου αὐτῶν καὶ νὰ φέρουν τὸ ὑπὸ τῆς συνηθείος καθιερωθὲν ἥδη γαλυμμαύχιον.

Ἡ οἰκοδομὴ ἐκκλησιῶν νέων ἐπ’ οὐδενὶ λόγῳ ἐπετρέπετο εἰς τούς χριστιανούς. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπισκευὴν τῶν παλαιῶν ἀπητεῖτο ἀδεια εἰδικὴ ἐκάστοτε, ἥτις ἀντὶ πολλῶν χρημάτων καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπετυγχάνετο.

Οὐδὲ κώδωνας ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν. Εἰς προνομιούχους τινὰς χώρας παρεχωρεῖτο σπανίως καὶ κατ’ ἔξαιρεσιν ἡ πρὸς τοῦτο ἀδεια, ἐνīα δὲν ὑπῆρχον Τοῦρκοι πλησίον, διὰ νὰ ἀκούωσι τὸν ἥχον αὐτῶν, ώς λόγου χάριν εἰς τὰ ἐν Χίφ Μαστιχοχόραια. Ἀλλ’ οἱ Μαστιχοχόραι, δφεὶλοντες ἀφ’ ἐνὸς οχετικήν

τινα εὐημερίαν, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ σουλτανικοῦ χαρεμίου ἔξαρτησίν των, δὲν ἥσαν ἀφ' ἐτέρου κύριοι τοῦ καρποῦ τῶν κόπων των· τὸ ἥμισυ τῆς μαστίχης, ἀνῆκεν αὐτοδικιάως εἰς τὸ χαρέμιον, τοῦ δὲ ἐτέρου ἥμισεως ἡ πώλησις δὲν ἐπετρέπετο, εἰμὴ εἰς τὴν δριζομένην ὑπὸ τοῦ ἀγᾶ τιμήν. Λὲν ἐπετρέπετο ἐπίσης ἡ καλλιέργεια τῆς μαστίχης πέραν καὶ ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὁρισμένων χωρίων. Συνήθως δὲ ἡ ὑπαρξίας φυσικοῦ τινος οἰουδήποτε πλούτου ἀπέβαινεν, ἀντὶ εὐεργετικῆς, πηγὴνέων δεινῶν καὶ προσθέτων ἐπιβαρύνσεων εἰς τοὺς πλουσιοχάρους Ραγιάδες. Πλησίον τῆς Κανδήλας ἐν Πελοποννήσῳ ἐπῆρχε σπήλαιον, δπου ἡ χιῶν διετηρεῖτο καθ' ὅλον τὸ θέρος. Οἱ ἀτυχεῖς Κανδηλιῶται ὥφειλον νὰ μεταφέρουν ίδιαις δαπάναις τὴν χιῶνα εἰς τὸ σεφάγιον τοῦ πασᾶ εἰς Γριπολιτσᾶν. Οὐδὲ περιωρίζετο εἰς μόνον τὸ ἀξίωμα τοῦ πασᾶ τὸ δικαιώμα τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ ἀγγαρεῖν εἰς τοὺς χριστιανούς. Ηᾶς Τούρκος ἔξήσκει κατὰ βούλησιν τὸ δικαιώμα τοῦτο.

Εἰς τὰς μεταξὺ χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν διαφορὰς ἡ μαρτυρία χριστιανοῦ δὲν ἦτο δεκτὴ οὕτε ὑπὲρ οὕτε κατά. Ὁ φόνος χριστιανοῦ ὑπὸ Τούρκου δὲν ἐμεωρεῖτο ἔγκλημα. Χριστιανὸς δμως δὲν ἡδύνατο νὰ φονεύσῃ Ὁ θυμαγόν οὕτε ἐν ίδιᾳ ἀμύνῃ. Καὶ ἐὰν ἀπλῶς ἀπετόλμα νὰ πατάξῃ Τούρκον, ἐπιμωρεῖτο συνήθως δι' ἀμέσου θανάτου ἢ τὸ ἐλάχιστον ἐρραβδίζετο ἀνηλεῶς καὶ ὑπεβάλλετο εἰς βαρύτατον πρόστιμον. ἢ ἀν δμω ὁ προσβληθεὶς ἦτο ἐκ τῶν περιβε-

βλημένων θρησκευτικὸν χαρακτῆρα πρασινοσαρίκων
ἔμισθον, τότε ἡ ποινή ἦτο ἀφευκτος θάνατος.

Ἄλλοθι διὰ χορημάτων ἥδυναντο νὰ ἔξαγορα-
σθοῦν παντὸς Τούρκου ἡ εὐμένεια καὶ ἡ προστα-
σία. Ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου μέχρι τοῦ τελευταίου
ὑπαλληλίσκου, πάντες οἱ ἐν τέλει διετρέφοντο οὐ-
τῶς ἐκ τῶν ἴδρωτων τοῦ καταπιεζομένου Ραγιᾶ, δ
ὅτε ἄλλημικῆς λαὸς διετύπωσε τὴν μακρὰν καὶ σκλη-
ρὰν αὐτοῦ πεῖραν διὰ τῆς γνωστῆς παροιμιώδους
ἐκφράσεως. «Τοῖον εἶδες ἀσπρὰ θέλει, κι' ἄλλον
εἶδες, κι' ἄλλα θέλει».

Τὸ προχειρότερον μέσον κιβερνητικῆς ἀργυρολο-
γίας καὶ καταλιέσσως συνάμα ἦτο ἡ εἰσπραξὶς τοῦ
κεφαλικοῦ φόρου. χαρατσίου. Ἐκαστος Ραγιᾶς ἦτο
ὑποχρεωμένος νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον τοῦτον, ἐπὶ¹
ἔξαγορῷ τῇ ζωῆς του. Ωφειλε δὲ ἀείποτε, ἔξερχό-
μενος τοῦ οἴκου του νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀπο-
δεικτικὸν τῆς πληρωμῆς, ἄλλ' ἡ τοιαύτη προφύλαξις
δὲν ἦτο ἀριετὴ πάντοτε, δπως τὸν ἀπαλλάξῃ τῶν
δύνηων ἀρκαγός τινος φροσαυλέκτου. Το ἀποδει-
κτικὸν τοῦτο ἦτο χαρατσοχάρτιον διελάμβανε φητῶς,
ὅτι ἀντὶ τοῦ εἰσπραχθέντος χαρατσίου ἐπετρέπετο
εἰς τὸν πληρώσαντα νὰ φέρῃ ἐπὶ ἐν ἔτος τὴν κε-
φαλὴν ἐπὶ τῶν ὅμων του.

Ο φόρος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν δὲν ἦτο βαθύς,
ἄλλ' οἱ φορολογούμενοι, παρεκτὸς τοῦ νομίμου πο-
σοῦ τοῦ πρωτοισμένου διὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον,
ἐπλήρωνον ἵσον ἀν μὴ μεγαλύτερον ἐνίστει ποσὸν
πρὸς ὄφελος τῶν εἰσπρακτόρων. Αἱ τοιαῦται κατα-
χοήσεις καὶ δ ἀτιμωτικὸς τῆς ἐπιβολῆς του χαρα-

κτήριο ἀπετέλουν τὸν κεφαλικὸν φόρον μισητότερον καὶ τῆς ἐπαχθοῦς δεκάτης καὶ πάντων τῶν λοιπῶν καὶ ποικίλων μέσων, διὰ τῶν ὅποιων ἐτρέφετο ἡ τουρκικὴ φορολογία, ἔκμυζῶσα τὸν ἴδρωτα τῶν δεινοπαθούντων Ραγιάδων.

Εὔτυχέστεροι τῶν λοιπῶν Ἐλλήνων ἐθεωροῦντο οὐχί ἄνευ λόγου, οἱ κάτοικοι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἐνθα οἱ Τοῦρκοι δὲν διέμενον διαρκῶς. Ἀλλ' ὅ ε κατὰ τὸ ἕαρ ἐκάστου ἔτους ὁ καπετάν πασᾶς, ὑπὸ τὴν κυβερνητικὴν τοῦ ὅποιον δικαιοδοσίαν ὑπῆγοντο αἱ νῆσοι, ἐνεφανίζετο μετὰ τοῦ στόλου πρὸς εἴσπραξιν τοῦ φόρου, οἱ ἀτυχεῖς νησιῶται ὑπέφερον διὰ μιᾶς καὶ συσσωρευμένα τὰ δεινὰ ὅσταν ἐπὶ ἐν ἔτος ἔμενον ἀπηλλαγμένοι. Ἀμιλλώμενοι πρὸς τοὺς τῆς στερεᾶς συναδέλφους του ὁ πασᾶς, παρεκτός τῶν νομίμων φόρων, εἰσέπραττε διὰ τῆς βίας προσφορὰς καὶ δῶρα διπλανάζοντα τὴν νόμιμον δῆθεν τῶν νήσων φορολογίαν. Οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ναῦται προσέτι τοῦ στόλου, μιμούμενοι τοῦ ἀρχηγοῦ τὸ παράδειγμα, ἐλαφυραγώγουν πρός ἵδιον ἔκαστος ὅφελος τοὺς περιδεεῖς χριστιανούς. Εἰ: μάτην ἔφευγον οὗτοι εἰς τὰ ὅρη ἦ ἐκρύπτοντο ἐντὸς σπηλαίων, εἰς μάτην ἐθαπτον ἐντὸς τῆς γῆς τὰ κειμήλια των. Οἱ Τοῦρκοι συλλαμβάνοντες τοὺς προκρίτους, ἐρράβδιζον οὐτοὺς ἀνηλεῶς, μέχρις οὖς αἱ γυναικές των ἔφερον, διὰ τι εἶχον καὶ δὲν εἶχον καὶ ἔξηνάγκαζον τοὺς κρυπτομένους νὰ παρουσιασθοῦν καὶ οὕτο. Συχνάκις δὲ οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν λαφυραγωγίαν ἀπῆγον σιδη-

ροδεσμίους καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν.

”Αλλως δ’ ἡ ἀπαγωγὴ νέων ἀπὸ τῶν νήσων ἡ ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς στερεᾶς ἥτο τακτικὸς φόρος αἴματος, τὸν ὅποιον μετὰ στεναγμῶν ἐπλήρωνεν ὁ ἔλληνικὸς λαός πρὸς προμήθειαν ναυτῶν εἰς τοὺς στόλους τοῦ σουλτάνου.

”Αληθῶς ἡ πληγὴ αὕτη δὲν ἐξισοῦτο πρὸς τὴν ἀκαταλόγιστον συμφορὰν τοῦ παιδομαζώματος, διὰ τοῦ ὅποίου περιοδικῶς ἀπεδεκατίζετο ἄλλοτε τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἀποσπωμένου ἀπὸ τῶν κόλπων αὐτοῦ τοῦ ἄνθους, του. Κατὰ πενταετίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ταγμάτων τῶν γενιτσάρων, στρατολόγοι περιήρχοντο τὰς ἔλληνικὰς χώρας καὶ παρελάμβανον διὰ τῆς βίας τὸ πεμπτὸν τῶν νέων ἀρρένων ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου ἔτους, ἐκλέγοντες τοὺς εύρωστοτέρους καὶ ὑγιεστέρους. Οἱ δυστυχεῖς γονεῖς ἐγνώριζον, διτι τὰ τέκνα των ἀποξενώνονται διὰ παντός, διτι θὰ ἔξισλαμισθοῦν, διτι θὰ ζήσουν καὶ θὰ ἀποθάνουν ως Γενίτσαροι. Ἡ μέλλουσα τοῦ γένους ἐλπὶς ἀντὶ στηρίγματος μετετρέπετο εἰς μάστιγά του, ἐκ τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ ἔχαλκουργοῦντο τὰ δπλα τῶν διωκτῶν των. Οὐδέποτε ἔθνος, δουλωθέν, ὑπέστη βασάνους, ὅμοίως πρὸς τοῦ παιδομαζώματος τὰ δεινά.

”Ἡ δουλεία αὕτῃ ἐλογίζετο ὡς μικρὸν πάθημα ἀπέναντι τοῦ φοβεροῦ φόρου, δι’ οὗ οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἐστεροῦντο τῶν τέκνων των, δπως τὰ ἴδουν διὰ τῆς βίας ἀρνούμενα τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ κατατασσόμενα εἰς τὰ τάξεις τῶν μισητῶν ἔχθρῶν. Ἡ ὑπαρξία αὕτη τοῦ Ἔθνους δι-

X. Ἀντωνάτου Ἀναγνωστεικὸν ΣΤ'. τάξεως Δημοτικοῦ 2

ἔκινδύνευε διὰ τοῦ περιοδικοῦ ἀποδεκατισμοῦ τῆς νεότητός του. Εὐτυχῶς τὸ παιδομάζωμα κατηργήθη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλ' ἡ ἀνάμνησίς του ἐπέκειτο εἰσέτι ως ἐφιάλτης ἐμπνέων τὸν τρόμον ἀνὰ πᾶσαν Ἑλληνικὴν ἐστίαν, ἢ δὲ ναυτολογία διετήρει ἀείποτε ζῶσαν τὴν ἀνάμνησιν ἔκεινην. Ναὶ μὲν ἡ ναυτολογία αὕτη δὲν ἐφηρμόζετο ἐπὶ τοσούτου ἀριθμοῦ Ἑλλήνων, ὥστε νὰ περιορίζεται ἡ τοῦ ὅλου ἔθνους προαγωγή, οὐδὲ ἐπιβάλλετο εἰς τοὺς ναυτολογουμένους ἡ ἀπάροντσις τῆς πατρώας θρησκείας. Ἀλλ' οὐχ' ἡττον ἐθρήνουν οἱ πανταχοῦ κατοικηταὶ τῶν παραλίων κωμῶν διὰ τοὺς ναύτας, τοὺς ὁποίους ἡ σουλτανικὴ αὐθαιρεσία ἀφήρπαζεν ἐκ μέσου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Κ. ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

41. Η πατρὶς ποῦ Ρήγα.

Μὲ μεγάλην συγκίνησιν ἤκουσα ἐν τῇ σιδηροδρομικῇ ἀμάξῃ, δτε τὸ πρῶτον κατηρχόμην εἰς Λάρισσαν, δτι ἐπλησιάζομεν τὸ Βελεστῖνον. Οὗτε αἱ ἀρχαῖαι Φεραὶ καὶ ὁ Ἄδμητος, οὗτε τῆς Ἀλκήστιδος ἡ συζυγικὴ ἀγάπη καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἡ ταπεινὴ θυσία, οὗτε τοῦ Ἡρακλέους ἡ πάλη μετὰ τοῦ θανάτου, οὗτε ἀκόμη τοῦ μεγάλου Ἰάσονος τὸ θλιβερὸν τέλος, ἐκέντησεν τόσον τὴν καρδίαν καὶ τὸ πνεῦμά μου.

Μόνον ὁ Βελεστῖνος, ὁ ταπεινὸς καὶ ἄσημος Βελεστῖνος, μὲ τὸν μουδίρην καὶ τὸν μπέην του, τοὺς χαμηλοὺς οἰκίσκους τῶν δούλων καὶ τοὺς ὑψηλοὺς πύργους τῶν ἀγάδων, μὲ τὰ ἐπηρμένα μέ-

τωπα τῶν κατακτητῶν καὶ τὰς κυπτούσας κεφαλὰς τῶν κατακεκτημένων, μὲ τὸ σκότος τῆς δουλείας καὶ τὴν πυκνὴν διμήχλην του. παρέστη πρὸ τῶν ὁφθαλμῶν μου δλοφάνερος. Καὶ αἴφνης χαμηλὸς οἰκίσκος, χαμηλότερος ἐκείνου, ὃν οἱ ἀρχαῖοι πενέσται τῆς χώρας αὐτῆς κατώχησάν ποτε, μοῦ ἔδειξεν ὑπὸ ἀβέβαιον φῶς λυχνίας γέροντα ὑψηλόν, λευκόμαλλον, κύπτοντα ὑπὸ τὸ βάρος δυνατῆς συμφορᾶς καὶ γραῖαν γυναῖκα ἄφωνον χαμοί, καὶ γυναῖκας ἄλλας καὶ ἄνδρας καὶ παιδιὰ δλους συμμαζευμένους ἐκεῖ κατατρομαγμένους, ἀναμένοντας ἀπὸ ὡρας εἰς ὡραν φοβερὰν κραυγὴν—καὶ φοβερώτερον κτύπημα θανάτου ὡς ἡ οἰκογένεια τοῦ Πριάμου παρὰ τὸν βωμὸν τῶν Ἐφεστίων ἀνέμενεν τοὺς ἐπιδρομεῖς. | Καὶ ἴδοὺ ἡ κραυγὴ ἀκούεται [εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον καὶ ἡ φωτοβολὴ φθάνει ἀγρία, ἡ θυρὶς θραύεται καὶ πηδῶσιν ἐντὸς μαχαιροφόροι, ἐκσπῶντες τὸν θυμόν των κατὰ ἀόπλων καὶ ἀνυπερεσπίστων θυμάτων.

Καὶ ἦσαν τὰ ἀτυχῆ αὐτὰ καὶ ἀνυπεράσπιστα θύματα ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ συγγενεῖς δεκαοκταετοῦς νεανίου, ὅστις μὴ δεχθεὶς νὰ διαπεράσῃ ἐπὶ τῶν νώτων του διὰ τοῦ ρεύματος τὸν ἀγανὸν τὸν ἔπινιξεν εἰς τὰ θολὰ νερά του. Καὶ παρηκολούθουν τώρα διὰ τῆς φαντασίας τὸν φλοιγερὸν νεανίαν φεύγοντα τῆς πατρικῆς στέγης, τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὁφθαλμούς, ἄλλὰ πλήρη μίσους τὴν καρδίαν καὶ δρκουν ἐκδικήσεως τὰ χεῖλη, πλανώμενον εἰς τὴν ξένην, ψάλλοντα τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἐλευθέρου πολίτου, σαλπίζοντα

τὴν ἡμίθεον καταγωγὴν τῶν ἀγγαρευομένων δούλων, πασχίζεντα νὰ κινήσῃ εἰς συμπάθειαν τοὺς ἔξενους νὰ συνδαυλίσῃ τὴν κοιμωμένην λάβαν τῶν πατριωτῶν καὶ ν' ἀνάψῃ μεγάλην πυρκαϊάν, ἀποδίδων ὡς ὁ Μωυσῆς τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ὅμοφύλους του, καὶ ὡς ὁ Μωυσῆς βασιζόμενος εἰς τὸν Θεόν του μόνον καὶ εἰς ἑαυτόν. Καὶ μετ' ὀλίγον τὸν ἔβλεπον συλλαμβανόμενον, μαστιγούμενον φραγγελωνόμενον, ἀλλ' ἄκαμπτον κρατοῦντα τὸ ἡράκλειον σῶμα, ὑψηλὰ ἀνατείνοντα τὴν χονδρὴν κατσαρόμαλλον κεφαλὴν μὲ τοὺς ἐκφραστικοὺς ὄφθαλμοὺς καὶ τὸν μαῦρον μύστακα, ἀλύγιστον τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ φίπτοντα αὐτὴν μετὰ παρρησίας κατὰ πρόσωπον τῶν τυράννων του:

-- Μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου, αὐτὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος πόθος μου.

Εἶχα ἐμπρός μου Ρήγα τὸν Βελεστινλή:

«Βελεστῖνος—δέκα λεπτά .

Ἡ ἐντονος κραυγὴ τοῦ ὁδηγοῦ τῆς ἀμαξοστιούχίας μὲ ἀπέσπασε τοῦ ὄνειρου μου καὶ ἔστρεψα γύρω ἐκπληκτος τοὺς ὄφθαλμούς. Παχεῖα σκιὰ καὶ ρωμαλέα βλάστησις ἥγείρετο παντοῦ τὰ κηπάρια αἱ αἱμασιαὶ καὶ αἱ φυτεῖαι τοῦ Πολυβίου ἥκμαζον ἔτι, ἀποτελοῦντα, ὡς καὶ κατὰ τοὺς ρωμαῖκοὺς χρόνους, ἐρασμίαν δρασιν ἀνὰ τὰς ἀδένδρους Θεσσαλικὰς ἐκτάσεις. Πρὸ τοῦ σταθμοῦ βρακοφόρῳ καὶ φυστανελιοφόρῳ χωρικοὶ μὲ κόκκινα καὶ γαλάζια μανδήλια εἰς τὴν κεφαλήν.

Τοῦρκοι τινὲς μὲ τὸ ἀντεριὰ καὶ **τὰ σαρίκια των.**

βλάχοι μέ τὰς φουστανέλας καὶ τὰ φέσια καὶ τὰ σελάχια των· μιὰ βλάχα γραῖα μὲ τὴν σειριτόφορτον τοῦ Πίνδου ἐνδυμασίαν. στρίφουσα τὴν ρόκαν της· εἰς τσαρουχάς μέ τὴν δερματίνην ἐμπροσθέλαν καὶ τὰς ὀζώδεις χεῖράς τον· εἰς ,κουλουροπώλης περιφέρων εἰς πώλησιν τὰς κουλούρας του· ἄλλος στραγγιλοπώλης ὅρθιος πρὸ τοῦ στρουγγύλου πάγκου του, ὅλοι περιήρχοντο πρὸ τῶν ἀμαξῶν, περιέργως ἔξετάζοντες διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ ἐσωτερικόν των εἴτε συνομιλοῦντες μετὰ τῶν ταξιδιωτῶν.

”Ημην εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Ρήγα. Ἄλλὰ τὰς οἰκίας καὶ τοὺς πύργους τοῦ χωρίου πουθενά δὲν διέκοινα. Ἐπήδησα διάπυρος τῆς ἀμαξοστοιχίας καὶ ἥρωτησα ἔνα χωρικόν:

— Ποῦ εἶνε τὸ χωριό, ρέ;

Πίσ’ ἀπὸ τ’ ὁρμάνι, μ’ εἶπεν ἀδιαφόρως, δεικνύων δι’ ἀναστάσεως τῆς κεφαλῆς πρός τὰ ἐμπρός, δηισθεντοῦ δάσους.

Εἶναι μακριά;

— Ἐδῶ χάμουν.

Δὲν ἐκρατήθην· ἔλαβα τὸν μανδύαν μου καὶ προσεκάλεσα τὸν χωρικὸν νὰ μὲ ὅδηγήσῃ εἰς τὸ χωρίον.

— Νὰ φύγῃ πρῶτα τὸ παπόρι· μοὶ εἶπεν, δεικνύων τὸν σιδηρόδρομον.

— Θὰ βάλῃς κανένα μέσα;

— ”Οχι..... ἔτσι.

”Η ἀπάθεια μετὰ τῆς δποίας μοὶ ἀπήντησε μ’ ἔδειξεν δτι ὁ χωρικὸς εἶχε καιρὸν νὰ χάσκῃ ἀκόμη.

Ἐπὶ τέλους ἔφυγε τὸ παπόρι. Οἱ χωρικὸς τὸ παρηκολούθησε διὰ τῶν ὄφθαλμῶν μέχρις οὗ ἔξη- φανίσθη εἰς τὴν πεδιάδα καὶ στραφεῖς τότε:

—Πᾶμε, μοὶ εἶπεν.

Τὸν ἡκολούθησα μέχρις οὗ μὲν ὠδήγησεν εἰς εὐ- ρεῖαν ἀμαξιτὴν ὁδόν, ἄγουσαν ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ εἰς τὸ χωρίον. Καὶ ἄλλοι χωρικοὶ ἀνέβαινον μεθ' ἡμῶν, τινὲς μὲν παντοειδεῖς ἀποσκευάς, ἐπανελθόντες ἐκ Βόλου, ἄλλοι παραλαβόντες τι ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ· ὁ τσαρουχὰς μὲν κύλινδρον δερμάτων ἐπ' ὅμιου· ὁ κουλουροπώλης καὶ ὁ στραγαλοπώλης μὲν τοὺς πάγ- κους των ἐπὶ κεφαλῆς· ἡ γραῖα μὲ τὴν φόκαν της καὶ ἄλλοι καταβάντες, ὡς ὁ Μέντωρ μου, διὰ νὰ χασκήσωσι μόνον, καὶ ἐπιστρέφοντες ἥδη μὲν ἐλαφρὰν συνείδησιν δτι ἔξεπλήρωσαν τῆς ἡμέρας των τὰ κα- θήκοντα. Ὅλοι δὲ αὐτοὶ καθ' ὅμιλους πορευόμενοι συνεζήτουν, διὰ μυριοστὴν ἵσως φοράν, ἀφ' ἣς ἥλθεν ὁ σιδηρόδρομος εἰς τὸν τόπον των, πῶς φυ- σῆ καὶ πῶς ἔειθυμαίνει, πῶς κινεῖται καὶ πῶς συ- ρίζει ἡ ἀτμομηχανή.

—Εἶναι παλιὸς δρόμος τοῦτος; ἡρώτησα τὸν σύντροφόν μου.

—“Οχι· τώρα τὸν φτιάνει ὁ Δήμαρχος· ὁ πα- ληὸς εἶν’ ἀπὸ ἐκεῖ.

Καὶ διὰ τῆς χειρός μοῦ ἔδειξε δεξιά.

—Εἶναι πολὺ παλιός;

Πάππου πρὸς πάππου μοῦ ἀπήντησε λακωνικῶς.

‘Η ἴδεα δτι τὸν δρόμον ἐκεῖνον ἵσως ἐπάτησε ποτὲ καὶ ὁ Ρήγας μὲν ἐγαλβάνισε.

— Δὲν πᾶμε ἀπὸ κεῖ; ἐπρότεινα εἰς τὸν χω-
μάκον.

Τὶ θές, τὶ γυρεύεις· εἶναι μακρύτερα

— "Ἐχεις δουλειά στὸ χωριό;

"Οχι, σὰν θές, πᾶμε.

Καὶ ἔστρεψε δεξιά. Εἰσήλθομεν εἰς δρομίσκον
στενὸν μόλις ἑνὸς μέτρου πλάτους καὶ ἐλικοειδῆ.
Πυκναὶ συστοιχίαι κυπαρίσσων, δένδρα ἄλλα παντο-
ειδῆ, σχοῖνοι καὶ ἀγριόβατοι καὶ παλίουροι ἔξετεί
νοιντο δεξιὰ καὶ ἀριστερά· κισσοὶ πλατόφυλλοι ἀνερ-
φιχῶντο ἐπὶ τῶν στελεχῶν καὶ ἡπλοῦντο εἰς ἀνα-
δενδράδας μετὰ τοῦ αἰγοκλήματος καὶ τῆς ἀγρια-
μέλης ἀνωθεν, καὶ μᾶς ἀπέκλεινον ἀπὸ βήματος
εἰς βῆμα ἐντὸς τερπνοῦ ἀσιατικοῦ κιοσκίου· νερὰ
ἔτρεχον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀφθονα μέσῳ τῶν θάμνων,
καὶ προσέκρουον ἐπὶ τῶν φιζῶν καὶ ἀνεπήδων τὰ
φυλλώματα καὶ παρέσυρον τὰ ἀνθη καὶ ἐκύλιον τοὺς
χάλικας εἰς ἀρμονικὴν συμφωνίαν· ἐνῷ πτηνὰ παν-
τοδαπὰ ἐπέτων καὶ ἐτετέριζον καὶ ἐλατρεύοντο ἐπὶ
τῶν χλωρῶν κλαδίσκων, ὃς εἰς καμίαν πανήγυριν
τῆς φύσεως. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ πυκνοῦ φυλλώματος
δῆλιος, δύων ὅπισθεν τοῦ βουνοῦ, ἐφ' οὗ ἵχνο-
γραφεῖτο. ὧσεὶ φλοιογιβόλον, μικρὸν ἐρημωκλῆσι καὶ
δύο κυπάρισσοι, κατεπλημμύρει διὰ χρυσῶν ἀκτίνων
τὸ δάσος.

Πολλάκις ἀνεμνήσθην τὸν "Ἐλληνα Μωυσῆν
καὶ ἐσκεπτόμην τάχα, ἢν εἰς τὸ δάσος ἐκεῖνο πλα-
νώμενος πρὸ τῆς φυγῆς του εἰς τὸ βογγητο τῶν
δένδρων καὶ τὴν ἐλευθέραν πτῆσιν τῶν πτηνῶν δὲν
ἔνεπνεύσθη κανένα ὄμνον, ἀπ' ἐκείνους οἵτινες ἐθέρ-

μαναν ἔπειτα τὰ στήθη τῶν πατριωτῶν, ἃν δὲν ώνειροπόλησεν ἡ μεγάλη ψυχή του ἐκεῖ τὸ πρῶτον τὴν ἀπέραντον πατρίδα, ἢν ἥθελε νὰ ἀναστήσῃ ἀπὸ τὴν Μπόσνα ἔως τὴν Ἀραπιὰ.

‘Ο Βελεστῖνος κεῖται ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ λόφου καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ οἰκίας τουρκικάς, εἰς τὰς ὁποίας κατοικεῦν ἡδη οἰκογένειαι βλάχον, καὶ ἀπὸ πύργους ἀγάδων, ἐντὸς τῶν ὅπωιών διαιτῶνται ἀνέτως αἱ κορῶναι καὶ οἱ πελαργοί. Τουρκικὰ καλδερίμια, ὑψηλοὶ περίβολοι, μεγάλαι θύραι σιδηρόφρακτοι καὶ μυστηριώδη θυρίδια, δύο τουρκικά τεμένη, καὶ δεξιά, ἀντίπερα τοῦ Ξηριᾶ, ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου. σωρεία τουρκικῶν μνημάτων, μέ τὰς πλάκας ὁρθίας, ὧσεὶ φυτευμένας εἰς τὴν γῆν, μαρτυροῦν εὐγλώττως εἰς τὸν ἔνον τὴν πολυχρόνιον κυριαρχίαν, ἣτις ἐβάρυνεν ἐπὶ τοῦ τόπου.

Τὸ χωρίον ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡρίζεται περὶ τὰς τριακοσίας οἰκογενείας, τὰς πλείστας ὀθωμανικάς. Ἡτο ἔδρα ὑποδιοικήσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξηρτῶντο τὰ πέριξ τσιφλίκια. Ἡδη ὅμως δὲν ἔχει οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ τότε πληθυσμοῦ καὶ εἶναι ἔδρα τοῦ δήμου Φερων. Ο Δήμαρχος μὲ παρέδωκε προθύμως εἰς τὸν οὐλεμὰν τοῦ τόπου, τὸν κ. σχολάρχην, νὰ μὲ ξεναγήσῃ εἰς τὸ χωρίον.

Ο σχολάρχης ἦτο νέος Μακεδών, πολὺ συμβιβαστικὸς καὶ καλόκαρδος. Μ’ ἔφερε κατὰ πρῶτον εἰς δεξιὸν, ἄνω τοῦ χωρίου, λόφον, ὃπου μοῦ ὑπέδειξεν ἐρείπια τειχῶν τῆς περιφήμου Πελασγικῆς πόλεως, μ’ ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι καὶ ἄνω ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου σώζονται ἀκόμη λείψανα τῆς ἀ-

χροπόλεως καὶ δτι ἐντὸς τῆς νεοκτίστου ἐκκλησίας τοῦ χωρίου, ὑπόβαθρον ἀρχαίου ἀγάλματος ὑποβαστάζει τὴν ἄγιαν Τράπεζαν.

Ἐπειτα μὲν ἔφερεν εἰς τι ἔξοχικὸν καφενεῖον νὰ μοὶ δώσῃ τὸ οὖζον, τὸ ἀπαραιτητὸν θεσσαλικὸν ποτόν. Νεόδν, κατερχόμενον ἀπὸ τοῦ Κεφαλοβρύσου, ἀσχημάτιζε μικρὰν λίμνην καὶ κατήρχετο εἰς αὐλακα πρὸς τὸ δάσος, δπου ἀνεκίνει τοὺς ὑδρομύλους. Εἰς τὴν λίμνην γυμνόπαιδες καὶ ἔξωμοι αἱ χωρικαί, ἀνακινούμεναι ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ, ἐκοπάνιζον ἀσπρόρροουχα. Ἀνω δύο τρεῖς γηραιοὶ πλάτανοι καὶ μία μηλέα ἔρριπτον παχυτάτην σκιάν. Οἱ πλάτανοι οὗτοι, κατὰ τοὺς χωρικούς, ἔχρησίμευον ἀλλοτε εἰς τοὺς δεσπότας, δπως κρεμῶσι τοὺς δούλους· εἰς αὐτοὺς δέ εὑρον οἰκτρὸν τέλος καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ Ρήγα.

Τὸ κεφαλόβρυσον εἶναι λεκάνη ἀρκετά μεγάλη ἐκτεινομένη παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, τοῦ καλούμένου ἥδη Σεράϊ, ἐνεκεν τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀρχαίων ἐρειπίων βέβαια. Γύρω αὐτῆς μεγάλοι ὁγκόλιθοι ἐκτείνονται εἰς βαθύτατας, ἀπὸ τῶν δποίων κατέρχονται οἱ χωρικοὶ εἰς τὸ κέντρον, δπου ἀπὸ λιθοκτίστου ὑψώματος τρέχει ἀφθονον ὕδωρ.. Εἰς τὴν μίαν ἄκραν ὁρθοῦται γαλανοβαθυμένον τζαμὶ καὶ ξύλινον παράπηγμα καφενείου· γύρω δέ ὑψοῦνται γηραιοὶ πλάτανοι, οἱ πλεῖστοι ἀπεξηραμένοι κι' ἐρημώμενοι ἥδη.

Οἱ ἥλιος εἶχε δύσει καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς δρόμους ἔσπευδον αἱ χωρικαὶ νά γεμίσουν τὰς ὑδρίας των καὶ οἱ χωρικοὶ νά ποτίσουν τὰ κτήνη των. Ο-

μιλοι παιδίων ἔτρεχον παρὰ τὰ χεῖλη τῆς λεκάνης, παιίζοντα καὶ πετροβολοῦντα τὰς ἐν τῷ ὕδατι νη-χομένας χήνας, αἵτινες ἔφευγον ἐν κρωγμῷ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἀντίπεραν πλευραν, ἐκτινάσσουσαι ἀρ-γυρᾶς ψεκάδας διὰ τῶν πτερῶν των. Ἄρα γε δὲν ἔπαιξεν οὗτω καὶ ἐπετροβόλει τὰς χήνας καὶ εἰσήρ-χετο εἰς τὸ ὕδωρ παιδίον δ Ρήγας, ἄφοντις, μὴ βα-ρυνόμενος διὰ τὴν δουλείαν τῆς πατρίδος του, μηδὲ φανταζόμενός ποτε δτι θ' ἀπέβαινε μίαν ήμέραν δ Τυρταῖος τῶν δούλων, ἡ λατρεία καὶ τὸ σέμνωμα δλοκλήρου λαοῦ; Ἀλλά καὶ ἂν ἔπαιξεν οὗτος, ἥρκει ἡ ἐμφάνισις τυραννικῆς μιροφῆς μόνον νὰ τῷ κόψῃ τὴν χαρὰν καὶ νὰ τῷ φερῃ τὰ δάκρυα ἐνῷ οἱ ση-μερινοὶ ἀπόγονοι του εἶναι ἐλεύθεροι εὐτυχῶς νά χαίρωνται τὴν χαρὰν καὶ τὰ παιδικά των χρόνια.

Ἐφθάσαμεν ἄνω τοῦ χωρίου μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ μου, πορευόμενοι εἰς στενὸν καὶ πετρώδη κοῖλον δρομίσκον. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἡγείροντο πέτρινοι τοῖχοι, ἄνω τῶν δποίων διεκρίνοντο ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἔκεī μεγάλα τετράγωνα, μὲ πετρώδεις αὐλὰς καὶ θεμέλια οίκιῶν καὶ πηγάδια ἀνωρυγμένα. Τινὰ τού-των εἶχον καθαρισθῆ ἀπὸ τῶν πετρῶν καὶ ἐντός ἐφύετο εἰς ὑψως δ καπνὸς καὶ δ ἀραβίσιτος.

Ἐκεī ἔκειτο ἄλλοτε τὸ χωρίον κατὰ τὰς ἴδεας τοῦ ὁδηγοῦ μου. Εἰς τὴν ἀριστερὰν τῷ ἀνέρχομένῳ συνοικίαν, καλουμένην καὶ σήμερον Τσιγγέλι μαχα-λὰς, κατώκουν Τοῦρκοι, ἀράπηδες καὶ γύφτοι, εἰς τὴν δεξιάν, τὸν Βαρούση μαχαλάν, κατώκουν οἱ Ἐλληνες.

Ἐπὶ τέλους ἀνέβημεν δεξιὰ καὶ μετὰ μικρὰς

ἀναζητήσεις τοῦ ὁδηγοῦ μου εἰσήλθομεν εἰς ἓνα περίβολον, δν ἐδείκνυον οἱ παλαιότεροι κάτοικοι ώς τὴν οἰκίαν τοῦ Ρήγα. Ὁ περίβολος ἦτο τετράγωνος, εὐρύς, πλήρης πετρῶν. Ὅπως συνηθίζεται ἀκόμη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ οἰκοδομὴ ἦτο κατὰ τὸ τουρκικὸν σχέδιον. Υψηλοί περίβολοι εἰς διπλάσιον τοῦ ἀνθρωπίνου ἀναστήματος πέριξ, ὥστε νὰ μὴ δύναται ἀνθρώπινος ὄφθαλμὸς νὰ εἰσχωρήσῃ ἀπ' ἔξω καὶ μολύνῃ τὸ οἰκογενειακὸν ἄσυλον τοῦ οἰκοδεσπότου. Εἰς τὸ βάθος τοῦ περιβόλου οἰκία, δσον τὸ δυνατὸν ταπεινή, στενή, σκοτεινή διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας, καὶ αὐλὴ μεγάλη ἐμπρὸς διὰ τὰ ξῶα, καὶ ἓνα πηγαδάκι ἐν τῷ μέσῳ, στενόλαιμον διὰ τὴν θύρευσιν.

Ἐκτὸς του πηγαδίου, ἔηροῦ κι' ἐκείνου, τίποτε ἄλλο δέν φαίνεται ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Ρήγα. Καὶ οἰκοδομὴ καὶ περίβολος πέριξ κεῖνται πέτραι ἐπὶ πετρῶν, ὥσανεὶ ἐσαρώθησαν, ἔξηλείφθησαν ἀπὸ τὴν ζηλότυπον πνοὴν τῆς τυραννίας. Μόνον μακρὰ κάπαρις, ἔξερχομένη ἀπὸ σχισμάδος τῆς γῆς, περιέπλεκε γύρω τὴν πέτραν τοῦ πηγαδίου μὲ τὸ χλωρὸν φύλλωμά της καὶ τὰ λευκά της ἄνθη, ώς νὰ ἐστεφάνουν τὴν πηγήν, ἢτις ἐπότισεν ἄλλοτε καὶ ίσως ἔδωκε τοιαῦτα αἰσθήματα εἰς τὸν θεόληπτον ψάλτην. Ἐκάθησα ἐπὶ τῶν πετρῶν κάθιδος καὶ συγκεκινημένος. Ὁ ἥλιος, ἄν καὶ πρωΐας ἀκόμη, κατεφλόγισε τὰς ἐκτάσεις καὶ ἔκαμνε τὸ βουνὸν ν' ἀναδίδῃ λάβας. Κάτω ἔξετείνετο τὸ χωρίον σιωπηλὸν καὶ τὸ δάσος ἥρεμον, ώσεὶ ἀποκαμωμένον ἀπὸ τὴν φλόγα· ἔπειτα ἥρχετο ἡ πεδιάς, αἱ παχεῖαι νομαί,

δπου ὁ Ἀπόλλων, ταπεινὸς καὶ ἀσημος βοσκός,
ἐνόμευσε τὰ πούμνια τοῦ Ἀδμήτου· ἔπειτα μακρὰ
καὶ βαθυγάλανος ἡπλοῦτο ἡ Κάρλα, ἡ καλλίναος
Βοιβηὶς τοῦ Εὑριπίδου· καὶ ὅπισθεν ἔκλειε τὸν ὁρί-
ζοντα τὸ Πήλιον, συγχεόμενον μετὰ τοῦ Ἀμυρικοῦ
πεδίου.

‘Ο δόδηγός μου, ἀφοῦ μέ εφερεν, ἀπεμακρύνθη
εἰς τὰ ἔργα του καὶ ἔμεινα μόνος ἐκεῖ, μέσω τῆς
ἔρημίας καὶ τῶν ἔρειπίων, παρ’ αὐτὴν τὴν κοιτίδα
τοῦ Ρήγα. Ἀδιάφορον ἂν δὲν εἶναι δι’ ἐπιγραφῶν
ἀποδεδειγμένον, δτι ἐκείνη ἦτο ἡ οἰκία καὶ οὐκὶ^ν
ἄλλη παρέκει. Τὸ ἴδιον κάμνει. Ἡτο αὐτὸς ὁ τόπος,
ὅστις τὸν εἶδε γεννώμενον· ἦτο αὐτὴ ἡ γῆ, ἥτις τὸν
εἶδε ἀναπτυσσόμενον, ἀνδρούμενον· ἦτο ὁ ἴδιος
ἀήρ, ὃν ἀνέπνευσαν τὰ μεγάλα στήθη του· ἐκεῖνος
ὁ ψύμυρος τὸν ἐλίκνισε, τοῦτο τὸ δένδρον τὸν ἐνέ-
πεινευσεν; ἐκείνη ἡ πηγὴ τὸν ἐπότισε, τοῦτο τὸ ἔη-
ρον βουνὸν εἴλκυσε περισσότερον τὴν ἀγάπην του.
Καὶ ὀλόκληρος ἡ πέριξ εἰκὼν ἔξωγραφήθη εἰς τὴν
φαντασίαν μου· οὗτος ὁ αἰθὴρ καὶ τοῦτο τὸ μο-
σχοβόλημα τοῦ χόρτου τὸν περιέλους, καθ’ ἣν στιγ-
μὴν ἔκλεισε τὸ ὑστατὸν τοὺς ὄφθαλμοὺς ὑπὸ τὸν
βρόχον τοῦ δημίου.

Ἐμενον ἐκεῖ ἀκίνητος καὶ σιωπηλός, ὡς εἰς ἔκ-
στασιν. Τὸ ἔηρον ἐκεῖνο πηγαδάκι κοὶ δλος ὁ πέριξ
χῶρος ἀνέδιδον ἀνατυμιάσεις, ὡς αἱ μυθολογούμεναι
ἐκεῖναι τῶν μαντείων, αἵτινες ἔκαμνον ἀλλόφρονας
τὰς ἰερείας. Καὶ ἐνθυμοῦμαι, δτι τὴν ὕραν ἐκείνην,
μυρίαι λόγχαι νὰ προσέβαλλον τὰ στήθη μου καὶ
χίλια ἀστραπτερὰ ἔιφη νὰ ἔκρεμαντο ἄνω τῆς κε-

φαλῆς μου, δὲν θά ἐδίσταζα κι' ἔγω νά φωνάξω
στεντορείως :

— Πρὸ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς μου ἐπιθυμῶ
τήν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μου !

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

5. Ο Ρήγας.

Ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων
Θεσσαλοὶ ἐλειτουργοῦντο
Εἰς χωρίον μονωμένον,
Εἰς ἀπόκεντρον ναόν,
Προσκυνοῦντες ἅνα μόνον.
Τρισυπόστατον Θεόν.

Τελειών' ἡ λειτουργία
Καὶ χαριόσυνοι ἔξηλθον
Χωρικοί, πλὴν ἀγγαρεία
Τοὺς προσμένει ποταπή,
Τον ναὸν εἶχον ζωσμένον
‘Οπλοφόροι ἀγριωποί !

Ἐποχὴ μακρᾶς δουλείας !
Ἐύπρεπῶς ἐνδεδυμένος
· Ἡλθέ νότε νεανίας,
Νὰ ιδῇ τοὺς συγγενεῖς,
Δὲν τοῦ εἴπαν «καλῶς ἥλθες»
Δὲν τὸν φίλησε κανείς !

*Μὲ τὴν μάστιγα δαρμένοι
Εἰς ἐν ρεῦμα βορβορῶδες
Ἐπερνουσαν φορτωμένοι
Ωσὰν κτήν· οἱ χωρικοὶ¹
Καὶ ὁ νέος λυπημένος
Τοὺς ἐκύτταξεν ἐκεῖ,*

*Καὶ ἰδοὺ τὸν πλησιάζει
Βάρβαρος μαστιγοφόρος
Καὶ λοξά, λοξὰ κυττάζει
καὶ τοῦ λέγει μὲ δργήν :
«Σκῦψε, κάτω καὶ φορτώσου,
Σκῦψε, κτῆνος, εἰς τὴν γῆν»!*

*Ρίπτει πλῆρες νομισμάτων
ἐν βολάντιον ὁ νέος,
Ἄλλ, δ βάρβαρος φρενάττων
τὸν ὡθεῖ ἀγριωπά·
καὶ τοῦ δείχνει τὸ φορτίον
καὶ τὴν μάστιγα κτυπᾷ.*

*Φορτωμένος σάκκον σίτου,
Κολλημένος εἰς τὴν λόσπην
Ἐσταμάτα ἡ ψυχή του,
Πνιγομέν· εἰς τὸν θυμόν,
Ἐνα ἔχυσε μ' ὀδύνην
Ἀπ' τὰ βάθη στεναγμόν.*

«Οσ' οι κόκκοι τοῦ φερτίου
Τόσους δφεις θὰ σκορπίσω,
Εἰς τὰ σπλόχνα τοῦ θηρίου
Ποῦ μὲ νύχια σκληρὰ
Πρὸ τριῶν μακρῶν αἰώνων
Μᾶς σποράσσει τὰ πλευρά!»

Καὶ τὴν αὔριον μὲ πήραν,
Καὶ μὲ ράσον καλογήρου
Ἐπλανᾶτο κρούων λύραν
Μὲ χορδὰς μεγάλας τρεῖς.
Καὶ χορδὰν τῆς λύρας ἤσαν
Δόξα, Πίστις καὶ Πατρίς.

Οὕτως ἡρχισε νὰ ψάλλῃ
Κι' ἐδυνάμωνε τὸν ψάλτην
‘Ο Θυμός, δι’ οὗ προσβάλλει
‘Ο μικρὸς τοὺς δυνατούς,
‘Ο θυμός, ποὺ μεγαλώνει,
Τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκλεκτούς.

Αὐτὸς ἔρριψε τοὺς σπόρους,
“Οπου σήμερον ἀνθίζουν·
-Αλλ’ ἀπ’ ἄνδρας αἰμοβόρους·
Ἐνρε βάσανα σκληρὰ
Κι’ ἐκυλίσθη αἷματωμένος
Εἰς τοῦ Ἰστρου τὰ νερά.

*Διαβάται τώρ' ἀκόμη
·Ασκεπεῖς στὸ Βελιγράδι
Σκύπτουν καὶ φιλοῦν τὸ χῶμα
καὶ τὴν ἄμμον τῆς ἀκτῆς
·Οπου ἔπεσεν δὲ Ρήγας,
δὲ Τυρταῖος ποιητής.*

Γ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ.

6. Προετοιμασίαι διὰ τὴν Ἑλληνικὴν
Ἐπανάστασιν.

Ἄπο τὰς ἀρχὰς τοῦ Ιανουαρίου τοῦ 1821, ἀφοῦ τὰ πάντα ὠρίσαμεν, ἥρχισαν οἱ Ἑλληνες καὶ ἥρχοντο εἰς τὰ σπήτια των ἀπὸ τὰ ξένα, ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν, Βλαχίαν, Μόλδαυίαν, Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη διὰ νὰ λάβουν μέρος κατὰ τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους τῆς Ἐταιρείας ἡμέραν διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα.

Εὐθὺς ως ἥρχοντο εἰς τὰ χωρία των ἦεις τὰς πόλεις των, διεδίδετο ἡ ἴδεα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς δλους τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς γείτονάς των.

Οἱ ἀρχιερεῖς ἐσυγχώρησαν εἰς τοὺς Ἱερεῖς νὰ διαβάζουν εἰς τὰς ἐκκλησίας παρακλήσεις νύκτα καὶ ἡμέραν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα· καὶ εἰς τοὺς πνευματικοὺς δέ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κληρικοὺς ἐσυγχώρησαν νὰ παρακινοῦν κατα τὴν ἔξομολόγησίν των τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ τὴν θεωροῦν ὡς θρησκευτικῶς συχωρημένην, διότι δὲ Θεὸς δλους τοὺς

ἀνθρώπους ἐπλασεν ἐλευθέρους. Τοὺς παρεκίνουν δὲ οἱ πνευματικοὶ εἰς ἐπανάστασιν. διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον τόσον πολὺ ἔξασθενήσει ὑπὸ τὴν τυραννίαν, ηαὶ ἡ θρησκεία τόσον ἐχαύνωσε τὸν ἀπλοῦν ὅχλον, ώστε εἶχον τὸν φόβον, τοῦ Ἀδου, ἃν ἐσκότωναν Τούρκους, διότι ἐπίστευαν δτι ὁ Θεὸς θὰ τοὺς κολάσῃ καὶ δτι θὰ δώσουν λογαριασμὸν περὶ τούτου. Ἀλλ' ὁ κλῆρος τοὺς ἔβγαλεν ἀπὸ τὴν πλάνην αὐτήν, διότι ἔλαβε πρῶτος τὰ ἐπλά.

Πολλοὶ μάλιστα τῶν ἀρχιερέων, ὡς ὁ Ἔλους Ἀνθίμος, ἔκαμον ἐπίτηδες τὰς εὐχάς, τὰς ὁποίας ἔδιδαν εἰς τοὺς ἵερεῖς τῶν ἐπαρχιῶν τῶν καὶ τὰς ἔδιάβαζαν μετὰ τὴν παράκλησιν.

Οἵας τὰς νύκτας οἱ Ἕλληνες δπλοποιοὶ (τουφεξῆδες) σιδηρουργοί, ξυλουργοί καὶ ἄλλοι ἐδούλευαν κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπὸ τὰς γυναικάς των διὰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου καὶ ἢτο ἐμποδισμένον καὶ ἀφωρισμένον νὰ κάμουν μεταξύ των φιλονικίας καὶ ἔξηγήσεις διὰ τὸν μέλλοντα σκοπόν των.

Διὰ τοῦτο καθένας εἰργάζετο κρυφὰ εἰς τὸ σπίτι του, διώρυθωνε τὸ τουφέκι του, ἐπλυνε τὰ πιστόλια του, ἐπήγαινεν εἰς τὸν λόγγον καὶ ἔχυνε βόλια μέ τὸ μονοκάλουπον καὶ καθ' ὅλα προετοιμάζοντο.

Ο,τι ἤκουον οἱ Ἕλληνες περὶ τῆς ἐλευθερίας των τὸ ἐπίστευαν καὶ ἐφηρμόσθη ἡ κοινὴ παροιμία «νὰ μοῦ λέγῃς δ,τι, ἀγαπῶ καὶ τό πιστεύω». Ἐπίστευον εἰς τὴν ἀόρατον ἀρχὴν τῆς Ἑταιρείας

καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων τούς ἐνόμιζον λόγους Θεοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι ἔβλεπαν τὴν κίνησιν τῶν Ἑλλήνων, ὅτι δὲν ἔζων καθὼς πρωτύτερα καὶ ὅτι ἐσυνάζοντο εἰς πολλὰ μέρη καὶ διὰ τοῦτο ἐπονηρεύθησαν διὰ τοὺς ραγιάδες των ἐτεχνάσθησαν μυρίους τρόπους διὰ νὰ ἔσκεπάσουν τίποτε, τοὺς ὑπέσχοντο νὰ τοὺς δώσουν χρήματα διὰ νὰ ἀγοράσουν βώδια, νὰ τοὺς χαρίσουν χωράφια, τοὺς ἔβαπτιζαν παιδιὰ καὶ ἐκέρνων τὰς μητέρας διὰ κουμπάρες κατὰ τὴν συνήθειαν, τοὺς ἐκαλοεῖχαν καὶ τοὺς ἔδειχναν τάχα ὅτι τοὺς ἄγαποῦν, ἀλλὰ τίποτε δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μάθουν, διότι οἱ Ἑλληνες ἐπροσποιοῦντο ὅτι δὲν ἔννοοῦσαν τίποτε.

Ἄκουσαν οἱ Τοῦρκοι λόγια ὅτι οἱ Ἑλληνες ἀρματώνονται γιὰ νὰ ἐπανασταθῆσουν, τὰ ἔλεγαν τῶν Ἑλλήνων καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀπεκρίνοντο «Ἄγαδες, ἀπὸ μᾶς δὲν εἶναι τίποτε, αὐτὰ δὲν εἶναι δικά μας πράγματα, τὰ κονθιαλοῦν οἱ φίλοι τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ, διὰ νὰ ἐνοχοποιήσουν ἡμᾶς τοὺς πιστοὺς δούλους τοῦ Σουλτάνου καὶ νὰ κατωρθώσουν νὰ συγχωρήσῃ ὁ ἀφέντης μας τὸν Ἀλῆ-Πασᾶ καὶ νὰ τὸν στείλῃ πίσω εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔξεχάσατε τὰ περασμένα, ὅπου μᾶς ἔκαναν οἱ Ἀρβανῆται, καὶ πόσα ἐμεταχειρίσθημεν διὰ νὰ τοὺς βγάλωμεν ἀπὸ τὸ Μωριά». Τοιουτοτρόπως τὰ ἐσκέπαζον στοὺς Τοῦρκους.

Ἄν τυχὸν ἔψαχναν κανένα καὶ τοῦ εὔρισκαν ἐπάνω του μπαρούτην ἥ ἄρματα ἥ τὸν ἔβλεπαν νὰ ἀγοράζῃ μπαρούτην ἥ μολύβι ἥ πέτρες καὶ τὸν

ἔρωτοῦσαν τὶ τὰ θέλει, τοὺς ἀπεκρίνετο μωροθαύμαχτα· «δέν γνωρίζεις, ἄγα μου, τί τραβοῦμε ἀπὸ τὰ ζουλάπια (λύκους καὶ ἄλλα ἄγρια θηρία), μελίσσι εἴναι, μᾶς ἔφαγαν τὰ ζωντανὰ καὶ δὲν θὰ μᾶς ἀφήσουν κανένα, ἐλύσσονται καὶ ἀρχισαν νὰ χύνωνται ἐπάνω μας νὰ μᾶς φάνε».

Διὰ νὰ τοὺς πιστεύσουν δὲ περισσότερον, τὴν νύκτα οἱ ποιμένες (τσοπάνηδες) ἔρριχναν κάπου κάπου τουφέκια, ἔφώναξαν, ὅτι ἥλθαν λύκοι νὰ τοὺς φάγουν τὰ πρόβατα. Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Τούρκους κεχαγιάδες, οἱ ὅποιοι ἐκάθηντο εἰς τὰ χωρία καὶ εἶχαν μᾶς μὲ τοὺς Ἑλληνας πρόβατα, τοὺς ἔδιδαν μπαρούτην καὶ βόλια διὰ τοὺς λύκους καὶ ἐβεβαίωνταν τοὺς ἄλλους ὅτι διὰ τοὺς λύκους ἀγοράζουν τὴν μπαρούτην οἱ φαγιάδες.

Ἄργότερα ἀρχισαν νὰ πηγαίνουν εἰς τὰ βουνά, νὰ ρίχνουν στὸ σημάδι καὶ νὰ γυμνάζωνται εἰς τὸ τουφέκι, ἔφοροῦσαν τὰ ἀρματα, ἔπλεκαν τσαρούχια, ἔφκιαναν παλάσκες καὶ τὰ σιλαχλίκια των, ἐτραγουδοῦσαν τοῦ Ρήγα τὰ ἡρωϊκὰ τραγούδια, ἔδιάβαζαν τὰ γράμματα τῆς Ἐταιρείας καὶ ἄλλα τὰ ὅποια τοὺς ἥρχοντο ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τά ἔκρυβον εἰς τοὺς βράχους ἢ εἰς τές σπηλιές, τὰ δὲ ἀρματα ἄλειφαν μὲ μελοῦδι καὶ τὰ ἔκρεμων εἰς τὰ ἔλατα καὶ εἰς ἄλλα δένδρα, διότι εἰς τὰ σπίτια των τὰ ἐπιτρόπουν οἱ Τούρκοι καὶ ὀλοένα προετοιμάζοντο καὶ ἐπερίμεναν τὴν καλὴν ὥραν τῆς ἐπαναστάσεως.

Πολλοὶ μάλιστα Τούρκοι ἔσοφίζοντο διάφορα πράγματα, ἄλλα ἔνα ἀπὸ τὰ περιεργότερα εἴναι τὸ ἀκόλουθον.

Ἐστειλαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸν Δεσπότην Ἐλους.
Ἄνθιμον, ἐνα Τοῦρκον, ὁ ὅποῖος ἐγνώριζε καλὰ καὶ
τὴν γλῶσσάν μας καὶ τὰς θρησκευτικάς μας τελε-
τάς. Αὐτός, καθὼς ἐπῆγεν εἰς τὴν Μητρόπολιν,
ἐξήτησε νὰ προσκυνήσῃ τὸν Δεσπότην, καὶ ὁ
Ἐλους διέταξε καὶ τὸν ἔμβασαν εἰς τὴν κάμαρά
του, δπου ἔκαμνε τὸν ἄρρωστον διὰ νὰ μὴ ὑπάγῃ
μὲ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς εἰς τὴν Τριπολιτσᾶν.
Εύθὺς καθὼς ἐμβῆκεν ἔπεσε κοὶ τὸν προσεκύνη-
σεν καὶ τοῦ εἶπε.

Δεσπότη μου, θέλω νὰ ἔξιμολογηθῶ εἰς τὴν
πανιερότητά σου ώς χριστιανὸς τὰς ἀμαρτίας μου.
Ο Ἐλους τοῦ ἔδωσε τὴν ἀδειαν καὶ εὐθὺς ὁ
Τοῦρκος ἀρχισε καὶ ἔλεγε τὶς ἀμαρτίες του μὲ
κλάῦματα καὶ μὲ πολλήν προσποιητὴν κατάνυξιν
κρὶ τέλος τοῦ εἶπε πότε θύ ἔλθῃ, δεσπότη μου,
ἡ ἀγία ἐκείνη ὡρα νὰ πάρωμε τὰ ἀρματα διὰ νὰ
σκοτώσωμεν τοὺς ἀπίστους τυράννους μας καὶ νὰ
ρουφήξουμε τὸ αἷμα τους; Ο Δεσπότης ἔκαμε
τότε σημεῖα τῆς Ἐταιρείας, ἀλλὰ καθὼς εἶδεν δτι
δὲν ἐνόησε τίποτε, ἐκατάλαβεν δτι εἶναι τοῦρκος
καὶ ἀρχισε νὰ τὸν σεμβουλεύῃ καὶ νὰ τοῦ λέγῃ
«τέκνον τὶ λόγια εἶναι αὐτά; Μὴ πιστεύῃς τὰ λό-
για, δπου λέγονται. Ο Θεὸς ἔβαλεν εἰς τὸ κεφάλι
μας τὸν Σουλτάνον διὰ τὸ καλόν μας, αὐτὸν τὸν
ἔβαλε νὰ μᾶς ἔξουσιάζῃ καὶ νὰ εἰμεθα πιστοί φα-
γιάδες του, καὶ εὐπειθεῖς, διότι αὐτὸς φροντίζει
διὰ ἐμάς, ἐπειδὴ ἀλλοιώτικα μὰς κολάζει ὁ Θεός.
Ἐπειτο τοῦ ἔδιάβασε τὴν συνηθισμένην εὐχῆν
καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ καλόν. Ο μεταμορφωμένος

αύτὸς Τοῦρκος τὰ εἶπεν ὅλα, ὃσα ἥκουσεν ἀπὸ τὸν
Ἐλους εἰς οὓς ἀγάδες καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι δὲν
τὸν ὑπωπτεύοντο πλέον καὶ τὸν ἄφησαν ὡς ἄρρω-
σιν νὰ μή πάγι εἰς τὴν Τριπολιτσᾶν. Τοιαῦτα πολ-
λά ἔγινοντο, μέχρις ὅτου ἀρχίσῃ ἡ Ἐπανάστασις
Φ. ΦΩΤΑΚΟΣ

7. Ὁ Σουλιώτης Τζῆμας Ζέρβας.

Ο ἄγριος καὶ αἴμοχαρής τῆς Ἡπείρου τύραννος
Ἄλη πασᾶς ἐπολέμει κατὰ τὸ 1800 μ. Χ. πρὸς
τοὺς ἥρωας τοῦ Σουλίου. Πολὺν χρονον ἐπολέμει
καὶ πολλοὺς πολεμιστὰς ἀπώλεσε κατὰ τὰς μάχας,
ἄλλὰ μάτη. Οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ κατορύθσῃ. Οἱ
Σουλιώται, ἀνδρες γενναῖοι καὶ πολεμισταὶ ἐμπει-
ρότατοι, ἐνίκων πάντοτε τὰ στρατεύματα τοῦ
Ἄλη.

Ο Ἄλης, ἀπελπισθεὶς νὰ καθυποτάξῃ τοὺς ἀν-
δρας τούτους διὰ τῶν ὅπλων, ἐξήτησε διὰ τῶν δωρο-
δοκιῶν νὰ διαφθείρῃ τοὺς ὅπλαρχηγοὺς αὐτῶν,
νὰ διαιρέσῃ καὶ ἔπειτα νὰ καθυποτάξῃ αὐτούς.
Άλλὰ καὶ εἰς τοῦτο ἀπέτυχεν. Ο ἀτρόμητος Τζῆ-
μας Ζέρβας, ὅπλαρχηγὸς μεγαλόφρων, εἰς ὃν προσ-
έφερεν ὀκτακόσια πουγγία, δηλ. ὀκτακοσίας χιλιά-
δας γροσίων, καὶ ὑπέσχετο νὰ τὸν ὑψώσῃ εἰς μέγι-
στα ἀξιώματα, ἐὰν ἐπρόδιδε τοὺς πατριώτας αὐτοῦ,
ἔστειλε πρὸς αὐτὸν τὴν ἔξῆς ἐπιστολήν.

“Βεζύρη Ἄλη πασᾶ.

“Σ εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὴν ἀγάπη, ποὺ ἔχεις
γιατ’ ἐμένα, μόν’ τὰ πουγγιά σου, ποὺ μοῦ γρά-
φεις νὰ μοῦ στείλῃς, νὰ μή μοῦ τὰ στείλῃς, γιατὶ

δὲν ξέρω νὰ τὰ μετρήσω καὶ δὲν ξέρω τί νὰ τὰ κάνω· μόν' καὶ ἄν ἔξερα πάλιν, δὲν ἡμουν εὐχαριστημένος νὰ σου δίνω οὕτε ἔνα λιθάρι ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς πατρίδος μου, καὶ σχι νὰ φύγω ἀπὸ τὸ Σοῦλι διὰ τὰ πουγγιά σου, καθὼς δποῦ φαντάζεσαι. Τιμαὶς καὶ δόξαις ποὺ μοῦ ὑπόσχεσαι νὰ μοῦ δίνῃς, δὲν μοῦ χρειάζονται γιατὶ εἰς ἐμένα πλιῦτος, δόξαις καὶ τιμαὶς εἶναι τὰ ἀρματά μου, δποῦ μὲ ἔκεινα φυλάω τὴν πατρίδα μου, τὴν ἐλευθερία μου καὶ νὰ παιδιά μου, καὶ τιμῶ καὶ τὸ δνομα τοῦ Σουλιώτου καὶ ἀποθανατίζω καὶ τὸ ίδικόν μου δνομα.

TZHMAΣ ZEPBAΣ

Μετάφρασις ΑΓΓ. ΒΛΑΧΟΥ—'Απὸ τὴν ἴστορίαν
τοῦ ΜΕΝΔΕΛΣΩΝΟΣ

δ Λάμπρος καὶ Φῶτος Τζαβέλλας.

Κατὰ τοὺς ἐνδόξους πρὸς τὸν Ἀλῆ-πασᾶν ἀγῶνας τοῦ Σουλίου διὰ δόλου περὶ τῷ 1793 μ. Χ. συλλαβθῶν δ Ἀλῆς τὸν ἀνδρεῖον ὁπλαρχηγὸν τῶν Σουλιωτῶν Αάμπρον Τζαβέλλαν ἀλυσίδετον τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τὰ Ιωάννινα, καὶ τὸν ἔφυλάκισεν. Ἐνόμιζεν δτι θὰ ἥδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι, ἀφοῦ εἶχε τὸν Τζαβέλλαν εἰς τὰς φυλακάς ἀλυσίδετον, καὶ ὠρμησε κατ' αὐτοῦ ἄγων πολυάριθμον στρατὸν. Ἄλλ' ἀμέσως εἶδεν δτι ἥπατήθη, διότι τὸ Σοῦλι, ἥρωϊκῶς ἀντέστη καὶ ἀπόντος τοῦ Αάμπρον Τζαβέλλα.

'Απελπισθεὶς δ Ἀλῆς νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ διὰ τῶν ὅπλων κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς τὸν δόλον. Διέ-

ταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν Τζαβέλλαν καὶ ὑποσχέθη νὰ τὸν ἀνταμείψῃ, ἐὰν ἥθελε νὰ τὸν βιηθήσῃ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς πατρίδος του, εἰ δὲ μὴ θὰ διέταττε νὰ ψήσουν αὐτὸν ζῶντα. Ὁ Τζαβέλλας ὑπεσχέθη, ἐὰν τὸν ἀφηνε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς συμπατριώτας του, νά κατωρθώσῃ ὅτι ὁ Ἄλης ἥθελεν. Ὁ Ἄλης τὸν ἀφῆκεν, ἀλλ ἐκράτησεν ὡς ὅμηρον τὸν δωδεκαετῆ νιὸν αὐτοῦ Φῶτον.

Ὁ Τζαβέλλας ἐπιστρέψας εἰς τὸ Σοῦλι συνεκάλεσε πάραυτα τοὺς ἀρχηγὸς καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὅτι ὁ Ἄλης σκοπεύει νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Τοὺς παρεκίνησε δὲ νὰ ἀντιστῶσι μέχρι τελευταίας πνοῆς, χωρὶς νὰ συλλογισθοῦν διόλου τὸν νιὸν αὐτοῦ Φῶτον, τὸν ὄποιον ὁ Ἄλης εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας του. Καί, ἀφοῦ ἐτακτοποίησε καλὰ τὰ πράγματα διὰ τὸν ἀναμενόμενον πόλεμον, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἄλην τὴν ἔξῆς ἐπιστολήν.

«Χαίρουμαι ποῦ ἐγέλασα ἔνα δόλιον· εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντεύσω τὴν πατρίδα μου. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνῃ, ἐγώ ὅμως θὰ τὸν ἐκδικήσω πρὶν ἀποθάνω. Κάποιοι Τοῦρκοι σὰν καὶ σένα θὰ ποῦν πὼς εἶμαι ἀσπλαχνος πατέρας μὲ τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἴδικόν μου λυτρωμόν.

‘Αποκρίνομαι, ὅτι, ἂν ἐσὺ πάρης τὸ βουνό, θέλει; σκοτώσῃ καὶ τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμελιᾶς μου καὶ τοὺς συμπατριώτας μου· τότε δὲν θὰ μπορέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν τους· ἀμή, ἀμή, ἂν νικήσωμεν θέλω κάμη καὶ ἄλλα παιδιά. Ἐὰν ὅμως ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν

μένη εὐχαριστημένσις ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίζεται υἱός μου,

Καπετάν ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ

‘Ο Φῶτος ἡχθη πρὸ τοῦ Βελῆ, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, δστις τοῦ εἶπεν ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρός του ἔμελλε νὰ τὸν ψήσῃ ζῶντα. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι», ἀπήντησεν ὁ παῖς· ὁ πατήρ μου θὰ μὲ ἔκδικήσῃ». Τοιοῦτος ἡρωϊσμὸς εἰς τὴν ψυχὴν παιδίου τόσον μικροῦ ἐνεποίησε μεγίστην ἐντύπωσιν, καὶ τοῦ ἔχαρισε τὴν ζωήν. Δέν τὸν ἔψησαν ζῶντα. Μετ' ὀλίγον ἀπεφυλάκισαν αὐτὸν καὶ τὸν ἡλευθέρωσαν. ‘Ανδρωθεὶς δὲ ἐγένετο εἰς ἐκ τῶν περιφημοτέρων ἀρχηγῶν τοῦ Σουλιωτῶν, πολλάκις ὁδηγήσας αὐτὸὺς εἰς νίκην καὶ πολλάκις συμβουλεύσας τὰ ὅριστα.

Μετάφρασις ΑΓΓ. ΒΛΑΧΟΥ

ἀλὸ τὴν ίστορίαν τοῦ

ΜΕΝΔΕΛΣΩΝΟΣ

9. Ἡ Σουλιώτισα Δέσπω.

Μεταξὺ Πάργας καὶ Πρεβέζης, ἐπτὰ ὥρας μακράν τοῦ Σουλίου, ἔκειτο παρὰ τὴν θάλασσαν ἡ Ρανιάσα, χωρίον μικρότερον, περιτειχισμέναν. Ἐκεῖ κατὰ τὰ 1803, κατὰ τοὺς μεγάλους ἀγῶνας τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τοὺς Τούρκους, κατέφυγαν εἴκοσι περίπου οἰκογένειαι Σουλιωτῶν. Οἱ Τούρκοι άφανίσαντες τοὺς ἐν Ζαλόγγῳ Σουλιώτας ἐπέπεσαν καὶ κατὰ τῶν οἰκογενειῶν τούτων. Καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς ἀνὴρ ὑπῆρχεν ἔκει, διὰ νὰ ἀντισταθῇ, ἐπέπεσαν σφάζοντες τὰς

γυναῖκας καὶ τὰ παιδία καὶ αἰχμαλωτίζοντες αὐτάς.

Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὑπῆρχε πύργος τις, εἰς τὸν ὃποιον κατώκει ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργίου Μπότση Σουλιώτου. Ἡ οἰκογένεια αὕτη συνίστατο ἐκ τῆς Δέσπως, τῆς συζύγου τοῦ Μπότση. ἐκ δύο θυγατέρων, δύο νυμφῶν καὶ ἔξι μικρῶν ἐγγόνων αὐτῆς, τριῶν ἀρσενικῶν καὶ τριῶν θηλυκῶν.

Ανὴρ οὐδεὶς ὑπῆρχεν. Ἡ Δέσπω θλέπουσα τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων καὶ τὴν σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν, ἐκλείσθη εἰς τὸν Πύργον μὲ τὰς θυγατέρας, τὰς νύμφας καὶ τὰ μικρὰ αὐτῆς ἐγγονάκια καὶ ἥρχισε τὸν πόλεμον. Ἐπειδὴ δομῶς οἱ Τούρκοι ἐπολιόρκουν αὐτάς στενῶς καὶ ἦτο ἀδύνατόν νὰ διαφύγουν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἐκράξε τάς νύμφας καὶ τάς θυγατέρας αὐτῆς καὶ τάς ἡρώτησε. τὶ θέλουν. νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ νὰ γίνουν δοῦλαι αὐτῶν ἢ νὰ ἀποθάνουν ἐλεύθεραι. "Ολαι ἀπεκρίθησαν ὅτι πρωτιμοῦν νὰ ἀποθάνουν μᾶλλον ἢ νὰ πέσουν εἰς τάς χειρας τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ γίνουν δοῦλαι αὐτῶν. Τότε ἡ γενναία γυνὴ σύρασα εἰς τὸ μέσον τοῦ Πύργου τὸ κιβώτιον τὸ περιέχον τήν πυρίτιδα, καὶ τοποθετήσασα τὰς θυγατέρας, τὰς νύμφας καὶ τὰ ἐγγονάκια αὐτῆς πέριξ τοῦ κιβωτίου. ἔλαβε δαυλὸν ἀνημμένον, ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ πάραντα ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Γ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

10. Σουλιώτισσαι ἐν Ζαλόγγῳ

Οἱ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἐπὶ τρίᾳ ἔτη ὡς ἥρωες ἐπολέμησαν εἰς τὸ Σοῦλι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνθέξουν πλέον εἰς τὴν πεῖναν καὶ εἰς τὴν δίψαν, ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ Σοῦλι, ἔχοντες τὰ δπλα καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν καὶ νὰ μεταβοῦν ἐλεύθεροι καὶ ἀνενόχλητοι δπον ἥθελον. Τῇ 18 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1803 τριακόσιοι ἐκ τούτων φεύγοντες μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, ἔφθασαν εἰς τὴν ἐν Ζαλόγγῳ μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν. Δύο ἡμέρας ἔμεινάν ἔκει, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν, παρὰ τὰς συνθήκας ἐφάνῃ στράτευμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ προσπαθοῦν ν' ἀποκλείσῃ αὐτὸν ἐντὸς τῆς μονῆς καὶ νὰ συλλάβῃ πάντας. Οἱ Σουλιῶται, ἰδόντες τοὺς Τούρκους, συνηθροίσθησαν ἄνδρες γυναικες, καὶ τὰ παιδία καὶ ἥρχισαν νὰ κατευθύνωνται πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὅρους σκοποῦντες νὰ κατέλθουν ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους αὐτοῦ καὶ νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς. Ἀλλ' εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὅρους εὗρον ἄλλους Τούρκους. οἵτινες πρότερον εἶχον ἀναβῆ ἔκει καὶ τοὺς περιέμενον.

Οἱ Σουλιῶται ἰδόντες τὸν μὲγαν κίνδυνον ἀπεφάσισαν νὰ δώσουν τέλος εἰς τὴν ζωὴν αὐτῶν. Οὐδεὶς ἥθελε νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Οὐδεὶς ἥθελε νὰ παραδοθῇ. Οἱ ἄνδρες ἔσυρον τὰς σπάθας αὐτῶν καὶ ἐπέπεσον κατὰ τῶν Τούρκων ὡς λέοντες. Αἱ γυναικες φέρουσαι τὰ τέκνα αὐτῶν πρὸ τῶν βαράθρων κατεφίλουν αὐτά,

ζπειτα τὰ ἐλάμβανον ἐκ τοῦ ποδὸς καὶ τὰ ἔξεσφενδόνιζον εἰς τὴν ἄβυσσον. Μετὰ τοῦτο ὕδωρ μέ τὴν σπάθην ἀνὰ χεῖρας κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐμάχοντο ὡς λέαιναι. Ἀλλὰ πῶς νὰ σωθοῦν; Οἱ Τούρκοι ἦσαν πολυάριθμοι καὶ εἶχον καταλάβη πάσας τὰς ἐπικαίρους θέσεις. Ὁπου καὶ ἀν διηυθύνοντο οἱ Σουλιῶται εὑρισκον πανταχοῦ, ἐμπρὸς καὶ ὅπιστι δεξιὰ καὶ αριστερά, Τούρκους ἐτοίμους νὰ ἐπιπέσουν κατ' αὐτῶν. Ὅσοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐκινδύνευον νὰ συλληφθῶσιν ἐκρημνίζοντο εἰς τὰ βάραθρα καὶ ἐπιπτον ἐπὶ τῶν συντριμμάτων τῶν τέκνων αὐτῶν. Αἱ πλεῖσται ἀπέθνησκον καταρημνιζόμεναι, τινὲς περιπλεκόμεναι μεταξὺ τῶν δένδρων καὶ τῶν ἀκανθῶν καὶ τῶν θάμνων, τῶν εὑρισκομένων κατὰ τὰ παράπλευρα τῶν βαράνθρων. Ἐμενον ἐκεῖ ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ἀπέθνησκον ἐκ τῆς πείνης, τῆς δίψης, τῶν ἀλγηδόνων καὶ τοῦ ψύχους. Ὄλα τὰ ὑπέφερον ὅλα. Μόνον εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων δὲν ἥθελον νὰ πέσουν. Αἱ γυναῖκες ἥκουσον τὴν δουλείαν καὶ ἔφριττον. Προετίμων νὰ κατασυντρίψουν τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ νὰ κατασυντριβοῦν καὶ αἱ ἵδιαι μᾶλλον ἢ νὰ ζήσωσιν ὡς δοῦλαι κατάκλειστοι εἰς τοὺς γυναικωνίτας τῶν Τούρκων. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ Ἑλληνίδες αὗται.

Π. Γ. ΖΑΡΛΕΝΤΗΣ

11. Ο Σαμουήλ.

“Οτε διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ πολὺ μᾶλλον διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γκούση ὁ Μουχτάρ

καὶ ὁ Βελῆς, υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐπέτυχον πολλοὺς μὲν τῶν Σουλιῶν νὰ καταστρέψουν, ἄλλους δὲ νὰ ἀπομακρύνουν, μόνον ἐπέμεινεν ὁ Ἱερομόναχος Σαμουήλ, ἄκαμπτος εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ταφῇ μετά τῆς γλυκυτάτης πατρίδος αὐτοῦ, τοῦ ἐνδόξου Σουλίου.

Ανὴρ ἀδάμαστος, ἀκαταμάχητος, ἀγαπῶν μέχρι μανίας τοὺς ἑλευθέρους τῆς πατρίδος του βράχους, ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας αὐτοῦ ἀφίερωμένος εἰς τὰ θεῖα, ἥτοι Ἱερεὺς καὶ πολεμιστὴς φοβερὸς ὁ Σαμουήλ.

Ήτο τὸ τελευταῖον νῆμα, ἀπὸ τοῦ δποίου ἐκρέματο τὸ τρισάθλιον Σοῦλι κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Διὰ τσῦτο ἀνεκηρύχθη ὑπὸ πάντων τῶν Σουλιωτῶν πολέμαρχος καὶ εἰς αὐτὸν ἐνεπιστεύθησαν τὴν τελευταίαν ὑπεράσπισιν οἱ πατριῶται αὐτοῦ Σουλιῶται. Εἰς τὴν αἵματηράν καὶ φονικωτάτην ἔφοδον τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸ Κακοσοῦλι ἀνεδείχθη ὁ Σαμουήλ ἀτρόμητος καὶ φοβερός. Καί, δτε πᾶσα ἐλπί, σωτηρίας ἔξελιπεν ἔθεσε τὸ σῶμά του φραγμὸν ἀνυπέρβλητον μεταξὺ τοῦ σμήνους τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν ὀλίγων ἐπιζώντων Σουλιωτῶν, οἵτινες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἥδυνθησαν νὰ ὑπεχωρήσουν καὶ νὰ διαφύγουν τὴν μάχαιραν καὶ μαρτύρια.

Αφοῦ τὰ ὀλίγα ἔκεινα ἔρείπια ἦσαν ἐκτὸς κινδύνου, ὁ Σαμουήλ, μαχόμενος πάντοτε μετὰ πέντε μόνον συμπολεμιστῶν, ἐπρόφθασε καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸ Κοῦγκι, πύργον ἐκτισμένον ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, ὃπου ἥτο ἡ ἀποθήκη τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν ὅπλων.

Τὸν πύργον τοῦτον ἐντὸς τοῦ δποίου ὑπῆρχεν ἐκ-
αλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ἡ Πα-
τρὶς παρέδωκεν εἰς τὰς Ἱερὰς αὐτοῦ χεῖρας, καὶ ὁ
μοναχὸς εἶχεν ὅμοσει τὸν δρχὸν τοῦ θανάτου. Εἴ-
χεν ὅμοσει δτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἥθελε
βιάσει αὐτὸν νὰ τὸν ἔγκαταλίπῃ. Περικυκλωμένος
πανταχόθεν ὑπέμεινεν ὁ Σαμουὴλ μετὰ τῶν πέντε
συμπολεμιστῶν αὐτοῦ δσα, ἀνθρωποι εἶναι ἀδύνα-
τον νὰ ὑπομείνουν. Ἀποκαμωμένοι, πληγωμένοι, οὐ-
δὲ σταγόνα ὑδατος εἶχον πλέον, διὰ νὰ δροσίσουν
τὰ κατάξηρα καὶ φλογισμένα χείλη αὐτῶν. Ἡ τε-
λευταία στιγμὴ εἶχε φθάσει.

Τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ Δεκεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ
όκτακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους ὁ Ἱερομόναχος Σαμουὴλ
μετὰ τῶν πέντε αὐτοῦ συντρόφων ἀνίπτανται εἰς
τὸν οὐρανὸν ἐπὶ πτερύγων πυρὸς καὶ στεφανοῦνται
ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου ὡς μάρτυρες θανόντες ὑπὲρ πί-
στεως καὶ πατρίδος. Ἐθηκαν πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα
καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄέρα. Δὲν παρεδόθησαν.

ΑΡ. ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

12. Σουλιώτικη ἀπάθεια.

Κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου,
ἐνῷ οἱ Σουλιώται, ὅλοι σχεδόν, ἔμενον φρουροὶ τῆς
κινδυνευούσης πόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίτσου
Τζαβέλλα, εἶχον ἀποστείλει τὰς οἰκογενείσ των εἰς
Κάλαμον. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς ὡς ἀρχηγήτοια γυνὴ κα-
τὰ τα Σουλιωτικὰ ἔθιμα ἦτο καὶ ἡ Δέσπω, ἡ γυνὴ
τοῦ Φώτου Τζαβέλλα. Τὴν ἡμέραν τοῦ μεγάλου
Σαββάτου ἥλθεν εἰς αὐτὰς ἡ ἀγγελία, δτι κατά τινα

εξιδον ἐκ τῶν τειχῶν ἐφονεύθησαν ὁ Κίτσος καὶ ὁ Ζυγούρης Τζαβέλλας, καὶ οἱ δυὸς υἱοὶ τῆς Δέσπως. Αἱ Σουλιώτισσαι εὐθὺς ἥρχισαν τοὺς κοπετοὺς καὶ τοὺς θρήνους, προεξαρχούοντες τῆς γηραιᾶς μητρός, καὶ ἐτράπησαν εἴτα εἰς τὰ μοιρολόγια, ἐκθειάζουσαι τὰς πολεμικὰς καὶ σωματικὰς ἀρετὰς τῶν φονευθέντων.

Αἴφνης μέσω τῆς γενικῆς ἐκείνης καταπτώσεως ἡ νωρίσθια εὐθυτενὴς ἡ Δέσπω, ἐσπόγγισε τοὺς ὄφθαλμοὺς καὶ διὰ φωνῆς ὑπερτρεμούσης ἀλλ' ἐπιτακτικῆς.

— Πάψτε πιὰ τὰ κλάῦματα, ὀρέ, ἐφώναξε πρὸς τὰς θρηνούσας· ἐκεῖνοι ἐπῆγαν συνοδεία τοῦ Χριστοῦ.... σηκωθῆτε νὰ βάψουμε τ' αὐγά μας μπὰ καὶ μᾶς τελέψῃ ὁ Θεός....

Καὶ διὰ μεγάλης ψυχοραιμίας ἥρχισε πρώτη νὰ ἔτοιμάζῃ τὰ πρὸς βαφὴν τῶν ὡῶν χρήσιμα. Αἱ ἄλλαι γυναῖκες ἀπὸ ἐντροπὴν πρὸ τῆς ἀπάθείας αὐτῆς, ἡ ὅποια περισσότερον τῶν ἄλλων ἐτρώθη διὰ τοῦ φόνου τῶν δύο ἀδελφῶν, καὶ παρακινούμεναι ἐκ τοῦ παραδείγματός της ἥρχισαν νὰ ἐγείρωνται, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ν' ἀσχολῶνται εἰς τὴν ἐργασίαν προθύμως, μὴ παύονται δῆμως νὰ ἐκφέρωσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν καὶ κανένα στεναγμὸν ἐπὶ τῇ ἀναμήσει τῶν φστευθέντων.

Ἐνῷ δῆμως ἡ σχολοῦντο περὶ τὴν βαφὴν τῶν ὡῶν, ἐτέρα ἀγγελία κατέφθασεν, διτὶ οὐδὲὶς τῶν ἀδελφῶν ἐφονεύθη, παρὰ μόνον ὁ Ζυγούρης ἐπληγώθη ἐλαφρῶς εἰς τὴν χεῖρα. Αἱ γυναῖκες ἡγαλλιάσαν δλαι ἐκτραπεῖσαι ἐν τῇ ἀμέτρῳ χαρᾶ των εἰς

περιφρονητικὰς ὕβρεις κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ ἡ Δέσποινα χαμογελῶσα, εὐτυχῆς διὰ τὸ νέον ἄγγελμα, ἔγονυ πέτησε μέσῳ τοῦ ὁμίλου καὶ ἀνατείνασα τὰς χεῖρας ἐψιθύρισε μετὰ συντριβῆς καὶ ἀποφασιστικότητος σταθερᾶς.

— Χριστέ μου, σ' εὐχαριστῶ, ποὺ μοῦ τοὺς φύλαξες πάλι, μὰ ἐγὼ πάντα ξεγραμμένους τοὺς ἔχω..

ΑΝΔΡ. ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

13. 'Ο θάνατος τοῦ 'Αθανασίου Διάκου

'Ο Διάκος μαθὼν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔφθασεν εἰς τὸ Ζητοῦνι συγκαλέσας τοὺς συναγωνιστὰς του ὁμίλησε τὰ ἔξης :

“'Αδελφοί "Ελληνε, ἔπειτα ἀπὸ τετρακοσίων χρόνων σκληρὰν σκλαβιάν, ὁ Θεὸς εὐσπλαχνισθεὶς ἀπεφάσισε νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν, καθὼς τὴν ἔχαιροντο μίαν φορὰν οἱ προπάτορές μας, πλὴν γιὰ νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν πρέπει νὰ ἀποφασίσωμεν νὰ ἀποθάνωμεν μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τότε ἂς τὴν χαροῦν οἱ μεταγενέστεροι μας. 'Ημεῖς ως τόσον θέλομεν ἀπολαύσει τὰ δύο μεγαλείτερα καλά, τὸν παράδεισον καὶ τὴν αἰώνιαν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων, ἐπειδὴ διὰ τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν Ἐλευθερίαν ἀποθνήσκομεν ἀν ὅμως δειλιάσωμεν τώρα, τότε αἰώνιως ἔχάθημεν καὶ ἥμεῖς καὶ ὅλον τὸ "Ἐθνος μας.

"Οθεν, ὅποιος ἀγαπᾷ μὲ τὴν ἀλήθειαν τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, ἂς δοάξῃ τὰ ὅπλα καὶ ἐξέλθῃ μαζί μου .

Ταῦτα εἰπὼν ὁ καλὸς πατριώτης ἔδραμεν ἀμέσως καὶ κατέλαβεν τὴν γέφυραν, θέσιν τὴν πλέον σημαντικὴν καὶ κινδυνώδη, ἡκολούθησαν δὲ αὐτὸν πολλοί, ἀλλά, παρουσιασθέντος τοῦ κινδύνου, ὀλιγώτατοι τὸν ἀμιμήθησαν, ἐξαιρέτως ὁ σεβασμιώτατος Ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας, δστις καὶ ἔλαβεν τὸν ἔδιον στέφανον τῆς δόξης μὲ τὸν Διάκονον, φυλάξας τὴν θέσιν του κατὰ τὸ εὐώνυμου τοῦ Διάκονου, δπού ὁ ἔχθρος διέβαινεν τὸν πόρον τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἀφοῦ ἐθυσίασεν ἴκανούς, ἀπέθανε καὶ αὐτὸς μαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῶν ἴδιων λογικῶν του προβάτων.

Τὴν αὐγὴν ἐφάνη ὁ ἔχθρος ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὁ μὲν Ὁμέρος Βρυώνης πασᾶς μὲ τὸ τουρκαλβανικὸν καὶ μακεδονικὸν σῶμα διηυθύνθη κατὰ τοῦ Διάκονου, ὁ δὲ Μεχμέτ πασᾶς μὲ τούς Ασιανοὺς καὶ τὸ ἵππικὸν κατὰ τοῦ Κοντογιάννη καὶ Πανουργιᾶ, οἱ δποῖοι ἐφίλαττον τὰ ἀριστερὰ πλάγια τοῦ Διάκονου, ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ δεξιὰ δὲν ἤδύνατο νὰ εἰσχωρήσῃ, μὲ τὸ νὰ ἥτο ὁ τόπος βαλτώδης. Πλησιάσαντες λοιπὸν οἱ ἔχθροι ἀντικρὺ τῆς γεφύρας καὶ συσσωματωθέντες εἰς σχῆμα κυκλοειδὲς ἡκροάζοντο μετ' ἄκρας ἥσυχίας καὶ κιτανύξεως τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Μωάμεθ παράκλησιν, τὴν δποίην ἀνεγίγνωσκον τουρκιστὶ οἱ ἰερεῖς των, ὀνομαζόμενοι κατὰ τὴν διάλεκτον αὐτῶν Δεθβητάδες· ὅταν δὲ ἐτελείωσεν ἡ παράκλησις, ἐβόησαν ἀπαντες συμφώνως, δσον ἔκαστοις ἥδύνατο ἀγκαλὰ καὶ ἡ σημασία τῆς φωνῆς ἥτο πρὸ τοὺς Ἐλληνας ἄγνωστος, δμως κατὰ συμπερασμὸν δὲν ἐσήμαινεν ἀλλο, παρὰ

τὸ καύς ἡμᾶς λεγόμενον ἀμήν, καὶ μετά τοῦτο ἀρχισαν τὸν συνήθη πυροβολισμόν, καὶ ἐπομένως, ἀφοῦ ἔβγαλαν τὰ ἔιφη ὕδησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Διāκος δμωδιέταξε προλαβόντως νὰ φυλάττουν καλῶς τὰς θέσεις καί νὰ μὴ τολμήσῃ τις νὰ πυροβολήσῃ, πρίν ὁ ἴδιος δώσῃ τὸ σημεῖον μὲ τὴν ἔκκενωσιν τοῦ ἴδιου δπλού.

Οτε δὲ οἱ ἔχθροὶ ἦσαν εἰς ἀπόστασιν σχεδὸν δέκα βημάτων, ἥρχισαν νὰ πυροβολοῦν κατ' αὐτῶν εὔστόχως καὶ ἀδιακόπως καί ἄλλοι μὲν ἐγέμιζαν τὰ δπλα, ἄλλοι δὲ ἐπολέμουν, ὥστε ἡ μάχη ἐγένετο πεισματώδης ἀμφοτέρωθεν, μάλιστα δὲ μεταξὺ Τουρκαλβανῶν καὶ Μακεδόνων συνέπεσέ τις ἄμιλλα καὶ ἔρις περὶ θριάμβου, ὥστε ἐπιπτὸν σωρηδὸν πρὸ τῶν ἑλληνικῶν προμαχώνων, καὶ μετὰ μιᾶς ὠρας σκληρὰν καὶ αἵματώδη μάχην, μὴ δυνάμενοι νὰ διαβοῦν, ἔστρεψαν τὰ νῶτα συμφώνως, ἐπανελθόντες εἰς τὸν πρῶτον τόπον τῆς προσευχῆς· ὁ δέ Μεχμέτ πασᾶς ἀντεμάχετο μακρόθεν ἀδιακόπως, μὴ δυνάμενος νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν. Ὁ Βριώνης ὁργισθεὶς κατὰ τῶν δπλαρχηγῶν του καὶ ὑβρίσας τὸ στράτευμα διὰ τὴν κατηγχυμένην ἐπιστροφήν του ὠρμησεν ὁ ἴδιος προσωπικῶς μετὰ διακοσίων σωματοφυλάκων, οἱ δέ δπλαρχηγοὶ καὶ στρατιῶται κεντούμενοι ἀπὸ φιλοτιμίαν καὶ καταισχύνην προέδραμον ἔκεινου, καὶ οὕτω; ἡ μάχη συνεκροτεῖτο μὲ περισσότερον πεῖσμα καὶ μολονότι δ Βριώνης μὲ τὸ ἔιφος εἰς τὰς χεῖρας παρεκίνει, ὑπέσχετο, ἡτείλει καὶ ἐκολάκευε τούς; στρατιώτας, δέν ἡ τελε δυνηθῆ δμως νὰ προχωρήσῃ, ἀν οἱ εἰς τὰ πλάγια ἀντιμαχόμενοι

Ἐλληνες δὲν ἐτρέποντο εἰς φυγήν, φοβηθέντες τὴν ὁρμὴν τοῦ ἴππικοῦ, ἐνῷ διὰ τὸ δύσβατον δὲν ἥδυνατο νὰ τοὺς βλάψῃ. ἀν ἀπεφάσιζον νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασίν του ὅμοίως καὶ τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν δευτέραν ἐφόρμησιν τοῦ Βριώνη, ἐφιλοτιμήθη καὶ αὐτὸς νὰ λάβῃ μέ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του θρίαμβον, τόν ὁποῖον διὰ τὴν δειλίαν τῶν διαληφθέντων ὄπλαρχηγῶν Ἐλλήνων, ἐφορμήσας μὲ τὸ ἴππικόν, ἐκέρδισε. Τοῦτο ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Διάκον συναγωνισταὶ ἀνήγγειλαν, δτὶ ἐντὸς ὀλίγου μέλλουσι νὰ πολιορκηθοῦν καὶ ἀπολεσθοῦν, ἐπειδὴ ὁ ἔχθρος διέβη ἀπὸ τὰ πλάγια. ὁ Διάκος δμως ἀπεκρίθη, δτὶ ζῶν ἀπὸ τὴν μέσιν του δὲν βγαίνει ἀλλ' εἰς ταύτην τὴν Λεωνίδειον ἀπόφασίν του δὲν συνεφώνησαν· περισσότεροι ἀπὸ τεσσαράκοντα πέντε παλαιοὶ καὶ ἀνδρεῖοι στρατιώται, οἱ δὲ ἐπίλοιποι κατέφυγον εἰς τοὺς πλησίον πρόποδας τῶν βουνῶν. Βλέποντες λοιπὸν οἱ Τουρκαλβανοὶ καὶ Μακεδόνες τὴν ἀνδραγαθίαν τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ἐφώρμησαν καὶ αὐτοὶ ἀμιλλώμενοι διὰ τὸ μικρὸν ὄχυρωμα τοῦ στρατηγοῦ Διάκου, τὶς πρῶτος ἔξ αὐτῶν νὰ τὸ κατακρατήσῃ. Σκοτώνεται ἐν πρῶτοις ὁ ἀδελφός του, τοῦ ὁποίου τὸ πτῶμα μεταχειρίζεται ὡς προπύργιον ὁ στρατηγός, συντρίβεται καὶ αὐτοῦ ὁ δεξιὸς βραχίων διά τινος πυροβολικῆς σφαίρας, ἐκκενώνει διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὰ πιστόλια, κράζει τοὺς συναγωνιστὰς νὰ τόν σκοτώσουν, ἀλλ' οὐδείς πλέον ἔζη, συλλαμβάνεται τέλος πάντων ζῶν, οἱ δέ λοιποὶ σύντροφοί του ἀποθνήσκουν περὶ αὐτὸν ἡρωικῶς. Οἱ συλλαβόντες

αὐτὸν ἡσαν Τουρκαλβανοί, οἵτινες, ἀφοῦ τὸν ἐπόσθεταν εἰς τὸν πασαν Ὄμερο Βριώνην, ἔλαβαν ἀνταμοιβάς· ὁ εἰς ἑξ αὐτῶν μάλιστα (ἡσαν τέσσαρες) ἐπληγώθη ἐσχάτως μὲ τὴν πιστόλα ἀπὸ τὸν ἴδιον, μ' ὅλον τοῦτο παρεκάλεσε τὸν Βριώνην νὰ μὴ τὸν θαανατώσῃ, εἰπών, ὅτι εἶναι κρῖμα νὰ ἀποθνήσκουν τοιαῦτα παλλικάρια. Ἐπειτα τὸν ἥρωτησεν ὁ πασᾶς, ἂν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Διάκος «έγὼ ὁ ἴδιος ἀπεκρίθη, καὶ ἂν ἡξερα ὅτι δὲν ἥθελα σκοτωθῆ εἰς τὴν μάχην, θὰ ἐβαστοῦσα ἐπίτηδες ἕνα φυσέκι γιὰ τὸν ἑαυτόν μου, διὰ νὰ εὐχαριστήσω τοὺς συντρύφους μου συνταξιδεύων μαζί τους καθὼς ἐκεῖνοι δὲν μὲ ἄφησαν ποτὲ μονάχον· ἐγὼ δμως σήμερον ἐγνωρίσθην πρὸς αὐτοὺς ἀπιστος». Θαυμάσας ὁ Βριώνης τοὺς λόγους του ἀπεφάσισε νὰ τὸν ιατρεύσῃ καὶ ἐλευθερώσῃ, ἀλλ' ὁ Μεχμέτ πασᾶς τὸν ἐβίασε νὰ τὸν ψήσῃ ζῶντα ἐπειδὴ ἐσκότωσε τοὺς πλέον ἀνδρείους καὶ σημαντικοὺς Μωαμεθανούς καὶ ὅτι ἂν τοῦτο δὲν πράξῃ, μέλλει νὰ γράψῃ κατ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον. Τούτους τοὺς λόγους ἀκούσας ὁ γενναῖος Διάκος ἀπεκρίθη ὡς ἑξῆς. Δὲν μὲ φοβίζετε, βρωμερόσκυλα, μὲ τὸ νὰ μὲ ψήσετε ζωντανόν, ἐγὼ θάνατον, ὃς προεῖπα, ζητῶ, διὰ νὰ ὑπάγω τὸ γρηγορώτερον νὰ εῦρω τοὺς συντρύφους μου, οἱ ὅποιοι ἀνυπεμόνως μὲ προσμένουν. Μὲ τοιοῦτον λοιπὸν σκληρὸν καὶ βάρβοριν τρόπον ἐσήκωσαν τὴν ζωὴν τοῦ ἥρωος, ὅστις καὶ μέχρις ἐσχάτης του ἀναπνοῆς ὑπέφερε τοὺς πόνους μὲ ἀπαραδειγμάτιστον ἀδιαφορίαν, ὑβρίζων μάλιστα ἀδιακόπως τοὺς βαρβά-

ρους. Ἐσκοτώθησαν εἰς ταύτην τὴν μάχην ἀπὸ μὲν τῶν τούρκων πλέον τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα, ἐκτὸς τῶν πληγωμένων, ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ὅγδοήκοντα ἥπτὰ καὶ εἴκοσι δύο πληγωμένοι.

Γ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

14. Τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς.

Ἄπό κρότον δργάνων βοῆται
τῆς Γραβιᾶς τὸ βουνὸν ἀντικρύ·
λάμπουν δπλα χρυσᾶ, καὶ λερὴ^τ
φουστανέλλα μαυρίζει.

Πρός τὸ χάνι χορδὲς καταβαίνει
ἀπ' δδὸν ἐλικώδη, λοξὴν
καὶ φλογέρα μὲ εἶχον δέκαν
χοροῦ ἄσμα σημαίνει.

Ωδυσσεὺς δ ταχύπους ἡγεῖται
τοῦ μαχίμου ἐκείνου χοροῦ,
καὶ ἐγκύμων σκοποῦ τολμηροῦ
πρὸς τὸ χάνι κινεῖται.

Ἐκεῖ δὲ τόν χορὸν διαλύει
κλεῖ τὴν μάνδραν καὶ οὕτω λαλεῖ
«Ἡ πατρίς μας ἐδῶ μᾶς καλεῖ,
στρατιῶται ἀνδρεῖοι.»

*Μετ' ὀλίγον ἐδῶ καταφθάνει
στρατιὰ μυριάδων ἔχθρῶν
εἶναι στάδιον δόξης λαμπρόν
τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι.*

*Εἰς τὸ μέγα στενόν θὰ ξυπνήσουν
οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σπάρτης νεκροὶ
καὶ τὸν τόπον αὐτὸν φοβεροὶ
τὸνρκομάχοι θά σείσουν.*

*Κι' ἡ σκιά τοῦ Διάκου παρέκει,
τοῦ εἰς σοῦβλαν ψηθέντος σκληράν,
μὲ μεγάλην θ' ἀκούσῃ χαρὰν
νὰ βροντᾶ τὸ τούφενι.*

*'Εκεῖ κάτω κυττάξετε· φθάνει
δ' πομπώδης στρατὸς τῶν ἔχθρῶν
ἴδον στάδιον δόξης λαμπρὸν
τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι ..*

*Στρέφουν ὄλοι καὶ βλέπουν. Διέβη
τὸ ποτάμι ἀπίστων πληθύς,
καὶ ἀκούεται δοῦπος βαθὺς
καὶ δ' τόπος σαλεύει.*

*Πιστολίων ἀκούονται κτύποι,
καὶ βαρβάρων φωναὶ συνεχεῖς
καὶ τινάσσουν τὴν χοίτην ταχεῖς
καὶ ἀφρόεντες ἵπποι.*

Πρὸ τῶν ἀλλων ἔιφήσης προβαίνει
εἰς δερβίσης τὸν ἵππον κεντῶν
δινίδει τὸν Ἀνδρούτσου αὐτὸν
ἔρωτῷ, πού πηγαίνει.

Ἄποκρινετέκεῖνος· νὰ σφάξω
ὅπου εὑρῶ τοῦ Προφήτου ἔχθρούς
καὶ πατῶν τοὺς ἀπίστους νεκροὺς
τὸν Ἀλλάχ ν' ἀνακράξω.

Ἄλλ' ἐδῶ, ω̄ υἱὲ τοῦ Προφήτου,
μιναρὲ δὲν θὰ εὑρῆς ὑψηλόν,
ἀλλὰ μόνον τουφέκι καλὸν
καὶ ίδοὺ ή φωνή του!

Καὶ ήνία καὶ σπάθην ἀφήνει
διδερβίσης τὰ στέρνα πληγεῖς,
καὶ μὲ κρότον πεσών κατὰ γῆς
ρεῖθρον αἷματος χύνει.

Τοῦ θανάτου ίδρως περιβρέχει
τὸ χλωμὸν μέτωπόν του εὔθυς,
καὶ διππος αὐτοῦ πτοηθεὶς
κοῦφος κι' εὔκαιρος τρέχει.

Τῶν ἔχθρῶν τότε σείει τὰ στήθη
κραταιὰ ψυχοβόρος δργὴ
καὶ ἀκούεται λύσσης κραυγὴ
ἀπὸ τὸ ἀμετρα πλήθη.

**Σῶμα μέγα, πυκνόν, ταραχῶδες
ἀλαλάξον δρμᾶ μὲ κραυγῆν,
καὶ βαρύδουσπον σκάπτουν τὴν γῆν
σιδηροὶ ἵππων πόδες.**

**Ἄλλ' ἀκοίμητον πῦρ ἐκ τῆς μάνδρας
τοὺς δρμῶντας προσβάλλει ἔχθρούς
κι ἔξαπλώνει τριγύρω νεκρούς,
νεκροὺς ἵππους καὶ ἀνδρας.**

**Πεντακόσια πτώματ' ἀφίνων
δ εἰς μάτην παλαισας ἔχθρος,
ἀπεσύρθη μακρὰν τὸν πυρὸς
μιᾶς φούχτας Ἐλλήνων.**

**Οἱ μοχλοὶ τότε πίπτουν τῆς θύρας
κι ἡ ἀνδρεία τῆς μάνδρας φρουρά,
δρμᾶ ἔξω πυκνή, τολμηρὰ
μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας.**

**Κι εἰς τὰ ύψη τοῦ ὅρους ἐπάνου
τῆς Γραβιᾶς σταματοῦν ἀντικρὺ^ν
τῶν Ἐλλήνων οἱ παῖδες λαμπροὶ^ν
νικηταὶ τοῦ τυράννου.**

**Εἰς γραμμήν παλληκάρια; σταθῆτε,
δ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου μετρᾶ·
εἰς τὰ μάτια τον λάμπει χαρά·
παλλικάρια χαρῆτε.**

Ἐκατὸν δεκαοκτὼ ἡσθε ὅλοι
κι' ἐδαμάσατε τόσους ἐχθρούς,
δύο μόνον ἀφῆκε νεκροὺς
τῶν ἀπίστων τὸ βόλι.

Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

15. Ἀφιξις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς Χίον.

Σκηνὴ ἐκ τῆς καταστροφῆς ταύτης.

Τήν αὐγὴν τῆς μεγάλης Πέμπτης ἡκούσαμεν τὴν λειτουργίαν καὶ ἔκοινωνήσαμεν τῶν θείων μυστηρίων.

Ἡτο λαμπρὰ ἔαρινὴ πρωΐα καὶ ὅτε ἐπεστρέφαμεν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀντὶ νὰ μείνω ἐντὸς τῆς οἰκίας, λαβών εἰς χεῖρας τὴν νησιήσιμον τροφήν μου, ἐπῆγα νὰ προγευθῶ ἐπὶ τοῦ ἔξωστου. Ἄλλ' ἄμα ἥνοιξα τὴν ἐπ' αὐτοῦ θύραν καὶ ὑψώσα τὸ βλέμμα πρὸς τὸ πέλαγος, εἶδα θέαμα τὸ ὅποιον μὲ κατέπληξε. Παρήτησα τὸ πρόγευμα καὶ ἔδραμα πρὸς τὸν πατέρα μου. Μὲ ἡκολούθησεν ἐπὶ τοῦ ἔξωστου καὶ ἐβλέπομεν ἀμφότεροι πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐβλέπαμεν σειρὰν μακρὰν πλοίων μεγάλων πλεόντων πρὸς τὸν λιμένα μας. Ἀπεῖχον εἰσέτι πολύ, ἀλλ' ἥτο διαυγῆς ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ διεκρίνοντο τὰ ίστια, καμπύλα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου τὴν πνοήν, καὶ αἱ διπλαῖ καὶ τριπλαῖ ζῶναι ἐπὶ τῶν μαύρων σκαφῶν.

Ἐνῷ δὲ τὰ μεγάλα ταῦτα πλοῖα ἐφαίνοντο πλησιάζοντα, ἄλλῃ σειρᾷ πλοιαρίων μικρῶν, δεχομένων ἐκ πλαγίων τὸν ἀνεμόν εἰς τὰ τρίγωνα ίστια τῶν, ἔφευγε παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς τῆς Σάμου

τὴν διεύθυνσιν. Τὰ μεγάλα ἐν τούτοις πλοῖα, φσεὶ διστάζοντα, ἀντὶ νὰ ἔξακολουθήσουν τὸν πρὸς τὸν λιμένα πλοῦν, ἥλλαξαν αἴφνης δρόμον. Ἐνόμισα ἐπ' ὄλιγον δτι ἀνεχώρουν. Ἀλλ' ὅχι δὲν ἀπεμακρύνοντο, ἐλοξιδρόμουν ἀπέναντι τῆς Χίου.

Τὰ δὲ μικρὰ πλοιάρια, φεύγοντα πρὸς τὰ δεξιά
μας, ἔχανοντο τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ὅπισθεν τῆς
τελευταίας ἀκρας τῆς νήσου.

Δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἐννοήσωμεν τὶ συνέβαινεν.
‘Ο Τουρκικὸς στόλος κατήρχετο ἵσχυρός, οἱ δὲ ἐπαναστάται ἀνεχώρουν. ‘Αλλ’ οἱ Χῖοι τί ἔμελλον ν, ἀπογίνουν; ‘Αγνοῶ πόσην ὥραν δὲ πατήρ μου καὶ ἐγὼ ἔμένομεν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου σιωπηλοὶ καὶ ἀκίνητοι, μὲ τοὺς ὁφθαλμοὺς πρὸς τὸ πέλαγος προσηλωμένους.

Ἔτο πρόδηλον δτι δὲν ὑπῆρχον ίκανὰ πρὸς
ἀντίστασιν μέσα καὶ δτι θὰ γίνουν κύριοι οἱ Τοῦρ-
κοι τῆς νήσου, ἐγνώριζον δ' ἐκ τῶν προτέρων πῶς
φέρονται οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας.
Απεφασίσθη λοιπὸν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὰ δυτικώ-
τερα τῆς νήσου καὶ νὰ σκορπισθῶμεν δπου ἔκαστος
ἡδύνατο νὰ εὔρῃ καταφύγιον. Απομακρυνόμενοι
οὕτω τῶν Τούρκων, ἐπλησιάζομεν εἰς παράλια ἀν-
τικρυ Τῶν Ψαρῶν, δθεν ἐλπίζομεν σωτηρίαν.

Απεκαιρετίσθημεν μετὰ πόνου ψυχῆς, εἰσήλθομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡσπάσθημεν τὰς εἰκόνας, καὶ ἀποχωρισθέντες ἐπεστρέψαμεν εἰς τὰ ἴδια ἔκαστος.

⁷Εμπροσθεν τῆς θύρας ενδομεν τέσσορα ζῶα
ἔτοιμα καὶ τὴν Ἀνδριάνον, τὴν ὑπηρέτοιαν, ἐπι-

σπεύδουσαν τὴν ἀναχώρησιν. Οἱ γονεῖς καὶ αἱ ἀδελφαὶ μου ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ὅνων καὶ ἔξεκινήσαμεν.
· Ἡ Ἀνδριάνα καὶ ἕγῳ ἡκολουθήσαμεν πεζοί.

Κατ’ ἔκεινην τὴν στιγμὴν ἡκούσθη αἴφνης μακρόθεν πυροβόλου κρότος. Πλησιέστεροι κανονιοβολισμοὶ διὰ μιᾶς τὸν ἐδέχθησαν. Ἐστράφημεν ἐν σιωπῇ ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον. Οἱ κρότοι τῶν πυροβόλων ἐπηκολούθουν συνεχεῖς. Ἄπὸ τοῦ στόλου καὶ ἀπὸ τοῦ φρουρίου οἱ Τοῦρκοι ἐτέλουν παταγωδῶς τοῦ φρικτοῦ θριάμβου των τὰ προεόρτια.

— Ἀλλοιίμονον εἰς τὴν Χίον, ἀνέκραξεν ὁ πατήρ μου. Καὶ ἔξηκολουθήσαμεν τὸν δρόμον μας.

Πρὸς ἀκόμη προσορμισθοῦν τὰ πλοῖα, οἱ Τοῦρκοι ἔξελθόντες τοῦ φρουρίου ἔχυθησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἥρχισαν νὰ λεηλατοῦν καὶ ν’ ἀρπάζουν καὶ νὰ φονεύουν. Ὅτι φεύγοντες ἡκούομεν τοὺς κανονιοβολισμούς, ἀπεβιβάζοντο οἱ ἐν τῷ στόλῳ καὶ ηὔξανεν οὕτω τῶν δημίων ὁ ἀριθμός.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἡ θάλασσα ἐκαλύφθη ὑπὸ πλοιαρίων φερόντων ἀπὸ ἄντικρυ τὰ λυσσῶντα στίφη, τὰ ὄποια ἐπὶ τοιοῦτον χρόνον ἐπερίμενον τῆς ἄγρας τὴν ὡραν. Τότε τὸ κακὸν ἐκορυφώθη, ἡ πόλις δέν ἔξηρκε, ὅπως τοὺς κορέσῃ καὶ ἐπέπεσον εἰς τὴν ἔξοχήν.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἐτελέσθη του Ἀγίου Μηνᾶ τὸ τρομερὸν ὄλοκαύτωμα. Ἀντίστασις δὲν ὑπῆρχεν· οἱ μὴ φυγόντες ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν διεσπάρησαν κρυπτόμενοι, ὥστε οὐδὲν ἀνεχαίτιξε τῶν θηρίων τὴν πρόοδον ἢ μόνη ἡ ἀφθονία τῆς προ-

χείρου λείας. Καθ' δσον αυτη ἐξηντλεῖτο κατὰ τοσοῦτον ἔξετείνετο ἡ ζώνη τῆς καταστροφῆς, καὶ ἥκούμεν τοὺς Τούρκους ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πλησιάζοντας εἰς τὸ καταφύγιόν μας.

Τοὺς ἥκούμεν, λέγω, πλησιάζοντας. Ψυχρὰ ἡ ἔκφρασις καὶ ἀφηρημένη. Ἀλλὰ πῶς νὰ ἔκφρασω τὴν φρίκην τῶν ἀκουσμάτων ἐκείνων; Ἀνάγκη διὰ τῆς φαντασίας, ἀναγνῶστα, νὰ συμπληρώσῃς τῆς ἀφηγήσεώς μου τὸ ἀτελές. δίδων ζωὴν εἰς τὰς σκηνὰς καὶ τὰς ἐντυπώσεις, τὰς δποίας ἡ μνήμη μου ἥδη ἀνακαλεῖ. Διότι ἄλλο ν' ἀναγινώσκῃς ἡσύχως, καθήμενος ἐντὸς τοῦ δωματίου σου περὶ καταστροφῶν γενομένων εἰς χώραν ἀπέχουσαν ἢ ἄγνωστον καὶ εἰς ἐποχὴν μεμαρτυρούμενην, καὶ ἄλλο ν' ἀκούσῃς δτι ἀνθρωποι γνωστοί σου, συγγενεῖς καὶ φίλοι, συμπολῖται σφάζονται καὶ αἰχμαλωτίζονται, δτι οἰκίαι, τὰς δποίας πρὸ δλίγων ἡμερῶν εἶδες ἢ ἐπεσκέψθης πυρπολοῦνται ἢ ἐλεηλατήθησαν· ἄλλο νὰ σοὶ λέγουν ὄνομαστι, ἐφονεύθη ἐκεῖνος, ἡ σύζυγος τοῦ ἄλλου ἱχμαλωτίσθη, τὴν εἶδεν ὁ δεῖνα συρομένην ἐκ τῆς χειρὸς ὑπὸ Τούρκου ἀγρίου, κλαίουσαν κραυγάζουσαν: καὶ τὴν φωνὴν της τὴν γνωρίζεις τὴν ἥκουσας τοσάκις νὰ λυλῇ εὐθύμως, καὶ νομίζεις, τώρα δτι ἀκούεις τοὺς γοεροὺς κραυγασμούς της, δτι τὴν βλέπεις μὲ ἀνεστραμμένην τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν κόμην λυτὴν ἀγομένην εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, εἰς τὴν καταισχύνην, καὶ συλλογίζεσαι τὸν ἀνδρα της καὶ τὰ τέκνα της. Καὶ είσαι σὺ σύτὸς ἐκεῖ πλησίον μετὰ τῶν γονέων, μετὰ τῶν παρθένων ἀδελφῶν σου, καὶ περιμένεις ἀπὸ ὕρας εἰς ὕραν νὰ

παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν σου οἱ ἀνόσιοι διῶκται.
὾ ! ὁ Θεὸς νὰ σὲ προφυλάξῃ ἀπὸ τοιαύτας δοκι-
μασίας.

Ἐνρέθημεν δλοι διὰ μᾶς ἔξω εἰς τὸν δρόμον
μετὰ τῆς Ἀνδριάνας.

Ποῦ ἐπηγαίνομεν ; Τί ἡθέλομεν ; Ἐμφυτός τις
όρμὴ διηύθυνε τὰ βήματά μας μακρὰν τῆς πύλης
τοῦ χωρίου . Ἐφεύγομεν τοὺς Τούρκους . Δὲν ἐσκε-
πτόμεθα δμως ὅτι ἀπομακρυνόμενοι τῆς ἔξοδου ἐ-
κλειόμεθα ἐντὸς τοῦ χωρίου . Ἀλλὰ μὴ σκέπτεται
τις εἰς τοιαύτας ὥρας ;

Ἐνῷ ἐτρέχομεν οὕτω περίφοβοι, πάραζαλισμένοι,
μὴ γνωρίζοντες ποῦ νὰ καταφύγωμεν. μία γραῖα,
εἰς τὴν θύραν ταπεινῆς οἰκίας ίσταμένη, μᾶς εἶδε,
μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἥπλωσε πρὸς ἡμᾶς τὴν χεῖρα.

— Ἐλάτε ἐδὼ νὰ σᾶς κρύψω, Χριστιανοί.

Ἐχύθημεν δλοι ἐντὸς τῆς ἀνοικτῆς θύρας ἀκο-
λουθοῦντες τὴν γραῖαν . Ὁ Θεὸς τὴν ἐφώτισε.

Εἰς ἐκείνην χρεωστοῦμεν τὴν σωτηρίαν, τὴν
ὕπαρξιν μᾶς . Δὲν τὴν εἶδα ἔκτοτε, οὔτε τὸ ὄνομά
της γνωρίζω, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐλλησμόνησα τὸ ἀγα-
θὸν πρόσωπόν της οὐδ’ ἐπαυσα εὐλογῶν τὴν μνή-
μην της . Εἴθε νὰ τὴν ἀνταμείψῃ ὁ Θεός, καὶ
νὰ τὴν ἀνέπαυεν ἐν εἰρήνῃ . Ὁ πισθεν τῆς οἰκίας
ἥτο αὐλὴ ὑπαιθρος, εἰς δὲ τὴν ἄκραν τῆς αὐλῆς
σταῦλος . Ἐντὸς τοῦ σταύλου μᾶς ἐκρυψεν ἡ γραῖα
Αἱ ἀγελάδες της ἔβοσκον εἰς τὴν ἔξυχην καὶ δὲν
ἐπέστρεψαν οὔτε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, οὔτε
τὰς ἐπιούσας, νὰ μᾶς διαφιλονικήσουν τῆς κατοι-

κίας των τὴν κατοχήν. Δὲν ἡχμαλώτιζον γυναικόπαιδα μόνον οἱ Τοῦρκοι, διτὶ εὑρισκον ἡτο λεία εὐπρόσδεκτος. Ἀλλὰ δὲν ἔξημίωσαν ἡμᾶς τότε ληστεύοντες τῆς πτωχῆς γραίας τὰ ζῶα.

Ἡ εἰσοδος ἡτο στενὴ καὶ σκοτεινή, εἰς δὲ τὸ βάθμος ἡνοίγετο ὁ σταύλος τετράγωνος καὶ ὄπωσοῦν εὐρύχωρος· ἀλλ' υὖδ' αὐτὸς εἶχε παράθυρον ἥ ἄλλην ὅπην, ὥστε, ὅτε ἐκλείετο ἥ ἐπὶ τῆς αὐλῆς θύρα τῆς διόδου, τὸ σκότιος ἡτο ψηλαφητὸν καὶ ἥ ἀποφορὰ δὲν εἶχε διέξοδον, Τέσσαρα ἡμερονύκτια ἐμείναμεν ἐντὸς τοῦ κρυψῶνος τούτου. δεκαοκτὼ ἐν δλῳ ψυχαί.

Τὸ ἑσπέρας τῆς πρώτης ἡμέρας ἥ φιλάνθρωπος γραία μᾶς ἔφερε σάκκον πλήρη σύκων. "Οτε δὲ συνηθίσαμεν εἰς τὸ σκότος, ἀνεκαλύψαμεν εἰς μίαν γωνίαν κάδον ἔχοντα εἰσέτι ὕδωρ ἀρκετὸν πρὸς πότισμὸν τῶν ἀγελάδων. Χάρις εἰς τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ τὰ σῦκα δὲ ἀπεθάνομεν τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης Εἰς θέσιν δὲ προέχουσαν ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ σταύλου εὗρομεν ἄχυρον, τὸ ὅποιον ἐστρώσαμεν κατὰ γῆς, διὰ νὰ μὴ κατακλίνωνται ἐπὶ βορβορώδους ἐδάφους αἱ γυναικες καὶ τὰ παιδία. Καὶ ἔζησαμεν οὕτω τέσσαρας νύκτας καὶ τέσσαρας ἥ μέρας.

"Ἐκ τοῦ κρυψῶνος μας ἡκούομεν ἔξω συχνάκις τὰς κραυγὰς τῶν Τούρκων καὶ τὰς οἰμωγὰς τῶν Χριστιανῶν, πότε μακρὰν καὶ ἄλλοτε πλησίον.

Τὴν τελευταίαν μάλιστα νύκτα τοὺς εῖχαμεν πολὺ πολὺ πλησίον, διότι διενυκτέρευσαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς γραίας, καὶ ἡκούομεν τὰς δομιλίας τῶν καὶ

τὰς διηγήσεις τῶν αἰσχρῶν κατορθωμάτων των.

Οἱ κύριοις τῶν Τούρκων σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνακάλυψις τῶν κρυπτομένων φυγάδων. Τοὺς ἄνδρας ἐφόνευον, τὰ δὲ γυναικόπαιδα ἡχμαλώτιζον μεταφέροντες τὴν ἀγραν των εἰς τὴν πόλιν.

Τοὺς χωρικοὺς δὲν ἔβλαπτον συνήθως, ἐκτὸς δι᾽ ὑβρεων καὶ ραβδισμῶν καὶ λακτισμάτων καὶ διὰ τῆς καταναλώσεως τῶν τροφίμων των.

Δὲν ἔμενον δὲ ἐπὶ πολὺ οἱ αὐτοὶ Τούρκοι εἰς τὸ χωρίον. Ἀφ' ἐσπέρας ἥρχετο μία συμμορία, ἔτρωγον, ἔπινον, ἔκοιμῶντο. τὴν δὲ πρωίαν ἥρχισεν ἡ ἔρευνα πρὸς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, ἀνεχώρουν οἱ πρῶτοι μὲ αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα, καὶ τοὺς διεδέχετο νέα τὴν ἐσπέραν συμμορία, καὶ οὕτω ἐφ' ἔξῆς. Ἡμεῖς δ' ἐπεριμένομεν νὰ κορεσθῶσι καὶ νὰ παύσῃ ἡ ἔξαντλησις τῆς λείας τὴν διαδοχὴν τοῦ διωγμοῦ παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ μὴν ἀνακαλυφθῶμεν μέχρι τέλους.

Τὴν τελευταίαν νύκτα ἔξημερώθημεν μὲ τὸν φόβον. ὅτι δὲν θὰ σωθῶμεν ἀπὸ τὰς χεῖρας των.

Η δύρα μόνη τοῦ σταύλου μᾶς ἐχώριζεν ἀπ' αὐτῶν. Τὴν αὔγην ἐπανῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν ἡ σωπή, ἀλλ' ἔξηκολούθει ἐντὸς τοῦ χωρίου ὁ δόρυβος, Πόσον βραδέως αἱ ὕδραι παρήρχοντο: Θὰ τοὺς ἔχωμεν καὶ τὴν νύκτα πάλιν; Ἡ θυμανόμεθα πάντες, ὅτι δὲν ἡδυνάμεθα νὰ ἀνθέξωμεν πλειότερον.

Πρὸς τὸ ἐσπέρας τοὺς ἡκούσαμεν εἰς τὴν αὐλήν, ἔτοιμαζομένους πρὸς ἀναχώρησιν, καὶ ἐκρατοῦμεν τὴν ἀναπνοήν μας. περιμένοντες τὴν ἐλ-

πιζομένην ἀπομάκρυνσίν των, Ἐκεῖ ἀκούομεν αἴφνης πλησίον τῆς θύρας, βροντώδη Τούρκου φωνήν.

“Ας ἴδωμεν, πρὶν φύγωμεν, τὶ ἔχει εἰς αὐτὴν τὴν ἀποθήκην.

Ἐκαμα τὸν σταυρόν μου. Κρύος ἴδρῳς μὲ περιέχυσε. Ἡ θύρα τοῦ σταύλου ἐστριψε καὶ ἡνοίχθη, καὶ εἰς τὸ ἄνοιγμα τῇ εἶδα Τούρκου μορφὴν φοβεράν. Ἐκράτει ξίφως γυμνὸν εἰς τὴν μίαν χειραν, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ράβδον καὶ ἀπὸ τῆς ἄκρας τῆς ράβδου ἐκρέμετο λύχνος, τὸ δὲ φῶς τοῦ λύχνου ἐφώτιζε τοῦ Τούρκου τὸ πρόσωπον καὶ δισμένη τῶν ὕμων του ἀλλαι Τούρκων κεφαλαὶ ἐφοιπτον περίεργα ἐντὸς τοῦ σκότους βλέμματα.

Ἐκαθήμην κατὰ γῆς εἰς τὸ βάθος τοῦ σταύλου, ἄντικρυ τῆς εἰσόδου. Χίλια ἔτη νὰ ζήσω δὲν θὰ λησμονήσω τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην ὄπτασίαν,

‘Αναπνοὴ ἐντὸς τοῦ σταύλου δὲν ἥκούετο.

‘Ο Τούρκος ἐκτείνει τὸν πόδα του, προχωρεῖ ἐν βῆμα...

‘Αντήχησε διὰ μιᾶς διάταγος ὑδάτων πατουμένων καὶ βλήσφημος τοῦ Τούρκου ἐκφώνησις.

-- Μόνον βρῶμα εἶναι ἔδω. Δὲν ἔχει τιποτε.

Πηγαίνομεν.

‘Η θύρα ἐκλείσθη μετὰ κρότου καὶ οἱ Τούρκοι ἀνεχώρησαν. Ἐσώθημεν. ‘Εν βήξιμον, εἰς στεναγμός, ἥδυνατο νὰ μᾶς προδώσῃ. ‘Αλλ’ δὲ Θεὸς μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἥδύκησε νὰ μᾶς διαφυλάξῃ. ‘Η σωτηρία μας τὴν ὥραν ἐκείνην μᾶς ἐφάνη ὡς ἀγαθὸς διὰ τὸ μέλλον οἰωνὸς καὶ ἐπεριμένομεν μὲ πλειότερον ἥδη θάρρος τῆς δοκιμασίας τὸ τέλος.

Δὲν ἐψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες μας. Τὴν αὐτὴν ἔκεινην ἑσπέραν, ἀφοῦ ἐνύκτωσε, ἡ νοίχθυ τοῦ σταύλου ἡ θύρα καὶ πάλιν, ἀλλ' ὑπὸ φίλης ἥδη χειρός, καὶ ἥλθεν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν ὁ χωρικός, τον ὅποιον ὁ θεῖδος μου εἶχεν ἀποστείλει πρὸς εὑρεσιν πλοίου.

Πῶς ἔξετέλεσε τὴν παραγγελίαν, πῶς ἀνεκάλυψε τὸ κρυστάλλιον μας δὲν γνωρίζω, "Εφερε τὴν ἀγγελίαν δτι πλοῖον Ψαριανὸν μᾶς ἐπερίμενεν εἰς τὸν ἔρημον λίμενίσκον ὅχι μακρὰν του χωρίου, καὶ ἦτο ἔτοιμο ὁ χωρικός νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἀμέσως πρὸς αὐτό.

"Η νυκτερινή ὥρα, ὁ φόβος τῶν Τούρκων, ἡ ἄγνοια τοῦ μέλλοντος, οἱ κίνδυνοι τῆς φυγῆς, ἡ ἀνάμνησις τῶν πρώτων ματαίων περιπλανήσεων, πολλοὺς δισταγμούς τὴν ὥραν ἔκεινην ἐγέννισαν.

"Αλλ' ἀν ἐμένομεν, ὁ δλεθρος ἦτο βέβαιος σήμερον ἡ αὔριον, ἐνῷ φεύγοντες ἥδυνάμεθα νὰ σωθῶμεν. "Απεφασίσθη λοιπὸν ἡ φυγή, καὶ ἀνεχωρήσαμεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ χωρικοῦ.

Κρατούμενοι τὰς χεῖρας καὶ βαδίζοντες ἐν σιωπῇ, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωρίου, πρὸς τὸ ἀντίθετον τῆς εἰσόδου μέρος. "Εφεύγομεν τὴν πύλην ὑποπτεύμενοι δτι ἐφρουρεῖτο ὑπὸ Τούρκων. "Ο δοληγός μας εἶχε λάβει τὰ μέτρα του, εἰσήλθομεν ἐντὸς οἰκίας ἐρήμου διὰ νὰ δραπετεύσωμεν ἐκ τῶν δηπισθεντῶν. "Η νὺξ ἦτο σκοτεινή, διεκρίνετο δμως ἐκ τοῦ παραθύρου τὸ κρημνῶδες κάτω ἔδαφος, "Εκρεμάσθη σχοινίον καὶ κατέβην πρῶτος ἐγώ. "Ἐδεσα εἰς τὴν μέσην μου τὸ σχοινίον καὶ τὸ ἐκράτουν ἐκ τῶν χει-

ωῶν, ἐνῷ μέ κατεβίβαζον οἱ ἄνωθεν. Κατῆλθον κατόπιν οἱ λοιποὶ ἄνδρες ἀνὰ εἰς, καὶ παρελάβομεν ἔπειτα τὰς καταβιβαζομένας γυναικας καὶ παιδία. Τελευταίος ἐπήδησεν ὁ χωρικός, ἐτέμη ἐπὶ κεφαλῆς μας καὶ ἥρχισεν ἡ νυκτερινὴ ὁδοιπορία.

Ἡ ἀπόστασι δὲν ἦτο μεγάλη ἀλλὰ δὲν εἶναι εὔκολος ὁ δρόμος, ὅταν μὲ τὴν καρδίαν τρέμουσαν φεύγῃς εἰς τὸ σκότος, μὴ γνωρίζων, ποῦ πηγαίνεις, καὶ φοβήσαι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μὴ φανῶσιν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἔχῃς γέροντας, παιδία, καὶ γυναικας εἰς τὴν συνοδείαν σου:

Ἐξημέρωνε μόλις, δτε ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ὑψώματα, τὰ περικλείοντα τὸν λιμενίσκον, ὅπαυ ἡ σωτηρία μᾶς ἐπερίμενε. Λευκὴ σειρὰ ἀμυδροῦ φωτός, χαράττουσα τὸν δρίζοντα, προεμήνυε τὴν ἀνατολήν. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀποτόμου λόφου, ἐπὶ τοῦ δποίου ἐστάθημεν, ἐβλέπομεν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἀκτὴν, ἀλλὰ δέν ἤκούετο ρόχθος ἐντὸς τοῦ λιμένος· ἦτο ἄκρα γαλήνη, ἐκτὸς δ' αὐτοῦ, μακρὰν μᾶς ἔδειξεν ὁ χωρικὸς τὸ πλοῖον. Δὲν ἐβλεπα ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν ὑδάτων τὸ σκάφος, ἀλλ' ὅδηγούμενος ἀπὸ τοῦ χωρικοῦ τὴν χεῖρα διέκρινα τοὺς δύο ίστοὺς καὶ μσῦ ἐφάνη, δτι κινοῦνται προχωροῦντες μὲ κρεμασμένα ἐπ' αὐτῶν τὰ ίστια. Ἐσπεύσαμεν τὸ βῆμα καὶ ἐντὸς ὀλίγης ὥρας εἴμεθα κάτω εἰς τὴν παραλίαν.

Δὲν ἤλθε διὰ μόνους ἡμᾶς τὸ πλοῖον ἐκ Ψαρῶν. Ὁ πλοιαρχὸς ἐφρόντισε ἀφ' ἐσπέρας νὰ διασπείρῃ τῆς ἀφίξεώς του τὴν εἰδησιν, καὶ συνέρρεον οἱ πρόσφυγες ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ τῶν

σπηλαίων, ὅπου ἐκρύπτοντο. Ἡ ἀκτὴ ἡτοῦ ἥδη κε-
καλυμμένη ὑπὸ αὐτῶν, ὅτε κατέβημεν, ἐξηκολούθουν
δὲ καὶ ἄλλοι φθάνοντες κατόπιν ἡμῶν.

Εὔτυχῶς οἱ πρῶτοι φθάσαντες εἶχον δώσει τὸ
συμφωνηθὲν σημεῖον καὶ τὸ πλοῖον ἐπλεεεν ἥδη πρὸς
τὸν λιμένα, καθ' ἣν στιγμὴν απὸ τοῦ ὑψώματος
διέκρινα μακρόθεν τοὺς ἰστούς τους.

“Οτε ἐπλησιάσαμεν εἰς τοὺς σωροὺς τῶν φυγά-
δων, εἴδομεν δὴ τὰ πρόσωπα ἐστραμμένα πρὸς τὴν
θάλασσαν. Ἡρχετοῦ ἡ λέμβος ἐπλησίαζεν. Ἡκούοντο
αἱ κῶπαι σχίζουσαι τὴν θάλασσαν, ἡκούετο καὶ τῶν
σκαρμῶν ὁ γογγυσμὸς ὑπὸ τῆς κώπης τὴν πίεσιν.

Οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ ἐτείνομεν σιωπῶντες τὰ
ῥάτα πρὸς τοὺς πλησιάζοντας ἐκείνους παρηγόρους
ἥχους. Ἄλλ’ ὅτε ἡ λέμβος προσωριμίσθη καὶ ἐπή-
δησαν οἱ ναῦται εἰς τὴν ἔηράν, τότε ἡ σιωπὴ ἐλύ-
θη καὶ ἐπῆλθε ταραχὴ καὶ σύγχυσις, διότι πάντες
συνωθούμενοι ἐπὶ τῶν βράχων ἀνυπομόνουν θέλον-
τες νὰ ἐπιβιβασθοῦν.

“Ἡσαν δὲ πολλοὶ οἱ φεύγοντες καὶ ἡ λέμβος
μικρά. Ἡχηρὰ τοῦ ναυκλήρου φωνὴ καὶ τῶν ναυ-
τῶν οἱ βραχίονες ἔχαλίνωσαν τοῦ πλήθους τὴν ἀνυ-
πομονησίαν. Κανένα δὲν θ’ ἀφήσωμεν. Ἐν τούτοις ἡ
λέμβος ἀνεχώρησε μὲ τὸ πρῶτον φορτίον, ὁ δὲ
ναύκληρος καὶ τρεῖς ναῦται ἔμειναν εἰς τὸ παρά-
λιον ὀπλισμένοι. Ἐπήγαινεν ἡ λέμβος καὶ ἡρχετοῦ,
ἐσμίκρυνε δὲ βαθμηδὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ τῆς
ἀκτῆς καὶ ηὗξανε μετὰ πᾶσαν ἀναχώρησιν ἡ ἀνυπο-
μονησία τῶν μενόντων. Ηὕξανε δὲ τοσοῦτῳ μᾶλλον,

καθόσον τὸ φῶς ἐπληθύνετο. Δὲν ἔφαινετο εἰσέτι ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἡ θάλασσα ἐλάμβανεν ἥδη τῆς ἡμέρας τὰ χρώματα.

Οἱ ἡμίσεις περίπου ἦσαν ἐπὶ τοῦ πλοίου. Ἡμεῖς ἐμένομεν εἰσέτι ἐπὶ τῆς ἔιρᾶς καὶ ἐβλέπομεν τὴν λέμβον ἐπιστρέφουσαν, εὐχόμενοι νὰ μὴ βραδύνῃ ἡ σειρά μας, δτε ἀντήχησεν αἴφνης κρότος τουφεκίου καὶ ἤκούσθη σφαίρας συριγμός. Αἱ κεφαλαὶ δλαι ἐστραφῆσαν διὰ μιᾶς πρὸς τὰ δύσω καὶ εἴδομεν ὑψηλά, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, πρὸς τὰ δεξιά μας τέσσαρα: ἀνδρῶν μορφάς. Ἀλλοίμονοι οἱ Τοῦρκοι ἐπλάκωσαν.

Θεέ μου! Ὁποῖον τρόμον ἔφερεν εἰς τὴν ἀκτὴν ἡ ἀπροοδόκητος ἐκείνη τῶν διωκτῶν μας ἐμφάνισις! Δύο τρεῖς τουφεκισμοὶ ἐκ νέου ἀντήχησαν. Ο δμιλος τῶν προσφύγων ἐσκορπίσθη καὶ ἐτρέξαμεν δλοι ἐπὶ τοῦ λόφου καθ' ὑπαρείας, δπως προφυλαχθῶμεν ὑπὸ τῶν βράχων τὰς ἔξοχάς. Οἱ τέσσαρες ναῦται μόνοι ἔμειναν εἰς τὴν ἄκραν τῆς θαλάσσης: καὶ ὑψώσαντες τὰ δπλα ἐσκόπευσαν καὶ ἐπιροβόλησαν διὰ μιᾶς καὶ οἱ τέσσαρες. Οἱ Τοῦρκοι ἀνωθεν δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦτον.

Ἐφοβήθησαν ἀρά γε; "Η μὴ αἱ σφαῖραι τῶν ναυτῶν μας ἐπέτυχον; "Η μὴ ἦσαν πολυριαρίθμου σώματος ἐμπροσθιοφυλακὴ καὶ ἐπερίμενον ἐπικουρίαν, δπως ἐπιπέσωσιν καθ' ἡμῶν; Καὶ τότε; Τί θὰ γίνωμεν; Πῶς θ' ἀντισταθῶμεν;

Ἐν τούτοις ἡ λέμβος ἐπλησίαζεν. Ἐνθαρανθέντες ὑπὸ τῆς παύσεως τῶν πυροβολισμῶν ἐτρέξαμεν

δλει πάλιν πρὸς τὴν θάλασσαν. Θὰ προφθάσωμεν δλοι νὰ σωθῶμεν; Θὰ φανῶσιν ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ λόφου οἱ Τοῦρκοι;

Προσωριζετο σχεδὸν ἐπὶ τῶν βράχων ἡ λέμβος, δτε εἶδα τὸν πατέρα μου πλησιάζοντα τὸν ναύαληρον. Τὸν ἔβλεπα νὰ δακτυλοδεικτῇ τὰς ἀδελφάς μου καὶ ἐμέ, ἐνῷ ὁ ναύτης ἀπέσυρε τὴν χεῖρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐζήτει ὁ πατήρ μου νὰ θέσῃ φιλοδώρημα.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἡ μήτηρ μου ἐκ τῶν ὄπισθεν μ' ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρός ἐστράφην πρὸς αὐτήν.

— Λουκῆ μου, πάρε τὰς ἀδελφάς σου καὶ πήγαινε μὲ τὴν εὐχήν μας. Ἀφήσατέ μας ἡμᾶς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Καὶ συγχρόνως ἐναπέθετεν εἰς τὸν κόλπον μου μικρὸν δέμα, περιέχον δσα κοσμήματα εἰχε δυνηθῆ νὰ περισώσῃ. Τὴν ἐνηγκαλίσθην καὶ ἐφίλουν τὸν λαιμόν της καὶ ἔλεγα. — "Οχι, οχι, δλοι ὅμοι θὰ σωθῶμεν.

Ἐκεῖ μὲ ἥρπασεν ἐκ τοῦ βραχίονος ὁ πατήρ μου.

Πήγαινε μὲ τὰς ἀδελφάς σου. Ἐρχόμεθα κατόπιν ἡμεῖς. Ἡ λέμβος ἦτο πλήρης, αἱ δὲ ἀδελφαὶ μου ἐκάμηντο ἐντὸς αὐτῆς. Μὲ ὕθησεν ὁ πατήρ μου, μ' ἐσυρεν ὁ ναύκληρος καὶ πρὸν προφθάσω νὰ λαλήσω ἢ ν' ἀντισταθῶ εὔρεθην ἐντὸς τῆς λέμβου καὶ ἐγώ. Λί κῶπαι ἐκινήθησαν ἀμέσως, Ἐστράφην πρὸς τὴν ἔρημάν νὰ ἴδω τὴν πητέρα μου, καὶ ἐνῷ ἐστρεφόμην, εἶδα καπνὸν ἐπὶ τοῦ λόφου καὶ νέος τουφεκισμὸς ἡκούσθη, Ἐπὶ τῶν βράχων

τὸ πλῆθος συνεσφίγγετο καὶ οἱ δπισθεν ὕθουν τοὺς πρώτους, ἔπιπτον δέ τινες ἥδη εἰς τὴν θάλασσαν, Μεταξὺ τῶν πιπτόντων βλέπω αἴφνης τὴν μητέρα μου.

Δὲν ἡξεύρω πῶς ἥδυνήθην ν' ἀπλώσω ἐκ τῆς λέμβου τὴν χεῖρα, πῶ; Ἡρπασεν ἡ μήτηρ μου τὴν χειρά μου, πῶ; μία ἄλλη γραῖα ἔκρατει διὰ τῶν χειρῶν τῆς μητρός μου τὸ φόρεμα. Ή δὲ λέμβος ἐπροχώρει καὶ ἔπλεον αἱ δύο γραῖαι συρρόμεναι ἐκ τῆς χειρός μου μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους τὰς ἀνεσύραμην ἐκ τῆς θαλάσσης Οὐδὲνθυμοῦμαι, πῶς εὔρεθημεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου.

Οἱ τουφεκισμοὶ ἐκ διαλειμμάτων ἔξηκολούθουν, ἡ δὲ λέμβος ἐπήγαινε καὶ ἥρχετο καὶ τὴν ἔβλεπα ἑκάστοτε ἐπιστρέφουσαν, προσπαθῶν νὰ ἴδω μακρόθεν, ἐὰν ἦσαν ἐντὸς αὐτῆς, ὁ πατήρ μου καὶ ἡ Ἀνδριάνα. Εἰς τὸ τελευταῖόν της μόνον ταξείδιον τοὺς εἶδα ἐπὶ τέλους ἐρχομένους

Εἴμεθα ἥδη πάντες ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ εἴμεθα ἐκατὸν ὅγδοήκοντα ψυχαί.

Ἐμετρήθημεν κατόπιν. Οἱ Τοῦρκοι δέν ἐπέτυχον ἀπὸ τοῦ λόφου νὰ ἐλαττώσουν τὸν ἀριθμόν μας.

Τὸ πλοῖον ἀνεπέτασε τὰ ἵστια τοῦ καὶ ἥρχισε νὰ πλέῃ ὑπὸ τὴν ἐλαφρὰν πνοὴν τοῦ οὐρίου ἀνέμου, ἀλλ' ἥτο εἰσέτι παρὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, δτε εἰδομεν νὰ ὑψώματα καλυπτόμενα ὑπὸ Τούρκων.

Οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἦσαν τῷ δῆντι ἐμπροσθοφυλακή. ἀλλὰ θείκ χάριτι ἔβράδυναν οἱ πολλοὶ νὰ ἔλ-

θουν καὶ ἡμεῖς εἴμεθα ἥδη σῶοι καὶ ἀσφαλεῖς οὐδὲ
ἐφοβούμεθα πλέον τὰ ἀπέχοντα δπλα των.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

‘Ο θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Ο Μάρκος Βότσαρης ἐστρατοπέδευσεν εἰς Λιβαδάκια τῆς Ἀκαρνανίας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Ὁμέρου Βριώνη.

Μαθὼν δὲ διεινότερον κίνδυνος ἡπείλει τὴν Αίτωλίαν, κατερχόμενου τοῦ Σερασκέρη, ἐπανῆλθεν μετὰ τῆν ὑπὸ αὐτοῦ Σουλιωτῶν εἰς Μεσολόγγιον, τοῦ ὁποίου οἱ κάτιοικοι μετὰ δακρύων ὑπεδέχθησαν αὐτὸν ώς σωτῆρα καὶ προστάτην. Λαβὼν δὲ τὰ ἀναγκαῖα πολεμεφόδια ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ Ἑλαιῶνι τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 1250 περίπου ἀνδρῶν, όν 400 ἦσαν Σουλιῶται.

Ἐνῷ δὲ ἦτο ἔτοιμος νέποδυνθῆ εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα, ἡ ἀσυνεσία τῆς Κυβερνήσεως ἔκριγεν εὔθετον τὸν καιρὸν νὰ ταπεινώῃ καὶ ὑβρίσῃ αὐτόν. Υποταχθέντος τοῦ στρατηγοῦ τῆς Δυτικῆς Ἐλλάδος Βαρνακιώτου εἰς τὸν Τούρκους, ἀντικαταστάτης αὐτοῦ εἶχε διορισθῆ ὁ Βότσαρης. Τοῦτο ἐλύπησεν, ώς εἰκός, ὅπλαρχηγούς τινας τῆς Δυτικῆς Ἐλλάδος, οὓς ἐτύφλωνεν ἡ φιλοδοξία, μή ἀναγνωρίζοντας τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ. Η Κυβέρνησις προσέτι, ἐπειδὴ ὑπωπτεύετο τὸν Βότσαρην ώς φίλον τοῦ Μαυροκορδάτου, ἔσπευσε νὰ διανείμῃ ἀφειδῶς; διπλώματα στρατηγίας εἰς διαφόρους. Αλλά,

·οὗτος περιφρενῶν τοὺς εὐτελεῖς ὑβριστὰς ἔσχισε τὸ δίπλωμά τος καὶ εἶπεν:

“Οποιος εἶναι ἄξιος πέρνει δίπλωμα μεθαύριον ἀπέναντι τοῦ ἔχθροῦ.

Συγκροτήσας δὲ συμβούλιον τῶν ὁπλαρχηγῶν, ὅπως συσκεψθῶσι περὶ τῆς ἀμύνης τῆς χώρας. εἶπε πρὸς αὐτούς:

— ‘Αδελφοί, ἡ Θεία Πρόνοια μᾶς ἐβοήθησε καὶ ἐνικήσαμεν πολλάκις τοὺς ἔχθροὺς τῆς πίστεώς μας· καὶ τώρα ἐλπίζομεν, διτὶ θὰ μᾶς συντρέξῃ νὰ καταστρέψωμεν τὸν περιμενόμενον τοιοῦτον ἔχθρόν, εἰς τὸν ὅποιον ἔχει δλας τὸς ἐλπίδας του ὁ Σουλτᾶνος.

Οἱ Σουλιῶται ἀπήντησαν, διτὶ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά. ποὺ ἀπαντοῦν ἐμπροστά τους τοὺς Γκέγκηδες. Τοὺς γνωρίζουν ἀπὸ τὸ Σοῦλι, δπου τοσάκις τοὺς ἐνίκησαν, καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τώρα θὰ τοὺς νικήσουν καὶ θὰ τοὺς καταστρέψουν. Πάντες δὲ εἶχον τὴν γνώμην, διτὶ ἔνεκα τῆς ὁδοῦ, τὴν ὅποιαν προέκρινεν ὁ ἔχθρός, θὰ στερηθῇ ταχέως τῶν ἐπιτηδείων καὶ οἱ Ἔλληνες ὠφελούμενοι τῶν ὀχυρῶν θέσεων, θὰ τὸν καταπολεμήσουν ἐπιτυχῶς.

Ἐσπευσαν λοιπὸν πάντες εἰς συνάντησιν τοῦ Σερασκέρη, ὁ δποῖος εἶχε κατέλθει ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν εἰς Καρπενήσιον. Ὁ Τζαβέλλας, ὁ Ζέρβας καὶ ὁ Φωτομάρας ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὰ Λακώματα τῆς Σανιάδος κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Κόρακος, δπου εὑρίσκετο καὶ ὁ Γιολδάσης μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Κώστα Σερέιη καὶ Ζαχαράκη Γιολδάση, ὁ Σαδήμιας καὶ οἱ διπλαρχηγοὶ τῆς Φθιώτιδος Κον-

τογιανναῖοι. Ὁ δὲ Μάρκος Βότσαρης μετ' εὐαρίθμων Σουλιωτῶν ἐστρατοπέδευσεν ἐγγύτερον τοῦ Καρπενησίου εἰς μικρὸν Χωριό.

“Οπως γνωρίσῃ ἐπακριβῶς τὰς δυνάμεις τοῦ ἔχθροῦ, ὁ Μάρκος ἀπέστειλε κάτασκόπους εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον τοὺς δύο προσφιλεῖς ἔξαδέλφους τσυ Ἀθανάσην Τούσιαν Βότσαρην καὶ Ἀθανάσην Κουτσονίκαν καὶ τὸν σημαιοφόρον του Γιάννην Μπαϊρακτάρην. Οὗτοι ἔξετέλεσαν ἐπιτυχῶς τὴν ἀνατεθεῖσεν αὐτοῖς ἐντολήν.

Εἰσχωρήσαντες εἰς τὸ στρατόπεδον ἔξήτασαν τὰ πάντα, διατρίψαντες ἐν αὐτῷ μίαν δλην ἡμέραν. Ὁμιλοῦντες τὴν Ἀλβανικήν φοροῦντες τὴν αὐτὴν ἐνδυμασίαν, ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ώς σύντροφοι καὶ ἀνεστρέφοντο μετ' αὐτῶν ἀκωλύτως. Ἐπανελθόντες εἰς τὸ μικρὸν χωριό ἔξέθηκαν ἐπακριβῶς εἰς τὸν ἀρχηγόν των τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου καὶ περιέγραψαν τὰς θέσεις, τὰς ὅποιας κατεῖχον οἱ πολέμιοι. “Οτε οὗτοι εὑρίσκοντο ἐν τῷ στρατόπεδῳ ἡ Μεσοχώρα ἥτο ἐλευθέρα, διότι ἡ ὑπὸ τῶν Τζελαλεδίν Βάην ὀπισθοφυλακὴ ἥλθεν ἐκ Λαμίας πιθανῶς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των καὶ κατηυλίσθη ἐν αὐτῇ. Ἐκ τούτου δ' ἔξηγεῖται διὰ τί πάντες οἱ Ἑλληνες, ἐνόμιζον ὅτι ἡ σκηνὴ τοῦ Τζελαλεδίν ἥτο πλησίον τοῦ Κεφαλοβρύσου, νομίσαντες ἵσως ώς τοιαύτην τὴν σκηνὴν πασᾶ τινὸς ἐκ τῶν διοικούντων τὸ κύριον σῶμα.

Λαβὼν τὰς πληροφορίας ταύτας ὁ Βότσαρης κατεῖδεν, διότι οἱ Ἑλληνες διὰ τῶν ἀσμενῶν δυνάμεών των δὲν κατώρθωντο νὰ καταπολεμήσουν ἐπι-

τυχῶς ἐκ τοῦ συστάδην τοὺς ἀσυγκρίτως ὑπερτέ-
ρους κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἔχθρούς. Συνέλαβε δὲ πα-
ραχρῆμα τὸ μεγαλεπέβιον σχέδιον νὰ καταστρέψῃ
τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων διὰ παρατόλμου νυ-
κτερινῆς ἐπιθέσεως. Πρός τοῦτο δ' ἔγραψε πρὸς
τοὺς ἐστρατοπεδευμένους εἰς τὰ Λακώνια Σουλι-
ώτας τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν.

«Ἄδελφοί Καπεταναῖοι,

Ἐγὼ ἥρθα ἐδῶ καὶ ἔχω σκοπὸν νὰ προσβάλω
τὸν Πασᾶ

“Αν θέλετε, κατεβάτε κάτω εἰς τὸν ἄγιον Νικό-
λαον τοῦ χωρίου Κλαψίου νὰ κοινωνίασωμεν καὶ
νά τὸν κτυπήσωμε μαζί, καὶ ἂν δέν θέλετε, μὴν
ἔρχεσθε.

“Αμα ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν οἱ Σοολιῶται εἶπον.

Τί; Γυναικες εἴμεθα καὶ δὲν πηγαίνομεν;

‘Ανεκοίνωσαν δὲ τὴν ἀπόφασίν των εἰς τοὺς
Κοντογιανναίους καὶ εἰς τὸν Καπετάνιον τοῦ τόπου,
τὸν Γιολδάσην, οἱ ὅποιοι προθύμως ἐδέχθησαν νὰ
συμμετάσχουν τῆς μάχης. Τὴν αὐτὴν δὲ ἐσπέραν
κατέβησαν εἰς τὸν “Άγιον Νικόλαον, ὅπου εὗρον
τὸν Μάρκον ἀναμένοντα αὐτούς.

Οὗτος ἐξέθηκεν εἰς αὐτοὺς τὸ σχέδιόν του καὶ
ἀνέπτυξε τοὺς λόγους, οἵτινες ἔπειθαν αὐτόν, διτ
μόνον διὰ τοιαύτης ἐνεργείας ἦτο ἐλπὶς νὰ κατα-
συντρίψουν τὰς δυνάμεις τοῦ ἔχθροῦ. “Οὐδεν τὴν
νύκτα τῆς ἐπομένης ἡμέρας αὐτὸς μὲν θὰ ἔμβῃ ἀπὸ
τὴν Ποταμίον, δηλονότι ἀπὸ τὴν διὰ μέσου τοῦ
ρεύματος τοῦ χειμάρρου εἰσοδον τῆς κοιλάδος, καὶ
θὰ κτυπήσῃ τὸν πασᾶ. ‘Εκεῖνοι δὲ πρέπει νά ἐπι-

πέσωσιν ἀπὸ τὸ διάσελο. τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου καὶ ἀπὸ τοῦ Δεσπότη τὸ γεφύρι καὶ νὰ τοὺς βάλουν εἰς τὴν μέσην.

Πάντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐνέκριναν τὸ σχέδιον τοῦ Βότσαρη. Μόνος δὲ Γιολδάσης ἔφερε παρατηρήσεις τινάς.

— Καπετάν Μάρκο, εἶπε, νὰ μοῦ δώσῃς τὴν ἄδειαν νὰ σοῦ μιλήσω. Οἱ Τοῦρκοι εἰναι πολλοὶ καὶ δὲν μποροῦμεν νὰ τοὺς ἔξι λοιμῷεύσωμεν δλούς. Ἄλλὰ νὰ τοὺς κτυπήσωμεν ἀπὸ τὴν ποταμιὰ καὶ νὰ τοὺς σπρώξωμεν νὰ πᾶνε δλοι κατὰ τὴν Θεσσαλία.

— "Οχι, Καπετάν Γιαννάκη, ἀπεκρίθη δὲ Μάρκος. "Ετσι ποῦ; εἶπα νὰ γίνεται καὶ δι τοῦ δώσῃ δὲ Θεός.

Προσδίωρισαν δὲ ὡραν τῆς ταύτοχρόνου ἐπιθέσεω, τὴν πέμπτην μετά τήν δύσιν τοῦ ἥλιου τῆς ἐπαύριον. Ο Γιολδάσης ἔφερεν ἀντίρρησιν ζητῶν βραχεῖαν ἀναβολήν.

— "Έχω διήρους· εἶπε πρὸς τὸν Μάρκον, ἀφησε νά κάμω τρόπον νὰ τοὺς γλυτώσω..

— "Ας πᾶν καὶ αὐτοὶ κουρμπάνι (θυσία) γιὰ τὸ γένος ἀνεφώνησεν δὲ Μάρκος.

Τὸ σχέδιον ἐγινώσκον μόνον οἱ ὀπλαρχηγοί, οἵτινες διετάχθησαν νὰ τὸ ἀνακοινώσουν εἰς τοὺς ὑπὸ αὐτοὺς κατὰ τὴν ὡραν τῆς ἐνεργείας· οἱ δὲ Τοῦρκοι οὐ μόνον διετέλουν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς μελετωμένης ἐπιθέσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔλευσιν τῆς ὑπὸ τὸν Βότσαρην φάλαγγος πλησίον τοῦ στρατοπέδου των ἔμαθον κατὰ τύχην, διότι πεποιθότες εἰς τὰς δυνά-

μεις αὐτῶν οὕτε ἀποσπάσιατα πρὸς κατόπτευσιν ἔστελλον οὕτε ἀναγκαίας φυλακὰς εἶχον θέσει, δῆμοι
ἔδει.

"Εμαθον δ' οἱ Τοῦρκοι τὴν ἔλευσιν τοῦ Βότσα-
ρη ἀπὸ "Ελληνας προδότας. Εἰς πολλοὺς ἀπὸ τοὺς
προτιθεμένους νὰ προσκυνήσωσι καπετανέους τῶν
γειτονικῶν ἐπαρχιῶν ἔγραψεν ὁ Μάρκος. δτὶ ἔρχεται
διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Τούρκους, καὶ προσεκάλει αὐ-
τοὺς ν' ἀπιστείλουν δλίγους ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. Τοῖς
ἔλεγε προσέτι, δτὶ φήμη διατρέχει, πῶς σκοπὸν
ἔχουσι νὰ προσκυνήσουν εἰς τὸν Βεζύρην τῇ: Σκό-
δρας, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔδωκε καμμίαν πίστιν εἰς τὰ
τοιαῦτα, διότι ποτὲ δὲν θὰ πιστεύσῃ νὰ ὑπάρχῃ
τοιαύτη δειλία εἰς τοὺς καπεταναίους τῆς Ἐλλάδος
καὶ νὰ καταδεχθοῦν πλέον νὰ ἀναγνωρίζουν ως κύριον
των, τὸν τύραννον καὶ φονέα τῶν γονέων καὶ ἀδελ-
φῶν των. Τοὺς συνεβούλευσε δὲ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ
τοιαύτην ἀτιμον πρᾶξιν, ἀναξίαν τοῦ Ἐλληνικοῦ ὀνό-
ματος, διότι ἡ κατάρα τῆς πατρίδος καὶ τὸ αἷμα τῶν
σκοτωμένων θὰ πέσῃ εἰς τὰς κεφαλάς των.

Οὐδεὶς τῶν ἀνάνδρων ὅπλαρχηγῶν ἀπήντησεν εἰς
τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ. Τινὲς δὲ ἔπειμψαν πρὸς τὸν
Βεζύρην καὶ τὸν γραμματέα των, διὰ νὰ προσκυνή-
σουν. Τὸν γραμματέα ἐκεῖνον ἐδέχθη ὁ Τζελαλεδίν
μπέης, ὁ θεῖος καὶ κεχαγιᾶς τοῦ βεζύρου, δστις καὶ
τὸν παρουσίασεν εἰς αὐτόν. Ἀφ' οὗ ὁ γράμματεὺς
ἐδήλωσεν ἐκ μέρους τῶν καπεταναίων, οἱ δποῖοι τὸν
ἔστειλαν. τὴν ἐπιμυμίαν των νὰ προσκυνήσουν καὶ
ἔλαβε τὰ περὶ ἀναγνωρίσεως αὐτῶν μπογιουρντιά,

ήρωτησεν είτα τὸν βεζύρην, ἀν ἔχῃ καμμίσον εἰδησιν περὶ τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

—Ποῖος εἶναι δὲ Μάρκος αὐτός; Εἶπε μετ' ἀδιαφορίας δὲ βεζύρης.

—Ἐνας Σουλιώτης, ἀπεκρίθη δὲ γραμματεύς, ποὺ τὸν εἶχε διωρισμένον ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Μεσολογγίου. Αὐτὸς ἦλθεν ἐδῶ καὶ εἶναι πλησίον εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐμάθομεν μάλιστα πὼς ἔχει σκοπὸν νὰ κτυπήσῃ.

—Καὶ ώς πόσον στρατὸν ἔχει μαζύ του; Ἡρώτησεν ἐκ νέου δὲ βεζύρης.

Πραγματικῶς ἔχει 1250, εἶπεν δὲ γραμματεύς. Αὐτὸς δῆμος κηρύττει ἔξω πὼς ἔχει 1750.

Ο γέρων Τζελαλεδίν, ἵδων δὲ ὁ ἀνεψιός του περιφρονητικῶς ἥκουσε τὰς πληροφορίας ταύτας, παρετήρησεν αὐτῷ δὲ τὸν Μᾶρκον Βότσαρην τὸν γνωρίζει καλὰ ἀπὸ τὰ Ιωάννινα καὶ δὲ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ πατριῶται του εἶναι παλλικάρια καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσέξωμεν.

Ἐπομένως κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀλβανῶν προσεκλήθησαν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Βεζύρη οἱ ὅπλαρχηγοὶ τῶν Γκέγκηδων καὶ τῶν Μιρδιτῶν καὶ ἀνεκοινώθη εἰς αὐτούς, δὲ δὲ οἱ Μᾶρκος Βότσαρης, οἱ Σουλιώτης, μὲ 1250 σταρτιώτας εὑρίσκεται πλησίον των καὶ ἔχει σκοπὸν νὰ τοὺς κτυπήσῃ. Προετράπησαν δὲ νὰ ἔχουν τὴν προσοχὴν των.

Ἄλλοι οἱ ὑπερόφανοι Ἀλβανοὶ ἥγανάκτησαν ἀκούσαντες τοὺς λόγους τούτους ἐθεώρησαν δεινὴν ὕβριν τὴν συμβουλὴν περὶ προφυλάξεως. Τῷ εἶπον,

πῶς θέλει νὰ ντροπιάσῃ τὸ γένος του, ἀν δειλιάζῃ
ἀπὸ τέτοια χαμπέρια. Πῶς εἶναι δυνατὸν ἀνθρωπος
μὲ τόσους ὀλίγους στρατιώτας νὰ τολμήσῃ νὰ ἐπι-
τεθῇ κατὰ στρατοῦ τόσον ἵσχυροῦ καὶ στρατοῦ μά-
λιστα Σκοδριάνων; Ἡμεῖς τρέχομεν τὴν ἡμέραν
καὶ τοὺς γυρεύομεν, καὶ μᾶς λέγουν πῶς θὰ ἔλθουν
νὰ μᾶς κτυπήσουν νύκτα; "Ας ἔλθῃ δποιος θέλει
νὰ μάθῃ τὶ θὰ εἰπῇ Σκοδριάνικο τουφέκι. Καὶ ἀνε-
χώρησαν ἀπὸ τὸ κονάκι του Βεζύρη, οὐδεμίαν δὲ
ἔλαβον πρόνοιαν περὶ προφυλάξεως τοῦ στρατοπέδου.
Οἱ ἀρχηγὸς ὅμως τῶν Μιρδιτῶν Τότι Πρέγκας,
παρευρεθεὶς καὶ οὗτος εἰς τὸ συμβούλιον, εὔθυν· ὡς
ἐπανηλθεν εἰς τὴν σκηνήν του, ἐκάλεσε τοὺς ὑπ'
αὐτὸν στρατηγούς καὶ τοῖς ἀνεκοίνωσε τὰ λεχθέντα.

Οἱ πασάδες τῆς Σκόδρας καὶ τῆς Γκεγκαριᾶς,
προσέθηκεν, ἔδειξαν πολλήν ἀψηφισιά. Ἐγὼ ὅμως,
παιδιά, φρονῶ πῶς δὲν εἶναι καμμία ντροπὴ νὰ
λάβωμεν τὰ μέτρα μας διὰ νὰ μὴν τύχῃ καὶ ἐντρο-
πιασθῶμεν ὕστερα χειρότερα. Βλέπω πῶς οἱ ἀγάδες
ἔκαμαν μεγάλο σφάλμα νὰ φανοῦν τόσον ἀφήφιστοι
Ἐγὼ ἄλλοτε, δτε τὰ εἶχα χαλασμένα μὲ τὸν Βεζύρη
καὶ ἐπῆγα στὰ Γιάννινα στὸν Ἀλῆ πασᾶ, ἐγνώριστα
ἔκει καλὰ τοὺς Σουλιῶτες καὶ τοὺς ἄλλους οὐρού-
μηδες ("Ελληνας). Εἶναι δλοι τους παλληκάρια.

Ἄκούσαντες τὴν ὁμιλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ των ἀπαν-
τες συνεφώνησαν νὰ λάβουν προφυλακτικὰ μέτρα
καὶ ἀνήγειραν ἐν σπουδῇ κουλοῦρες (προμαχῶνος).
"Αλλως δὲ τεταγμένοι ἐν τῇ προφυλακῇ ἐκινδύνευαν
οὗτοι πλειότερον τῶν ἄλλων.

Ταῦτα ἔμαθον οἱ "Ελληνες μετὰ τὴν παρὰ τὸ

Κεφαλόβρυσον μάχην καὶ πρὸ τῆς ἐν Καλιακούδᾳ,
ἀπὸ Μιρδίτας, οἵτινες συνομολογηθείσης βραχεῖας
ἀνακωχῆς, διελέγοντο ἐνίστε φιλικῶς πρὸς τοὺς δμο-
γλώσσους καὶ δμοθρήσκους Σουλιώτας.

Τὴν νύκτα τῆς 9ης Αὐγούστου 1923 μικρὸν πρὸ^τ
τῆς δρισθείσης ὁρας πρὸς ἔκτέλεσιν τῆς τολμηρᾶς
ἐπιθέσεως ἡ ὑπὸ τόν Τζαβέλλα καὶ τοὺς ἄλλους
ὅπλαρχηγοὺς μοῖρα τῶν Ἐλλήνων ἤλθεν εἰς τὸν
"Αγιον Ἀνδρέαν.

Διὰ νὰ βεβαιωθοῦν δέ, ἃν ἡ κλεισώρεια τοῦ
Κωνίσκου ἦτο κατειλημμένη ἢ μὴ ὑπὸ τῶν Τούρ-
κων, ἔπειμψαν προσκόπους τινὰς ὑπὸ τὸν Καραστά-
θην Μπαρλᾶν. Ἐκεῖνοι προχωρήσαντες πρὸς τὴν
Κλεισώρειαν οὐδένα συνήντησαν Τούρκον φρουρόν.
ἴδόντες δὲ ἐρχομένους πρός τὸν "Αγιον Ἀνδρέαν
δύο ἄνδρας ὅδηγοῦντας ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἵππους
συνέλυθον αὐτούς.

— Ποῖοι εἶσθε σεῖς; Ἡρώτησεν ὁ Μπαρλᾶς.

— Ἐμεῖς, τάδερφια οἱ Τζαβαλιαῖοι.

Οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι Δημήτριος καὶ Γεώργιος Τζα-
βαλιαῖοι ἦσαν Καρπενησιῶται, ἔζων μέχρις ἐσχάτων
πενέστατοι δὲ ὅντες πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπλούτη-
σαν σκυλεύσαντες ἐν Κεφαλοβρύσῳ πλὴν τῶν ἵππων
καὶ σάκκρυς φλωρίων.

— Τὶ εἶν' αὐτό; Εἶπεν ὁ Μπαρλᾶς δεικνύων
τοὺς ἵππους.

Πλιάτσικο ἀπὸ τὸ οὐρδὶ τὸ τούρκικο.

— Τί χαμπέριο;

— Τὶ χαμπέρια! Δὲ βλέπετε τὶς φωτιές πίσω στὴ

Μεσοχώρα ; Ὡρθε μιὰ μαυρίλα καὶ πλάκωσε τὴν Μεσοχώρα.

Ἐνόουν δὲ τὴν ὑπὸ τὸν Τζελαλεδίν μπέην ὁ πι-
σθιοφυλακήν, ἥτις ἐξ Φθιώτιδος ἐλθοῦσα κατηυλίσθη
ἐν Μεσοχώρᾳ.

Οἱ πρόσκοποι συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Τζαβα-
λιαίων ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ἀγιον Ἀνδρέαν.

Τὸ διάσελο, εἶπεν εἰς τοὺς Καπεταναίους δ-
Μπαρλᾶς, δὲν τὸν ἔχουν πιασμένον οἱ Τούρκοι·
μόνον ἥρθε μιντάτι τοῦ πασᾶ καὶ ἔστησε τὰ τσαντήριά·
του στὴ Μεσοχώρα.

Ίδόντες δτι ἐκ τῆς ἀπρονοησίας τῶν Τούρκων,
οἱ ὅποιοι δὲν κατέλαβον τὰ ἐπίκαιαρα ἔκεινα μέρη,
ἡ ὁδὸς ἥτο ἐλευθέρα, οἱ καπεταναῖοι ἐπροχώρησαν·
ἀφῆκαν δὲ ἕκατὸν πεντήκοντα ἄνδρας πρὸς φρού-
ρησιν τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἀπὸ Καρπενησίου εἰς
Μιάραν καὶ διὰ ταύτης εἰς Ἀγιον Ἀνδρέαν, ὅπως
μὴ ὑπερ·ραλαγγίσουν αὐτὸὺς οἱ ἔχθροι, ὁδηγούμενοι
ὑπὸ Τούρκων Καρπενησιωτῶν. Ἐπίσης δ Ζαχαρίας
Γιολδάσης κατέλαβε μετὰ διακοσίων ἄνδρων τὴν
θέσιν Δεσπότου λιβάδι, δεσπόζουσαν τῆς ὁδοῦ τῆς
ἀγούσης κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ Καρπενήσιου εἰς Ἀγιον
Ἀνδρέαν.

Οἱ δὲ Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Ζυγούρην Τζαβέλλαν
καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κώσταν Γιολδάσιν ἡ Σερέτην Εύρυ-
τᾶνες, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ δ γραμματεὺς τοῦ
I. Γιωλδάση Ἰατρίδης καὶ οἱ πρὸ δλίγον χρόνου
θανόντες Γ. Μπαζόνης ἐκ Προυσοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ
Τζαβαλιαῖοι, εἰσέβαλον εἰς τὸ στρατόπεδον ἐκ τοῦ

ἀνατολικοῦ μέρους πρὸς τὰ Πλατάνια, ἐνῷ ταυτοχρόνως σχεδὸν ἐκ τῆς οεματιᾶς ὁ Μάρκος.

Ἡ συμπλοκὴ ἐγένετο αἵματηρά· πολλοὶ τῶν ἔχθρῶν ἐσφράγησαν προτοῦ συνέλθουν εἰς ἑαυτοὺς ἐκ τῆς ἀποδούτου ἐπιθέσεως. Ἀλλ' εἰ καὶ θορυβηθέντες οἱ ἔχθροι, ἡδυνήθησαν δύμως νὰ διατηρήσουν τὰς θέσεις των, καὶ οἱ ενάριθμοι Ἐλληνες ἡναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν πρὸς τὰ σύδενδρα ὑψώματα τοῦ Κονίσκου, ὅποθεν ἐξηκολούθησαν τὴν μάχην ἀκροβολιστικῶς.

Ἐν τῇ συγχύσει, ἥτις ἐπηκολούθησε τὴν πρώτην προσβολήν, ἐκ τῶν ἐν τῷ Σεραγίῳ τοῦ Ἀλῆ κρατοσμένων δύο δύμήρων, ὁ μὲν ἐκ Λάσπης ἰερεὺς κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν μαχομένων Ἐλλήνων ἀλλ' ὁ Ρεμογιαννος δὲν ἡδυνήθη νὰ σωθῇ καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπηγχονίσθη.

Τὸ προβληθὲν κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ ἔχωριζεν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸν Τζελαλεδίν ὀπισθοφυλακῆς ὁ βράχος τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Ἄν δὲ Τζελαλεδίν προσήρχετο ἐπίκουρος, καταλαμβάνων μάλιστα τὰ νῶτα τῶν Ἐλλήνων, οὐδεὶς αὐτῶν θὰ ἐσώζετο. Ἀλλ' ἀγνοῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιτεθέντων ἀκούων δὲ καὶ τοὺς πυροβολισμοὺς τῶν ἐν Μιάρᾳ καὶ τῶν ἐν τῇ θέσει δεσπότου λιβάδι ἀποσπασμάτων, φθιθεὶς δὲν ἐκινήθη, ἀλλὰ συνέταξε πρὸς ἄμυναν τοὺς ὑπὸ αὐτόν.

Οἱ παρὰ τὸ Κεφαλόβρυσον καὶ τὰ Πλατάνια μαχόμενοι Ἐλληνες ἐπαυσαν τὸ πῦρ ἀκούσαντες ἐκ τοῦ μέρους, ὅπου εἰσέβαλεν ὁ Μάρκος Βότσαρης, πένθιμον σάλπισμα ὑπέστρεψαν δὲ εἰς τὸν Ἀγιον

Ἄνδρεαν νομίσαντες ὅτι ἐσημαίνετο ὑποχώρησις. Ἀλλ' ὁ Σουλιώτης Φωτομάρας, ὁ δόποιος παχὺς ὃν καὶ σωματώδης, δὲν ἥδυνατο νὰ συναγωνίζεται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἐπεσκόπει τὴν μάχην ἀπό τινος ἔξέδρας τοῦ Κωνίσκου, ὑπεράνω τοῦ Κεφαλοβρύσου, ἐγύρισε καὶ εἶπε πρὸς τὸν συνεδεύοντα αὐτὸν Ἰατρίδην :

Δυστυχία ! Κάποιον τρανὸν δικόν μας ἐσκότωσαν !

Καὶ ἀληθῶς τὸ πένθιμον σάλπισμα ἐσήμαινε τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Ο Μάρκος Βότσαρης ἐξεκίνησε μετὰ 350 ἀνδρῶν ἐκ τοῦ μικροῦ χωριοῦ, καθ' ἣν ὅραν ὁ Τζαβέλλας διέβαινεν τὴν Κλεισώρειαν τοῦ Κωνίσκου. Διέταξε τοὺς Σουλιώτας νὰ προχωροῦν ἀθορύβως, Ὁ κρότος τῶν βημάτων αὐτῶν ἐν τῇ φεματιᾷ δὲν ἥτο δυνατὸν ν' ἀκουσθῆ ὑπὸ τῆς προφυλακῆς τοῦ ἐχθροῦ ἔνεκα τοῦ πνέοντος κατὰ τὴν ὅραν ἐκείνην δυτικοῦ σφοδροῦ ἀνέμου. Ἡτο πανσέληνος, τὸ φῶς δ' αὐτῆς θὰ προέδιδε τοὺς Ἑλληνας καὶ ἡ ἐπίθεσίς των θὰ ἀπετύγχανεν, ἢν μὴ μικρὰ νέφη ἐκάλυψτον τὸν οὐρανόν. Οτε ἐπλησίασαν εἰς τὰς σκηνὰς τῶν Μιρδιτῶν οἱ Σουλιῶται ἥτοι μάσθησαν εἰς μάχην, περιέδεσαν τὴν κεφαλὴν μὲ μαντῆλι, ἀνεκούμπωσαν τὰ μανίκια των καὶ σήκωσαν τὰς ποδιάς των. Μόνον ἀπὸ ἐν τουφέκι ἔρριψαν καὶ ἀμέσως ἐσυραν τὰ γιαταγάνια καὶ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Ἀλβανῶν. Μεγάλη ἐπηκολούθησε σφαγή. Ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἡ σύγχυσις ἥτο ἀπερίγραπτος. Οἱ Μιρδῖται ἥδυνάτουν νὰ διακρίνουν τοὺς ἐχθροὺς λαλοῦντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ ἐσφαῖον ἀλλήλους, ἐνῷ οἱ Σουλιῶται, εἰς οὓς ὁ Μᾶρκος εἶχεν δρίσει σύνθημα στουρνάρι καὶ τσεκούρι ἐπληττον ἀσγαλῶς τοὺς πολεμίους.

“Ενεκα τοῦ τρόμου, ὃν ἡ αἰφνιδία προσβολὴ ἐνέσπειρεν εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἀλβανῶν. οὗτοι ἥρχισαν νὰ δημιουργοῦν ἀτάκτως.

Οἱ Σουλιῶται δηλαρχηγοί, ἀρχούμενοι εἰς τὴν νίκην ἥθελαν νὰ παύσουν τὴν μάχην. Ἄλλ’ ὁ Μάρκος, εἰ καὶ τραυματισθεὶς εἰς τὸν μηρόν, διέταξε νὰ προχωρήσουν. Ἐνόμισεν, δτι παρὰ τὰ Πλατάνια εἶχε τὴν σκηνήν του ὁ Τζελαλεδίν μπέης, καὶ ἥθελε νὰ ἐπιστέψῃ τὴν νίκην διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Πλησίον εἰς τὰ Πλατάνια, κατὰ τὴν θέσιν ἀμπέλια, ὑπῆρχε κουλούρα (προμαχών), ἡ δοπία μόλις πρόδολιγων ἐτῶν κατεστράφην πὸ τῶν γεωργῶν Καρπενησίου. Ὑπὸ ταύτης καλυπτόμενοι ἀνθίσταντο ἐρρωμένω· πολλοὶ Ἀλβανοί θελήσας νὰ εἰσπηδήσῃ ὁ Μᾶρκος ἐντὸς τοῦ τείχους ἐπλήγη θανατηφόρως εἰς τὸ μέτωπον ὑπό τινος Μιρδίτου.

“Ἐνας Δατῖνος τὸ σκυλί, τὸ χέρι ποὺ νὰ τοῦ πέσῃ πικρὸν τουφέκιν ἔρριξε στοῦ Μάρκου τὸ κεφάλι.

“Ἐγειρε κάτω ὁ ἥρως νεκρός· συνήχθησαν ἐν βαθυτάτῳ ἄλγει περὶ αὐτὸν οἱ σύντροφοι. Ἐπὶ τῶν νώτων λαβὼν τὸ πολύτιμον φορτίον ὁ προσφιλὴς τοῦ Μάρκου ἐξάδελφος Ἀθανάσιος Τούσιας, ἐκόμισεν αὐτὸς εἰς τὸ Μικρὸ Χωριό.

Παρηκολούθουν δ’ ἄλλοι Σουλιῶται φέροντες ἐπὶ τῶν νώτων τοὺς βαρέως πληγωμένους. Ἡ ὑποχώρησις ἐγένετο ἐν τάξει, οἱ ἔχθροι δὲν ἐτόλμησαν νὰ διώξουν τοὺς ἀνδρείους νικητάς, εἰς τοὺς δποίους ὁ θάνατος τοῦ μεγαλοψύχου στρατηγοῦ κατέστησε πικροτάτην τὴν νίκην. Ἐκόμισαν οἱ Σουλιῶται εἰς τὸ Μικρὸ Χωριό πλούσια λάφυρα ἐκ τοῦ στρατοπέδου· δύο σημαίας,

πληθυσμούς ίππων καὶ ἡμιόνων, 690 τουφέκια, χιλίας περίπου πιστόλας καὶ φορτία γιαταγανίων καὶ πολεμοφοδίων. Ἀφῆκαν δὲ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 36 νεκρούς, οἵ πληγωθέντες ἦσαν ὀλιγώτεροι, περὶ τοὺς εἴκοσιν ἢ τριάκοντά μόλις. Μέγισται ὅμως ἦσαν αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἔχθροῦ. οἵ πλειστοι τῶν ιστορικῶν ὑπολογίζουσιν εἰς τρισχιλίους τοὺς φονευθέντας· δὲ Πρόκες δὲ Ὅστεν περιορίζει τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν εἰς δισχιλίους, δημοτικὸν δέ τι ἄσμα εἰς χιλίους διακοσίους.

Χίλιους διακόσιους ἔκοψαν χωρὶς τοὺς λαβωμέσους.

Αλλὰ τὰς ξημίας αὐτῶν ἀντεστόθμιζεν δὲ θάνατος τοῦ γενναίου ἀνδρός, δὲ ποῖος τοσάκις κατεπολέμησε νικηφόρως τὰ τουρκικὰ δπλα καὶ ἐφονεύθη ἐν τῇ ἐπιτυχεῖ ἐκτελέσει ἥρωϊκῷ τολμήματος, τὸ δποῖον ἐδείκνυε φανερῶς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν στρατηγικὴν ἄμα σύνεσιν αὐτοῦ. Ή νψυλὴ Πύλη διέταξε νὰ πανηγυρίσωσι τὰ φρούρια διὰ κανενιοβολισμῶν τὸν θάνατον αὗτου, μετ ἀγαλλιάσεως δὲ ἤκουσαν οἵ ἀπανταχοῦ Μουσουλμᾶνοι, δτι ἐφονεύθη δὲ Χαροκός, δὲ ἀδάμαστος στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων.

Βαρὺ τούναντίον ἐκάλυψε πένθος τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς δεινῆς συμφορᾶς. Θρηνοῦσα ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐκήδευσε μεγαλοπρεπῶς τὸν ἐνδοξότατον τῶν προμάχων αὐτῆς καὶ ἡ δημόδης μοῦσα, διηρμήνευσεν εὐγλώττως τὴν ὁδύνην τοῦ Ἐθνους.

*Τὸ ἄκουσεν ἡ μαύρη γῆ, τρεῖς χράνους δὲν χορτιάζει
Τὸ ἄκουσαν καὶ τὰ βουνά κ' ἐκεῖνα ὁραῖστηκαν,
Τὸ ἄκουσε κι' δὲ οὐρανὸς τρεῖς χρόνους δὲ σταλάζει
δὲ Μᾶρκος ἐσκοτώθηκε καὶ σκότωσε καὶ χίλιους.*

N. G. ΠΟΛΙΤΗΣ

17. Τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μεσολογγίου.

Ἡ ἔξοδος τῆς φρουρᾶς.

Εἰς τὸ πρῶτον φῶς τῆς αὐγῆς ποῖον θέαμα παρουσιάσθη! Πανταχοῦ καταστροφή, συμφορά, ὀλεθρός, παντοῦ χαλάσματα οἰκιῶν, καὶ μέσα καὶ γύρω εἰς αὐτὰ ἄνδρες καὶ γυναικες καὶ παιδιά, δλοι ἀφανισμένοι ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ ἀπὸ τὴν κακοπέρασιν. χλωμοί, ἄσαρκοι. μὲ τὰ μάτια θολωμένα, ἐνδεδυμένοι κατατρυπημένα ἐνδύματα, μόλις ἐσύροντο εἰς τὰ πόδια των." Εἶναι ἡκούοντο γογγυσμοὶ καὶ ἀναστεναγμοὶ ἀρρώστων. παρέκει ἔπιπτεν ἄλλος κατὰ γῆς λιπόθυμος ἐκ τῆς ἀδυναμίας.

"Ἐγώ, δ ὁ ποῖος εὑρέθην ἔξαφνα ἐκεῖ, δ ὁ ποῖος δὲν εἶχα συνηθίσει ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν κατάστασιν αὐτήν, δπως οἱ ἄλλοι, ἥσθιανόμην διαρκῆ φρέκην καὶ ἡ καρδία μου ἐσπαράζετο. "Ο, τι ἔβλεπα ἦτο πολὺ φοβερώτερον ἀπὸ ὅσα εἶχα ἀκούσει περὶ τῆς οἰκτρᾶς θέσεως τῆς πολιορκουμένης πόλεως καὶ τώρα δὲν ἡμπορῶ νὰ εῦρω λόγους ίκανοὺς νὰ τὴν κρατήσω.

"Ἐπῆγα εἰς τὰ τείχη, εἰς τιμὺς προμαχῶνας. Οἱ στρατιῶται εἶχαν καταντήσει φαντάσματα, σκελετοὶ μόλις ἐκράτουν τὰ τουφέκια εἰς τὰς χεῖρας. Καὶ δμως κανεὶς δὲν παραπονεῖτο, κανεὶς δὲν ἐδειλίαζεν· εἶχαν δλοι τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνουν διὰ τὴν πατρίδα. Εἶδα μὲ τὰ μάτια μου σκοπούς, οἱ δποῖοι ἐξεψύχουν ἀπὸ τὴν πεῖναν μὲ τὸ δπλον εἰς τὰς χεῖρας.

Καὶ ἀπέθηκον πολλοί, δχι τόσον ἀπὸ τὰς σφαίρας τοῦ ἐχθροῦ, δσον ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ ἀπὸ τὰς φοβερὰς ἀσθενείας, τὰς δποῖας ἐγέννησεν ἡ κακοπέρασις. Κατήντησαν νὰ τρώγονυ δλα τὰ καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα ζῷα,

δσα εῦρισκαν, δλα τὰ χόρτα, καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἀλμυρὰ τῆς θαλάσσης φύκη, δλας τὰς οὔσιας, αἱ δποὶαι ἥσαν δυνατὸν νὰ μασηθῶσιν. Καὶ δλαι αὐταὶ αἱ τροφαὶ κατέστρεψαν τοὺς δυνατωτέρους στομάχους, ἀνέπτυσσον ἐπιδημίαν θανατηφόρον. Καὶ ποῦ μέσα διὰ νὰ περιποιηθοῦν τοὺς ἀσθενεῖς; Ποῦ γῇ διὰ νὰ θάψουν τοὺς νεκρούς; Καὶ δμως τὸ θάρρος των δὲν ἔκλονίζετο. ἔμεινεν ἀσάλευτον, δπως ἀσάλευτα ἔμειναν τὰ τείχη των. Καὶ δταν πρὸ δλίγων ήμερων δ Ἰμβραΐμης ἐπρότεινεν εἰς αὐτοὺς νὰ παραδώσουν τὰ δπλα, καὶ νὰ φύγουν ἐκ τῆς πόλεως, οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Μεσολογγίου ἀπεκρίθησαν

«Οκτὼ χιλιάδες αἵματωμένα δπλα, δὲν παραδίδονται»

Ἐπρεπεν ἄνθρωποι μὲ τόσην καρτερίαν νὰ εἶναι κλεισμένοι εἰς τὰ ἀδύνατα ἐκεῖνα τείχη διὰ νὰ ἀνθέξουν εἰς δὺο πολιορκίας, διὰ νὰ κρατήσουν τόσας χιλιάδας Ἀλβανῶν καὶ Αίγυπτιων γύρω των, διὰ νὰ κινήσουν τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου δλου καὶ νὰ προσελκύσουν τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης μὲ τὸ ήρωϊκὸν τέλος των.

Πιστεύσατέ με, δταν ἐγνριζα μέσα εἰς τὴν ἀγιασμένην αὐτὴν πόλιν καὶ ἀντίκρυζα παντοῦ ἀνθρώπους, οἱ δποῖοι εἶχαι ὑποφέρει μαρτύρια διὰ τὴν πατρίδα, ἐκοκκίνιζα ἀπὸ ἐντροπὴν ἐγώ, δ ὁ δποῖος ἡμῖν ὑγιῆς, δυνατός, δ ὁ δποῖος δὲν εἶχα πάθει τίποτε. Μοῦ ἐφαίνετο ὡς ιεροσολία δτι ἐτόλμων νὰ πατῶ χῶμα, τὸ δποῖον δὲν εἶχα βρέξει, δπως δλοι ἐκεῖ, μὲ τὸ αἴμα μου καὶ μὲ τὰ δάκρυά μου.

Ἐπὶ τέλους ἡ ὠρισμένη ἡμέρα ἥλθεν, ἵτο ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων ἔγινε καταγραφὴ τῶν κατοίκων καὶ εὑρέθησαν ἔως ἐννέα χιλιάδες τὸ δλον, ἐκ τῶν δποίων τρεῖς

χιλιάδες ἄνδρες τοῦ πολέμου, χίλιοι ἀσθενεῖς καὶ ἀνίκανοι καὶ πέντε χιλιάδες γυναικόπαιδα.

Κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἥλιου ἡκούσθη ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ δι περιμενόμενος πνοοβολισμός. Τότε ἥρχισε νὰ γίνεται ἡ ἐτοιμασία τῆς ἔξόδου. Εἰς τὴν πόλιν μόνον ὀλίγοι ἔμειναν· οἱ ἀσθενεῖς ἐκεῖ. ὅπου κατέκειντο, οἱ γέροντες καὶ ἄλοι ἀνίκανοι πρὸς πορείαν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν δυνατοτέρων οἰκιῶν ὠπλισμένοι καὶ ἐφωδιασμένοι μὲ πολλὴν πυρίτιδα, ὅστε νὰ πολεμήσουν ὅσον δυνηθοῦν καὶ νὰ τιναχθοῦν εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐχθρῶν. ὅταν ἐπὶ τέλους εἰσορμήσουν αὐτοί. Δὲν ἡμπορεῖ γλῶσσα ἀνθρώπου νὰ ἔξιστορήσῃ τὴν σύγχυσιν τῆς ὥρας ἐκείνης, τὰ δάκρυα τῶν ἀποχωρίζομένων ἀπὸ προσφιλεῖς ἀσθενεῖς, τοὺς ἀναστεναγμοὺς ἐκείνων, ὅσοι ἔμειναν ὅπισω, τὴν γενικὴν λύπην τῶν κατοίκων, οἱ δοποῖοι ἔφευγον ἀπὸ τὴν αἴματόρρεκτον πατρίδα των. Εἶδα πολλούς, οἱ δοποῖοι ἔφίλουν τοὺς χαλασμένους τοίχους τῶν οἰκιῶν των, εἶδα ἄλλους· οἱ δοποῖοι ἔδεναν καὶ ἐφύλαττον εἰς τὰ στήθη των, ὅσαν φυλακτό, ὀλίγον χῶμα ἀπὸ τὴν ἀγιασμένην αὐτὴν γῆν.

Ἐνῷ διηγοῦμαι αὐτά, ἀμέτρητοι σκηναὶ σπαρακτικαὶ διέρχοντο εἰς τὰ βάθη τῆς μνήμης μου, ἀλλὰ μιὰ ἐξ ὅλων μένει ζωηροτέρα :

Μεταξὺ τῶν προκρίτων τοῦ Μεσολογγίου ἦτο καὶ δι γέρων Καψάλης, ἐκεῖνος ἔβαλε κατόπιν τὸ πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, ὅταν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Μίαν ἡμέραν. πρὸ τῆς ἔξόδου ἡ σύζυγός του, ἡ δοποία ἦτο ἀσθενής, ἀπέθανεν· ὁ γέρων Μεσολογγίτης οὔτε ἐδάκρυσε διὰ τὸν θάνατόν της, ἢν καὶ τὴν ἡγάπα

πολύ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ υἱός του ἔκλαιε πλησίον τοῦ λειψάνου τῆς μητρός του, ἐκεῖνος μὲν ἀταραξίαν εἶπε :

—Γιατὶ κλαῖς ; "Αν ἀπέθανεν ἡ μητέρα σου, πρέπει νὰ γαίρεσαι.

"Εφυγεν ἐλευθέρα· ἐγλύτωσεν. "Αν ἔζοῦσεν, ἵσως αὔριον θὰ ἥτο σκλάβα τῶν Τούρκων.

Κατὰ τὸ σχέδιον τῆς ἔξοδου ἐχωρίσθημεν εἰς τρία δώματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μακρῆ· τοῦ Τζαβέλα καὶ τοῦ Βότσαρη. Παλλαὶ γυναικες ἐνεδύθησαν ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ πολλὰ ἀνήλικα παιδιά ὠπλίσθησαν. Δύο ὡρας ἀφοῦ ἐνύκτωσεν, ἥρχισεν ἡ ἔξοδος. Ἐτέθησαν αἱ γέφυραι εἰς τὴν τάφρον καὶ ἐπέρασαν πρῶτοι χίλιοι πολεμισταί, οἵ διοῖοι ἐκάθησαν κατὰ γῆς πέραν τῆς τάφρου. Ἐπειτα ἐπέρασαν πολλὰ γυναικόπαιδα, ἄλλα μὲ τόσην βίαν καὶ ἀταξίαν, ὅστε μερικὰ ἔπεσαν εἰς τὴν τάφρον, κατόπιν ἔξηλθον καὶ οἱ λοιποὶ ἀνδρες τῆς φρουρᾶς.

"Ολοι ἐστάθησαν καὶ ἐπρόσμεναν ν' ἀκούσουν ἔξωθεν πυροβολισμούς, καθὼς εἶχε συμφωνηθῆ μὲ τοὺς ἄλλους. "Ελληνας ἀρχηγούς, ὅστε νὰ γίνῃ διπλῆ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἐχθρῶν. "Αλλ' ἡ ὥρα παρήρχετο καὶ δὲν ἤκούετο τίποτε. Οἱ Τούρκοι, οἵ διοῖοι εἶχαν μάθει τὰ τῆς ἔξοδου ἀπὸ ἓναν προδότην Βούλγαρον, ἥρχισαν νὰ τουφεκίζουν καὶ νὰ κανονιοβολοῦν καὶ πολλοὶ ἐθανατώνοντο ἀπὸ τὰς σφαίρας. Τότε μία φωνὴ ἤκούσθη ἀπὸ δύο τὰ στόματα :

—Ἐμπρός ! Ἐμπρός !

Καὶ ὕρμησαν δύοι μὲ ἄλλα λαγμόν.

Ο Τζαβέλλας ἥτο εἰς τὴν μέσην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἀρχηγοὶ εἰς τὰ πλάγια, Ἐγώ ἥμην μὲ τὸ σῶμα τοῦ

Τζοβέλλα και ἐπήγαινα μὲ τὴν ἐμπροσθοφυλακήν· δὲν εἴχαμε κάνει πολλὰ βήματα και ἀκούομεν μίαν φωνὴν τρομακτικήν.

— Πίσω πίσω !

Γυρίζομεν και βλέπομεν δλα τὰ γυναικόπαιδε, τὰ δποῖα μας ἡκολούθουν, νὰ γυρίζουν πρὸς τὴν πόλιν. Ἔφεγγεν ἡ σελήνη και διεκρίναμεν, ώς νὰ ἦτο μέρα, τὸ φοβερὸν καταπάτημα. τὸ δποῖον ἐγίνετο μὲ τὴν παράλογον αὐτῶν ἐπιστροφήν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο καιρὸς διὰ χάσιμον, οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἐτουφέκιζον διαρκῶς. Τότε και οἱ πλέον ἀδύνατοι ἐπῆραν δυνάμεις· και χωρὶς νὰ βλέπωμεν ποῦ πηγαίνομεν, χωρὶς νὰ προσέχωμεν εἰς τοὺς συντρόφους μας. οἱ δποῖοι ἐπιπτον δεξιὰ και ἀριστερά, ἔχυθημεν ἀκράτητοι μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὰ ὁχυρώματα τῶν πολιορκητῶν. Δὲν εἴμεθα πλέον ἄνθρωποι τὴν ὥραν ἐκείνην, ἡ ἀπελπισία μᾶς εἶχε κάμει θηρία. Και αἱ φωναί μας ἀκόμη δὲν ἦσαν ἀνθρώπιναι, ωμοίαζον μὲ θηρίων φωνάς.

Οἱ ἔχθροι ἐφευγον μὲ τρόμον, ἅμα ἡκουον τὰς φωνάς μας και ἔβλεπον τὰ γιαταγάνια μας ν, ἀστράπτουν εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης.

Ἐπεράσαμεν δλον τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων χωρὶς μεγάλας ζημίας και ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, δποι ἡλπίζαμεν δτι θὰ εῦρωμεν ἐκείνους οἱ δποῖοι θὰ ἤρχοντο ἀπ' ἔξω πρὸς βοήθειάν μας. Ἀλλ ἐκεῖ μᾶς ἐπρόσμενεν ἡ μεγαλυτέρα συμφορά. Ὁχι φίλοι ἀλλ ἔχθροι μᾶς ὑπεδέχθησαν, οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Μου σταφάμπεη. Ἐγελάσθημεν δὲ ἀπὸ τὰ ἐνδύματά των και χωρὶς ὑποψίαν, ἀλλὰ μὲ χαρὰν μάλιστα ἐπλησιάσαμεν

Καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης μᾶς ἐσκόπευαν ἀσφαλέστατα καὶ μᾶς ἐθέριζαν.

“Οσοι ἐποφθάσαμεν, ἐφύγαμεν πρὸς τὰς κορυφὰς τοῦ βουνοῦ καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τέλους εὗρομεν δλίγοντας φίλους, ἐν μικρὸν σῶμα τοῦ Δράκου.

Αὐτοὶ μᾶς ἐπεριποιήθησαν, ἔδωκαν δλίγην τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, δλίγον νερὸν εἰς τοὺς ἀπηθδη- σμένους ἀπὸ τὸν φοβερὸν ἀγῶνα. Ἡτο μεσονύκτιοντό- τε. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἐφαίνετο κάτω σκε- πασμένον ἀπὸ τὰς φλόγας καὶ τὸν καπνὸν τὸ δοξα- σμένον, τὸ ἡρωικὸν Μεσολόγγι.

Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

18. Ὁ Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἐπειδὴ τὸ κίνημα ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ τὴν 23ην, διαταγαὶ είχον δοθῇ εἰς δλον τὸν στρατὸν ν' ἀναπαυθῆ τὴν 22αν καὶ νὰ ἀπέχῃ παντὸς ἀκροβολισμοῦ. Καὶ δμως τινὲς τῶν ἐν τῷ Φαλήρῳ σταυρευόντων Κρητῶν, ἀφοῦ ἔφαγον καὶ ἔπιον, ἐκίνησαν, παρὰ τὴν δοθεῖσαν διατα- γήν, καθ' ἐνὸς τῶν πλησιεστέρων ἔχθρικῶν δχνρωμάτων ὅπερ, καίτοι κείμενον ἐπὶ χώρου πεδινοῦ, ἵτο δμως ἴσχυ- ρότατον. Ο τουφεκισμὸς ἀκουσθεὶς ἔφείλκυσε πολλοὺς καὶ Ἐλληνας καὶ πολεμίους, οἵμὲν ἔδραμον εἰς ὑποστή- ροιξιν τῶν Κρητῶν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν ἐξ ἔφόδου το δχνρωμα, οίδε Τοῦρκοι ἵππεῖς καὶ πεζοὶ ἀντε- πεξῆλθον πρὸς ἀντίκρους ιν αὐτῶν. Πολλοὶ Ἐλληνες δπλαρχηγοὶ προσῆλθον, ἵνα καταπαύσουν τὴν ταραχὴν καὶ ἐπαναφέρουν τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς τάξεις των, ἀλλ' ἡ φωνή των δὲ εἰσηκούετο, καὶ ὁ κατὰ πρῶτον

μικρὸς ἀκροβολισμὸς κατήντησε μετ' ὀλίγον μάχη σπουδαῖα. Μετ' ὀλίγον δὲ πάντοτε ἀτρόμητος Νικήτας πληγώνεται εἰς τὴν σιαγόνα, πληγώνονται δὲ καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ οὐκό λίγοι στρατιῶται, ὅστε οἱ Ἑλληνες ἡναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσουν. Ὁ Καραϊσκάκης τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατέκειτο πυρέσσων ἐν τῇ σκηνῇ του, ἀλλ᾽ οἱ πυροβολισμοὶ καὶ αἱ κραυγαὶ ἔξεγείρουν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ληθάργου καὶ τιναχθεὶς ἀπὸ τῆς κλίνης ἔρωτὰ τὶ τρέχει. Πρὸν φθάσουν νὰ ἔξηγήσουν εἰς αὐτὸν τὰ συμβάντα, βλέπει τὴν φυγὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἀναπηδήσας λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὸν ἵππον λαμβάνει ἀπό τινος τῶν παρατυχόντων τὸ γιαταγάνι του, καὶ συμπαραλαβὼν ὅσους τῶν ἵππων καὶ ἐφίππων ἀξιωματικῶν ἀπήντησε καθ' ὁδόν, ἔξορμᾶ κατὰ τῶν πολεμίων, μεταβάλλει τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ κλεισθοῦν εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῶν. Ἄλλον ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας παροξυνό μενος, δὲν ἔδειξεν τὴν συνήθη αὐτοῦ φρόνησιν καί, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ γενόμενα, προέβη μετὰ τῶν ὀλίγων περὶ αὐτὸν ἵππεων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων, πυροβολῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Κιουταχῆς ἐκπέμπει κατ' αὐτοῦ δλόκληρον τὸ ἵππικόν· οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνθέξουν εἰς τοσοῦτον ἀνωτέρανδύναμιν, τρέπονται εἰς φυγήν. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης μείνας κατὰ τὴν συνήθειάν του τελευταῖος ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς συναγωνιστάς, καὶ ἵνα μὴ ἀφήσῃ ν' ἀποβῆ ἐπιβλαβῆς ἡ καταδίωξίς των πληγώνεται καὶ πίπτει ἀπὸ τοῦ ἵππου του. Ἄλλα τὴν αὐτὴν στιγμὴν, συνελθών, ἵππεύει πάλιν, καὶ παραμένει ποτρέπωντὸν ἵππικὸν εἰς τὸ ν' ἀνθέξῃ. ὅσον δύναται, ἵνα

δώσῃ οὗτῳ καιρὸν εἰς τοὺς πεζούς, τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ περιπλακέντας εἰς τὴν μάχην, νὰ ὀπισθοχωρήσουν. Τότε ὁ ὑπάσπιστὴς τοῦ ἵππου Παναγιώτης Κακλαμᾶνος, ὃστις διέμενε πλησίον τοῦ Καραισκάκη καθ' ὅλου; τοὺς κινδύνους τῆς ἡμέρας ταύτης, ἔδειξε τόλμην τῇ ἀληθείᾳ ἡρωϊκήν. Ἡξεύρει ἄραγε ἡ παροῦσα γενεά, ὃτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὃταν σφαῖρα κανονίου ἀφήρεσε τὸν δεξιὸν τοῦ γενναίου ἐκείνου τέκνου τῆς Βυτίνης βραχίονα, ὁ ἀνήρ, οὐδόλως πτοιθείς, ἐξηκολούθησε μαχόμενος, λαβὼν τὴν σπάθην διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός; Ἄς τὸ μάθη, ἵνα γνωρίσῃ ὅποια ἦτο ἡ ψυχὴ τῶν ἀθλητῶν, τῶν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης διεξαγόντων τὴν ἐπανάστασιν.

Ο Καραισκάκης δὲν ἐσκέφθη περὶ αὐτοῦ, εἰ μή, ἀφοῦ εἶδε τὸν στρατὸν ἐκτὸς κινδύνου· εἶχε δὲ διαδούμῃ ἡ ὀλευθύνα φήμη καὶ πλῆθος ἀξιωματικῶν συνδραμόντες συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐκείνην δὲ μετεκόμισαν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἵνα τύχῃ πλειότερας τινὸς περιποίησεως. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὁδοιπορίας ἐκείνης δὲν μετέβαλε παντάποσιν ἥθος καὶ μετὰ πλήρους ψυχικῆς ἀταραξίας ὀμίλησε περὶ πολλῶν ἀντικειμένων. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ πλοῖον, κατεβίβασαν αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, καὶ στρώσαντες τάπητα τὸν ἀπέθεσαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν οἰκείων του. Ἡ πληγὴ ἦτο εἰς τὸ ὑπογάστριον καὶ ὁ μὲν χειροῦργος δὲν εἶπεν εἰς αὐτόν, ὃτι εἶναι θανατηφόρος, ἀλλ' αὐτός, παρατηρήσας ὁ ἴδιος τὸ τραῦμα ἀπεφήνατο διὰ συνήθους τινὸς φράσεώς του, οὐ μόνον ὃτι ἦτο ἀνίατον, ἀλλὰ καὶ ὃτι διίγας εἶχε νὰ

ζήσῃ ὥρας. Ὁθεν ἐξήτησεν ἀμέσως τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν Χριστόδουλον Χατζηπέτρον καὶ τὸν Γραδικιώτην Γρίβαν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Τάγματος τῶν Παλαιμηδιωτῶν, τὸ διποτὸν ἐθεώρησε πάντοτε ὡς τὸ κυριώτατον ὅργανον καὶ στήριγμα τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἀγώνων, Ἀφοῦ δὲ ἐξωμολογήθη, ἐξήτησε συγχώρησιν παρ' ὅλων τῶν περιεστώτων, καὶ ἐκοινώνισε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὑπηγόρευσε καὶ ἵδιᾳ χειρὶ ὑπέγραψε τὴν διαθήκην του. Ἡ ἀφελῆς αὐτῇ διαθήκη, ἷς ἐπὶ πολὺν χρόνον εἴχομεν εἰς χειρας ἡμῶν τὸ πρωτότυπον, διελάμβανε τάδε: Σαραντατέσσαρες χιλιάδες γρόσια εἰς τὸ κεμέρι τοῦ Μήτρου Ἀγραφιώτη. Ἀπό αὐτὰ οἱ τριάντα χιλιάδες θὰ δοθοῦν εἰς ταῖς τσούπραις μου, νὰ τὰ περιλάβουν οἱ δύο Μήτρηδες τοῦ Σκυλοδήμου καὶ δ Ἀγραφιώτης. Δύο χιλιάδες νὰ πάρῃ δ ἔνας Μήτρος καὶ δύο ὁ ἄλλος, ὅπου μὲ ἐδούλευσαν.

Χίλια νὰ πάρουν ἔκεινοι, ὅπου θὰ μὲ θάψουν. Δύο χιλιάδες ἔχει δ γραμματικός. τέσσαρες χιλιάδες γρόσια τῆς Μαριγῶς. Τ' ἄλλα θὰ μοιρασθοῦν διὰ τὴν ψυχήν μου. Αὐτὰ ὅπου ἔχω εἰς τὴν σακκούλαν μου νὰ τὰ λάβουν οἱ γραμματικοὶ καὶ τσαουσάδες μου.

22 Απριλίου

Καραϊσκάκης

«Τὸ τουφέκι καὶ ἄτια μου νὰ πᾶνε τῶν παιδιῶν μου καὶ ὥρα μου. Ἐξ χιλιάδες γρόσια μοῦ θέλει δ Νοταρᾶς Ἰωάννης. Δέκα πέντε χιλιάδες γρόσια ἔχει δ Μήτρος τοῦ Σκυλοδήμου διὰ τὸν Κασινίκα καὶ λοιπούς, Δαγλῆ καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς».

Ταῦτα δὲ διατάξας παρῆγγειλε τὰ τὸν θάψουν εἰς τὴν κατὰ Σαλαμῖνα ἔκκλησίαν τοῦ Ἅγίου Δημητρίου καὶ τότε, ὡσανεὶ ἐπιφυλάττων τοὺς τελευταίους αὐτοὺς λόγους διὰ τοὺς φιλτάτους τῶν συναγωνιστῶν, στραφεὶς πρὸς τὸν Χριστόδοντον Χατζηπέτρον καὶ Γαρδικιώτην Γρύβαν «ἔλατε τώρα, τοὺς εἶπε, νὰ σᾶς ἀσπασθῶ».

Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐδάκρυον, προεπάθησεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ παραγγέλλων ἵδιως νὰ καταβάλουν πᾶσαν φροντίδα διὰ νὰ φυλάξουν τὰς θέσεις των καὶ κατορθώσουν τὴν λύσιν τῆς τῶν Ἀνηνῶν πολιορκίας· πρὸ πάντων, εἶπε, σεῖς οἱ παλαιοὶ συνργωνισταί μου νὰ μὴν ἐντροπιασθῆτε· ἵδον· ή διαμήκη μου· εἰς τὸν υἱόν μου ἀφήνω τὸ τουφέκι μου, τὴν μόνην περιουσίαν, τὴν ὅποιαν ἔχω τώρα· τὰς θυγατέρας μου τὰς ἀφιερώνω εἰς τοὺς συναγωνιστάς μου.

Μὴν ἀναφέροης τὸν θάνατον, εἶπεν ὁ Χριστόδοντος. διότι δὲν εἴμεθα εἰς ἔκείνην τὴν κατάστασιν.

— Ἡκούσατε. ἐπανέλαβεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅσα σᾶς εἶπα διὰ τὰ παιδιά μου· διὰ σᾶς ὅμως τί νὰ σᾶς εἴπω; Ἐπειθύμουν νὰ ἔχω τὸ Ἐθνος ἐμπρός μου διὰ εἴπω τί ἀξίζετε. Ἀσπασθῆτε ἐκ μέρους μου ὄλους τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ αὔριον τὸ πρωΐ ἐλάτε πάλιν νὰ σᾶς ἴδω ὄλους· Ἄλλ’ ή ἐπαύριον δὲν ἔμελλε νὰ εὔρῃ αὐτὸν μεταξὺ τῶν ξώντων· διότι ἀφοῦ δι’ ὄλης σχεδὸν τῆς νυκτὸς διετήρησεν ἐν μέσῳ δριμυτάτων πόνων τὰς φρένας του σῶας καὶ τὴν φωνὴν ἀναλλοίωτον, ἔξεπνευσε περὶ τὴν 4ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὰ ἔξημεράματα τῆς ἥμέρας ἔκείνης, ἥ

δποία ἥτο ὠρισμένη διὰ τὸ μεγαλείτερον τοῦ στρατοῦ ἐπιχείρημα καὶ καθιερωμένη εἰς τὴν μνήμην τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, τοῦ δποίου ἔφερεν δὲ Καραϊσκάκης τὸ ὄνομα· πρὸ μικροῦ ἔτι ἐφαίνετο μέλλουσα νὰ ἐορτασθῇ ως ἡμέρα χαρᾶς καὶ θριάμβου, ἥδη δὲ ἀνέτειλεν, ἵνα ἀναγγείλη συμφοράν, τῆς δποίας τὸ μέγεθος μετ' ὀλίγον κατὰ δυστυχίαν ἔμελλε νὰ καταμετρήσῃ ἥ Ἑλλάς.

Ἄμα ἔφθασεν εἰς Σαλαμῖνα τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸν νεκρόν, πάντες οἱ κατοικοῦντες καὶ παροικοῦντες εἰς αὐτὴν ἄνδρες γυναικες καὶ παιδία καὶ γέροντες ἔξῆλθον εἰς προϋπάντησιν μετὰ θρήνων καὶ κλαυθμῶν, δ' ὀλης δὲ τῆς ἐκφορᾶς τὴν λυπηρὰν τοῦ κλήρου ψαλμωδίαν δὲν ἔπαινσαν διακόπτουσαι αἱ γοεραὶ τοῦ πλήθους ἔκείνους κραυγαί, τὸ δποῖον ἥσθάνετο καὶ ἐκήρυξτεν, δτι ἐστερηθῆ πατρὸς καὶ σωτῆρος.

Εύδαιμων Καραϊσκάκη, ἔλεγεν εἰς τὴν ἐπικήδειον προσφώνησιν δὲ Σπυρίδων Τρικούπης· δρκισθεὶς νὰ ζήσῃς ἥ νὰ ἀποθάνῃς ἐλεύθερος, ἐφύλαξες τὸν ὄρκον σου, ως χρηστὸς πολίτης, ως τίμιος ἄνθρωπος· ως τοιοῦτον τῆς ἀνεκτιμήτου ἐλευθερίας μάρτυρα, ως ἐντίμως ἀθλήσαντα καὶ στεφανωθέντα μὲ τὰς δάφνας τῆς ἀθανασίας σὲ ὑπεδέχθησαν εἰς τὰ ἥλυσια πεδία προσμειδιῶντες οἱ τρισόλβιοι ἐκεῖνοι ἥρωες, δσοι ἀπέθανον διὰ τὰ δίκαια τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Μεταξὺ τούτων περιπταμένη ἥ ἀκτινοβόλος σκιά σου εἰς τὴν αἰωνίαν μακαριότητα, δὲν ἐλησμόνησε τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἥδη ἐπιφοιτῶσα εἰς τὰς διμηγύρεις τοῦ Στολάρχου, τοῦ

‘Αρχιστρατήγου τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν Στρατιωτῶν τοῦ Στρατοπέδου τῆς Ἀττικῆς. θεωρεῖ τὰ πολεμικὰ καὶ σωτηριώδη ἐπιχειρήματά των, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἔξι ψυχούς ἀντίληψιν τοῦ ὑπεροτάτου Βασιλέως, διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ σώσουν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰς δόξαν τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος».

‘Ο θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη κατέστη ἀμέσως σχεδὸν γνωστὸς καὶ εἰς τοὺς πολεμίους. Αἰγύπτιος τοκτικός, πρὸ καιροῦ αὐτομολήσας εἰς τοὺς Ἐλληνας, καὶ ὑπηρετῶν ὡς ἵπποκόμος παρ’ ἐνὶ τῶν Σουλιωτῶν ἀξιωματικῶν, λαβὼν τὸν ἵππον τοῦ κυρίου καὶ δραπετεύσας πρὸς τοὺς ἔχθρούς, ἔφερε τὴν εἰδησιν τοῦ μεγάλου γεγονότος. Ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις ἦτις ἐπεκράτησε δὲν δύναται ν’ ἀντιπαραβληθῇ, εἰ μή πρὸς τὴν ἀθυμίαν, ἦτις εἶχε καταλάβει τὰς Ἐλληνικὰς ψυχάς. «Δὲν ὑπάρχει πλέον Καραϊσκάκης, ἐφώναξον οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ χαρακώματά των. Πρέπει νὰ ἐνδυμῆτε τὰ μαῦρα. Καὶ τῷ δοντὶ στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται δὲν ἐφοβοῦντο τόσον τὸ Ἐθνος δλόκληρον, δσον τὴν ἀξίαν τοῦ ἐνὸς ἐκείνου ἀνδρός». «Βνα Βεσίτην, ἔλεγον, ἔχουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔνα Καραϊσκάκη οἱ Ἐλληνες. Δύο λεοντάρια πιλεμοῦν διὰ νὰ καταβάλῃ τὸ ἐν τὸ ἄλλο· ἡ Ἀρβανιτιὰ ἄλλον Ρωμαῖον Καπετάνιον δὲν φοβᾶται παρὰ τὸν Καραϊσκάκη». Διότι εἰς τὴν Ἀλβανίαν μάλιστα βαθείας φαίνεται ρίψασαρίζας ἡ τοῦ Καραϊσκάκη φήμη ἴσως κυρίως ἐνεκα τῆς περὶ Ράχοβαν καταστροφῆς καὶ παροιμία μεταξύ τῶν Ἀλβανῶν ἐπεκράτησεν, δταν ἔβλεπον τινά φεύγοντα μὲ βίαν, ποῦ φεύγεις μωρέ,

ώσαν νὰ σὲ κυνηγᾶ ὁ Καραισκάκης». Ὁ πρῶτος αὐτοῦ γραμματεύς, ὁ Γεώργιος Γαζῆς, διηγεῖτο δὲ, περιηγούμενος ἐν ἕτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὔρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἥκουσε πολλάκις Ἀλβανούς, εἰς ἐμφυλίους περιπλακέντας στάσεις, κραυγάζοντας πρὸς ἄλλήλους, «στάσου! στάσου! νὰ δῆς μιὰ φορὰ τουφέκι Καραϊσκάκη....»

Κ. ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

19. Ὁ Μιαούλης. Στόλος ἐν Μεθώνῃ

“Οταν μᾶς ἐπῆρεν ὁ ναύαρχος Μιαούλης εἰς τὸ ίδικόν του πλοῖον, τότε πρώτην φορὰν εἶδα ἀπὸ πλησίον τὸν ἀτρόμητον Υδραιῶν, τὸν ὅποῖον ἦξεν οἱ μόνον ἀπὸ τὰ λαμπρὰ κατορθώματά του εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὸν Γέροντα καὶ ἄλλοι.

Ἐκάθητο εἰς τὴν πρύμνην κοντὰ εἰς τὸ πηδάλιον μ' ἐσταυρωμένα τὰ πόδια. Ἡτον ἐκ φύσεως μεγαλόσωμος καὶ ἔκαμνεν ἀκόμη περισσοτέραν ἐντύπωσιν μὲ τὸ πλατὺ νησιωτικὸν ἔνδυμα, τὴν βράκαν. Εἶχε χαμηλωμένον τὸ φέσι του πρὸς τὸ μέτωπον καὶ ἔμενε συλλογισμένος. σιωπηλὸς μόνον μὲ τὸ χέρι του ἔξυε διαρκῶς καὶ μὲ πεῖσμα τὰ χαμηλὰ ὑποδήματά μου.

— Πολὺ συγχισμένος καὶ θυμωμένος εἶναι ὁ ναύαρχος, μοῦ λέγει ἔνας ναύτης. “Εμαθε τὸν χαμὸν τοῦ Καπετάν Τσαμαδοῦ καὶ κάτι μεγάλο κακὸ μελετᾶ μέσα του γιά τὴν Τουρκιά.

Καί, ἐνῶ ἐγύριζα ἔδω καὶ ἐκεῖ, καὶ συνωμίλουν μὲ τὸ πλήρωμα καὶ ἡρώτων καὶ ἐμάνθανον πολλὰ

διὰ τὸν ναύαρχον ἔνας γέρων ναύκληρος μοῦ λέγει σιγαλά:

—Τὸν βλέπεις; "Αμα ἔχει τὸ φέσι κατεβασμένο στὰ φρύδια καὶ ξύνει μὲ τὸ χέρι του ἀλύπητα τὰ παπούτσια, εἶναι δύο σημάδια δλοφάνερα, πὼς βράζει μέσα του ἀπὸ στενοχώρια καὶ ἀπὸ θυμόν. "Αμα εἶναι ἔτσι, κανεὶς δὲ ξεθαρρεύεται νὰ τοῦ μιλήσῃ.

"Ο ναύκληρος αὐτὸς ἦτο παλαιὸς ναύτης τοῦ Μιαούλη, εἶχεν ὑπιλρετήσει εἰς τὰ ίδιόκτητα πλοῖα αὐτοῦ πολὺ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ ἐγνώριζε τὰ κατ' αὐτὸν ὅπως κανεὶς ἄλλος. Καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπε μὲ πόσον ἐνδιαφέρον ἤκουα τοὺς λόγους του, μοῦ διηγήθη λεπτομερῶς περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς νεότητος τοῦ ἐνδόξου ναυάρχου μας. "Εμαθα τότε, διὰ πρώτην φοράν μὲ ἀπορίαν μου, ὅτι τὸ οἰκογενειακόν του ὄνομα δὲν ἦτο Μιαούλης, ἀλλὰ Βῶκος, καὶ ὅτι ὡνομάσθη αὐτὸς Μιαούλης ἀπὸ ἐν πλοϊόν του τὸ ὄποιον ὡνομάζετο Μιαούλ. Ἀκόμη δὲν ἦτο ἐντόπιος 'Υδραιος, ἀλλ' ὅτι ὁ πατήρ του κατήγετο ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν καὶ εἶχεν ἀποκατασταθῆ εἰς 'Υδραν καὶ νυμφευθῆ 'Υδραιάν. 'Ο Μιαούλης ἦτο ἔκτοτε τολμηρότατος θαλασσινὸς καὶ ἐκέρδιζε πολλὰ χρήματα μὲ τὰ πλοῖά του ἐμπορευόμενος. Πολλάκις δὲ ἐκινδύνευεν εἰς τὰ παράτολμα ταξείδιά του. Τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διέτρεξεν εἰς τὰ 1803. Τότε ὁ Ἀγγλος ναύαρχος Νέλσων μὲ τὸν στόλον του εἶχεν ἀποκλείσει τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας. 'Ο Μιαούλης ὅμως ἐτόλμησε νὰ παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν καὶ νὰ πωλήσῃ ἀκριβὰ τὸ φορτίον τοῦ σίτου, τὸ ὄποιον εἶχεν εἰς τὸ πλοῖόν του.

‘Αλλ’ διαν ἀπέπλεε, τὸν συλλαμβάνοντα τὰ Ἀγγλικὰ πλοῖα. Τὸν Μιαούλην δεμένον φέρουν εἰς τὸν Ἀγγλον ναύαρχον. Ἡ καταδίκη ἔκεινων, οἱ δποῖοι παρεβίαζον τὸν ἀποκλεισμόν, ἵτον ὀρισμένη κρέμασμα εἰς τὸ κατάρτι τῆς Ἀγγλικῆς ναυαρχίδος. Ο ‘Υδραιος θαλασσινὸς παρευσιάζεται εἰς τὸν Νέλσωνα μὲ τὸ σοβαρὸν καὶ ἀτάραχον ὑφος του. Εἰς τὰς ἐρωτήσεις αὐτοῦ δὲν διστάζει ν’ ἀπαντήσῃ καὶ νὰ διμολογήσῃ μὲ θάρρος ὅλην τὴν ἀλήθειαν, διτι παρεβίασε τὸν ἀποκλεισμὸν διὰ νὰ πωλήσῃ εἰς καλὴν τιμὴν τὸν σῖτόν του. Ο ναύαρχος, τόσον ἔξετίμησε τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν γενναιότητα τοῦ Μιαούλη, ὥστε, ἀντὶ νὰ τὸν κρεμάσῃ, τὸν ἀπηλευθέρωσεν.

‘Αλλοτε πάλιν, ἐνῷ ἔταξίδευε κατὰ τὰ Ἰσπανικὰ παράλια, ἔνας ναύτης τοῦ λέγει:

— Καπετάνιε, ἀν δὲν λοξεύσωμεν, θὰ πέσωμεν ἐπάνω σὲ ξέρα. ‘Αλλ’ ὁ Μιαούλης, ὁ δποῖος [ἵτο] τόσον τολμηρός, ὅσον καὶ ἐπίμονος, ἀποκρίνεται ξηρά.

‘Ας πέσωμεν.

Καὶ ἔξαφνα πίπτει ἐπάνω εἰς τὴν ὑφαλον τὸ σκάφος καὶ τρυπᾷ. Ἀρχίζει νὰ κάμνῃ νερὰ καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ τὸ πλήρωμα εἰς τὴν παραλίαν, τὸ δὲ πλοῖον ἔχαμη. Ο Μιαούλης ἔζημιώθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἀσυλλόγιστον αὐτὴν ἐπιμονήν του.

‘Απὸ τοῦ 1816 ἀπεσύρθη ἀπὸ τοῦ ναυτικοῦ σταδίου καὶ ἔμενεν εἰς ‘Υδραν.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός τοῦ ὁ Μιαούλης ἐκάπνιζε πολὺ καὶ ἔπινεν οἶνον, ἀλλ’ ἀφοῦ ἔπειθεν ἀπὸ ἀσθένειαν, ὁ ίατρὸς ἀπηγόρευσε τὸν κα-

πνὸν καὶ τὸν οἶνον· καὶ ὁ θαλασσινὸς ἐτήρησε τὴν συμβουλὴν ἀπαράβατον.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Μιαούλης δὲν ἔλαβε μέρος καὶ μάλιστα δὲν εἶχε πολλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν. Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὁ δοποῖος μὲ τὰ πλούτη του, μὲ τὴν παραδειγματικὴν φιλοπατρίαν του, καὶ μὲ τὴν φρόνησίν του πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως, πολλάκις ἐδοκίμασε ἐξ ἀρχῆς νὰ πείσῃ τὸν Μιαούλην διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν ναυαρχίαν τοῦ Ὅρδου ἀπό τοῦ στόλου, ἀλλὰ ἐκεῖνος πάντοτε ἤρνετο. Ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ ἀγῶνος, ἀφοῦ μίαν ἡμέραν ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἔμειναν κλεισμένοι οἱ δύο μαζί, χωρὶς ν' ἀκούσῃ κανεὶς ἄλλος τί εἶπαν μεταξύ των, ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὅρδου.

Τὰ κατορθώματά του, τὰ δόποια ἐδόξασαν τὸ ναυτικόν μας, ἀπέδειξαν δτι ὁ Κουντουριώτης ἐπέτυχε πολὺ εἰς τὴν ἐκλογήν του. Τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μιαούλη δὲν ἤργησαν νὰ ἀναγνωρίσουν καὶ οἱ Σπετσιῶται καὶ οἱ Ψαριανοί, καὶ ἔγινεν αὐτὸς μετ' ὅλιγον ναύαρχος ὅχι μόνον τῶν Ὅρδου, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Καὶ ἦτο ἐν τούτοις ἀγράμματος ἐντελῶς, μόλις ἐκακόγραφε τὴν ὑπογραφήν του. Τὰς ἐπιστόλας του καὶ τὰ ἔγγραφά του ἔγραφεν ὁ γραμματικός του. Ἡξερε δὲ αὐτὸς ἀρκετὰ γράμματα καὶ τοῦ ἤρεσκε νὰ μεταχειρίζεται λέξεις ἀρχαίας Ἑλληνικάς.

Μίαν φορὰν λοιπὸν ὁ Ναύαρχος τοῦ εἶπε νὰ κάμη ἔγγραφον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ νὰ ζητήσῃ

χονδρὸν σχοινίον. τοῦ δποίου εἶχον ἀνάγκην. Ὁ γραμματικὸς ἔγραφεν εἰς τὸ ἔγγραφον λέξιν κάμιλον, δηλαδὴ χονδρὸν σχοινίον. Ἀλλ' ὅταν ἀνέγνωσε δυνατὰ τὸ ἔγγραφον καὶ ἤκουσε τὴν παράδοξον λέξιν ὁ Μιαούλης, ἐκτύπησε μὲν θυμὸν τὸν πόδα:

— Τί γράφεις αὐτοῦ; Δὲν θέλομε στὸ καράβι καμῆλα, παιδί μου. Σχοινὶ χονδρὸ θέλουμε.

Καὶ ἐν ἄλλῳ νόστιμον τοῦ διηγήθη ὁ Υδραῖος ναύκληρος. Ἐνῷ ἑταξίδευαν εἰς τὸ πέλαγος, ἔτυχε νὰ συναντήσουν πολλὰ τουρκικὰ πλοῖα. Ἐπειδὴ ὁ Μιαούλης, εἶδεν, ὅτι δὲν εἶχε δυνάμεις νὰ πολεμήσῃ, τὰ ἀπέφυγε καὶ ἐλοξοδρόμησε. Ἐν ἀπὸ τὰ πλοῖα αὐτὰ ἐπυροβόλησε καὶ ἡ βόμβα ἔπεσε μέσα τοῦ τὴν ἐλληνικὴν ναυαρχίδα. Ὁ ἀντιναύαρχος Σαχτούρος εἶδεν ἀπὸ τὸ ίδικόν του πλοῖον τὴν βόμβαν καὶ εἰνθὺς ἔρριψε μίαν λέμβον καὶ ἔτρεξε νὰ ιδῇ, μήπως συνέρῃ καμμιὰ ζημία. Ἄναβαίνει, ενδρίσκει δπως τώρα, τὸν ναύαρχον μὲ τὸ φέσι ἔως τὰ φρύδια· ἐκατάλαβεν ὅτι ἡτο θυμωμένος. Ἐκεῖνος γυρίζει τὸ πρόσωπον μὲ δργὴν πρὸς τὸ μέρος, δπου ἐφαινοντο μακρὰν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, καὶ, ἐνῷ τοὺς ἐφοβέριζε μὲ τὸν γρόνθον. ἀποκρίνεται.

— Οἱ παληγότουρκοι μοῦ ἔχυσαν τὰ φασόλια μου!

Καὶ πραγματικῶς ἡ βόμβα εἶχεν ἀναποδογυρίσει τὸ πρόγευμα τοῦ ναυάρχου, τὸ δποῖον ἔβραζεν εἰς τὴν φωτιάν. Ἀλλὰ τὰς διηγήσεις αὐτάς, τὰς δποίας μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν ἤκουσα, διέκοψεν ἔξαφνα ἡ διάδοσις, δτι ὁ ναύαρχος ωργισμένος διὰ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Τσαμαδοῦ ἀπόφασιν εἶχε νὰ ἔμβη

τὴν νύκτα μέσα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου καὶ νὰ καύσῃ τὸν Αἴγυπτιακὸν στόλον.

Αὐτὰ ἐλέγοντο κρυφὰ ἀπὸ στόμα εἰς στόμα μεταξὺ τῶν ναυτῶν. "Υστερα δῆμως ἀπεφασίσθη, ἐπειδὴ τὰ πλοῖα εἶχον ἀνάγκην νὰ ἀλειφθοῦν μὲ πίσσαν διὰ νὰ τρέχουν, νὰ πλεύσωμεν εἰς Καλάμας.

Τὴν πρώτην ἵδεαν νὰ πυρπολήσῃ τὸν ἔχθρικὸν στόλον ἐντὸς τοῦ Ναυαρίνου παρήτησεν ὁ Μιαούλης, διότι δὲν εἶχεν ἀρκετὰ πυρπολικά.

Τὰ πυρπολικὰ αὐτά, τὰ μπουρλότα, δπως ἐλέγαμεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, ἦσαν πλοῖα ἀπὸ τά παλαιότερα, τὰ δποῖα ἐγέμιζον μὲ πυρίτιδα, θειάφι, πίσσαν καὶ ἄχυρα, δηλαδὴ μὲ ὕλας εὔκόλως ἀναπτουμένας, ὥστε νὰ καίωνται γρήγορα καὶ νὰ μεταδίδουν τὰς φλόγας, δπου πλησιάσουν.

Εἰς τὰ πυρπολικὰ ἐπέβαινον ἔμπειροι καὶ τολμηροὶ ναυτικοί. οἱ δποῖοι κατώρθωνον νὰ πλησιάζουν πολὺ τὰ ἔχθρικὰ πλοῖα. Τότε ἔρριπτον εἰς αὐτὰ μεγάλα ἄγκιστρα καὶ σχοινία, τὰ δποῖα εἶχον ἔτοιμα, ὥστε νὰ δεθῆ καὶ κολλήσῃ καλὰ τὸ πυρπολικὸν, ἔθετον πῦρ εἰς τὰς ἐντὸς τοῦ σκάφους ὕλας, καὶ μὲ δλην τὴν ταχύτητα ἀπεμακρύνοντο αὐτοὶ ἀπὸ τὸν κίνδυνον. ἢ διὰ λέμβου ἢ διὰ κολυμβήματος ἐν ἐσχάτη ἀνάγκη.

Τὰ πυρπολικὰ ἔκαμαν θαύματα εἰς τὴν Ἐπανάστασιν εἶχαν γίνει ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Ο Κανάρης δλην του τὴν δόξαν τὴν ἀπέκτησε διὰ τῆς γενναιότητος καὶ τῆς τέχνης, μὲ τὴν δποίαν διηγύθυνε τὰ πυρπολικά. Καθὼς λοιπὸν ἀπεφασίσθη νὰ πλεύσωμεν εἰς Καλάμας, καὶ πραγματικῶς

έκινησαν δλα τὰ πλοῖα τῆς "Υδρας εἰς τας 30 τοῦ μηνὸς πρωΐ. Ἀλλα κατα· τὸ μεσημέρι συναντῶμεν εἰς τὸν δρόμον μας τέσσαρα πυρπολικά, τὰ δύοποῖα ἥρχοντο ἀπὸ τὴν "Υδραν, συγχρόνως δὲ καὶ μίαν Ζακυνθινὴν γολέτταν.

Ἄπὸ τὴν γολέτταν μανθάνει ὁ ναύαρχος, ὅτι ἀρκετὰ πλοῖα ἔχθρικὰ εἶναι ἡγκυροβολημένα εἰς Μεθώνην. Τότε τοῦ ἔρχεται ἡ ἴδεα νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν μὲ τὰ νέα πυρπολικά, τὰ δύοποῖα τοῦ ἥλθον.

"Ἔγυρίσαμεν λοιπὸν τὴν πρώταν κατὰ τὴν Μεθώνην καί, χωρὶς ὁ ἔχθρος νὰ μᾶς ἐννοήσῃ, ἐπλησιάσαμεν πρὸς τὸ ἑσπέρας. "Αμα ἐνύκτωσε, τὰ ἄλλα πλοῖα ἔμειναν εἰς ἀπόστασιν, τὰ δὲ πυρπολικὰ ὠρμησαν κατ' ἐπάνω. Μὲ τὸ καρδιόκτυπον ἔβλεπα τοὺς ἀνδρείους πυρπολητὰς νὰ πηγαίνουν εἰς τὸν φοβερὸν κίνδυνον! "Ολα ἦσαν μαῦρα ἐκείνην τὴν ὥραν· μαῦρα τὰ πλοῖα, μαῦρα τὰ νερά, μαῦρος ὁ κόσμος δλος. "Υστερα ἀπ' ὀλίγον δὲν διέκρινα πλέον τίποτε.

"Ἐπρόσμενα τότε στηλωμένος ἐκεῖ εἰς μίαν γωνίαν τοῦ καταστρώματος, μὲ τὰ μάτια καρφωμένα εἰς τὸ ἀτελείωτον σκοτάδι, ἐκρατοῦσα τὴν ἀναπνοή, μου καὶ ἥκουα μέσα τοὺς κτύπους τῆς καρδιᾶς μου.

"Ἐξαφνα, μέσα ἀπ' τὸ σκοτάδι ἐκεῖνο ἐπήδησε μία φλόγα εἰς τὴν ἀρχὴν μικρά, ἡ δύοια διὰ μιᾶς ἔμεγάλωσε, ἐπειτα ἄλλη καὶ ἄλλη, καὶ ἄλλη, τέσσαρες κατὰ σειράν. "Η νύκτα ἔγινεν ἡμέρα· τὰ μαῦρα νερὰ ἐκοκκίνησαν, ωσὰν νὰ ἐχύθηκε αἷμα εἰς τὸ πέλαγος. "Ἐπειτα ἔνας βρόντος ἐτεάνταξε τὸ καράβι μας, ἔνας βρόντος, ποὺ ἔλεγες πὼς ἐχάλασε ἡ πλάσις, καὶ μία φλόγα ἀπὸ τὸ πέλαγος ἀνέβηκε στὰ οὐράνια

καὶ ἔξεχύθηκε καὶ ἔξέσπασεν εἰς ἓνα μαῦρον καπνόν.

Πάει ἡ φρεγάδα! ἐφώναξε μὲν χαρὰν ὁ φίλος μου ὁ ναύκληρος. Ἔπειτα καὶ αἱ ἄλλαι φλόγες, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἤκολούθησαν τὸν δρόμον τῆς πρώτης· ὁ οὐρανὸς ἐσυννέφιασεν ἀπὸ τὸν καπνόν, ἀστρα δὲν ἐφαίνοντο πλέον καὶ ὁ ἀέρας ὅλος ἔμύριζε θειάφι, πίσσαν καὶ καμμένα ἔύλα. Μετὰ ἀπὸ τὴν κόλασιν ἐκείνην ἐπρόβαλεν ἔξαφνα μιὰ μικρὰ λέμβος, τὴν δοπίαν διέκρινα μόνον, δταν ἐφνασεν εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ πλοίου.

Ἐρχονται οἱ μπουρλοτιέρηδες, μοῦ λέγει ὁ ναύκληρος, καλὰ τὴ γλυτώσανε.

Καὶ ἀνέβηκαν εἰς τὸ κατάστρωμα τρεῖς ἄνδρες μὲ μαυρισμένας ὄψεις, μὲ καμένα ἐνδύματα. Ὁ ἕνας εἶχε τὸ μέτωπον καταματωμένον· ὁ ἄλλος τὸ χέρι κρεμασμένον ἀπὸ τὸν λαιμὸν μὲ τὸ ζωνάρι του.

Οὗτοις ὁ Μιαούλης τοὺς ἐπλησίασε καὶ τοὺς ὀμίλησεν εἰς Ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Δὲν ἐκαταλάμβανα τὶ ἔλεγεν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τρόπον του ἐφαίνετο, δτι ἔλεγεν ἐπαινετικοὺς λόγους,

Καὶ ἂν κρίνω ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν ναυτῶν του, ἵτο πολὺ εὐχαριστημένος, διότι δὲν εἶχε τὸ φέσι κατεβασμένον εἰς τὸ μέτωπον, ἀλλ' ὑψηλά, ὑψηλά, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς.

Γ. Δροσίνης.

έκινησαν όλα τὰ πλοῖα τῆς "Υδρας εἰς τας 30 τοῦ μηνὸς πρωΐ. Ἀλλα κατὰ τὸ μεσημέρι συναντῶμεν εἰς τὸν δρόμον μας τέσσαρα πυρπολικά, τὰ θοῖα ἥρχοντο ἀπὸ τὴν "Υδραν, συγχρόνως δὲ καὶ μίαν Ζακυνθινὴν γολέτταν.

Ἄπὸ τὴν γολέτταν μανθάνει δ ναύαρχος, ὅτι ἀρχετὰ πλοῖα ἔχθρικὰ εἶναι ἡγκυροβολημένα εἰς Μεθώνην. Τότε τοῦ ἔρχεται ἡ ἴδεα νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν μὲ τὰ νέα πυρπολικά, τὰ δποῖα τοῦ ἥλθον.

"Εγνωίσαμεν λοιπὸν τὴν πρώραν κατὰ τὴν Μεθώνην καί, χωρὶς δ ἔχθρος νὰ μᾶς ἐννοήσῃ, ἐπλησιάσαμεν πρὸς τὸ ἑσπέρας. "Αμα ἐνύκτωσε, τὰ ἄλλα πλοῖα ἔμειναν εἰς ἀπόστασιν, τὰ δὲ πυρπολικὰ ὠρμησαν κατ' ἐπάνω. Μὲ τὸ καρδιόκτυπον ἔβλεπα τοὺς ἀνδρείους πυρπολητὰς νὰ πηγαίνουν εἰς τὸν φοβερὸν κίνδυνον! "Ολα ἦσαν μαῦρα ἐκείνην τὴν ὥραν· μαῦρα τὰ πλοῖα, μαῦρα τὰ νερά, μαῦρος δ κόσμος δλος. "Υστερα ἀπ' ὀλίγον δὲν διέκρινα πλέον τίποτε.

"Ἐπρόσμενα τότε στηλωμένος ἐκεῖ εἰς μίαν γωνίαν τοῦ καταστρόματος, μὲ τὰ μάτια καρφωμένα εἰς τὸ ἀτελείωτον σκοτάδι, ἐκρατοῦσα τὴν ἀναπνοή, μου καὶ ἥκουα μέσα τοὺς κτύπους τῆς καρδιᾶς μου.

"Εξαφνα, μέσα ἀπ' τὸ σκοτάδι ἐκεῖνο ἐπήδησε μία φλόγα εἰς τὴν ἀρχὴν μικρά, ἡ δποία διὰ μιᾶς ἔμεγάλωσε, ἐπειτα ἄλλη καὶ ἄλλη, καὶ ἄλλη, τέσσαρες κατὰ σειράν. "Η νύκτα ἔγινεν ἡμέρα· τὰ μαῦρα νερὰ ἐκοκκίνησαν, ωσὰν νὰ ἔχυθηκε αἷμα εἰς τὸ πέλαγος. "Ἐπειτα ἔνας βρόντος ἐτράνταξε τὸ καράβι μας, ἔνας βρόντος, ποὺ ἔλεγες πώς ἔχάλασε ἡ πλάσις, καὶ μία φλόγα ἀπὸ τὸ πέλαγος ἀνέβηκε στὰ οὔρανια

καὶ ἔξεγύθηκε καὶ ἔξέσπασεν εἰς ἓνα μαῦρον καπνόν.

Πάει ἡ φρεγάδα! ἐφώναξε μὲ χαρὰν ὁ φίλος μου ὁ ναύκληρος. "Ἐπειτα καὶ αἱ ἄλλαι φλόγες, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἡκολούθησαν τὸν δρόμον τῆς πρώτης ὁ οὐρανὸς ἐσυννέφιασεν ἀπὸ τὸν καπνόν, ἀστρα δὲν ἐφαίνοντο πλέον καὶ ὁ ἀέρας ὅλος ἔμύριζε θειάφι, πίσσαν καὶ καμένα ἔύλα. Μετὰ ἀπὸ τὴν κόλασιν ἐκείνην ἐπρόβαλεν ἔξαφνα μιὰ μικρὰ λέμβος, τήν δοπίαν διέκρινα μόνον, δταν ἔφυσεν εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ πλοίου.

"Ερχονται οι μπουρλοτιέρηδες, μοῦ λέγει ὁ ναύκληρος, καλὰ τὴ γλυτώσανε.

Καὶ ἀνέβηκαν εἰς τὸ κατάστρωμα τρεῖς ἄνδρες μὲ μαυρισμένας ὄψεις, μὲ καμένα ἐνδύματα. Ὁ ἕνας εἶχε τὸ μέτωπον καταματωμένον· ὁ ἄλλος τὸ χέρι κρεμασμένον ἀπὸ τὸν λαίμὸν μὲ τὸ ζωνάρι του.

"Ο ἴδιος ὁ Μιαούλης τοὺς ἐπλησίασε καὶ τοὺς ὠμήλησεν εἰς Ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Δὲν ἐκαταλάμβανα τὶ ἔλεγεν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τρόπον του ἐφαίνετο, δτι ἔλεγεν ἐπαινετικοὺς λόγους,

Καὶ ἀν κρίνω ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν ναυτῶν του, ἵτο πολὺ εὐχαριστημένος, διότι δὲν εἶχε τὸ φέσι κατεβασμένον εἰς τὸ μέτωπον, ἀλλ' ὑψηλά, ὑψηλά, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς.

Γ. Δροσίνης.

‘Ο ‘Αποχαιρετισμός μας εἰς τὸν Μιαούλην
ἀποθανόντα.

Δὲν ἀπέθανεν, δπόταν ἔκαιεν εἰς τὴν Μεδώνην
ἔνα στόλον μετὰ κρότου,
καὶ δὲν ἔλαβε τὴν τέφραν τῆς πυρᾶς, λευκὴν σινδόνην,
οὐδὲ ὡς ἐνλοκάββατόν του στέλεχος ἐνδὲ δικρότου.

‘Ἄλλ’ εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν πόσην ἔδειξεν ἀνδρείαν!
πρὸς τὸν θάνατον ἐστράφη,
καὶ τοῦ Χάρωνος τὸ πλοῖον εἶδε μὲν δσην ἀφοβίαν
ἔβλεπεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ἐχθρῶν τὰ πυκνὰ σκάφη.

Εἰς τὰς Πάτρας, δταν πρώτην ναυμαχίαν ἐπεχείρει,
φοβερὰν κατὰ συστάδην,
καὶ μετέβολλον αἱ βόμβαι τοῦ πολεμικοῦ Ταχίρη
τὴν αὐγὴν εἰς μαύρην νύκτα καὶ τὸν οὐρανὸν εἰς ἄδην,

ἀντεστάθη αὐτὸς μόνον καὶ μὲν σκάφος εἰς τρεῖς στόλους
κι’ εἰς δειλὰς φωνὰς μὴ κλίνων
καὶ μὲ κάλκινον τρομπόνι ἀπειλῶν τοὺς φίλους δλ ους
καὶ μὲ κεῖρα ρωμαλέαν τὸ πηδάλιον εὔθυνων.

“Ἐπεσεις, ὡ πρῶτε στῦλε τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.
Καὶ δ θάνατος ἀρπάζει
ἔνα τοὺς προμάχους τῆς πατρίδος μας ἀπόνως
καὶ η Δόξα μένει χήρα καὶ δ ἔνος μᾶς καγχάζει.

‘Η λαμπάς ἐν ὅσῳ φέγγει τοῦ ‘Ηλίου στοὺς αἰθέρας,
τοῦ ‘Ελληνικοῦ ἀγῶνος
θὰ φωτίζῃ ἀθανάτους καὶ μεγάλας τὰς ἡμέρας
καὶ εἰς σέ, Μισούλη, δόξης θὰ ὑψοῦται μέγας θρόνος.

Θάπτεσαι εἰς τὴν ἀκτήν μας στὸ τευθρυλλημένον μνῆμα
τοῦ λαμπροῦ Θεμιστοκλέους,
κι ἡ σκιά σου θέλει βλέπει μὲ χαρὰν τὸ λευκὸν κῦμα
στάδιον τοῦ ἴδικοῦ οου καὶ τοῦ ἴδικοῦ του κλέους.

Καραϊσκε κοὶ Μισούλη! πρῶτοι καὶ οἱ δύο ζῶντες
στὴν μεγαλουργίαν εῖσθε·
καὶ εἰς μίσν παραλίσν σήμερον ἀποθανόντες
κι’ ἐν μιᾶς τιμῇ καὶ δόξῃ, γείτων εἰς τοῦ ἄλλου κεῖσθε

Εἰς αἰώνων περιόδους τοῦ σιθέρος δόδοιπόροι
παρομοίως οἱ κομῆται
φαίνονται μὲ χρυσᾶ ἔχνη, φλογεροὶ καὶ φωτοφόροι
καὶ ἡ γῆ τὸν ἐρχομόν των καὶ θαυμάζει κι’ ἐνθυμεῖται

Π. Σοῦτας

21. Ὁ Κανάρης εἰς τὴν Τένεδον.*

Νέος στόλος, ἔξ 80 πλοίων συγκείμενος καὶ ἔξ Ἀσιανῶν καὶ Ἀφρικανῶν φυλῶν ἀτάκτως καὶ δπως ἔτυχε συναφῆς, ἐφίνη ἐκ νέου εἰς τὸ Αἴγαιον Πέλαγος, Οὗτος διηγύθυνε τὸν πλοῦν του πρὸς τὰς Πάτρας, ἔνθεν ἔλαβε τὸν νέον Καπουδᾶν Πασᾶν, Καραϊ. Μεγάλης, διτοις, ἀφοῦ διέτριψε ἀκίνητος πρὸ ταύτης τῆς πόλεως ὀλόκληρον σχεδὸν μῆνα, ἀπεφάσισε τέλος πάντων νὰ προβλέψῃ μὲ ζωτροφίας τὸ Ναύπλιον, τὸ δποῖον ἐπολιορκεῖτο ἴσχυρῶς ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας. Ἄλλὰ πρὸ τοῦ Τσερίγου (Κηθύρων) τὸν καταλαμβάνει τρομερὰ τρικυμία καὶ τὸν ἀναγκάζει νά φύγῃ εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ν' ἀράξῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας.

Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἐφάνη ὁ φοβερὸς στόλος εἰς τοὺς Αἴγιαλοὺς τοῦ Ἀργούς, ἀλλὰ ἐνταῦθα τὸν ἔφθασεν ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης, τοῦ κατεβύθισεν ἀριθμόν τινα πλοίων καὶ τοῦ ἔδειξε πῶς πολεμοῦν οἱ Γκιαούρηδες, καὶ τέλος τῇ 27ῃ ἡ ναγκάσθη ὁ τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος ἀρχιναύαρχος νὰ τραπῇ εἰς φυγήν, ἀνεμοὶ δὲ ἐνάντιοι τὸν ἐσφενδόνισαν πάλιν εἰς Σούδαν.

* Κυρίως γνωστὸς ἔγινεν ὁ πυροληπτὸς Κανάρης ἀπὸ τὴν ἀνατίναξιν τῆς Ναυαρχίδος τῆς Χίου, ἥ δποίᾳ ὑπῆρξε τὸ πρῶτον του κατόρθωμα. Καὶ δημοσίᾳ ἐπακολουθήσαν δεύτερον κατόρθωμά του εἰ- τὴν Τένεδον πόσον εἶναι μεγαλειώδες! Φανερώνει ὅτι ἥ τόλμη τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀποφασισμένων νὰ ὑπηρετήσουν τὴν πατρίδα των εἰς τὸ εἰκοσιένα δὲν εἶχεν οῷα. Δημοεύομεν ἀφήγησιν τοῦ μεγάλου γεγονότος ἀπὸ τὸν Γεωργιάδην, Ψαριανὸν καὶ συγγενῆ τοῦ Κανάρη.

Αύταὶ αἱ ἀτυχίαι ἡνάγκασαν τὸν Καρὰ Μεχμέτ νὰ πλεύσῃ διὰ τὰ Δαρδανέλια, ὅθεν ταχέως ἀποπλεύσας διηυθύνθη πρὸς τὴν Τένεδον, ἔνθα καὶ ἀράξε περὶ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου. Ψαριανὰ τινὰ βρίκια, τὰ ὅποια πλέοντα ἐπὶ τῶν κυμάτων τὸν ἥκολούθουν ἀδιακόπως, ὃς Ἐριννύες παρατηροῦσαι τὰ κινήματά του, ἔφερον τὴν εἴδησιν ταύτην εἰς Ψαρά, ἔνθα ἦτο ὁ ἡνωμένος Ἑλληνικὸς στόλος.

Ἡ προηγηθεῖσα τῶν πυρφόρων νίκη ἀνεῳρίπισεν ὅλον τῆς γενναιότητος τὸ πῦρ, καὶ οἱ Ἑλληνες ἐβουλεύοντο ἢδη περὶ τοῦ ἐντελοῦς ἔξιολοθρευμοῦ τοῦ ἔχθροῦ. Καιρὸς ἀναβολῆς δὲν ἦτο, διότι αὐτὸς ἐπρόσμενε οὕριον ἀνεμον διὰ νὰ φθάσῃ ἔξω βελῶν, εἰσπλέων εἰς τὰ Δαρδανέλια. Ἐστοχάσθησαν λοιπὸν πάραυτα νὰ μεταχειρισθῶσι πάλιν τὰ πυρφόρα. Ἀλλὰ πῶς ἥδυναντο νὰ ἐλπίσωσιν, ὅτι θέλει εὔτυχήσωσι καὶ πάλιν διὰ τοῦ ἴδιού ἐπιχειρήματος, ἐνῷ ἐγνώριζον καλῶς, ὅτι οἱ βάρβαροι, ὑποπτοι ἢδη γινόμενοι διὰ τὴν παρὰ τὴν Χίον δυστυχίαν των, ἥγρυπνουν ἢδη καὶ ἐφύλαττον τακτικῶς καὶ μὲ μεγάλην προσοχὴν περιπλέοντες ἡμέραν καὶ νύκτα πρὸς κατασκοπήν; Ταῦτα ἀναλογιζόμενοι ἥσθάνοντο οἱ Ἑλληνες, ὅτι ἡ ἀνδρεία μόνον δὲν ὠφελεῖ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν καὶ ὅλει οἱ γενναῖοι δὲν ἐτόλμων νὰ ριψθῶσιν εἰς οὕτω φανερὸν κίνδυνον.

Τότε προβαίνει πάλιν ὁ Κανάρης, ὅστις, γινώσκων νὰ ἐνώνῃ τὴν Λεοντῆν μὲ τὴν Ἀλωπεκῆν, προβάλλει νέον στρατήγημα εἰς τοὺς μὲ μεγάλην προσοχὴν ἀκούοντας αὐτὸν ὅμογενεῖς του. "Ἄς

ύψωσωμεν (λέγει) ἐπὶ τῶν πυρφόρων μας τὴν Σημαίαν τοῦ ἔχθροῦ καὶ ἡς ἐνδύσωμεν μὲ Τουρκικὰ φορέματα τοὺς ἐν τοῖς πυρφόροις. Δύο δὲ ταχύπλοια μὲ τὴν Σημαίαν τοῦ ἵεροῦ Σταυροῦ ἡς διώκωσι τὰ πυρφόρα, ταῦτα δὲ διωκόμενα ἡς καταφύγωσιν εἰς τὸν ἔχθρικὸν στόλον ὡς εἰς στόλον τῶν δμοπίστων των καὶ δταν πλησιάσωσιν εἰς αὐτούς, ἡς τοὺς δεῖξωσιν, δτι εἶνε χριστιανοὶ καὶ ὅχι Μωαμεθανοί, "Ελληνες καὶ ὅχι Τούρκοι".

Τὸ στρατήγημα τοῦτο ἔδιδεν ἐλπίδα τινὰ εὔτυχοῦς ἀποβάσεως. 'Αλλ' ὁ! πόσον εἶναι ἔτι τὸ διαστημα μεταξὺ δοκιμῆς καὶ εὔτυχοῦς ἀποβάσεως, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς σωτηρίας τῶν γενναίων, οἵτινες ἥθελε ριψοκινδυνεύσωσιν εἰς τὸ τολμηρὸν τοῦτο ἐπιχείρημα!

'Ο Κανάρης ὅμως δὲν γνωρίζει διαφορὰν τινὰ μεταξὺ τούτων, δὲν συλλογιέται ἐμπόδια. Οἱ συμπολῖται του δέχονται τὸ πρόβλημα, καὶ ὁ Κυριάκος παρηγέλθη νὰ κυβερνᾶ ἐν ἐκ τῶν δύο πυρφόρων, τὰ δποῖα ἡ Διοίκησις ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν χεῖρα τοῦ "Ηρωος".

Διὰ νὰ γίνῃ δὲ ἀκόμη ὅμοια ληθεστέρα ἡ ἀπάτη, ἐκλέχθησαν ὡς πυρφόρα δύο σακολέβα, (εἴδος τι πλοίων μικρῶν βαρβαρικῆς καὶ ἀπαθοῦς ναυπηγίας καὶ ἀξίων τῶν Τούρκων, οἵτινες μόνοι τὰ μεταχειρίζονται ἀκόμη). Μετέπειτα ἐνεδύθησαν οἱ ναῦται τουρκικὰ ἐνδύματα, καιρὸς δὲ τῆς ἀποπλεύσεως διωρίσθη πάλιν ἡ ἀρχὴ τοῦ σκότους διὰ νὰ δυνηθῶσι νὰ πλοιάρια νὰ λάβωσι τὴν νύκτα, διεύ-

θυνσιν ἐπιτηδείαν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἔχθροῦ.

Τὴν ἐπιοῦσαν (10 Νοεμβρίου) ἡμέραν αἰωνίως ἀξιομνημόνευτον, ἐφάνησαν πρὸ τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου τὰ δύο πλοιάρια, διωκόμενα ἀπὸ τὰ βρίκια τὰ δύοτα ἔρριπτον κατ’ αὐτῶν ἀλλεπαλλήλως κανόνια, ἀλλ’ εἰς τὸν ἀέρα καὶ μόνον διὰ τὸ φαινόμενον. Ἄν καὶ τὰ ταχύπλοια εἶχον πολλὰ ἵστια, μὲ δλον τοῦτο τεχνικῶς ἐκτελούμενα μέσα ἐσμίκρυνον τὴν ταχύτητά των, καὶ ἐπέτρεπον τὰς σακολέβας νὰ φεύγωσι νικηφόροι. Οἱ Τοῦρκοι, φύλακες τῶν παραθαλασσίων, ἔβλεπον αὐτὰς χωρὶς καμμίαν δυσπιστίαν πλεούσας πρὸς ἐν τῶν πολλῶν ἀκρωτηρίων τῆς νήσου, καὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος, οὗτον ἐκ τοῦ λιμένος τὰ γενόμενα, ἥταν ἐκτὸς πάσης ὑποψίας, καὶ ἔβλεπε μάλιστα μὲ χαρὰν τοὺς νομιζομένους δόμοπίστους των φυγόντας τῶν Γκιαούρηδων τὰ τρόμερὰ κανόνια.

Τὰ δὲ Ἐλληνικὰ βρίκια, κανονιοβόλοις τὰ κατὰ τῶν Τουρκικῶν τάχα πλοιαρίων, ἐπλησίασαν εἰς τὸν ἔχθρικὸν στόλον μέχρι βολῆς κανονίου καὶ ἀπελπισθέντα δῆθεν, νὰ φθάσωσι τὰς σακολέβας ἀνήχθησαν πάλιν εἰς τὸ πέλαγος.

Μία φρεγάτα ἐκ τῶν τῆς προφυλακῆς ἐκανονιοβόλησε κατὰ τῶν βρικίων καὶ ὁ Καπουδὰν πασᾶς ἴσως μᾶλλον ἀπὸ ὑπερήφανον χαρὰν καὶ ὑβριστικὴν ἀλαζονείαν, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τοὺς νομιζομένους φυγάδας, ἐπρόσταξε καὶ ἔρριψαν καὶ ἐκ τοῦ πλοίου του ἐν κανόνιον. Τότε ὁ Κανάρης βεβαι-

ωθείς περὶ τῆς εὔτυχοῦς τοῦ στρατηγήματός του ἐκβάσεως, ἔκραξε!

«Θαρρεῖτε φίλοι καὶ ἀδελφοί! Ο στόλος εἶναι ἴδιος μας, ἐδῶ τοὺς ἔχομεν, δὲν θέλει φύγουν τὴν ἐκδίκησίν μας!» — Διὰ νὰ φθάσωμεν ὅμως ἔως τὴν Ναυαρχίδα, ἥτις διεκρίνετο ἀπὸ τὴν Ναυαρχικὴν σημαίαν, τὴν ὅποιαν ἔφερεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ καταρτιοῦ, ἐπρεπε νὰ διέλθωμεν ὅλον τὸν Ὁθωμανικὸν στόλον, δστις ἦτο ἀτάκτως ἀραγμένος. Τόσας Σκύλλας καὶ Χαρύβδει! Καὶ οἱ γενναιότεροι αἰσθάνονται διὰ μιᾶς παγῶνον καὶ ἀκινητοῦν εἰς τὰ ἐντος των τὸ αἷμά των... Τὸ ἥσυχον καὶ ἀτρομόν τοῦ Κανάρη, ἡ ἀήττητος καὶ σταθερὰ ἀδιαφορία τοῦ Κυβερνήτου καὶ Ἀρχιγοῦ, ἐπὶ τοῦ ὅποιου ὅλοι ἔχουσι προσηλωμένα τὰ βλέμματά των, διατηρεῖ καὶ διαδίδει καὶ εἰς αὐτοὺς σπινθῆρας τοῦ ἥρωικοῦ πυρός, τὸ ὅποῖον κατεφλόγιζε τὴν καρδίαν τοῦ ἥρωις. Δὲν ἦτο πλέον σκοτεινὴ νύξ, ὡς εἰς τὴν Χίον. Ό ἔχθρος δὲν ἐτρύφα οὐδ' εἶχε ρέψει πέραν τὰ δπλα! "Οχι! "Ιστατο ὠπλισμένος καὶ ἄγριος εἰς τὰ Καστέλλια τῶν πλοίων καὶ εἰς τὰς πλευρὰς τῶν ιστίων! Ποίαν γενναιότητα, ποίαν ἀτρόμητον καὶ ἥρωικὴν καρδίαν ἀπήτει τοιαύτη θέα!

Πλέοντες λειπόν τοῖς Ἐλληνες μεταξὺ τοῦ στόλου καὶ τῶν Παραλίων, εἶδον τὸν ἑαυτόν τους τελευταῖον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄψιος μὲ τὸν ἔχθρικὸν στόλον. Οἱ Τοῦρκοι μεθυσμένοι ἀπὸ χαράν, διότι ἔβλεπον τοὺς ὅμοπίστους των διαφυγόντας, συνηθροίσθησαν εἰς τὰ καταστρώματα τῶν πλοίων των, ἥσπαζοντο τοὺς σωθέντας, συγχαιρόμενοι αὐτούς, τοὺς ἔλεγον

νὰ ἔχωσι θάρρος καὶ νὰ μὴ δειλιῶσι καὶ τινες τοὺς ἐπροσκάλουν καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ πλοῖόν των, διὰ νὰ ὕστιν ἀσφαλέστεροι. Ο δὲ Κανάρης καὶ οἱ σύντροφοί του δι' ἀκανονίστου καὶ ἀτάκτου κωπηλατήματος καὶ σημείων τρόμου καὶ ἀγωνίας ἥγωνίζοντο νὰ δικαιολογῶσι τὰς ἐνθαρρυντικὰς ταύτας φωνὰς καὶ ἔξηκολούθουν ἀδιακόπως τὸν πλοῦν αὐτῶν. Δὲν ἦτο διόλου παράξενον, διὶ αἱ δύο σακολέβαι ἔξηκολούθοιν οὕτω τὸν πλοῦν των, τὸ μὲν δτι ὁ τόπος τοῦ ἀράγματος τῶν μικρῶν πλοίων εἶνε περαιτέρω τοῦ τῶν μεγάλων, τὸ δὲ δτι τὸ κανονιοβόλημα τῆς Ναυρχίδος ἥδυνατο νὰ εἶναι προσταγὴ τοῦ νὰ ὑπάγωσι τὰ πλοιάρια εἰς τὴν Ναυαρχίδα, καὶ μάλιστα ἐνῷ ἡ ἐκ τῆς χαρᾶς μέθη δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς βαρβάρους νὰ σκέπτωνται καὶ νὰ προσέχωσι καλύτερα.

Ο ἄνεμος ἔπνεεν δρμητικά, καὶ ἡ θάλασσα ἥτον εἰς ταραχήν, Διὰ τοῦτο λοιπόν, καὶ ἐπειδὴ τὰ πυρφόρα ἐπὶ τ' αὐτοῦ ἥμέλησαν τὰ κινήματά των, δὲν ἥδυναντο πλέον νὰ ἐκλέξωσι κατ' ἀρεσκειαν τὰς ἄγρας των. Ο Κανάρης, ἀπωσθεὶς ὑπὸ τοῦ ρεύματος εἰς πλοῖον οὐχὶ τὸ τοῦ Ναυάρχου, δπερ ἔζητει. ἀλλ' εἰς ἔτερον, δπερ τῷ ἐπεμψε φθοροποιά τις μοῖρα, ἀρπάζει τοῦτο μετὰ μεγάλης δρμῆς. Χωρὶς νὰ κυριευθῇ ἀπὸ τὴν κρυερὰν καὶ τὸ αἷμα παγώνουσαν δειλίαν, ἀκουμβίζει ὁ ἥρως τὸ πυρφόρον του εἰς τὸ ἔχθρικὸν πλοῖον.

Τὸ φοβερόν καὶ ἀφανιστικὸν στοιχεῖον ἐμφανίζεται εἰς τοὺς Τούρκους δι' ἄνεμοστροβίλου καπνοῦ καὶ φλογῶν. Φόβος καὶ τρόμος πανταχοῦ ὥστε κα-

νεῖς δὲν συλλογίζεται οὐδὲ τολμᾶ νὰ διώξῃ τοὺς πυρπολητάς, τῶν ὅποιων τὸ πλοιάριον ἡσύχως καὶ ἀκωλύτως ἀπομακρύνεται, χωρὶς κάν νὰ φιμῇ κατ' αὐτοῦ βολὴ κανονιοῦ. Εἰς μάτην ἀγωνίζονται οἱ βάρβαροι νὰ ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τὸ ἀφανιστικὸν πυρφόρον. 'Ο Κανάρης ὥθησε πολὺ ἐπιτηδείως τὴν ἄκραν τοῦ πυρφόρου, εἰς μίαν τῶν τρεπῶν τῶν κανονίων τοῦ ἔχθρικοῦ πλοίου, ὥστε τὸ πυρφόρον ἔμεινε στερεῶς καὶ ἀχωρίστως δεδεμένον μὲ τὸν Κολοσσόν, ὅστις ταύτην μόνον τὴν φορὰν ἤθελε φέρει τοὺς τυράννους τῶν Ἑλλήνων. Μόλις παρέρχονται στιγμαὶ τινες καὶ τὸ ἔχθρικὸν πλοῖον μετὰ τοῦ πολεμικοῦ θησαυροῦ καὶ δεκαέξι ἑκατοντάδων ἀνδρῶν πετῷ εἰς τὸν ἀέρα.

'Ο Κυριάκος, οὐχὶ τόσον εὔτυχῆς δὲν δύναται νὰ φθάσῃ οὐδὲν αὐτὸς τὴν Ναυρχίδα, διότι αὗτη, εὐθὺς ὅπου βλέπει τὸ πυρφόρον του πλησιάζον, κόπτει βιαίως τά σχοινία τῆς ἀγκύρας καὶ καταφεύγει πρὸς τὰ Δαρδανέλια.

Τὰ λοιπὰ πλοῖα, ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα τῆς Ναυρχίδος, κόπτουσι καὶ αὐτὰ τὰ σχοινία, οἱ δὲ ναῦται των ἐγκατέλιπον δλα τὰ πλοῖα καὶ οἱ Κολοσσοὶ οὗτοι περιφέροντο τῇδε κακεῖσε παίγνιον τῶν ἀνέμων.

'Ο Κανάρης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐθεώρουν ἥδη τὸν ἐντελὴ αὐτὸν θρίαμβον. 'Ο ἔχθρος ἐξηφανίσθη ἐμπροσθεν τῶν μικρῶν πλοιαρίων των, τὰ ὅποια ἐφαίνοντο δτι ἐπετοῦσαν ἐπὶ τὸν κυμάτων προμήνυόντα εἰς τοὺς ἔχθροὺς φυσιορὰν καὶ ἀφανιστικὸν πῦρ.

Τὰ δὲ βρίκια, τὰ ὅποῖα συνέπραξαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ στρατηγήματος, παραλαβόντα αὐτού·, ἔπλεον μὲ ταχὺ κωπηλάτημα πρὸς τὰ Ψαρά.

“Ω Τένεδος, Τένεδος! (ἀνακράζει ἡ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνθουσιῶσα Μοῦσα τοῦ Πουκεβίλλ). Τὸ ὄνομά σου, ἀποθανατισθὲν διὰ τῆς λύρας τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Βιργιλίου, θέλει ὑμνεῖται, καὶ εἰς τὸ ἔξῆς ἀπὸ τοὺς ὑμνητὰς τῆς δόξης τῶν υἱῶν τῆς Ἑλλάδος!»

Ο Κανάρης, ὑπερβαίνων τοιουτορόπως τὰ ἀκρότατα τῆς τόλμης ὅρια, κατώρθωσε δευτέραν ἥδη φορὰν τὸ τολμηρὸν καὶ γεννναῖον ἐπιχείρημα καὶ δευτέραν ἥδη φορὰν ἔξηδυνάτισε καὶ ἐταπείνωσε τὴν ὑπερήφανον ἀλαζονείαν τῶν Ὀθωμανῶν. Ο ἵδιος θρίαμβος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια μετριοφροσύνη, ὅπου πρότερον ἐδόξαζον τὸν ἐκδικητὴν τῆς Χίου, τιμῶσιν ἐκ νέου τὸν γενναῖον παρὰ τῇ Τενέδῳ νικητὴν. Οἱ Ἐφοροὶ τῶν Ψαρῶν, περικυκλωμένοι ἀπὸ τὸν ἀγαλλιῶντα λαόν, ὅστις συρρέει ἐλκόμενος ἀπὸ τὸν θαυμασμόν, ὑποδέχονται τὸν “Ἡρωα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καὶ ὁ Πρόδρος στεφανώνει τὴν νικηφόρον αὐτοῦ κεφαλὴν μὲ στέφανον δάφνης, τὸν προσφωνεῖ δὲ ὡς ἀκολούθως. «Ἡ εὐγνώμων Πατρὶς τιμῷ ἐν σοὶ τὸν νικητὴν δύο ἔχθρικῶν Ναυάρχων.» Αἱ δὲ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως τοῦ συρρεύσαντος λαοῦ φωναὶ ἀντηχοῦσιν ἐξ Αἰγιαλοῦ. Ο Κανάρης εἶναι τὸ ἀντικείμενον. ἐφ’ ᾧ διευθύνονται ὅλων τὰ βλέμματα, αὐτὸς εἶναι τὸ ἀντικείμενον, περὶ τὸ ὅποῖον στρέφονται οἱ στοχασμοὶ ὅλων, καὶ εἰς ὃ ἐπισωρεύονται αἱ εὐχαὶ καὶ οἱ μακαρισμοὶ τοῦ λαοῦ. Πᾶ; τις θέλει νὰ τὸν ἵδῃ, πᾶς τις νὰ τὸν ἐγγίξῃ· πᾶς τις θέλει νὰ τοῦ φιλήσῃ τὰς χεῖρας, καὶ αἱ Παρθένοι

καὶ αἱ γυναικες ἐγγίζουσι τὰ ἔνδυματά του. Ὁ δὲ γενναῖος Ἡρως σπεύδει μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ νὰ δοξολογήσῃ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ δημοσίως τὸν Θεόν τῶν Δυνάμεων, ὅστις ηὔδοκησε νὰ ἐκλέξῃ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὀργῆς του. Ἐνταῦθα καταθέτει ὁ Ἡρως τὸ στέφανόν του εἰς τοὺς πόδας τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος καὶ πίπτων κατὰ μέτωπον ἐπὶ τῆς γῆς ὁμολογεῖ, κηρύττει, βεβαιοῖ, ὅτι πᾶσα νίκη καταβαίνει ἐκ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ταπεινοῦται ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου. Ἐξομολογεῖται πρὸ τῶν δούλων τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ἀμαρτίας τῆς; ἀνύρωπίνης ἀδυναμίας καί, μεταλαβὼν τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς, ἀποσύρεται ὁ καταβαλὼν δύο ἔχθρικοὺς ναυάρχους οὐχ ἦττον μετριόφρων ἢ μέγας εἰς τὸν κόλπον τῆς ταπεινῆς οἰκογενείας του.

K. K. Γεωργιόδης

20. Ἡ μετριοφροσύνη τοῦ Κανάρη.

Μὲ δλας τὰς λαμπράς του ἐκδηλώσεις, καὶ μὲ δλην τὴν διὰ τούτων ἀποκτηθεῖσαν δόξαν δὲν εἶχεν ὁ Ἡρος τῶν Ψαρῶν ἄλλον πλοῦτον παρὰ τὴν ἀνδρείαν του, μήτε ἄλλην τινὰ κυβέρνησιν παρὰ διτε ἔδιδεν ἢ τότε Διοίκησις εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς εἰς Μονεμβασίαν καταφυγόντας οἰκειακούς του

Ἄλλ' ὁ Κανάρης ἐπεθύμει νὰ ἔξασφαλίσῃ εἰς τοὺς οἰκειακούς μόνιμόν τινα διατριβὴν καὶ ἡ ἐπιθυμία του αὗτη, ἥνωμένη μὲ τὴν πενίαν του, τὸν παρεκίνησε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν τότε Διοίκησιν μίαν ἐκείνων τῶν Τουρκικῶν οἰκιῶν, αἵτινες ἐπωλοῦντο τότε ὡς ἐθνικὰ κτήματα, ἄλλ' αὗτη, δι' αἰτίας εὐ-

λόγους Ἰσως, μὲ δὲ τοῦτο τοιαύτας, ὥστε εἰς τὰ
ὅμματα τῶν μεταγενεστέρων θέλουν φαίνεσθαι δεῖγμα
τῆς ἀσθενείας της, δὲν ἔξεπλήρωσε τὴν αἴτησίν
του, Ἐνῷ δὲ ὁ Κανάρης ἔλαβε τὴν ἀρνητικὴν ταύτην
ἀπόχρισιν, ἐζήτει αὐτὸν ὁ Κυβερνήτης Ἀγγλικῆς
τινος Φρεγάτας εἰς ὅλα τὰ μέρη, νὰ τὸν ἰδῇ καὶ
τῷ προσφέρῃ ἐκεῖνον τὸν θαυμασμόν, τὸν δποῖον
ἐνέπνεον εἰς ὅλους τοὺς ντυτικοὺς τὰ γενναῖα του
κατορθώματα. Οἱ ἐντόπιοι, τοὺς δποίους ὁ Ἀγγλος
Κυβερνήτης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔλαβον ὡς ὁδηγούς
των, βλέπουσι τον Κανάρην, καθ' ἣν στιγμὴν ἔξερ-
χεται ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς Διοικήσεως. καὶ ὅλοι ἀν-
τάμας κράζουσιν. «Ἐδῶ εἶναι τος! ἐδῶ εἶναι!» Πόσον
ἔθαύμασαν οἱ Ἀγγλοι, βλέποντες τὸν ἥρωα τοῦτον,
τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ των! Τὰ ἐνδύματά
τοσ, ἡ θεωρία του, φανερώνουσι τὴν γύμνωσιν καὶ
τὴν ἔλλειψιν του! Οἱ ξένοι στριμώνονται ὀλόγυρά
του, τοῦ πιάνουσι τὰς χεῖρας καὶ τὸν ἀσπάζονται,
ζητοῦντες νὰ δεῖξωσι διαφόρως τὸν μέγαν αὐτῶν
θαυμασμόν. «Καπετάνιε, λέγει πρὸς αὐτὸν εἰς τῶν
Ἀγγλων ἀξιωματικῶν, δὲν σοῦ ἔδωκε τὸ Γένος
καμίαν ἀνταμοιβήν;». «Διατί;» ἀποκρίνεται ὁ Κανά-
ρης.... «Διατί;» ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ Ἀγγλοι καὶ
ἔκθαμβοι θεωροῦσιν ἀμοιβαίως ὁ εἰς τὸν ἄλλον....
«Ἴσως, ἐπρόσθεσεν, ἔχω δλίγον δίκαιον νὰ ζητήσω ἀπὸ
τὴν Διοίκησιν ἀποζημίωσιν δι' ὅσα ἔζημιώθην εἰς τὰ
Ψαρὰ καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ Διοίκησις θέλει μοὶ δώσει τὴν
ἀποζημίωσιν ταύτην, ἐὰν τὴν κρίνῃ εὔλογον, ἀλλ' ἀκόμη
δὲν ἔχητησα τίποτε». Όποιαν ἀφιλοκέρδειαν καὶ δποίαν
φιλοπατρίαν ἀναγγέλλουσιν οἱ λόγοι οὗτοι. Καὶ δὲν εἰ-
πεν ὁ Κανάρης τὴν καθαρὰν ἀλήθειαν διμιλήσας οὕτως.

ἀλλὰ δ' αὐτὸ τοῦτο εἶναι ἀξιοθαυμαστότερος, διότι ἐνόμισε χρέος του νὰ δικαιώσῃ πρὸ τῶν θαυμάζοντων καὶ εὐφημούντων αὐτὸν ἔνων τὴν φιλτάτην αὐτοῦ Πατρίδα, δι' ἣν αὐτός, δστις ἐρριψοκινδύνευσε τοσάκις ὑπὲρ τῆς σωτηρίας της, ἥξευρεν ἥδη καὶ νὰ θυσιάσῃ τὰ ἴδιά του συμφέροντα ὑπὲρ τῆς δόξης της, καὶ κάθε ἴδιαίτερόν του πάθος, κάθε ἴδιαιτέρα ὁργὴ καὶ δυσαρέσκεια ἔξεμηδενίζετο ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητον καὶ ἀκάθεκτον τῆς φιλοπατρίας του ἰσχύν. «Δὲν ἔξητησα τίποτε...» οὗτως ἀπεκρίθη ὁ πρό τινων στιγμῶν οὕτω πικρῶς, ἀνηλεῶς ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἀβοήθητος ἐγκαταλειφθεὶς Κανάρης.

‘Ο Κανάρης καὶ τώρα ἀκόμη δὲν φαντάζειαι νὰ ἥλλαξε τὸ παραμικρὸν καὶ ἀπορεῖ, δταν βλέπη νὰ τὸν δακτυλοδεικτῶσι καὶ νὰ τὸν θαυμάζωσιν ἄνδρες, οἱ δποῖοι πρότερον μηδὲ νὰ τὸν ἴδωσι κατεδέχοντο. “Οταν ποτὲ Γάλλος τις ἀξιωματικός, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς Ἐλλάδος κατὰ τῶν βαρβάρων μαχόμενος, ἔζωγράφιζε τὴν εἰκόνα τοῦ ἥρωός μας, εἶπεν οὗτος εἰς ἓνα τῶν συναγωνιστῶν του. «Γιωργάκη! Δὲν φαίνεται παράξενο! δταν πρὸ ὅλιγων χρόνων ἡθέλησα εἰς τὴν Μαρσίλια, νὰ μὲ ζωγραφίσουν, μοῦ ἔζητησαν ἀρκετὰ φλωριά, καὶ τώρα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος κάθεται καὶ μὲ ζωγραφίζει χάρισμα!»

Πολλὰ ἀποφθέγματα τοῦ “Ἡρώός μας εὔρισκονται εἰς ἵστοριογράφους, ἐκ τῶν δποίων ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὸ ἀκόλουθον, «Πόσον σᾶς ζηλεύω», εἶπε τότε πρὸς τὸν ἴδιον Γάλλον ἀξιωματικόν, «Δὲν θέλω ἀξιωθῆ ποτὲ καὶ ἐ·ώ ν' ἀγωνισθῶ σπαθὶ μὲ σπαθὶ ἓνα Τούρκο;».... «Ἀλλά, Καπετάνιε, δσα σὺ ἔπρα-

ξε!... — «Πῶς;.....» — τὸν διέκοψεν ὁ Κανάρης, — «εἶναι καὶ τοῦτο μεγάλο πρᾶγμα. ν' ἀνάψῃ τις μὲ πυρφόρον Τουρκικὰ πλοῖα; ἀλλ' ἐπάνω εἰς τὸ ἄλογον μὲ σπαθὶ καὶ τουφέκι, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον νὰ πολεμήσω μὲ κανένα Τούρκον.... ὥ! τοῦτο τὸ ἐπεθύμουν πολύ! ! »

Καθ' ὅλα δὲ ἀξία τοῦ μετριόφρονος τούτου Ἡρωὶς εἶναι καὶ ἡ ἡρωϊκὴ αὐτοῦ σύζυγος. «Οταν δὲ Ἀγγλος πλοίαρχος Γκλότς ἐπῆγεν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ἡρωὶς, τὴν ηὗρε ἐνασχολουμένην μὲ τοὺς γείτονας εἰς κατασκευὴν φυσεκίων. — «Ἄδρειον ἄνδρα ἔχεις, τῆς εἶπεν ὁ Ἀγγλος. — «Ἀλλοιῶς δὲν τὸν ἐπαντρευόμουν,» ἦτο Λακωνικὴ τῆς Ἡρωΐδος ἡ ἀπόκρισις.

Ἐὰν διέψῃ τις καὶ ἐπιπόλαιον βλέμμα εἰς τὰ λαμπρὰ τοῦ Ἡρωὶς μας κατορθώματα, θέλει εὔρει ὅτι ἡ τρομερά του χειρὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Ἄδην 5000 βαρβάρους.... Ολόκληρον στράτευμα.

K, Γεωργίαδης

21. Ὁ Παπαφλέσσας.

Εἰς τὸ Μανιάκι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἐκ τῶν τριακοσίων μαχητῶν δὲν ἀπέμεινεν οὕτε ἔνας ζωντανός. Οἱ ἥλιοις, προβάλλων ἀπ' τὰς γιόνας τῶν βουνῶν, τοὺς ἔχαιρετισεν ὁρμίους δλους, ἐφώτισε τὰς λευκάς των φουστανέλλας, ἔχαϊδευσε τὰς μαύρας κόμας των, ἀπήστραψεν· εἰς τοὺς φλογερούς των ὀφθαλμούς, κατωπτρίσθη εἰς τὸν χάλυβα τῶν σπαθιῶν των ἔχρυσωσε τῶν ἀρμάτων των τὰς λαβάς.

Καὶ τώρα, δύων ἔκει κάτω, μέσα εἰς τὸ πέλαγος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς ἀποχαιρετίζει λυπημένους, νεκρούς, σκορπισμένους ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα καὶ χάνεται ἀργά, ἀργά, ὡς μέγα κλειόμενον ἐρυθρὸν δῆμα, ὅπερ σβύνον θέλει ἀκόμη νὰ φίψῃ τελευταῖον βλέμμα πρὸς τοὺς γενναίους. "Ολην τὴν ἡμέραν ἄσιτοι καὶ ἀποτοι ἐπάλαισαν πρὸς τὴν θύελλαν τῶν σφαιρῶν, ἀντέστησαν εἰς τὴν χάλαζαν τῶν βομβῶν, κατήσχυναν τὴν βροχὴν τῶν μύδρων, ἔχλεύασαν τὴν δρμὴν τῆς φοινικίας καὶ τῆς λόγχης τὴν βίαν. Καὶ, ἀφοῦ ἔφαγαν μπαρούτην μὲ τὴν φούχταν, ἀφοῦ καὶ τὸ ἔσχατον σπειρί της ἐσώθη μέσα εἰς τὶς παλάσκες των, ἀφοῦ ἔρραγίσθη καὶ τοῦ τελευταίου δπλου των ἡ κάννα, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ὕστατον γιαταγάνι ἔσπασε μέσα εἰς τὸ χέρι των, ἔπεσαν χαμαὶ ἀψυχοι ναί, ἡττημένοι δχι. Κι' ἐν τῷ μέσῳ των δ Παπαφλέσσας, πρῶτος ἀρχίσας τὴν σφαγὴν, καὶ τελευταῖος σταματήσας, πελιδνός, ἔξηπλωμένος μὲ πλατεῖαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, κρατεῖ ἀκόμη τὸ θραυσμένον τμῆμα αἵμοστάζον, μὲ σφικτὰ τὰ δάκτυλα, ἐν σπασμῷ ἀγάπης καὶ λύσης. Καὶ δ Αἰγύπτιος ἀνέρχεται, ἐν καλπασμῷ ἵππων, κλαγγῇ ἔιφῶν ἐν ἥχῳ τυμπάνων καὶ σαλπίγγων, βοῆ, ἐν φ τὰ μπαϊράκια του ἀναπεπτασμένα φρίσσουν εἰς τὸν ἀνεμον τῆς ἐσπέρας, καὶ τὰ μισοφέγγαρα ἀστράπτουν ἐπὶ τοῦ καθαροῦ δρίζοντος τῆς φύσεως. Μυρμηκὶ ἀνὰ τὴν πεδιάδα καὶ τὰ πρανῆ δ συρφετὸς καὶ βαρὺ ἀκούεται τὸ βῆμά του. Ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἐκ τοῦ λύθρου γῆς οἱ "Αραβεῖς βιδίζουν ἐπιμόχθως, τῶν ἀλόγων τὰ πέταλα γλυστροῦν. Ἀλλ' ἡ χαρὰ ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ νίκῃ εἶναι τόση πρὸς τὸν ἀνήφορον ταχεῖς φέρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν φάχιν. Ἡδη δ ἀρχηγός των ἔ-

φθασεν εις την δφρυν τοῦ λόφου, ἀνέβη ἐπ' αὐτῆς, ἐστάθη. περιέφερε τὸ βλέμμα, ἐκοίταξε τὸ κοκκινίσαν ἔδαφος, ὅπερ πίνει λαιμάργως τὸ αἷμα τῶν ἀνδρείων, ἐπεσκόπησε τὸν ἀνερχόμενον στρατόν, εἶδε κύκλῳ τοὺς πεσόντας. Καὶ μὲν ἀνοικτὸν τὸ δύμμα, ἐκπλήκτον, ἀναμετρᾷ τοὺς ὑψηλοὺς κορμούς των, τὰ εὑρέα στέρνα των, καὶ τοὺς βραχίονάς των τοὺς νευρώδεις, τὰς ὠραίας των μορφάς, τὰ μέτωπά των τὰ ἀγέρωχα. Καὶ ἐπὶ τὴν τραχεῖαν ὅψιν του ὁντος νέφος τι διέρχεται, τὸ βλέμμα του θολοῦται ἐλαφρῶς, ἀδιόρατος παλμὸς συσπῆ τὰ χείλη του

Κοῖμα νὰ χαθοῦν τέτοιοι λεβέντες,

Καὶ βλέπει, βλέπει γύρω, βλέπει θαυμάζων, ἀπορῶν, ὅταν νὰ μὴ πιστεύῃ πῶς ἐγάθησαν τοιοῦτοι ἀνδρες, ὅτι κοίτονται ἀναίσθητοι καὶ δὲν κοιμῶνται μόνον, διὰ νὰ ξυπνήσουν πάλιν φοβερώτεροι, πῶς καὶ δ ἴδιος δ ὑάνατος ὑπῆρξεν ισχυρότερος αὐτῶν.

— Ποῖος εἶναι δ Παπαφλέσας;

Οἱ ὄδηγοί του ἔσπευσαν. προέδροις, ἔδειξαν τὸ πτῶμα λάσιον, διάβροχον, περιρρεόμενον ἐκ τοῦ ἰδρῶτος τοῦ ἀγῶνος, κατερρακωμένον τὰ φρεάματα, μαῦρον ἀπὸ τοῦ καπνοῦ.

— Σηκῶστε τον, μωρέ, πάρτε τον!.... Πάρτε τον πλύνετέ τον....

Πλύντε τὸ παλληκάρι!....

Δύο ἄνδρες ἐλαβον αὐτὸν ἀπὸ τῶν μασχαλῶν, τὸν ἥγειραν, τὸν ἔστησαν ἐπάνω εἰς τοὺς πόδας του, καὶ ἐβάδισαν διευθυνόμενοι πρός παραρρέουσαν πηγήν. Ἐκεῖ τοῦ ἔπλυναν τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον, ἐξέτριψαν τὸν πηλὸν καὶ τὸν ἴδρωτα, τὸ ἐκα-

θάρισαν ἐκ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τῆς ἀσβόλης, τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ ιδρῶτος, τὸν ἐσπόγγισαν, διευθέτησαν τὰ ξεσχισμένα του ἐνδύματα, κ' ἐγύρισαν ὅπίσω, ὅπίσω, φέροντές τον.

— Στῆστε τον ἐκεῖ κάτω.

Οἱ ἄνδρες κρατοῦντες ἐκατέρωθεν αὐτὸν ὤδευσαν πρὸς δειχθὲν δένδρον, τὸν ἀπέθηκαν παρὰ τὴν φίλαν του, τὸν ὑψωσαν καὶ τὸν ἀκούμβησαν, τὸν ἐστερέωσαν ἐπὶ τὸ στέλεχος αὐτοῦ, τὴν ἴσορροπίσαν ώσανεὶ ζῶντα. Ἔπειτα ἐτραβήχθησαν, ἀπεμακρύνθησαν καὶ τὸν ἀφῆκαν μόνον βασταζόμενον διὰ τῆς ἴδιας του δυνάμεως. Τὸ πτῶμα ἀπέμεινεν ἀκίνητον, εὔθυ, στηρίζον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τὴν ράχιν, μὲ τὸν θώρακα προτεταμένον καὶ κρεμάμενα τὰ χέρια, μὲ ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ σπασμένου χαντζαριοῦ, τὰ σκέλη διεστῶτα. Τότε δὲ Ἰμβραΐμης πλησιάζει βραδέως πρὸς τὸ δένδρον, ἵσταται καὶ προβλέπει σιγαλὸς ἐπὶ μακρὸν τὸ ἀπνουν σῶμα τοῦ ἀντιπάλου καὶ ὑπὸ τό φῶς τῆς σελήνης, ἥτις ἀνέτελλε τὴν ὥραν ἐκείνην αἰματόχρους, ὡσεὶ βαφεῖσα καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ λύθρου, τοῦ χυμέντος κατὰ τὴν μάχην ὑπὸ τοὺς σκυμμένους κλάδους, οἵτινες ἀνέφρισσον πενθήμως, φιλεῖ παρατεταμένον φίλημα τὸν ὅρθιον νεκρόν.

M. Μητσάκης

24. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ὀδυσ·
σέα Ἀνδροῦτσον.

Υἱὲ τῆς Ἑλλάδος ἀγαπητέ, καὶ γεννναῖε τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχε, Ὁδυσσεῦ!
Ἡ ἐπιστολή σου, τὴν ὅποιαν ἔλαβα τὴν Ἡον-

νίου τοῦ παρόντος ἔτους, ἐκεταβρεξε τοὺς γηρα-
λέους ὀφθαλμούς μου μὲ δάκρυα λύπης καὶ χαρᾶς.
Χαρᾶς, ὅτι βλέπω τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἀγωνι-
ζόμενα προθύμως ν' ἀναστήσωσι τὴν νεκρωμένην
ἀπὸ τόν τύραννον μητέρα των. Λύπης, ὅτι ὅλα τῆς
τὰ τέκνα δὲν ὅμοιάζουν τὸν Ὀδυσσέα, ἀλλ' εὔρισκονται
τινες μεταξύ σας, μὴ δυνάμενοι νὰ καταλάβωσιν, ὅτι
αἱ διχόνοιαι, ἂν δὲν φέρωσι πάλιν ὅπισω τοὺς Τούρ-
κους, δὲν θέλουν ὅμως φέρει ποτὲ τὴν αὐτόνομον
ἔλευθερίαν ἐκείνην, ἵτις χρεωστεῖται εἰς τὰ ἐκχυ-
θέντα τύμια σας αἷματα, καὶ τὴν ὅποιαν ἐπιθυμεῖ
ὅλη ἡ Ἑλλάς. Τὸ μέγα τοῦτο κακὸν ἐγνώρισες καὶ
σὺ, φίλε, ὅτι πηγάζει ἀπὸ τὰ φαρμακερὰ μαθή-
ματα, τὰ ὅποια ὅλοι κοινῶς ἐδιδάχθημεν εἰς σχο-
λεῖον ἀνομον, ἀπὸ διδασκάλους ἀνόμους, τοὺς Τούρ-
κους. "Αν δὲν μᾶς ἔφθειραν ὅλους ίσομέτρως. ὅλους
ὅμως σχεδὸν μᾶς ἐμπόδισαν νὰ μάθωμεν τὸ μόνον
σωστικὸν τῆς ἐλευθερίας, μάθημα, τὴν δικαιοσύνην.

— Ποία λοιπὸν ἰατρεία τοσούτου κακοῦ; Ν' ἀ-
ποθάνῃ μέγα μέρος τῆς παρούσης γενεᾶς, ὅσοι δὲν
ἡμποροῦμεν πλέον νὰ απομάθωμεν τὰ κακὰ μαθή-
ματα, διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν καν τὴν ταλαιρωδὸν
Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ ὄλεθρον μας βάρος· ἀλλ' οὐδὲ
τοῦτο ἀρκεῖ. "Αν ἀφήσωμεν τοὺς ἔξοπίσω μας
νέους χωρὶς παιδείαν, μέλλουν καὶ αὐτοὶ νὰ λαβωσιν
ἡμᾶς τοὺς ἀνοήτους πατέρας των παράδειγμα τῆς
διαγωγῆς των. Εἶναι λοιπὸν χρεία, ώς καὶ σὺ,
φίλε. τὸ λέγεις, νὰ παιδευθῇ τὸ γένος τὰ μαθή-
ματα τῆς ἐλευθερίας, τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ
τὰ μαθήματα τῆς δικαιοσύνης.

Διὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖς διδασκάλους τοιούτων μα-

θημάτων τοὺς διεσπαρμένους εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ὁμογενεῖς λογίους, καὶ τοὺς προσκαλεῖς νὰ πληρώσωσι καὶ αὐτοὶ τὸ εἰς τὴν πατρίδα ἀπαραίτητον αὐτῶν χρέος καθὼς ἐσεῖς καθημέραν τὸ πληρώνετε μὲ τοὺς ἵεροὺς ἀγῶνας σας. Οὖδ' αὐτοὶ τὸ ἡμέλησαν, τινὲς ἐξ αὐτῶν εὑρίσκονται ἥδη μεταξύ σας· ἄλλοι δὲ ἐκίνησαν, διὰ νὰ ἐνωθῶσιν ἐντὸς ὅλίγου μὲ τοὺς ἀδελφούς των. "Οσοι ἔμειναν ἀκόμη, ἡμποδίσθησαν ἀπὸ διαφόρους εὐλόγους αἰτίας καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν ἀδηλότητα τῆς αὐτόθι μελλούσης αὐτῶν ἀποκαταστάσεως ἀδηλότητα, τὴν δποίαν ηὕτησαν μάλιστα τῶν Ἑλλήνων αἱ δικάνοιαι. Τώρα ἀκούοντες, ὅτι ἐπιθυμεῖτε καὶ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτῶν ὡς διδασκάλων δμονοίας· δὲν ἀμφιβάλλω περὶ τῆς προθυμίας νὰ δείξωσι καὶ αὐτοί, ὅτι εἶνε τέκνα τῆς Ἑλλάδος Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ζητοῦν ἄλλα ἀπὸ σᾶς, πλὴν ὅτι ἥθελε ζητήσει καὶ ὀλιγαρχέστατος Σωκράτης, τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν τροφήν, καὶ τὴν βεβαιότητα, ὅτι μέλλετε νὰ τοὺς εύκολύνετε τὰ μέσα νὰ διασπείρωσι τὴν παιδείαν, διὰ νὰ μὴν κατασταθῇ ἡ διδαχὴ των «Φωνὴ βιῶντος· ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Ναί, φίλε Ὁδυσσεῦ, τὰ κατορθώματα καὶ σοῦ καὶ τῶν ἄλλων δμοίων σου κατέστησαν τὴν Νέαν Ἑλλάδα ὅχι ὀλιγώτερον θαυμαστὴν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος· σᾶς ἔμεινε τώρα νὰ τὴν καταστήσετε καὶ σεβαστήν, στολίζοντές την μὲ τὴν πάιδείαν, ἥτις ἔχει νὰ φέρῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀκόλουθον τῆς δικαιοσύνης δμόνοιαν, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὰ ἄλλα ἔθνη νὰ σᾶς ἀφήσωσιν ἀνενοχλήτους καὶ κυρίους νὰ ὀργονώσετε τὴν πολιτείαν σας, ὡς εἶναι

δίκαιον ἐσεῖς μόνοι, ἐπειδὴ καὶ σεῖς μόνοι ἔχύσετε αἴματα δὶ' αὐτήν.

Χωρὶς τὴν ἵερὰν ταύτην ὁμόνοιαν, πίστευσε τὸν γηραιὸν πατέρα σου υἱὲ ἀγαπητέ, (ἐπειδὴ μ., ἔκαμες τὴν τιμὴν νὰ ὄνομασθῆς υἱός μου), ὅτι καὶ ἐὰν παρὰ τὰ ἔως τώρα ἡρωϊκά σας ἀνδραγαθῆματα δείξετε ἀκόμη ἡρωϊκῶτερα εἰς τὸ ἔξης ἄλλα, ἐὰν καὶ ἔως εἰς αὐτὴν τοῦ τυράννου τὴν καθέδραν προχωρήσωσι τὰ ἀνίκητά σας ὅπλα, μὴν ἐλπίζετε τὴν δποίαν ἐπιψυμεῖτε, καὶ διὰ τὴν δποίαν ἀγωνίζεσθε, ἀνεξαρτησίαν. Ὡ θεὲ ! τρέμει καὶ τὸ σῶμα μου καὶ ἡ ψυχὴ συλλογιζομένου τὰ ἐκ τῆς δικονοίας ἐνδεχόμενα παθήματα. Καὶ ποὶαν χάριν ἔχει νὰ σὰς χρεωσιῇ, ὅτι τὴν ἐλευθερώσατε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐὰν δὲν καταστήσετε καὶ τὴν ἐλευθερίαν της αὐτονόμως ἀνεξάρτητον μὲ τὸν ἵερὸν δεσμὸν τῆς ὁμονοίας ; « Ἄδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βιηθούμενος ὡς πόλις ὀχυρὰ καὶ ὑψηλή, ἰσχύει δέ, ὥσπερ τεθε μελιωμένον βασίλειον » εἶναι λόγια τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος, βεβαιωμένα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πεῖραν. « Οσα λέγω, φίλε Ὁδυσσεῦ, περὶ ὁμονοίας δὲν ἀποβλέπουν κατευθεῖαν ἐσέ. ἔδειξες μὲ τὴν ἔως τώρα διαγωγὴν σου. ὅτι δὲν ἔχεις χρείαν ἀπὸ τοιαύτας παραγγελίας. Ἐνδέχεται δμως νὰ εὑρίσκωνται μεταξύ σας τινές, ὅχι κακοὶ στρατηγοί, ὅχι καὶ κακοὶ πολῖται, ἀλλ ἀνθρωποι ἡπατημένοι ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνθρωπίσκων φαρμακεόδας συμβουλάς ἀνθρωποι νομίζοντες ὅτι δστις κρατεῖ δπλα εἶναι καὶ ἐλεύθερος, εἶναι καὶ δυνατός, εἶναι καὶ ἀσφαλής, διὰ τοῦτο μόνον ὅτι κρατεῖ δπλα. Πλάνην μεγάλην πλανῶνται οἱ ταλαίπωροι.

Μόνον ἡ δικαιοσύνη φέρει τὴν ἐλευθερίαν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν· ὅπλα χωρὶς δικαιοσύνην γίνονται ὅπλα ληστῶν, ζώντων εἰς καθημερινὸν κίνδυνον νὰ στερηθῶσι τὴν δύναμιν ἀπὸ ἄλλους ληστάς, ἡ καὶ νὰ κολασθῶσιν ὡς λησταὶ ἀπὸ νόμιμον ἔξουσίαν.

Ἡ ἀνδρεία χωρὶς τὴν δικαιοσύνην εἶναι εὐτελὲς προτέρημα· ἡ δικαιοσύνη ἀν ἐφυλάσσετο ἀπὸ ὅλους οὐδὲ χρείαν ὅλως εἶχε τῆς ἀνδρείας, ὡς ἔλεγεν ὁ ἔνδοξος καὶ μέγας στρατηγός Ἀγησίλαος.

«Οὐδὲν ἀνδρείας χρήζομεν, ἐὰν πάντες ὅμεν δίκαιοι.»

Καὶ αὐτὴ τοῦ Θεοῦ ἡ παντοδυναμία ἥθελοισθαι χωρὶς ὅφελος διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀν δὲν ἦτον ἡνωμένη μὲ τὴν ἀπειρον δικαιοσύνην του.

Λανθάνεοι, φίλε Ὁδυσσεῦ, δταν κρίνῃς ἀναγκαῖαν καὶ τὴν αὐτόθι περιουσίαν μου. Τί ζητεῖς καὶ τί ἐλπίζεις ἀπ’ ἐμέ;

Ἐχν ζητῆς συμβουλὰς παρ’ ὅσας ἔγραψα πολλάκις πρὸς ἄλλους, καὶ γράφω πρὸς σὲ σήμερον, συμβουλὰς ὅχι τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλὰ τῶν σοφῶν προγόνων μας, ἀλλας δὲν ἔχω νὰ δώσω· αὐτὰς καὶ οἱ αὐτόθι διατρίβοντες λόγιοι οἱ μογενεῖς εἶναι ίκανωτεροί μου νὰ σᾶς τὰς ἐνθυμίζωσιν. Ἐὰν ζητῆς πράξεις, ζητεῖς ν’ αὐξήσῃς τὴν λύπην μου. Ἄν εἶχα στρατιωτικὴν ἡλικίαν, χωρὶς ἀναβολὴν ἥθελα τρέξει νὰ γραφθῶ στρατιώτης πατρίδος, στρατηγούμενος ἀπὸ τὸν Ὁδυσσέα. Ἄλλὰ μάθε, στρατηγέ μου, ἀν ἀκόμη δὲν τὸ ἔμαθες, δτι ἀπὸ τὴν 27ην τοῦ περασμένου Ἀπριλίου ἥρχισα νὰ τρέχω μὲ ποδαγρικοὺς πόδας τὸ 77 ἔτος τῆς ἡλικίας μου· ἀπὸ τοιούτους στρα-

τιώτας εἶμαι βέβαιος δτι δὲν ἔχεις χρείαν· τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη μου εἶναι τόσον βαρύτερα, ὅσον ἡ πατρὶς μ' ἐπλήρωσε πολὺ πλειότερον ἀπ' ὅτι ἥξιζαν οἱ μικροί μου κόποι, μὲ τὴν εὔνοιάν της, τὴν ὁποίαν δὲν ἀλλάσσω μὲ τοὺς θησαυροὺς ὅλης τῆς γῆς· ἀλλὰ δὲν ἔχω πλέον ὁ ταλαιπωρος ἄλλο τι νὰ προσφέρω εἰς αὐτὴν παρὰ εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας της, καὶ δεήσεις εἰς ὅλα της τὰ τέκνα, τοὺς ἀδελφούς μου, νὰ σέβωνται τὴν πατρίδα πλέον παρὰ τοὺς ἴδιους των γονεῖ.

Ἐκ Παρισίων 17 Ἰουνίου 1824

Ο φίλος καὶ σοῦ καὶ τῆς
κοινῆς πατρίδος

Αδαμάντιος Κοραῆς

25. Τὰ καθήκοντα τοῦ Ἑλληνος πολίτου.

Δύο εἶναι τὰ ὑψίστα καθήκοντα παντὸς Ἑλληνος πολίτου, ἡ μέχρις αὐτούμνυσίας ἀγάπη τῆς πατρίδος καὶ ἡ πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰς νομίμους αἵτης ἔξουσίας εὑπείθεια καὶ ὑποταγή.

Ἐκ τῶν δύο τούτων ὑψίστων καθηκόντων ἀπορρέουσι πάντα τὰ ἄλλα καθήκοντα αὐτοῦ.

Ἐν ἐκ τῶν καθηκόντων τούτων, τὸ σπουδαιότερον, εἶναι ἡ ἐκλήρωσις τῆς στρατιωτῆς ὑποχρεώσεως.

Τὸ καθῆκον τοῦτο βεβαίως εἶναι πολὺ βαρύ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πολὺ εὐγενὲς καὶ τίμιον.

Πάντες διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ὑπηρετῶμεν ὡς στρατιῶται τὴν Πατρίδα· πάντες ἔχομεν τὸ ἰερὸν καθῆκον ν' ἀπιτελῶμεν μέρος τῆς συμπαγοῦς ἐκείνης

δυνάμεως τῆς πατρίδος, ἥτις καλεῖται στρατός.

”Ανευ τῆς δυνάμεως ταύτης περιέχεται εἰς κίνδυνον ἡ ἀσφάλεια τῆς πατρίδος ἐξ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἡ ἴδια ἡμῶν ἐλευθερία.

”Ανευ ἵσχυροῦ στρατοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐλευθερώσωμεν τοὺς ὑπὸ τὴν δουλείαν στενάζοντας καὶ εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν ἐλπίζοντας ἀδελφούς ἡμῶν.

”Επικατάρατος θὰ εἶναι ὁ ἐφευρίσκων προφάσεις ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς Ἱερᾶς ταύτης ὑποχρεώσεως. Μόνον οἱ ἐξ ἀνιάτου νόσου πάσχοντες καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαλλασσόμενοι τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης, ώς ἀνίκανοι, δὲν κατατάσσονται ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Πατρίδος.

”Ετερον σπουδαῖον καθῆκον τῷ πολίτου εἶναι νὰ συντρέχῃ τὸ ἔργον τῆς Δικαιοσύνης τῆς Πατρίδος.

”Η Δικαιοσύνη προστατεύει τὰ δικαιώματα τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν ἐξασφαλίζει τὴν Ἱερότητα τῶν μεταξὺ τῶν πολιτῶν συναπτομένων συναλλαγῶν καὶ ἐπιβάλλει δικαίας ποινὰς κατὰ τῶν παραβαινόντων τοὺς νόμους.

Τὸ ἔργον ὅμως τῆς Δικαιοσύνης προσκόπτει μεγάλως ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν πολιτῶν. ”Αν οἱ πολῖται ἀποκρύπτωσι τὴν ἴδιαν ἐνοχὴν ἢ τὴν ἐνοχὴν τῶν ἄλλων, ἡ Δικαιοσύνη δὲν θὰ δύναται νὰ τιμωρῇ τοὺς κακοποιούς, οἵτινες μένοντες ἀτιμώρητοι, θὰ αὐξάνωνται δὲν θὰ δύναται νὰ προστατεύῃ τὴν ζωήν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν ἐκάστου, αἵτινες τότε θὰ διατρέχωσι διαρκεῖς κινδύνους. δὲν θὰ δύναται νὰ προστατεύῃ τὰς συναλλαγάς, αἵτινες οὕτως δὲν θὰ ἔχωσι κανὲν κῦρος. ”Οταν ὅμως συμβαίνωσιν δλα αὐτὰ τὰ κακά, βεβαίως ἡ Πάτρις δὲν

θὰ δύναται νὰ εὐτυχῇ καὶ νὰ προοδεύσῃ.

Δι’ αὐτὸς οἱ ὄφθαλμοὶ τῶν πολιτῶν πρέπει νὰ εἶναι ὄφθαλμοὶ τῆς Δικαιοσύνης. Πᾶς πολίτης ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντρέχῃ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Δικαιοσύνης φωτίζων καὶ πληροφορῶν καὶ χρείας τυχούσης, δίδων εἰς αὐτοὺς χεῖρα βοηθείας.

Δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν, δτι κάμνομεν καλὸν ἐξ; τινα μὴ καταγγέλοντες εἰς τὴν ἀρχὴν ἐγκληματικὴν αὐτοῦ πρᾶξιν, περιελθοῦσαν εἰς γνῶσιν ἡμῶν. Τούναντίον ἔχοντες ὑπ’ ὅψει, δτι καὶ ἡμεῖς ἐγκληματοῦμεν φερόμενοι οὕτω, διότι ὑποθάλπομεν τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἐγκληματικότητα ὀφείλομεν νὰ καθιστῶμεν γνωστὴν εἰς τὰ ὅργανα τῆς Δικαιοσύνης πᾶσαν παράβασιν τῶν νόμων.

Σπουδαῖον ἐπίσης καθῆκον ἡμῶν εἶναι ἡ τήρησις τοῦ ὅρκου.

Οψεύδορκος ἀμαρτάνει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγκληματεῖ ἀπέναντι τῆς κοινωνίας, διότι διὰ τοῦ ψεύδους αὐτοῦ παραλύει τὴν δικαιοσύνην, καλύπτων τὸν ἔνοχον ἢ καταστρέφων τὸν ἀθῶν.

Οψεύδορκος τιμωρεῖται ὑπὸ τῶν νόμων διὰ βαρυτάτων ποινῶν, θέλει δὲ τιμωρηθῆ καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οὗ τὸ ὄνομα μετεχειρίσθη πρὸς ἀποπλάνησιν τῆς δικαιοσύνης.

Σπουδαῖοι τον ἐπίσης καθῆκον παντὸς πολίτου εἶναι ἡ πρόθυμος ἐκπλήρωσις τῶν φιρολογικῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων. Ή καταβολὴ τῶν φόρων εἶναι ίερὰ ὑποχρέωσις τῶν πολιτῶν, οὐ μόνον πρὸς τὴν Πατρίδα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτούς, διότι οἱ φόροι χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῆς πατρίδος πρὸς προστασίαν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, καὶ τῆς περιουσίας τῶν

πολιτῶν, πρὸς προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν συμφερόντων αὐτῶν

Ἄν οἱ δῆμοι ἐν πρώτοις ἔχωσιν ἀνάγκην δδῶν, φωτισμοῦ, καθαριότητος, δημοτικῶν σχολείων, καὶ ἄλλων, ἔχουσιν ἀνάγκην αὐτῶν χάριν τῶν δημοτῶν. Πάντα ταῦτα δῆμος ἀπαιτοῦσι βεβαίως χρήματα. Ἀλλὰ τίνες ἄλλοι πρέπει νὰ καταβάλλωσι ταῦτα, εἰμὴ ἔκεινοι, ὑπέρ δὲ γίνονται αἱ δαπάναι, δηλαδὴ οἱ δημόται;

Καὶ τώρα ἐρχόμεθα εἰς τὸ κράτος, τὸ ὅποιον βεβαίως ἔχει ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρας ἀνάγκας τοῦ δήμου

Τὸ κράτος ἔχει ἀνάγκην δυνάμεως στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς πρὸς φρούρησιν τῶν δρίων αὗτοῦ καὶ ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν ἡμῶν.

Ἐχει ἀνάγκην δικοστηρίων, ἀστυνομίας καὶ φυλακῶν, ὅπως ἔξασφαλίσῃ ἡμᾶς κατὰ τῶν κακοποιῶν καὶ προστατεύσῃ τὴν ζωήν, τὴν περιουσίαν, τὴν τιμήν, καὶ πάντα ἐν γένει τὰ δικαιώματα.

Ἐχει ἀνάγκην δδῶν. σιδηροδρόμων, γεφυρῶν, λιμένων πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας, ἀσφαλῆ μεταφορὰν τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας ἡμῶν καὶ εὔκολον συγκοινωνίαν.

Ἐχει ἀνάγκην χρημάτων, ὅπως προστατεύσῃ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρωιαγωγὴν τὴν γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ναυτιλίας.

Ἐχει ἀνάγκην χρημάτων χάρις τῆς πνευματικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς μιօρφώσεως τῶν τέκνων ἡμῶν.

Τὰ χρήματα τώρα, τὰ ὅποια χρειάζονται, διὰ

νὰ γίνωσιν ὅλαι αἱ διὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἀπαιτούμεναι δαπάναι, τίς ἄλλος θὰ καταλάβῃ ἡ ὁ λαός, χάριν τοῦ ὁπόιου γίνοντα τὰ ἔργα ταῦτα;

‘Ο καλὸς πολίτης αἰσθάνεται, δτι τὸ καθῆκον τῆς πληρωμῆς τοῦ φόρου αὐτοῦ εἶναι ἐπίσης ιερόν, ὃσον εἶναι ίερὸν τὸ καθῆκον τῆς πληρωμῆς τοῦ ἄρτου, τὸν δποῖον τρώγει, καὶ τοῦ ἐνοικίου τῆς οἰκίας, ἐν τῇ δποίᾳ κατοικεῖ.

‘Ο ἀποφεύγων τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις πολίτης οὐ μόνον δὲν ἔκτελεῖ ίερὸν πρὸς τὴν Πατρίδα καθῆκον καὶ βλάπτει ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ κλέπτει τὸν πλησίον αὐτοῦ, διότι διὰ τῶν χρημάτων τῶν συμπολιτῶν του ἀπολαύει τῶν ἀγαθῶν, ἀτινα παρέχει τὸ κράτος.

Σπουδαῖον ἐπίσης τῶν πολιτῶν καθῆκον εἶναι ἡ προστασία τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Τὸ κράτος ἔχει περιουσίαν, ὡς ἔχουσι καὶ τὰ ἄτομα, ἔχει δάση, μεταλλεῖα, ὁρυχεῖα, ἀλυκάς, γαίας, γήπεδα, οἰκοδομὰς καὶ ἄλλα, ὃν αἱ πρόσοδοι χρησιμεύουσιν ἐπίσης πρὸ ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν εἰς ἡμᾶς οὐ μόνον νὰ μὴ ἀδικῶμεν τὸ κράτος, ἐπιβουλεύμενοι τὴν περιουσίαν καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, οὐ μόνον νὰ σεβώμεθα τὴν περιουσίαν τοῦ δημοσίου, θεωροῦντες ταύτην ὡς ἴδιαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ εἴμεθα ἀγρυπνοὶ αὐτῆς φύλακες.

Ἐν ἐξ τῶν σπουδαιοτάτων καθηκόντων τοῦ πολίτου εἶναι ἡ καλὴ χρῆσις τῆς ψήφου.

Οἱ πολῖται διὰ τῆς λευκῆς αὐτῶν ψήφου ἔχλεγουσι τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν καὶ παρέχουσιν

εἰς αὐτοὺς τὴν ἐντολὴν νὰ ἔξασκήσωσιν ἐπ' ὄγό-
ματι αὐτῶν τὴν ἔξουσίαν τοῦ νομοθετεῖν.

Οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν οὗτοι διευθύνουσι καὶ
ρυθμίζουσι πάντα τοῦ ἔθνους τὰ συμφέροντα.

Αὐτοὶ ἀποφασίζουσι περὶ τοῦ τρόπου, δι’ οὗ τὸ
ἔθνος θὰ καταστῇ ίκανὸν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐ-
θνικῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς· αὐτοὶ περὶ τῶν μέτρων, δι’
ῶν ἡ πολεμικὴ δύναμις τοῦ ἔθνους θὰ καταστῇ
ἀξία τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς· αὐτοὶ περὶ τῶν οἰκο-
νομικῶν μέσων, ἅτινα ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο· αὐ-
τοὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης, τῆς δημοσίας ὑγείας, τῆς
ἀσφαλείας, τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔθνους, τῆς ἀναπτύ-
ξεως καὶ τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν.

Αὐτοὶ ὑπολογίζουσι τὰς φορολογικὰς δυνάμεις
τοῦ λαοῦ καὶ ἀποφασίζουσι περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν
φόρων καὶ περὶ τοῦ καταλλήλου τρόπου τῆς εἰσπρά-
ξεως αὐτῶν.

Ἐν γένει ἡ τύχη τοῦ ἔθνους, ώς καὶ ἡ τύχη
ἐκάστου τῶν πολιτῶν, εἶναι εἰς χεῖρας τῶν ἐντολο-
δόχων τούτων.

Ἄφοῦ λοιπὸν τόσον ὑψηλὸν εἶναι τὸ ἀξιώματα
τῶν ἀντιπροσώπων, ὁφεῖλομεν διὰ τῆς λευκῆς ἡμῶν
ψῆφου νὰ ἐκλέγωμεν ἐκείνους, οἵτινες λόγῳ τοῦ πα-
τριωτικοῦ χαρακτῆρος, τῶν γνώσεων καὶ τῆς ὀρθότη-
τος τῆς κρίσεως αὐτῶν, εἶναι ἀνώτεροι τῶν ἄλλων
συμπολιτῶν ἡμῶν. Ἡ λευκὴ ψῆφος πρέπει νὰ δί-
δηται, οὕτως εἰπεῖν, ώς βραβεῖον εἰς ἐκεῖνον, οὗτι-
νος αἱ ἀρεταὶ ἐμπνέουσιν εἰς ἡμᾶς πλείονα σεβάσμὸν
καὶ ἐκτίμησιν παντὸς ἄλλου.

Σπουδαιότατον ἐπίσης καθῆκον παντὸς πολίτου
εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῶν τέκνων αὐτοῦ εἰς τὸ δημο-

τικὸν σχολεῖον. Ἐν αὐτῷ μιօρφοῦνται οἱ χαρακτῆρες τῶν μελλόντων πολιτῶν, καθίστανται οὗτοι χρηστοὶ καὶ ἐνάρετοι καὶ ἀντλοῦσι τὰς ἀναγκαίας γνώσεις διὰ τὸν ἄγῶνα τῆς ζωῆς. Ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ τίθενται αἱ βάσεις τῆς πραγματικῆς ἴσοτητος τῶν πολιτῶν καὶ τὰ θεμέλια τῶν εὐγενῶν συναισθημάτων τῆς φιλοπατρίας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος.

26. Τὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνος πολίτου.

Ἐχοντες δικαιώματα καθήκοντα ἀπέναντι τῆς πατρίδος καὶ ἀπέναντι τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν, ἔχομεν ἐπίσης καὶ δικαιώματα, ἀτινα τὸ κράτος καὶ οἱ συμπολῖται ἡμῶν διφείλουσι ν' ἀναγνωρίζωσιν.

Οπου ὑπάρχει ἀρμονία μεταξὺ καθήκοντος καὶ δικαιώματος, δπου τὸ δικαιώμα ἐνὸς ἐκάστου δὲν παραβλάπτει τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων, ἔκει καὶ ἡ εύνομία, ἔκει καὶ ἡ τάξις, ἔκει καὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐργασίας ἐκάστου ἔξασφαλίζουσι τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ ἔθνους τὴν εὐτυχίαν.

Ἐν ἐκ τῶν ἱερωτάτων δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν εἶναι τὸ δικαιώμα τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ δικαιώμα τοῦτο ἔχει ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν πᾶς ἀνθρωπος, οὐ μόνον ὁ πολίτης, ἀλλὰ καὶ ὁ ξένος, εὐθὺς ὡς πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς Πατρίδος.

Ἄνευ ἐλευθερίας οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει ἡ ζωή.

Οφείλομεν ὅμως νὰ μὴ κάμνωμεν κατάχρησιν αὐτῆς, διότι τότε αὕτη μεταβάλλεται εἰς ἀκολασίαν καὶ ἀποβαίνει κινδυνώδης καὶ εἰς τὰ ἄτομα καὶ εἰς τὸ κράτος.

‘Η ἐλευθερία τοῦ ἑνὸς δὲν πρέπει νὰ παραβλάπτῃ ἢ νὰ περιορίζῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἄλλου.

‘Απὸ τῆς ἐλευθερίας ἀπορρέουσι πλεῖστα δικαιώματα ἡμῶν. ‘Εξ αὐτῆς πρῶτον ἀπορρέει τό δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, ἥτις εἶναι ἀπαραβίαστος. Ούδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται ἢ φυλακίζεται, εἰμὴ διπόταν δρίζῃ ὁ νόμος καὶ ὅπως δρίζει οὗτος.

‘Απόρροια τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας εἶναι τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου. Ούδεμία κατ’ οἶκον ἔρευνα δύναται νὰ ἐνεργηθῇ πλὴν περιπτώσεών τινων, ἃς ἐπιβάλλει ὁ νόμος χάριν τῆς προστασίας τοῦ δικαίου.

‘Απὸ τῆς ἐλευθερίας ἀπορρέουσιν ἐπίσης καὶ τὰ δικαιώματα τῆς διὰ τοῦ λόγου ἢ τοῦ τύπου ἐλευθέρας ἐκφράσεως τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἰδεῶν ἡμῶν, τοῦ ἐλευθέρως ἔξασκεῖν οἰονδήποτε ἐπάγγελμα, τοῦ συναιριάζεσθαι καὶ τοῦ συνέρχεσθαι εἰς σύσκεψιν ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα εἶναι ἀπαραβίαστα, ἐφ’ δσον δὲν προσβάλλουσι τὴν τάξιν, ἐφ’ δσον δὲν προσβάλλουσι δικαιώματα τοῦ χράτους.

‘Απὸ τῆς ἐλευθερίας ἀπορρέει ἐπίσης τὸ δικαιώματα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ τὸ δικαιώματα τοῦ νὰ πρεσβεύῃ τις ἐκεῖνο τὸ θρήσκευμα, ὅπερ συμφωνεῖ πρὸς τὰς ἴδιας αὐτοῦ πεποιθήσεις. ‘Η ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τούτου ἔχει ὡς ἐπακολούθημα τὴν ἀνεξιθρησκείαν, ἥτοι τὸν σεβασμὸν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τῶν ἀλλοδόξων.

‘Ετερον δικαιώματα τοῦ πολίτου μέγα, δσον καὶ ἡ ἐλευθερία, εἶναι ἡ ἴσοτης.

Πολιτεία, τῆς δοποίας θεμελιώδης βάσις δὲν εἶναι ἡ ισότης τῶν ἀποτελούντων ταύτην μελῶν, εἶναι ἄθροισμα προνομιούχων καὶ πιεζομένων, ἐκμεταλλευτῶν καὶ δυναστευομένων, εἶναι δηλαδὴ πολιτεία. ἐν τῇ βασιλεύει ἡ ἀδικία καὶ ἡ κακοδαιμονία.

Ἡ πατρὶς ἡμῶν εὐθὺς ὡς ἡλευθερώθη ὑπὸ τῆς δουλείας, ἀνεκήρυξε τὴν ισότητα ὡς θεμελιώδες δικαίωμα παντὸς πολίτου.

Πρέπει δομῶς νὰ προσέξωμεν εἰς τὴν ὁρθὴν ἔννοιαν τῆς ισότητος τῶν πολιτῶν. Τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ισότητα τοῦ πλούτου, οὔτε εἰς τὴν ισότητα τῶν ἀπολαύσεων.

Ἴσότης εἶναι τὸ νὰ ἔχωμεν πάντες τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἀπέναντι τοῦ νόμου, νὰ προστατεύηται ἐξ ἵσου ἡ ζωή, ἡ τιμή, ἡ περιουσία καὶ τοῦ ἔσχάτου τῶν πολιτῶν, ὅσον καὶ τῶν πρώτων εἰς ἀξιώματα καὶ εἰς πλοῦτον.

Ἴσότης εἶναι τὸ νὰ ἔχωσι πάντες οἱ Ἕλληνες ἔξισου δικαιώματα εἰς πάντα τὰ ἐθνικὰ ἀξιώματα ἀναλόγως τῆς ἴκανότητος ἑκάστου.

Ἴσότης εἶναι τὸ νὰ τιμωρῶνται ὑπὸ τοῦ νόμου πάντες οἱ πολῖται ἐξ ἵσου, δταν διαπράττωσι τὸ αὐτὸ παράπτωμα.

Ἴσότης εἶναι νὰ προστατεύῃ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸ Κράτος τὴν ἐργασίαν πάντων, ὥστε νὰ δύναται π. χ. ὁ ἐργάτης νὰ γίνη μέγας ἐργοστασιάρχης ἀνευ προσκόμματός τινος.

Ἴσότης τέλος εἶναι νὰ μὴ ὑπάρχωσι προνόμια ὑπὲρ οὐδενός, ἀλλὰ πάντες νὰ ὑφίστανται τὰ βάρη τῆς στρατεύσεως καὶ τὰ βάρη τῆς φορολογίας.

Ἐμμ. Λυκούδης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

27. Ἡ ιερότης τῆς ψῆφου.

Καθεὶς ἀπὸ σᾶς, ὅταν κρατῇ ψῆφον διὰ νὰ ἐκλέξῃ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του κανένα εἰς ἄξιωμα, ἃς φαντάζεται δτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀοράτως τοῦ βάλλει τὴν ψῆφον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τὸν βλέπει ἀνωθεν πῶς μέλλει νὰ τὴν μεταχειρισθῇ. "Οταν ἔχῃ τις χρείαν οἰκίας, μεταξὺ δύο οἰκοδόμων δὲν ἐκλέγει βέβαια τὸν φίλον του, ἀλλ' ἐκείνον ἀπὸ τοὺς δύο, τὸν δποῖον νομίζει τεχνικώτερον.

"Οταν διὰ τὴν ὑγείαν του ἀναγκάζηται νὰ καλέσῃ ιατρόν, μεταξὺ δύο ιατρῶν, δὲν καλεῖ βέβαια τὸν φίλον, ἢ καὶ τὸν ἀδελφόν του ἀκόμη, ἢν τύχῃ νὰ εἶναι ιατρός, ἀλλὰ τὸν φαινόμενον ἐμπειρώτερον τῆς τέχνης, καὶ οὕτω καθεξῆς διὰ τὰς λοιπὰς βιωτικὰς χρείας. "Αν ἀπατηθῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν δι' ἄγνοιαν, ἔχει κἄν ἀπολογίαν τῆς ἀπάτης τὴν ἄγνοιαν. "Αν ἀπατηθῇ διὰ φιλίαν, γίνετοι ἐν ταύτῳ καὶ μωρὸς καὶ ἀδικος· μωρός, διότι βάλλει εἰς κίνδυνον καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὴν ζωήν του, ἀδικος, διότι χαρίζει εἰς τὸν κακὸν τεχνίτην δ., τι χρεωστεῖται εἰς τὸν καλόν. "Οπως ἀν εἶναι, ἡ βλάβη λογίζεται μικρά, ως ἐνὸς ἀνθρώπου μόνον βλάβη. "Αλλ' ἐκεῖνος τὸν δποῖον διορίζει ἡ Πατρὶς εἰς τὸ ιερὸν ἔργον τῆς ἐκλογῆς, ἢν χαρίζῃ τὴν ψῆφον του εἰς τὴν φιλίαν, ἀδικεῖ προφανῶς τὴν Πατρίδα· ἐὰν δὲ καὶ τὴν πωλῆ διὰ χρήματα ἡ ὀφελεισθν ἄλλων ἐλπιζομένων ἀπόλαυσιν, ἡ ἀδικία λαμβάνει μορφὴν ἀναισχύντου προδοσίας ἄξιας νὰ κολασθῇ αὐστηρότατα ἀπὸ τοὺς νόμους.

Αδ. Κοραής

28. Τὸ δένδρον καὶ ὁ ἀνθρωπός

Ἐπιτρέψατε νὰ σᾶς διηγηθῶ τὴν ἴστορίαν ἐνὸ μικροῦ χωρίου.

Ἐνρίσκετο εἰς τοὺς πρόποδας ἐνὸς βουνοῦ, εἰς τὴν ἄκραν παλαιοῦ δάσους τοῦ ὅποίου τὰ δένδρα πυκνὰ πυκνὰ καὶ συμμαζευμένα ἐσκέπαζον τοὺς βράχους, τὰ φεύματα καὶ τὰς κοιλότητας τοῦ ὅρους καὶ ἀνήρχοντο ὑψηλὰ μέχρι τῆς κορυφῆς. Καὶ τὸ χωρίον ἐφαίνετο σὰν νὰ ενρίσκετο περιμαζευμένον μέσα εἰς τὴν θωπευτικὴν καὶ φιλόστοργον ἀγκάλην, καὶ οἱ μικροὶ καὶ λευκοὶ οἰκίσκοι του προβάλλοντες ἀνὰ μέσον τῶν παχυσκίων δένδρων ἀπετέλουν ἀληθῶς μαγευτικὸν θέαμα.

Κατὰ τὸ θέρος τὸ φιλόστοργον δάσος ἐμετρίασε τὴν καυστικὴν πνοὴν τῶν ἀνέμων. Καὶ ἡ κατάξηρος γῇ τῶν πέριξ ἀγρῶν ἐδροσίζετο ἀπὸ τὰ ἀφθονα νερὰ τῶν πηγῶν, τὰ ὅποια ἀκούραστα ἔρρεον ἀπὸ τὰς προεξοχὰς καὶ τοὺς βράχους τοῦ δενδροσκεπασμένου ὅρους.

Ἡσαν εὐτυχεῖς τότε οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου. Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἐνόμιζες διτὶ ἐβασίλευεν ἐκεῖ· αἱ ἐσοδεῖαι των ἦσαν ἀφθονοι, καὶ σπανίως ὑπέφερον ἀπὸ καυστικοὺς ἀνέμους, ἀκόμη δὲ σπανιώτερον ἀπὸ ἔηρασίαν.

Ἡ ύγεια ἐβασίλευε παντοῦ. Τὰ παιδία ζωηρὰ καὶ ροδοκόκκινα ἔκαμνον εὐχάριστον ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐπισκέπτην διὰ τὸ εὔχαρι ἥθος καὶ τὴν ζωηρότητα, συγχρόνως δὲ καὶ διὰ τὴν ἡμερότητα τῶν τρόπων των.

Παρεκτὸς τοῦ καλοῦ διμοδιδασκάλου τοῦ χωρίου, ὡς θαυμάσιος παιδαγωγός ἐπενήργει καὶ τὸ

δάσος. Καὶ ἡ θαυμαστὴ μελωδία τῆς φύσεως, ἣ
ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸν ἀρμονικὸν συνδυασμὸν τοῦ
καταπράσινου χρώματος τῶν δένδρων, τοῦ κελαδή-
ματος τῶν πτηνῶν, καὶ τοῦ ψιθυρισμοῦ τῶν ουα-
κίων, ἐνανούριζε τὰς ψυχὰς τῶν χωρικῶν καὶ ἐνέ-
πνεε τὸ σέβας πρὸς τὸν δημιουργόν, τὴν λατρείαν
πρὸς τὴν φύσιν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ὑψηλόν, τὸ
ἀληθὲς καὶ τὸ ἰδεῶδες.

Ἄληθῶς, δοποῖος μέγας παιδαγωγὸς τὸ δάσος.
Πῶς ἔξημερώνει τὸν ἄνθρωπον! Πῶς ἐμπνέει τὸ
σέβας πρὸς τὸ ὡραῖον! Πῶς ἐπιβάλλεται διὰ τῆς
μεγαλοπρεπείας του! Τὸ δένδρον εἶναι τὸ ἀλάνθα-
στον τοῦ πολιτισμοῦ μέτρον. "Οπου τὸ βλέπετε νὰ
ὑψώνηται περιποιημένον καὶ θαλλερόν, ἐκεῖ ἀκμάζει
ἡ ἡμερότης καὶ ἡ ἀγάπη. "Οσαι μαῦραι, γεροντι-
καὶ καὶ ρυτιδωμέναι, προβάλλουν αἱ φάγεις τῶν βου-
νῶν μὲ βράχους ὁξεῖς καὶ γυμνοὺς ἀπὸ τὸν πράσινον
πέπλον τῶν δασῶν, ἐκεῖ βασιλεύει ἡ ἀγριότης καὶ
ἡ ἐρήμωσις.

"Αν ποτε διὰ τοῦ σιδηροδρόμου διατρέξητε τὴν
Εύρωπην καὶ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐλθητε εἰς τὴν Ἀνατο-
λήν, δύνασθε μὲ ἐν ἀπλοῦν βλέμμα, φιπτόμενον ἀπὸ τὴν
θυρίδα τῆς σιδηροδρομικῆς ἀμάξης, νὰ σχηματίσητε ἀμέ-
σως ἐκ τῆς καταστάσεως καὶ μόνης τῶν δενδροφυτειῶν
ἰδέαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας διέρχεσθε.

Τὸ γλυκὺ καὶ πράσινο τῶν δένδρων χρῶμα εἴ-
ναι τοῦ πολιτισμού τὸ χρῶμα. Τὸ μαῦρον, τὸ σκο-
τεινὸν χρῶμα τῶν γυμνῶν βράχων, εἶναι τὸ ἐμ-
βλημα τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς ἐγκαταλείψεως. Πάν-
τοῦ, ὅποθεν ἔξελιπε τὸ δένδρον, ἐκλείπει καὶ δ-
ἄνθρωπος.

Εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς Ἀσίας ἔκει, ὅπου
ὅ πολιτισμὸς ἐγεννήθη, ὅπου τόσα ἔθνη ἥκμασαν,
ὅπου πυκνότατο: πληθυσμὸς ἔζη ἄλλοτε εὐημερῶν,
σήμερον θὰ ἀπαντήσῃτε τελείαν ἐρήμωσιν. Καὶ ἡ
ἐπιστήμη μᾶς λέγει, ὅτι ἡ ἐρήμωσις προῆλθεν ἀπο-
κλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῶν
ἀπεράντων δασῶν, τὰ δοῦλα ἐκάλυπτον ἔκει ἄλλοτε
τὰ ὅρη καὶ τὰς πεδιάδας.

‘Αλλ’ ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ χωρίον μας.

‘Αν κατὰ τὸ θέρος, χάρις εἰς τὸ πολύτιμον δά-
σος, γλυκεῖα ἐπεκράτει δρόσος καὶ ἄφθονα παντοῦ
ἔρρεον νερά, κατὰ τὸν χειμῶνα τὸ ψῦχος ἐμετριάζετο
Οἱ παγεροί ἀνεμοί ἔχαναν τὴν δρμητικότητά των,
διότι εὗρισκον ἐμπόδιον τούς κορμοὺς τῶν δένδρων,
καὶ τὰ νερά τῶν βροχῶν διεσκορπίζοντο εἰς μυρίας
λεπτὰς διακλαδώσεις καὶ ἀπερροφῶντο ἀπὸ τὴν ἐπι-
φάνειαν τῆς γῆς, ἡ δούλα, ἀποτελουμένη ἀπὸ ἡμι-
σαπημένους λεπτοὺς κλάδους καὶ ἀπὸ φύλλα ἐνήργει
ῶς ἀληθής σπόγγος.

Οἱ εὔτυχεῖς κάτοικοι τοῦ χωρίου διόλου δὲν ἐφο-
βοῦντο τὸν σκληρὸν χαιρετισμὸν τοῦ Βορρᾶ. Τὸ-
εὔεργετικὸν δάσος χάρις εἰς τὸν ἄφθονα νερά, διά τῶν
δούλων ἐποτίζοντο οἱ ἀγροί των, χάρις εἰς τὴν
προφύλαξιν τῶν ἐσοδειῶν των ἀπὸ βιαίους ἀνέμους
καὶ δρμητικοὺς χειμάρρους, τοὺς καθίστα καὶ ἀρκετὰ
πλουσίους, ὥστε νὰ φοροῦν κατάλληλα χειμερινὰ
ἐνδύματα. Χάρις δὲ εἰς τὰ ἔηρα ἔύλα καὶ τοὺς χον-
δροὺς καταπίποντας κλάδους, ἐπέτρεπε νὰ διαθέ-
τουν ἄφθονον ύλικὸν καύσεως καὶ νὰ θερμαίνωνται
κατὰ τὴν ψυχρὰν τοῦ χειμῶνος ἐποχῆν.

·Αποφράς δῆμος; ἡμέρα ἀνέτειλε διὰ τὸ δυστυχὲς

χωρίον. Ἡλθαν πρωῖαν τινὰ μερικοὶ δυνθρακοποιοὶ καὶ ἐθάμβωσαν τοὺς χωρικοὺς μὲ τὰς χωρικάς των προσφορὰς καὶ τοὺς ἐδελέασαν μὲ τὰ κέρδη, τὰ δοποῖα θὰ ἐπραγματοποίουν, ἐὰν τὸ δάσος ἔκεινο τὸ κατὰ τὰ λόγια των ἄχρηστον, τὸ ἀδίκως καταλαμβάνον τόσους ἀγρούς, ἐκόπτετο καὶ μετεμοφώνετο εἰς κάρβουνα.

Καὶ ἀφῆκαν οἱ χωρικοὶ νὰ σφαγιασθῇ ὁ προστάτης των. Ὁ μαγικὸς πράσινος πέπλος, ὁ δοποῖος ἐκάλυπτεν δλας τὰς ἀσχημίας τοῦ δροῦς ἀνεσύρθη καὶ ἐξηφανίσθη. Καὶ τὴν ὠραίαν καὶ τὴν συνεχῆ, τὴν καταπράσινον καὶ θάλλουσαν ἐπιφάνειαν διεδέχθη ἡ γεροντικὴ ὄψις τοῦ βιουνοῦ μὲ τὰς φυτίδας καὶ σχισμάς της, μὲ τὰς φάραγγας καὶ τούς βράχους της.

Δυστυχῶς τὸ κακούργημα δὲν ἀφέθη ἡμιτελές. Ἐν τούλαχιστον ἀπηγόρευον τὴν βιοσκήν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ κοπέντος δάσους, τὰ κολοβωθέντα δένδρα θὰ ἐπραγματοποίουν τὸν πόδον, δοποῖος ἐνεψύχων τὸ ὑπολειφθὲν λείψανον τοῦ κορμοῦ των καὶ ἔκυ κλοφόρει εἰς τὰς φύζας των. Θὰ ηὔξανον καὶ πάλιν, θὰ ἐθωπεύοντο ἀπὸ τὸ γλυκὺ τοῦ ἥλιου φῶς καὶ τὸ ἀπαλὸν τῆς αὔρας φύσημα. Ἀλλ' ἡ βάρβαρος καταστροφὴ ἐπρεπε νὰ συντελεσθῇ. Ἀφέθησαν αἴγες καὶ πρόβατα, καὶ μόλις ἀνεφαίνετο ὁ τρυφερὸς βλαστός, ἀμέσως κατετρώγετο ἀπὸ τὰ ἀδηφάγα ζῷα.

Καὶ ἐκεῖ, δπου ἄλλοτε μὲ σφρῆγος καὶ δύναμιν ἀνεπτύσσετο ζωὴ καὶ βλάστησις, μετὰ εἶκοσιν ἐτη ἐβασίλευον ἐρήμωσις καὶ καταστροφή. Τὰ ὄντα τῶν βροχῶν δρμητικῶς ἐκυλίοντο ἐπάνω εἰς τὰς φάχας τοῦ βιουνοῦ καὶ δλίγον κατ' δλίγον ἐξέπλυνον τὸ

λεπτὸν στρῶμα τῆς φυτικῆς γῆς, τὸ δόποῖον ἐκάλυπτε τὴν πετρώδη ἐπιφάνειαν τοῦ θρούς. Καὶ οὕτως ἐγυμνώθησαν ἐντελῶς οἱ βράχοι καὶ πᾶσα ἐλπὶς βλαστήσεως ἔξελιπε. Τὰ ὑδάτα, τὰ δόποῖα ἄλλοτε ἀπερδοφῶντο ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δάσους καὶ ἐσυνάζοντο εἰς ὑπογείους ρωγμάτες καὶ δεξαμενάς καὶ ἀπ' ἐκεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔξεχύνοντο διὰ μυρίων πηγῶν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ, σήμερον τρέχουν ἐπάνω εἰς τὴν ἀδιαπέραστον ἐπιφάνειαν τοῦ βράχου, κατέρχονται δρυμητικῶς κοὶ σχηματίζουν χειμάρρους καὶ ἔηροποτάμους, παρασύρουν λίθους χονδρούς, ἀνεσκάπτουν τούς κάτω ἀγροὺς καὶ τοὺς σκεπάζουν μὲν χαλίκια, τὰ δόποῖα κατὰ τὴν πορείαν των συμπαρέσυραν.

Τὰς εὐεργετικὰς λοιπὸν πηγὰς διεδέχθησαν οἱ χείμαροι. Τὴν εὐχάριστον καὶ δροσερὰν τοῦ ἔαρος αὔραν διεδέχθη καυστικὸς λίψ. Τὸν χειμῶνα δρυμητικὸς καὶ παγερὸς βιορρᾶς δὲν μετριάζεται πλέαν ἀπὸ τὸ ἀδιαπέραστον προτείχισμα χιλιάδων χονδρῶν κορυῶν. Καὶ τὰ πρὸς θέρμανσιν ξύλα λείπουν καὶ ὁ κάτοικος τοῦ χωρίου μας πεινᾷ καὶ κρυώνει. Μετενόησαν οἱ δυστυχεῖς καὶ ἔκλαυσαν, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά.

Στερηθέντες τὰς ἀφθόνους πηγάς των, καιόμενοι κατὰ τὸ θέρος ἀπὸ τὴν τρομερὰν θερμότητα, τὴν δόποίαν ἔξαπέστελλον οἱ πυρακτωμένοι γυμνοὶ βράχοι τοῦ βουνοῦ, παγώνοντες κυριολεκτικῶς τὸν χειμῶνα, καὶ πνιγόμενοι ἀπὸ τὰ νερὰ τῶν δρυμητικῶν χειμάρρων, ἐνόησαν πολὺ ἀργά, δτὶ τὸ δένδριν εἶναι ὁ φιλόστοργος οἰκονόμος, ὁ ἐναποθηκεύων ἐν πολύτιμον διὰ τὸν ἄνθρωπον κεφάλαιον τὸ ὕδωρ καὶ ἀποδί-

δων αύτὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὅτι εἶναι ὁ θαυμάσιος παιδαγωγός, ὁ ἔξημερώνων τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ὁ μαλλάσσων τὸν χαρακτῆρα καὶ ἔξευγενίζων τὸ ἥθος, ὅτι εἶναι ὁ θαυμασιώτερός μετριαστῆς τῆς πνιγηρᾶς θερμότητος καὶ τοῦ παγεροῦ ψύχους καὶ τὸ δραστηριώτερον ἀντιφάρμακον ἐναντίον τῶν μολυσμάτων.

Γ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

29. Τὸ δένδρον μου.

Ἐπόθησσο τὸν κῆπόν μου μὲ δένδρον νὰ κοσμήσω
νὰ ἔχῃ κλάδους ὑψηλοὺς καὶ πράσινα τὰ φύλλα,
ἔγῳ δὲ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ δένδρου νά καθήσω
καὶ νὰ ἴδω κρεμώμενα τὰ κόκκινά του μῆλα

Ἄνοιγω κόλπον εἰς τὴν Γῆν καὶ φίπτω σπόρου ἔνα,
καὶ μετ' ὀλίγον τρυφερὸν φυτὸν ἀναβλασταίνει,
φράττω τριγύρῳ τὸ φυτὸν μὲ φύλλα πυκνωμένα,
μὴ τὸ κτυπήσουν τὰ πτηνά, μὴ ψῦχος τὸ μαραίνῃ.

Ἐν μόνον ἀντικείμενον προέκειτο ἐμπρός μου—
τὸ δένδρον—κι' ἔξων εἰς αὐτὸν τὸν πόθους μου στηρίζων,
ποσάκις ἐλησμόνησα τὴν ὑπαρξῖν τοῦ κόσμου,
τὸ δένδρον μου καλλιεργῶν, τὸ δένδρον μου ποτίζων.

Φόβων^{τοι} κι' ἔλπιδων παίγνιον ἐπὶ πολὺ μοχθήσας,
εἴδα τὸ δένδρον τέλειον, τὸν πόθον τῆς ψυχῆς μου,
κι' ἐκάθισα εἰς τὴν σκιὰν αὐτοῦ, ἀλλὰ μετρήσας
εὐρῆκο διηγώτερα εἴκετη τῆς^{τοι} ψυχῆς μου.

Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

30. Η πρώτη ὕψωσις ἀεροστάτου.

Ἐν Μονπελλιὲ τῇ 10ῃ Αὐγούστου 1786.

Κυριακῇ ἐσπέρας γράφω καὶ ἀγκαλὰ ἔπρεπε νὰ
ἔτοιμασθῶ διά τήν ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων τῆς
αὔριον, ἔκρινα μὲ ὅλων τοῦτο εὔλογον νὰ σηκωθῶ
αὔριον προίτερον καὶ νὰ δαπανήσω τὴν παροῦσαν
ἐσπέραν εἰς τὸ νὰ ἀναπαύσω τὴν περιέργειάν σου.
"Ακου λοιπόν.

Αἱ σημεριναὶ διατριβαὶ καὶ συνομιλίαι καὶ σο-
φῶν καὶ ἴδιωτῶν ὅλην ἔχουσι τὴν νέαν εὔρεσιν
τοῦ ὀνομαζομένου Μογγολφιέρου.

Αὐτὸς ὁ εὐτυχὴς ἀνθρωπος, ὁδηγούμενος περισ-
σότερον ἀπὸ τό αὐτόματον πίρεξ ἀπὸ τὴν σοφίαν
του, εὔρηκεν εὔρημα ὅχι μόνον περίεργον, ἀλλ᾽
ἴσως καὶ ὠφελείας πρόξενον: Μὲ τὸν καιρόν, μίαν
μεγάλην σφαῖραν κατεσκευασμένην ἀπὸ ὕφασμα με-
ταξωτὸν ᾧ καὶ ἀπὸ χαρτίον ἀπλοῦν, γεμίζει ᾧ ἀπὸ
ἐν εἶδος ἀέρος, ὀνομαζομένου φλογιστοῦ, (τοῦ δ-
ποίου τὴν φύσιν διὰ νὰ ἐξηγήσω ἔπρεπε νὰ ἔχω
μᾶς ἑβδομάδος εὐκαιρίαν καὶ εἰκοσιτέσσαρα τετρά-
δια χαρτίου), ᾧ καὶ ἐξαραιοῖ μόνον τὸν περιεχόμε-
νον εἰς τὴν σφαῖρα ἀέρα διὰ τοῦ πυρός. Εὔθὺς
δταν ἐξαραιωθῆ ὁ περιεχόμενος εἰς τὴν σφαῖραν
ἀήρ, ᾧ σφαῖρα γίνεται πλέον ἀκατάσχετος καὶ,
ἀφήνουσα τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, ἵπταται πρὸς
τὸν οὐρανὸν καὶ διατριβει πρὸς τὰ μετέωρα, μέχρις
οὗ, γεμισθεῖσα πάλιν ἀπὸ τὸν ἀτμοσφαιρικόν κοι-
νὸν ἀέρα, τὸν δποῖον πνέομεν, κατεβαίνει εἰς τὴν
γῆν.

Ο ρηθεὶς Μογγολφιέρος παραγόμενος εἰς Παρισίους τὸ παρελθὸν θέρος, ἀνεκοίνωσεν αὐτήν του τὴν εὔρεσιν εἰς τὴν ἐκεῖσε Ἀκαδημίαν. Οἱ φυσικοὶ τῶν Παρισίων ἔκαμαν διάφορα πειράματα μὲ διαφόρους σφαιρας, αἱ δποῖαι δλαι εύτυχῶς ἀνέβησαν εἰς τοσοῦτον ὑψος, ὥστε νὰ γίνωσιν ἀόρατοι εἰς τοὺς ὄφθαλμοὺς τριακοσίων χιλιάδων θεατῶν.

Δὲν ἡρχέσθησαν εἰς αὐτό, ἀλλ’ ἐτόλμησαν καὶ νὰ ἀναβῆσιν ὅμοῦ μὲ τὴν σφαιραν δύο περίφημοι φυσικοί, ὁ Κάρολος καὶ ὁ Ροβέρτος, οἱ δποῖοι ὅχι μόνον ἀνέβησαν εἰς ὑψος ἐννέα χιλιάδων ποδῶν, ὥστε νὰ μὴ διακρίνωσι πλέον τὰ ἐν τῇ γῇ, μήτε πόλεις μήτε πολίχνια, (ἡ γῇ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς, ὡς λέγουσιν, ἔνας ὅγκος ἀληθῶς ἀόρατος καὶ ἀκατασκευαστος), ἀλλ’ ἐμακρύνθησαν ἀπὸ τοὺς Παρισίους ἐννέα λεύγας γαλλικὰς εἰς δύο σχεδὸν ὡρῶν διάστημα, ταχύτης, μὲ τὴν δποίαν δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ μήτε αὐτὴ τῶν ὁρνιθῶν ἡ πτησις. Αὕτη ἡ ἀπροσδόκητος εὔρεσις κατεγράφη εἰς τοὺς κώδικας τῆς Ἀκαδημίας, εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βασιλείας, καὶ ἔξεδόθη εἰς δῆμην τὴν Εὐρώπην.

Ο εὔρετὴς ἐτιμήθη παρὰ τοῦ Μονάρχου μὲ δωρήματα καὶ μὲ τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας. Καὶ δὲν ἔμεινεν ἄλλο, παρὰ τὸ νὰ εὔρεθῇ καὶ ὁ τρόπος τοῦ νὰ πηδαλιουχῆται ἡ σφαιρα καὶ νὰ κατευθύνεται, δπου θέλει ὁ ἀναβάτης, καθὼς εἰς τὴν θάλασσαν τὰ πλοῖα, καὶ τότε θέλει πλέωσιν ἐν ἀέρι οἱ ἄνθρωποι καθώς καὶ ἐπὶ θαλάσσης. Αὕτην τὴν δευτέραν εὔρεσιν πολλοὶ τὴν θέλουσιν ἀδύνατον, ἄλλοι τὴν νομίζουσι δυνατήν, ὡς καὶ τὴν πρώτην. Ωστόσον ἡ Ἀκαδημία τοῦ Λουγδούνου ἐκήρυξε

βραβεῖον, γρόσια τετρακόσια, δι' ἐκεῖνον, δύτις ἡ-
θελεν εὗρει τὸν τρέπον νὰ πηδαλιουχῇ αὐτὰ τὰ
ἐναέρια πλοῖα. Ὁ κύριος Κάρολος ἀναφέρει, δτι,
εἰς αὐτὸν τὸ ὑπερβολικὸν ὑψος εὐρισκόμενος, ἡσθάνθη
τοσοῦτον ψυχής, ὥστε νὰ πέσῃ ἀπό τὰς χεῖρας
του ὁ κάλαμος, τὸν ὅποιον ἐκράτει διὰ νὰ σημειώ-
σῃ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις.

Αὐτὴ ἡ εὔρεσις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰ γε-
λοιώδη συμβεβηκότα· διότι εἰς πολλὰ χωρία, ὅπου
κατέβαινον αἱ σφαιραὶ, βλέποντες οἱ κάτοικοι (ἀν-
θρωποι ἀγροῖκοι καὶ μηδεμίᾳν εἰδησιν ἔχοντες κατ'
ἀρχὰς τοῦ τοιούτου) τοιούτους ὑπερμεγέθεις ὅγκους
καταβαίνοντας κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν καὶ διευθυνο-
μένοντος ὑπὸ ἀνθρώπων, ἔντρομοι καὶ καταπληγμένοι
ἔφευγον σταυροκοπούμενοι ὡς ὑπὸ δαιμόνων ἐλαυ-
νόμενοι. Καὶ τοῦτο σοῦ λέγω, διὰ νὰ μὴν ἐκπλα-
γῇ, ἂν μὲν ἴδῃς καμμίαν ἡμέραν καταβαίνοντα ἐπὶ
σφαιραίς εἰς τὸ δῶμά σου. Πολλοὶ πρίγκηπες ἐκ τοῦ
βασιλικοῦ γένους· ἡθέλησαν νὰ ἀναβῶσιν, ἀλλὰ δὲν
τοὺς ἀφῆκεν ὁ βασιλεὺς διὰ τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυ-
νον. Αἱ ὁφέλειαι τὰς ὅποιας προσδοκῶσιν ἔξι αὐτῆς
τῆς εὑρέσεως, εἰ μὲν εὔρεθῇ ὁ τρόπος τῆς πηδαλιου-
χίας, εἶναι τὸ νὰ κάμνωσι πολλὰς ὄδοιπορίας, ἢ
μᾶλλον εἰπεῖν ἀεροπορίας, εἰς βραχύτατον διάστημα
καιροῦ, τὸ ὅποιον συμβάλλει πολὺ εἰς τὸ νὰ συν-
τέμνῃ τὸν χρόνον τῶν δσα γίνονται διὰ ταχυδρόμου,
ἄλλὰ καὶ ἂν οὗτος ὁ τρόπος δὲν εὔρεθῇ, αὐτὸς θέλει
χρησιμεύσει πάντοτε, καθὼς φαντάζομαι (εὐλόγως ἢ
ἄλογως δὲν ἔξενόρω), εἰς νυκτερινὰ σημεῖα ἀπὸ στρα-
τοπέδου εἰς στρατόπεδον εἰς καιρὸν πολέμου, εἰς
πολιορκίαν τειχῶν καὶ τὰ λοιπά· καὶ εἰς καιρὸν εἰ-

Ωρήνης εἰς τὰς μετεωρολογικὰς τῶν φυσικῶν παρατηρήσεις.

•*Άδαμάντιος Κοραῆς*

31 Αἱ χελιδόνες

Εἰς τὰ μέσα Σεπτεμβρίου ἡ τὰς ἀρχὰς Ὁκτωβρίου, δταν οἱ κλῶνοι τοῦ δένδρου ἀρχίζουν νὰ γυμνώνωνται καὶ ὁ φυτινοπωρινὸς ἄνεμος στρέφει ἄνω κάτω τὰ κίτρινα φύλλα εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τὰς δενδροστοιχίας, αἱ χελιδόνες εὑρίσκονται εἰς μεγάλην κίνησιν. Συναθροίζονται ὅλαι εἰς ἐν μέρος, ἐπάνω εἰς τὰ σύρματα τοῦ τηλεγράφου ἢ εἰς μίαν στέγην καί, ζωηραί, ἀεικίνητοι, καὶ φλύαροι, συνεννοοῦνται διὰ τὸ μακρινὸν ταξείδιόν των.

“Οταν ὁ ἄνεμος εἶναι ἐναντίος καὶ ἐμποδίζῃ τὸ πέταγμά των, περιμένουν καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ περιστοτέρας ἡμέρας, ἀλλά, μόλις ἀλλάξῃ ὁ καιρός, μία ἥ καὶ περισσότεραι δίδουν τὸ σύνθημα. Αἱ ἀλλαι ἀποκρίνονται, ὅτι εἶναι ἔτοιμοι, καὶ διὰ μιᾶς φεύγουν ὅλαι μαζί, ὡσὰν ἀστραπή, καὶ μετ’ ὀλίγον ἡ ζωηρὰ ἀγέλη χάνεται εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντος. Δὲν εἶναι ὅμως εὔχολον νὰ ἴδῃ κανεὶς τὴν ἀναχώρησίν των, διότι συνηθίζουν νὰ φεύγουν τὴν νύκτα, ὡς νὰ φοβῶνται μήπως τὴν ἡμέραν τὰς διακρίνουν τὰ ἀρπακτικὰ πτηνά.

Εἰς τὸ ταξείδιόν των πηγαίνει ἐμπρὸς ἐμπρὸς μία ὡς ὁδηγός, ὀπίσω ἀπ’ αὐτὴν καὶ ὀλίγον εἰς τὰ πλάγια δύο χελιδόνες, ὀπίσω ἀπ’ αὐτὰς δύο ἄλλαι, ἔπειτα δύο ἄλλαι... Τοισυτοτρόπως ἀπλώνονται δύο μακραὶ πλευραὶ χελιδόνων εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐμπρὸς

Σχηματίζεται μία γωνία, ή δποία ώς κορυφήν ἔχει τὸν ὁδηγόν. Ὅπως τοποθετοῦνται, διασχίζουν εύκολώτερα τὸς ἀέρα· μόνον ή ὁδηγὸς καὶ δυὸς τρεῖς σειραὶ κατόπιν τῆς κοπιάζουν, αἱ ἄλλαι δμως χελιδόνες πετοῦν χωρὶς κόπον. Ὅταν η ὁδηγὸς κουρασθῇ, δίδει εἰς ἄλλην χελιδόνα τὴν θέσιν τῆς καὶ αὐτὴ πηγαίνει εἰς τὸ τέλος, δπου πετᾷ χωρὶς κόπον καὶ ἔκουραζεται. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δλαι αἱ χελιδόνες λαμβάνουν κατὰ σειρὰν τὴν κοπιαστὴν θέσιν τοῦ ὁδηγοῦ, καὶ μοιράζονται μὲ δμόνοιαν τοὺς κόπους τοῦ ταξειδίου.

Αφ' οὗ περάσουν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, πηγαίνουν εἰς τὴν Ἀφρικήν, Καὶ δταν ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα χειμωνιάζῃ καὶ φυσῷ δ ἀνεμος ἀπὸ τὰς λευκὰς κορυφὰς τῶν χιονισμένων βουνῶν καὶ τρέμωμεν ἀπὸ τὸ ψῦχος, ἐὰν μάλιστα είναι βαρὺς δ χειμών, ἐκεῖ αἱ χελιδόνες πτερυγίζουν πλησίον εἰς πορτοκαλέας φορτωμένας ἀπὸ πορτοκάλια η κυνηγοῦν ἔντομα ἐπάνω εἰς τὰ ἀνθη τῆς ἀκακίας.

Οταν συλλογιζόμεθα τὰς χελιδόνας εἰς τὸν παράδεισόν των ἐκεῖ κάτω τὰ ζηλεύομεν τὰ ζωηρὰ καὶ χαριτωμένα πτηνά, καὶ τί θὰ ἐδίδαμεν νὰ εἴχωμεν τὰ πτερά των, ν' ἀφίναμεν καὶ ήμεταις ὀλην τὴν νέκραν καὶ μελαγχολίαν, δσην σκορπίζει εἰς τὴν φύσιν δ χειμών, καὶ νὰ εὑρισκόμεθα εἰς τὰ ἡλιοφώτιστα μέρη, γεμάτα ἀπὸ πρασίνην βλάστησιν καὶ καρποὺς καὶ ζωὴν καὶ εύωδίαν. Αλλὰ δὲν είναι καὶ τόσον εὔτυχεῖς, δσον τὰς φανταζόμεθα. ιὸ ταξείδιόν των δὲν είναι τόσον εὔκολον, δσον νομίζομεν εἰδῶν εἰδῶν κίνδυνοι τὰς περιμένουν· ἄλλαι δὲν ἀντέχουν εἰς τὸν κόπον τοῦ ταξειδίου, ἄλλαι λιπο-

X. Αγριωτάτου Άντωνας Στ. τάξιδων Δημοτικοῦ 10

θυμοῦν ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ χάνονται· ἄλλοι πίπτουν εἰς τοὺς ὅνυχας τῶν ἀρπακτικῶν πτηνῶν καὶ ἄλλας τὰς κατακρημνίζει εἰς τὴν θάλασσαν τὸ δυνατὸν φύσημα τοῦ ἀνέμου.

Οταν, ἀποκαμωμέναι ἀπὸ τὸ πέταγμα, ἀπαντήσουν κανὲν πλοῖον εἰς τὸν δρόμον των, καταφεύγουν εἰς αὐτὸν καὶ ἔκεινοι σταύρωνται. Λέγουν διὰ τοῦτο εἶναι πολὺ ὡραῖον θέαμα νὰ τὰς βλέπῃ κανεὶς κατὰ σειρὰν ἐπάνω εἰς τὰς κεραίας καὶ τὰ σχοινία.

Τὴν ἀνοιξιν, ὅταν φεύγουν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὸν τόπον μας, δὲν εἶναι καὶ πάλιν ὅλως διόλου ἀσφαλισμέναι ἀπὸ κάθε κίνδυνον· κάποτε ἔρχονται ἐνωρίτερα ἀπ' ὅτι πρέπει· ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν ζέστην ἀρχίζει πάλιν τὸ ψῦχος· τὰ ἔντομα, ἡ μόνη τροφὴ τῶν χελιδόνων, γίνονται ἄφαντα, καὶ αἱ χελιδόνες ἀπόθνήσκουν ἀπὸ τὴν πεῖναν, ἀν δὲν προφθάσουν νὰ καταφύγουν εἰς θερμότερον μέρος. "Οπου εἶναι ποτάμια, αἱ χελιδόνες μαζεύονται δλόγυφα—παραμονεύουν, καί, μόλις ἴδουν ἔντομα, πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὸ νερόν, δροῦν καὶ τὰ καταβροχθίζουν· δπου δμω; δὲ· ὑπάρχουν ποτάμια ἡ λίμναι, ἐκεῖ σοφίζονται ἄλλον τρόπον διὰ νὰ εῦρουν τροφήν· προσκόλλωνται μὲ τοὺς πόδας των εἰς τὰς σχισμάδας τῶν τοίχων παλαιῶν κτιρίων καὶ συλλαμβάνουν ἀράχνας. "Ολοι γνωρίζετε τὸ μικρὸν κομψὸν πτηνόν, τὸ μαῦρον παντοῦ καὶ μόνον ἀπὸ κάτω λευκόν, μὲ τοὺς μικροὺς ζωηροὺς καὶ λάμποντας ὄφθαλμούς, μὲ τὰ μεγάλα πτερὰ καὶ τὴν μακρὰν ψαλιδωτὴν οὐράν.

Ἀπὸ τὸν παλαιὸν καιρὸν τὰ παιδία εἶχον συμπάθειαν εἰς τὸ ἀξιαγάπητον πτηνόν, τὸ δποῖον·

μᾶς φέρει τὴν ἀνοίξιν. Εἰς δλα τὰ μέρη τῆς Ἐλλάδος μὲ χαρὰν καὶ μὲ ἀγάπην ἔχαιρετις ον τὸ πτηνόν. Αἱ χελιδόνες, δταν ἐπιστρέφουν ἀπὸ τὸ ταξείδιόν των, πηγαίνουν κατ' εύθειαν εἰς τὴν παλαιὰν φωλεάν των, τὴν εὔρισκουν μὲ χαράν, τὴν ἐπιδιορθώνουν καὶ ἐμβαίνουν μέσα. Ἀν ἔπαθε τίποτε, τὸ ζεῦγος κτίζει ἄλλην φωλεὸν εἰς τὴν ίδιαν θέσιν. Κάποτε δμως, χωρὶς νὰ τὸ περιμένῃ, μέσα εἰς τὴν κατοικίαν της εὔρισκει ἔνα ἀδιάκριτον. Τὸν χειμῶνα αἱ φωλεαὶ εἶναι ἔρημοι, καὶ ὁ ἀκατάστατος σπουργίτης, δταν βαρύνηται νὰ κτίσῃ ίδικήν του κατοικίαν, χώνεται ὀπρόσκλητος καὶ κατοικεῖ εἰς τὴν ξένην φωλεάν. Ἡ χελιδών, δταν ἐπιστρέψῃ, τὸν διατάσσει νὰ φύῃ. Ὁ σπουργίτης δὲν ὑκούει, καὶ ἀρχίζει ἡ φιλονικία καὶ τὰ κτυπήματα μὲ τὸ ράμφος. Ἀν ἡ χελιδὼν ἵδῃ, δτι δὲν κατορθώνει, τίποτε, ζητεῖ βοήθειαν ἀπὸ τὰς συντρόφους της. Συναθροίζονται τότε πολλαὶ χελιδόνες, φέρουν πηλὸν μὲ τοὺς δνυχάς των καὶ κλείνουν τὸ στόμιον τῆς φωλεᾶς. Ἡ φωλεὰ τότε γίνεται ὁ τάφος τοῦ σπουργίτου. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας αἱ χελιδόνες ἐπιστρέφουν, ἀνοίγουν τὸ στόμιον, πετοῦν εἰς τὸν δρόμον τὸν νεκρὸν σπουργίτην, καὶ τὸ ζεῦγος, ἀφοῦ εὐχεριστήσει τοὺς περιποιητικούς φίλους του, ἐμβαίνει ἐπὶ τέλους εἰς τὴν κατοικίαν του,

Μὲ πολλὴν τέχνην κτίζουν αἱ χελιδόνες τὴν φωλεάν των. Ἀπὸ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, ἀπὸ τὰς πηγάς, ἀπὸ τοὺς δρόμους, παίρνουν μὲ τὸ ράμφος των ὀλίγον πηλόγ, προσθέτουν τὸ σίαλόν των, τὸ δπθιόν κολλᾶ ὠσὰν κόλλα, τὸν ζυμώνουν μὲ τοὺς πόδας των, ἀνακατεύουν καὶ ἄχυρα, ὅπως

οἱ κτίσται, προσκολλῶνται μὲ τοὺς ὄνειχάς των εἰς τὸ μέρος δπου θέλουν νὰ κτίσουν, καὶ ώθοῦν μὲ τὴν οὐράν των τὸν μικρὸν βῶλον τοῦ πηλοῦ. "Επειτα ἀρχίζουν πάλιν τὴν ἴδιαν ἐργασίαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον γίνεται ἡ φωλεά, ωραία καὶ στερεά. Εἰς τὸ ἐπάνω μέρος ἀφίνουν ἄνοιγμα διὰ νὰ πηγαινοέρχωνται. Ἐργάζονται μὲ προθυμίαν καὶ αἱ δύο χελιδόνες, ὡς ἀχώριστον καὶ ἀγαπημένον ζεῦγος.

Τὸ ἔξω μέρος τῆς φωλεᾶς φαίνεται καμματιαστὸν καὶ ἀνώμαλον, ἀπὸ μέσα ὅμως εἶναι ὁμαλὴ καὶ στρωμένη μὲ τρίχας, μὲ ἵηρὰ χόρτα καὶ λεπτὰ πτερά. Εἶναι ἀρκετὴ νὰ χωρέσῃ καὶ τὰς δύο χελιδόνας καὶ τὴν οίκογένειαν, τὴν δποίαν θ' ἀναθρέψουν.

"Αφ' οὗ τελειώσῃ καὶ στρωθῇ ἡ φωλεά, ἡ θηλυκὴ χελιδὼν γεννᾷ πέντε αὐγὰ σταχτερὰ μὲ κόκκινα στίγματα, κάθε ἡμέραν ἀπὸ ἓν. "Επειτα κάθεται ἐπάνω των καὶ τὰ κλωσσᾶ. Τότε φαίνεται δλη ἡ ἀγάπη τῆς ἀρσενικῆς χελιδόνος; Τὴν νύκτα μένει πλησίον τῆς συντρόφου του, ἔξω ἀπὸ τὴν φωλεάν, ἡ μέσα εἰς μίαν τρύπαν τοῦ τοίχου, ἡ ἐπάνω εἰς ἔνδιον της στέγης, ἡ δπου ἀλλοῦ.

Τὴν αὐγὴν τερετίζει, ὡς νὰ τῆς διδῃ θάρρος μὲ τὴν φωνὴν του. Πολλὰς φορὰς τὴν ἡμέραν πετᾶ πλησίον τῆς καὶ τῆς φέρει τροφήν. "Οταν ἡ θηλυκὴ χελιδὼν φεύγῃ ἀπὸ τὴν φωλεάν, ἡ ἀρσενικὴ λαμβάνει τὴν θέσιν της, κάθεται ἐπάνω εἰς τὰ αὐγὰ καὶ ἔξακολουθεῖ τὸ κλώσημα, ἕως νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ σύντροφός του.

"Επειτα ἀπὸ δεκαπέντε ἡ δεκαέξη ἡμέρας μέσα

ἀπ' τὰ αὐγὰ προβάλλουν πέντε μικραὶ κεφαλαί. Πέντε νεοσσοὺς ἀπέκτησαν οἱ εύτυχισμένοι γονεῖς. ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἀκόμα πτερά, συμμαζεύονται κάτω ἀπὸ τὰς πτέρυγας τῆς μητρός των. Τότε νὰ ἴδητε τὴν φιλοστοργίαν τοῦ πατρός. τρέχει ἀκούραστος, ἐπάνω κάτω, ζητεῖ τροφήν, τὴν φέρνει εἰς τὴν σύντροφόν του καὶ αὐτὴ τὴν τεμαχίζει καὶ τὴν μοιράζει εἰς τὰ μικρά της.

Αἱ μικραὶ χελιδόνες μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνοίγουν τὰ πεινασμένα ράμφη των· διὰ νὰ τὰ χορτάσουν χρειάζεται κόπος καὶ τρέχουν εἰς τὸ κυνήγιον καὶ οἱ δύο γονεῖς.

Ἄπὸ τὴν αὐγὴν διασχίζουν τὸν ἀέρα γρήγορα γρήγορα, ὅσαν βέλη, πετοῦν πλησίον εἰς τὰ δένδρα ἢ τὰ ἄνθη καὶ ἀρπάζουν μὲ τὸ ράμφος των μυίας, κώνωπας, κάμπας, ἀκρίδας, κανθάρους, πεταλούδας καὶ ἄλλα ἔντομα. Ἄλλοτε κατεβαίνουν χαμηλὰ εἰς τοὺς τοίχους, ἐπειτα εἰς τὴν γῆν κάτω, ἢ πλησιάζουν εἰς τὰ ἥσυχα νερὰ καὶ τὰ ἐγγίζουν μὲ τὰ φτερά των. Ἄλλοτε πάλιν πετοῦν ὑψηλὰ καὶ κυνηγοῦν τὰ ἔντομα, τὰ δοποῖα παῖζουν καὶ διασκεδάζουν εἰς τὸν ἀέρα. Αὐτὸν τὸ ἀνεβοκατέβασμα τῶν χελιδόνων ἔχει τὸν λόγον του. Ὁταν εἶναι βροχὴ ἢ ψῆχος, τὰ ἔντομα κατεβαίνουν χαμηλά, δταν δὲ πάλιν εἶναι καλὸς καιρός, τὰ ἔντομα πετοῦν ὑψηλά. Ἀπὸ τὸ πέταγμα τῶν χελιδόνων οἱ χωρικοί, οἱ δοποῖοι ἔχουν πρακτικὸν πνεῦμα καὶ παρατηροῦν πολλὰ πράγματα μὲ προσοχὴν — προμαντεύουν τί καιρὸν θὰ κάμῃ. «Βροχὴ θὰ ἔχωμεν», λέγουν, δταν ἡ χελιδὼν ζητᾷ χαμηλὰ τὴν τροφήν της». Καλοκαιρία θὰ γενηθεῖ; λέγουν, οταν τὴν ρλεπούν νὰ πε-

τῷ ὑψηλᾷ εἰς τὸν ἀέρα διὰ ν' ἀρχίσῃ τὸ κυνή-
γιόν της.

Εἶναι νὰ θαυμάσῃ κανεὶς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁ-
ποιαν δεικνύουν αἱ χελιδόνες εἰς τὰ μικρά των.
Μὲ τὸ φάρμακος των τὰ τρέφουν τὸ ἐν κατέπιν τοῦ
ἄλλου. "Αν τύχῃ τὰ μικρὰ νὰ σκύψουν πολὺ ἀπὸ
περιέργειαν καὶ πέσουν ἀπὸ τὴν φωλεάν, τρέχουν
ἀνήσυχοι οἱ γονεῖς, τὰ μαζεύουν καὶ τὰ φέρουν εἰς
τὴν φωλεάν. Δὲν ἡμποροῦν νὰ ἡσυχάσουν, ἀν ἵδοῦν
πλησίον εἰς τὴν φωλεάν των παιδία, σκύλους καὶ
πρὸ πάντων γάτας. Εἰς τὴν ἀρχὴν αἱ χελιδόνες
κελαδοῦν γλυκὰ γλυκὰ ὡς νὰ θερμοπαρακαλοῦν τὸν
ξένον νὰ φύγῃ μακρὰν ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν των·
δταν δῆμος αὐτὸς δὲν ἔννοιῇ ἢ δὲν ἀκούῃ τὴν γλυ-
κεῖαν παράκλησίν των καὶ μένη πλησίον εἰς τὴν
φωλεάν, τότε ὅποιος καὶ ἂν εἶναι, χύνονται ἐπάνω
εἰς τὸν ἔχθρὸν μὲ φωνὰς δυνατὰς καὶ κτυποῦν τὸ
φάρμακος διὰ νὰ τρομάξῃ. Εἰς αὐτὸ τὸ μεταξὺ αἱ
μικραὶ χελιδόνες συμμαζεύονται εἰς τὸ βάθος τῆς
φωλεᾶς καὶ δὲν ἀκούεται τίποτε. Μόνον ἀφοῦ πε-
ράσῃ τὸ κακὸν καὶ πλησιάσουν οἱ γονεῖς των εἰς
τὴν φωλεάν, λαμβάνουν θάρρος καὶ προβάλλουν
τὰς μικράς των κεφαλὰς μὲ τὰ φάρμακη των, τὰ
ἀνοιγμένα πάντοτε καὶ ἔτοιμα διὰ τὰ ὀρεκτικὰ
πράγματα, δσα φέρουν δ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ.

"Επειτα ἀπὸ δύο ἑβδομάδας αἱ μικραὶ χελιδόνες
ἔχουν ἀρκετὴν δύναμιν ν' ἀρχίσουν τὸ πέταγμα
καὶ σιγὰ σιγὰ πτερυγίζουν ἕως εἰς τὴν πλησιεστέ-
ραν στέγην. Οἱ γονεῖς των εἶναι πλησίον καὶ δί-
δουν ὁδηγίας καὶ θάρρος. "Επειτα ὑψώνονται ὀλί-
γον εἰς τὸν ἀέρα καὶ παίζουν. Μαζί των παίζουν

καὶ οἱ γονεῖς, ὅπως καὶ οἱ πατέρες ἢ αἱ μητέρες μὲ τὰ παιδιά των. Κατόπιν τὰ παίρνουν μαζί των εἰς τὸ κυνήγιον, τὰ μανθάνουν πῶς νὰ κινοῦνται ἔλεύθερα εἰς τὸν ἀέρα καὶ πῶς νὰ συλλαμβάνουν ἐπιδέξια τὰς μυίας. Τὸ ἑσπέρας ὅλη ἡ οἰκογένεια μὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐπιστρέφει εἰς τὴν φωλεάν. Αἱ μικραὶ χελιδόνες εἶναι κατευχαριστημέναι, καὶ ἔπως οἱ κυνῆγοί, διηγοῦνται τὰ κατορθώματά των καὶ αὐτὰ ἵσως εἰς τὴν γλῶσσάν των θὰ διηγῶνται ἀναμεταξύ των ἢ καὶ εἰς τοὺς γονεῖς των, πῶς ἔκυνήγησαν τὸν κώνωπα, πῶς συνέλαβον τὴν μυῖαν ἢ ὅποια δὲν ἥθελε νὰ παραδοθῇ.

Οἱ γονεῖς περακολουθοῦν ἀκόμη ἀρκετὰς ἡμέρας τὰς μικρὰς χελιδόνας, τὰ προσέχοντας μὲ φιλόστοργον βλέμμα, καὶ δίδουν εἰς αὐτὰς τὰς τελευτιάς ὁδηγίας.

Τότε αὐταὶ ἀποχαιρετίζουν τοὺς γονεῖς των καὶ κάμνουν ζευγαρωμένα ἐκεῖ πλησίον ἴδικήν των φωλεάν. Ἐν τούτοις εἰς τὴν πρώτην φωλεάν ἀρχίζουν αἱ ἑτοιμασίαι διὰ τὸ δεύτερον κλώσσημα.

Οἱ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ στρώνουν τὴν φωλεάν. τώρα ἀρχίζουν πάλιν νέαι φροντίδες, νέαι χελιδόνες γεννῶνται καὶ ζωηραὶ κεφαλαὶ προβάλλουν πάλιν ἀπὸ τὴν φωλεάν μὲ ἀνοικτὰ τὰ ϕάμφη.

Αἱ χελιδόνες διατηροῦν πολὺ καθαρὰν τὴν φωλεάν των καὶ τὴν παραμικρὰν ἀκαθαρσίαν, ἄν εῦρουν μέσα, τὴν παίρνουν μὲ τὸ ϕάμφος των καὶ τὴν ρίπτουν ἔξω ἀπὸ τὴν φωλεάν.

Υπάρχουν πολλῶν εἰδῶν χελιδόνες.

Οσαι ζοῦν εἰς τοὺς ἀγροὺς ἔχουν καστανὸν τὸ μέτωπον καὶ τὸ στῆθος, τὴν ϕάχιν καὶ τὰ πλά-

για μαῦρα, καὶ τὴν κοιλίαν λευκήν, δλίγον κοκκινωπήν,

‘Η χελιδὼν τῶν κατωκημένων μερῶν ἔχει κεφαλὴν καὶ λαιμόν καὶ φάριν καὶ πτερὸν μαῦρα καὶ μόνον ἡ κοιλία της εἶναι λευκή. Εὐχαριστοῦνται νὰ μένουν μαζὶ ἀπὸ ἑκατὸν καὶ περισσότεραι χελιδόνες καὶ διὰ τοῦτο κτίζουν τὴν μίαν πλησίον τῆς ἀλλης, τὰς φωλεάς των, κάτω ἀπὸ τὴν προεξοχὴν τῆς στέγης ἢ εἰς τὸ ἄκρον ἐνὸς βράχου ἢ μέσα εἰς σπήλαιων. Καὶ τὰς βλέπει κανεὶς τὰς φωλεάς αὐτὰς κολλημένας ἢ στοιβαγμένας τὴν μίαν ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους χελιδόνες, ἀφοῦ εῦρουν καὶ διορθώσουν τὴν παλαιὰν φωλεάν των, κτίζουν καὶ ἄλλην μίαν, ἔχουν δύο φωλεάς, μίαν διὰ τὸ πρῶτον κλώσσημα καὶ ἄλλην διὰ τὸ δεύτερον. Εἰς τὸν τόπον, δπου δὲν ὑπάρχουν πολλαὶ πόλεις καὶ πολλὰ χωρία, αἱ χελιδόνες ἔχουν καὶ πολλὰ χαρίσματα.

Εἰς τὴν Σιβηρίαν ἡ μήτηρ δένει εἰς τὴν φωλεὰν τὸ ἔνα πόδι τῶν μικρῶν της μὲ ἐν εἴδος τρίχας, ἀρκετὰ ἀπαλά, ὥστε νὰ μὴν τὰ ἐμποδίζῃ νὰ κινῶνται καὶ ἂν ὁ ἄνεμος ἢ ἄλλο τι τὰ σπρώξῃ ἔξω ἀπὸ τὴν φωλεάν, δὲν πίπτουν κάτω, ἀλλὰ μένουν κρεμασμένα, ἔως νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειάν των ὁ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ καὶ νὰ τὰ σύρουν μέσα.

Τὸ πετροχελίδονον συχνάζει εἰς μέρη, δπου ὑπάρχουν βράχοι ὑψηλοί ἢ πύργοι καὶ κωδωνοστάσια. Ἡ φωλεά του δὲν εἶναι τόσον ὠραία, δπως τῶν ἀλλων κελιδόνων. Τὴν κτίζει εἰς τὴν σχισιὴν ἐνὸς ὑψηλοῦ καὶ κοπτεοῦ βράχου οὐ εἰς τὸ κοίλωμα κα-

νενὸς ὑψηλοῦ τοίχου, χωρὶς πηλόν, ἀλλὰ ἀπὸ λεπτὰς φύζας ἥ ἄχυρα τὰ δόποῖα συγκολλᾶ, μὲ τὸ σίελόν του. Τὸ πετροχελίδονον ἔχει μικρὸν σῶμα, ἀλλὰ φαίνεται μεγάλον, ἐπειδὴ ἔχει πολὺ μεγάλας πτέρυγας. Τὸ χρῶμά του εἶναι βαθὺ καστανὸν μὲ πρασινωπὴν μεταλλικὴν λάμψιν. Ὁ λαιμός του εἶναι λευκός. Ἡ οὐρά του εἶναι ψαλιδωτὴ καὶ πολὺ σκληρά. Οἱ πόδες του, ἀπὸ ἐπάνω ἔως κάτω εἰς τὰ δάκτυλα, εἶναι σκεπασμένοι μὲ μικρὰ στακτερὰ ἥ μαυρα πτερά.

Τὸ σῶμά του εἶναι καμωμένον διὰ νὰ πετᾶ, νὰ γοργοταξειδεύῃ εἰς τὸν ἀέρα, ὑψηλά, καὶ δταν ἀναγκάζεται καμμίαν φορὰν νὰ καταβῇ χαμηλὰ εἰς τὴν γῆν, δὲν ἡξεύρει νὰ περιπατήσῃ. Οἱ μικροί του πόδες δὲν τὸ βοηθοῦν εἰς τὸ περπάτημα· ἀμέσως θέλει νὰ ναβῇ ὑψηλά, ἔκει δπου εἶναι καὶ οἱ σύντροφοί του καὶ σχίζει μὲ τόσην ὁρμὴν τὸν ἀέρα, ὥστε, ὅν εἶναι κανεὶς ἔκει πλησίον, ἐπάνω εἰς κανένα ὑψηλὸν φάρον ἥ εἰς τὴν κορυφὴν τῶν βράχων, ἀκούει τὸν ἀέρα νὰ σφυρίζῃ. Ἐκεῖ ἐπάνω, εἰς τὸν ἐλεύθερον, οὐρανόν, ἀνοίγουν τὰ πετροχελίδονα τὰς μεγάλας πτέρυγάς των καὶ κάμνουν ἴδιοτρόπους κύκλους καὶ κυνηγοῦνται καὶ παίζουν καὶ φωνάζουν, καὶ μίαν στιγμὴν πετοῦν ὑψηλὰ χωρὶς νὰ κινοῦν τὰς πτέρυγάς καὶ μίαν ἄλλην στιγμὴν ἔξαφνα τὰς κινοῦν διὰ μιᾶς ὡς νὰ ἐσκόνταψαν καὶ κινδυνεύουν νὰ πέσουν.

Εἰς τὴν Κίναν, τὴν ἱαπωνίαν καὶ τὰς Ἰνδίας εύρισκεται μία χελιδών, ἥ δποία λέγεται σαλάγγα. Αἱ χελιδόνες αὐταὶ ζοῦν πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ κατασκευάζουν τὴν φωλεάν των ἀπὸ νωποὺς ἵχθυς.

Τοὺς συλλαμβάνουν μὲ τὰ φάρμακα των καὶ τοὺς συγκολλοῦν μὲ τὸ σίελόν των. Τὸ σίελόν των εἶναι μία οὐσία καθαρά; ὡσὰν κρύσταλλον, κολλᾶ καὶ ἔχει πολὺ νόστιμον γεῦσιν.

Ἡ παράξενη αὐτὴ φωλεὰ εἶναι, φαίνεται, ὁρεκτικώτατον φαγητόν, διὰ τοῦτο πολλοὶ ἀνθρώποι τὰς συλλέγουν ἐκεῖ καὶ τὰς πωλοῦν καὶ ἀκριβὰ μάλιστα. Σπουδαῖον ἐμπόριον φαίνεται μὲ τὰς φωλεὰς αὐτάς, καὶ κάθε χρόνον πωλοῦνται εἰς τὴν Κίναν φωλεὰὶ ἀξίας ἥως δύο ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Αἱ χελιδόνες εἶναι ἡμερα πτηνὰ καὶ ἀγαποῦν τοὺς ἀνθρώπους. Ὅσαι ζοῦν εἰ: τὰς πόλεις ἢ εἰς τὰ χωρία ἢ καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐμβάίνουν μὲ ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς οἰκίας, κτίζουν τὴν φωλεάν των εἰς τὰς ὁροφάς, πετοῦν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ δὲν φοβοῦνται τὰς φωνὰς τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι ζωηρά, εὔθυμα πτηνά, γεμᾶτα καλωσύνην. Δὲν ἀγαποῦν μόνον τὴν οἰκογένειάν των, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς ἄλλας χελιδόνας. Τοῦτο φαίνεται πρὸ πάντων τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεως· ἀν τότε καμμία χελιδὼν συλληφθῆ εἰς παγίδα, ὅλαι αἱ ἄλλαι χελιδόνες ταράσσονται.

Πετοῦν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν δυστυχισμένην σύντροφόν των καὶ κτυποῦν μὲ τὸ φάρμακο των καὶ μὲ τὰς πτέρυγάς των τὴν παγίδα καὶ ἀν κατορθώσουν νὰ τὴν ἐλευθερώσουν, ὥς τί χαρά. Τὴν παίρνουν μαζί των καὶ μὲ φωνὰς ζωηρὰς ἀρχίζουν τὸ ταξείδι των.

Οἱ γεωργοὶ ἔχουν χωριστὸν λόγον ν' ἀγαποῦν τὰς χελιδόνας. Δὲν κάμνουν τὴν παραμικρὰν ζημίαν· δὲν τρώγουν τὰ στάχυα εἰς τοὺς ἀγρούς· δὲν χαλοῦν τὰ ὀπωρικὰ εἰς τοὺς κήπους· ἔντομα μόνον τρώγουν,

χιλιάδας ἔντομα, τὰ δποῖα καταστρέφουν τὰ σπαρτά. Κάμνουν λοιπὸν μεγάλην εὔεργεσίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· διὰ τοῦτο δλοι μὲ ἀγάπην βλέπουν τὸν ἐρχομόν των καὶ ἀκούουν τὸ γοργὸν καὶ ζωηρὸν τερετισμά των. Κανεὶς δὲν πειράζει τὴν φωλεάν των κανεὶς δὲν τὰς ἐνοχλεῖ, καὶ ἂν μέσα εἰς τὰς οἰκίας μας κτίσουν τὴν κατοικίαν των. Κάποτε αἱ χελιδόνες κτίζουν τὴν φωλεάν των μέσα εἰς ἐκκλησίας· καὶ ἐκεῖ μέσα δὲν τὰς πειράζουν. Τήν ὅραν τῆς θείας λειτουργίας ἐνώνεται τὸ κελάδημά των ὡς ὕμνος ἀγάπης καὶ καλωσύνης.

32. Ἐπίσκεψις εἰς μεταλλεῖον

Διατηρῶ ἀκόμη ζωηρὰν τὴν ἐντύπωσιν, τὴν δποίαν μοῦ ἐπροξένησεν ἡ πρώτη μου εἰς μεταλλεῖον ἐπίσκεψις.

Ἐντὸς τοῦ κατερχομένου κλωβοῦ εἰσῆλθον μὲ τὸν ὁδηγόν μου, ἀφοῦ δὲ ἐδόθη τὸ σημεῖον εἰς τὸν μηχανοδιγόν, ἥρχισεν ἡ κατάβασις.

Πρέπει νὰ σημειώσω ἐδῶ, ὅτι, δσάκις ἀντὶ μεταλευμάτων εὑρίσκονται εἰς τὸν κλωβὸν ἀνθρωποι, ἡ μηχανὴ κινεῖται βραδέως. Ὅμως ἡ πρώτη ἐντύπωσις τῆς ἐκκινήσεώς μας ὑπῆρξε δι' ἐμὲ πολὺ ἴσχυρά· μοῦ ἐφάνη, ὅτι τὸ ἔδαφος ἔφευγε κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας μας. Συγχρόνως ὑγρὸν ρῆγος ἥρχισε νὰ γίνεται αἰσθητόν, καὶ εἰς τὴν ἥσυχον κατολίσθησιν τοῦ κλωβοῦ εὐκρινῶς ἀκούεται ὁ κρότος τοῦ νεροῦ, τὸ ὄποῖον ἔσταζε ἀπὸ τὰ κάθυργα καὶ γλοιώδη τοιχώματα τοῦ φρέατος.

Προτοῦ ἀκόμη συνηθίσω τὸ περιέχον αὐτό, ἀντελήφθην, ὅτι ἡ κάθοδός μας ἔληξεν, ὁ κλωβὸς

ἐστάθη καὶ ὁ ὀδηγός μου, μὲ ἐκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσω. Εὑρισκόμεθα εἰς τὸ ἄνοιγμα μιᾶς ὁρίζοντιου στοᾶς, πλατυνομένης κάπως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Δέκα περίπου βαγόνια πλήρη εύροισκοντο ἔτοιμα· μόλις δὲ ἐκεῖ ἀπεβιβάσθημεν, δύο ἐργάται εἰσῆγαγον ἐν βαγόνιον εἰς τὸν κλωβόν, ἔδεσαν διὰ σχοινίου τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως· εἰς τὸν μηχανοδηγὸν τοῦ στομίου καὶ ἀπεμακρύνθημεν, 'Ο κλωβὸς ἔξεκίνησεν ἀμέσως, ἡμεῖς δὲ εἰσεχωρήσαμεν εἰς τὸ μεταλλεῖον. Αἱετρέξαμεν κατ' ἀρχὰς στοὰν ἐπιμήκη, πλάτους ἐνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου μέτρου καὶ ὑψους δύο. Σκότος καὶ περιβάλλον ὑγρόν. Κρατεῖ ὁ καθαίς μας τὴν λάμπαν του, μικρὸν σιδηροῦν λύχνον ἐλαίου· μόλις φωτίζονται 2—3 μέτρα ἐμπρός μας, ὁ δὲ κρότος τῶν βημάτων μας ἀντηχεῖ βαρύς.

Καθ' ὅλων τὸ μῆκος ἡ στοὰ (ἡ γαλαρία) εἶναι ἐστρωμένη μὲ σιδηροδρομ.κήν γραμμὴν ἡμίσεος μέτρου πλάτους, συχνὰ δὲ διακόπτεται ἀπὸ ἄλλας στοᾶς καθέτου διευθύνσεως, ἐπίσης σιδηροστρωμένας. Ποῦ διευθύνονται αὐταὶ αἱ κάθετοι στοαί, τῶν δποίων μόλις βλέπομεν τὴν ἀρχήν, τῶν δποίων μαντεύομεν ἀτελείωτον τὴν προέκτασιν μέσα εἰς τὸ ἀδιαπέραστον σκότος :

·Απὸ διαστήματος εἰς διάστημα ἡ στοὰ εἶναι τειχισμένη εἰς τὴν μίαν ἥ καὶ τὰς δύο πλευράς της, ἄλλοῦ πάλιν εἶναι ἐπενδυμένη μὲ χονδροὺς κορμοὺς δένδρων, τὸ πέτρωμα εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν παρουσιάζει ἀρκετὴν στερεότητα, ἐπιβάλλει δὲ προφυλακτικὰ μέτρα.

Τέλος φθάνομεν εἰς τὸ μεταλλεῖον, εἰς τὸ «νταμάρι». Ἐπρόός μας ἀγοίγεται ἐν κενόν, δ-

μοιον μὲ σπήλαιον. Τέσσαρες ἡ πέντε ἐργάται εύ-
ρισκονται εἰς αὐτό, ἔτειμάζονται φουρνέλλα, μολο-
νότι δὲ οἱ ὀφθαλμοί μου εἶναι συνηθισμένοι πλέον
εἰς τὸ σκότος, μόλις τοὺς διακρίνω.

Ὑπάρχουν καὶ φουρνέλλα τελειωμένα, αὐτὰ ότα
γεμισθοῦν μὲ ἐκρηκτικὴν ὕλην, ἅμα ἀνοιχθοῦν καὶ
τὰ ἄλλα, καὶ δλα δόμοῦ ότα ἀναφθοῦν εἰς τὸ τέ-
λος τῆς ὀκταώρου ἐργασίας, αὐτὸς εἶναι ὁ κανο-
νισμός.

Τὸ ἐξօρυσσόμενον μετάλλευμα εἶναι γαληνίτης
(γάλενα), μετάλλευμα μολύβδου ἀργυρούχου, ἔχον
λάμψιν ἐντελῶς μεταλλικήν· εἰς τὸ ἡμίφως τῶν
λυχνιῶν τοῦ μεταλλείου ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις εἶναι
ζωηροτάτη. Τὸ μεταλλεῖον ἔχει μορφὴν θυλακίων
ἐντὸς τοῦ μαρμάρου. Αὐτό, τό δοποῖον βλέπομεν,
ἔχει διαστάσεις μεγάλα:· Ἡ ἐκμετάλλευσίς του ἥρχι-
σεν ἐκ τῶν κάτω· τὸ κενον ἐπληρώθη δι' ἀχρή-
στων ὑλικῶν καὶ τώρα ἐξόρυξις γίνεται εἰς τὰ
ὑψηλότερα μέρη.

Αφήνομεν τὴν ἐργασίαν αὐτὴν μετ' ὀλίγον καί,
ἀνερχόμενοι στοὰν κεκλιμένην, φθανομεν εἰς ἄλλην
περίπου δόμοίαν. Ἐδῶ ἐξօρύσσεται καλαμῖνα, μετάλ-
λευμα ψευδαργύρου.

Είναι δὲ ὁ ἀερισμὸς ἐδῶ ἀτελής, ἡ ἀτμό-
σφαιρα χλιαρά, ἀσφυκτική. Δύο μόνον ἐργάται ἐρ-
γάζονται εἰς χῶρον περιωρισμένον· ἔχουν καὶ οἱ
δύο γυμνὸν τὸ σῶμα, φοροῦν δὲ μόνον, δ.τι εἶναι
ἀπαραίτητον. Ὑγρασία, ὀσμὴ μούχλας καὶ ἀπόπνοια
ἰδρῶτος ἀνθρωπίνου ἀναμιγνύονται μὲ τὴν καπνι-
σμένην δυσοσμίαν τῶν ἐλαιολύχνων καὶ κάμνουν
τὴν διαμονὴν πολὺ δυσάρεστον.

Όλιγον ἔπειτα συναντῶμεν ἄλλην ἐργασίαν καλαμίνης. Κατερχόμεθα ἐν κάθετον σχεδὸν φρέαρ μὲ τρεῖς ἀλλεπαλλήλους ξυλίνας κλίμακας (ἀνεμόσκαλας). Εἰς ἐργάτης μόνος εύρισκεται ἐδῶ, χωμένος ἑκατὸν καὶ πλέον μέτρα ὑπὸ τὴν γῆν.

Διερχόμεθα ἀκολούθως μίαν ζώνην ἐργασίας τῶν ἀρχαίων. Μεγάλα κενὰ μένουν ἦως σήμερον ὡς μία τρανὴ ἀπόδειξις τῆς ἀναπτύξεως, τὴν δοτίαν ἔλαβον αἱ μεταλλευτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ Λαύριον. Περίεργον δὲ καὶ ἄξιον σημείώσεως εἶναι, δτὶ οἱ Ἀρχαῖοι Ἐλληνες δεν ἔγνωριζον τὸν ψευδάργυρον, μολότι πλουσιώτατα μεταλλεύματά του καὶ ἀφθονα ἀπαντῶνται παραπλεύρως εἰς τὰ μολυβδοῦχα.

Ανερχόμεθα πάλιν εἰς στοᾶς ὁριζοντίας καὶ ἐνῷ προχωροῦμεν κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖρας τὰς λυγνίας, ἀκούομεν αἴφνης θόρυβον δαιμόνιον, κάτι ωσάν νὰ καταρημένωνται εἰς τὰ τάρταρα μέταλλα καὶ λίθοι. Σταματῶ κάπως φοβισμένος ὁ δὲ ὀδηγός μου μὲ πληροφορεῖ δτὶ ἔρχεται τραῖνον καὶ πρέπει νὰ παραμερίσωμεν. Στεκόμεθα πράγματι εἰς ἐν πλατύτερον μέρος τῆς στοᾶς καὶ περιμένομεν· ὁ θόρυβος γίτεται ὀλονὲν μεγαλύτερος· ἀπὸ τὸ σκοτεινὸν βάθος τῆς γαλαρίας φαίνεται αἴφνης ἐν φῶς κινούμενον διακρίνομεν μετ' ὀλίγον τὸ σῶμα ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ ὅπίσω του το σῶμα ζώου. Όκτω βαγόνια ἀκολουθοῦν συρόμενα ἀπὸ ρωμαλέον ἵππον, προηγεῖται δὲ ὁ ἐργάτης. Απὸ τὸ κύλισμα τῶν τροχῶν καὶ τὸ τίναγμα τῶν μεταλλικῶν βαγονίων, βοηθούσης καὶ τῆς ἀντηχήσεως τῶν στοῶν, ὁ θόρυβος γίνεται τρομερός. Τὸ τραῖνον περνᾷ, ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἀκούομεν τὴν βοήν του. Καὶ ἔξακολουθοῦμεν τὴν

πορείαν μας ἀνερχόμενοι στοᾶς κεκλιμένας.

Σάναντῶμεν μίαν μικρὰν διακλάδωσιν τῆς στοᾶς. ὁ ὄδηγός μου μὲ προσκαλεῖ νὰ εἰσέλθω εἰς αὐτήν. εὑρίσκομαι δὲ χωρὶς καθόλου νὰ τὸ περιμένω ἐντὸς εὔρυχώρου δωματίου, τὸ ὅποιον χρησιμεύει ὡς στάβλος. Ὁ στάβλος χωρεῖ δώδεκα ἀλογα καὶ ἥμιόνους. Ὄλα χρησιμεύουν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν βαγονέττων, μένουν δὲ διαρκῶς κάτω εἰς τὸ μεταλλεῖον. Δύο Ἰ τρεῖς φορὰς τὸ ἔτος ἔξαγονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, Ψπάρχουν δὲ ἀκόμη δύο ἄλλοι στάβλοι ὑπόγειοι. Καὶ ἵδοὺ ἄλλος κρότος προσβάλλει τώρα τὴν ἀκόην μας, κάτι ώσαν κρότος πυροβόλου, ἀκολουθέει μετ' ὀλίγον ἄλλος καὶ ἄλλος, ὅκτω κατὰ σειράν. Ὁμοιογῶ, δτι μὲ ἀνησυχίαν φέρω τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ὁροφὴν καὶ μὲ ἀγωνίαν μου περνᾶ πρὸς στιγμὴν ἡ ἵδεα, δτι δὲν εἶναι ἵσως ὅτον πρέπει στερεά. Εἶναι πλέον τέλος τῆς ὥκταώρου ἐργασίας καὶ ἀνάπτονται τὰ φουρνέλλα, εὑρισμόμεθα πλησίον τῆς ἐκμεταλλεύσεως μολυβδούχων. Πλησιάζομεν, εὑρίσκομεν τοὺς ἐργάτας εἰς μίαν πλαγινὴν στοάν, εἰς τὴν ὅποιαν κατέφυγον διὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὴν ἐκρηκτικὴν τῶν φουρνέλλων.

Εἰσερχόμεθα ὁμοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν, διὰ νὰ ἴδωμεν, ἀν τὰ φουρνέλλα ἐδούλεψαν καλά. Καπνὸς πυκνὸς; ἔχει ἀναδοθῆ ἀπὸ τὰς ἐκρηκτικὰς ὕλας καὶ σχεδὸν δὲν βλέπομεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, τὸ φῶς τῶν λυχνιῶν μόλις διαπερνᾶ τὴν νεφελώδη ἀτμόσφαιραν. Πλησιάζομεν τὰ μέρη, εἰς τὰ ὅποια ἔχουν γίνει τὰ φουρνέλλα, φαίνεται ἀκόμη ἡ θέσις των, ὅλον ὅμως; τὸ πέτρωμα πέριξ εἶναι κομμένον ἢ φαγισμένον. Οἱ ἐργάται — οἱ ἄλλοι ἐκεῖνοι, οἱ δποῖοι

θὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς ἔως τώρα ἐργασθέντας; — θὰ ἀρχίσουν νὰ ἔξαγουν τὰ ἀποσχισμένα τεμάχια (μὲ τὸν πίγκον, μὲ ἄλλην λέξιν θὰ ἔπιγκουνίσουν), θὰ τὰ φορτώσουν εἰς τὰ βαγονέττα καὶ θὰ ἀρχίσουν νὰ ἀνοίγουν νέα φουρνέλλα. δταν δὲ τελειώσουν καὶ αὐτοὶ τὴν δεκάωρον ἐργασίαν των, θὰ βάλουν φωτιά.

Διατρέχομεν ἄλλας πάλιν στοάς, πότε ὁρίζοντίας καὶ πότε κεκλινένας, καὶ αἴφνης βλέπομεν ἐμπρός μας καὶ ἀπεριγράπτω, γλυκὺν καὶ ὅραῖον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἀσθενῶς εἰσδῦον εἰς τὰ καταχμόνια. Φαίνεται χυμένον ἐπάνω εἰς τοὺς μαύρους βράχους τῶν στοῶν, ὥσαν χρυσάφι ὑγρόν, καὶ πρὸν ἀντιληφτῷ τὶ εἶναι, αἴσθημα παρήγορον μὲ καταλαμβάνει. Στρέφομαι πρός αὐτό ἀσυνειδήτως, αἰσθάνομαι δτι ἀναπνέω καλύτερα καὶ ταχύνω τὸ βῆμα. Μετ' ὀλίγον φθάνομεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, εἰς χαρωπὴν τοποθεσίαν, καταπράσινον ἀπὸ πεῦκα καὶ πλημμυρισμένην ἀπὸ φῶς καὶ ἥλιον.

Εῦθυμοι οἱ ἐργάται εἶναι συγκεντρωμένοι ἐδῶ. Μερικοὶ παραλαμβάνουν τὰ βαγονέττα καὶ τὰ κενώνοντα εἰς καταλλήλους θέσεις, ἄλλοι διαλέγουν, ἄλλοι φορτώνουν εἰς μεγάλα βαγόνια τὸ μετάλλευμα, τὸ πρωρισμένον διὰ καμίνευσιν. Ζωή, κίνησις, θόρυβος ἐπικρατεῖ παντοῦ.

33. Μέγα Σπήλαιον.

Ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀναρρίχησιν τοῦ βουνοῦ ἐπιβαίνοντες ἡμιόνων. Ἡ ὁδὸς ἡτο τραχεῖα καὶ ἀπόκρημνος, ἄλλα τὸ βῆμα τῶν τετραπόδων ἔκει-

νων, τῶν πολυτιμοτάτων διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι συγκοινωνίαν, ἀσφαλεστατον.

Τὸ κτίριον τῆς μονῆς δὲν ἔφαινετο ἐκ τῶν ὑπωρειῶν αἴφνης εἰς μίαν καμπὴν τῆς ὅδοῦ παρουσιάσθη πρὸς ήμῶν ὡς διὰ μαγείας.

Τὸ θέαμα ᾧτο ἀληθῶς μαγικόν.

Ο δγκος τοῦ βυυνοῦ καμπυλούμενος ἐσχημάτιζε κοιλάδα βαθεῖαν, ἀπότομον ὡς χαράδραν, ἀλλὰ κατάφυτον ἐκ πευκῶν καὶ πλατάνων καὶ σχοίνων καὶ βάτων ἀνὰ μέσον δὲ τῆς ὑλομανοῦς φύσεως ἐρρόχθουν ὕδατα ἄφθονα, καταλειβόμενα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ὁρους. Ή ἀνέρπουσα βλάστησις ἐπαυσεν ἀποτόμως εἰς ἐν σημεῖον, ἐκεῖθεν πλέον ὑψοῦτο κάθετος, βαρύς, γυμνός, φοβερὸς τὴν θέαν, εἰς τῶν τεραστίων ἐκείνων γρανιτῶν μονολίθων ἔξι ψών τόσους συνγνητήσαμεν καθ' ὅδὸν.

Ητο ὁρος οίονεὶ ἐπὶ ὁρους ἐπικαθήμενον.

Περὶ τὴν βάσιν δὲ τοῦ μονολίθου ἐλεύκαζε μυκρὰ σειρὰ οἰκοδομῶν, ἀκολούθοιςα τὰς καμπὰς τοῦ βράχου καὶ χσησιμεύουσα ὡς διάμεσος λευκὴ ζώνη μεταξὺ τοῦ βαθέος πρασίνου τῆς ὑποκάτω βλαστήσεως καὶ τοῦ ὑποφαίου τοῦ βράχου. Η ζώνη αὕτη ἐστηρίζετο ὑπό πολυαρίθμων καὶ οὐχὶ πάντοτε κανονικῶν σειρῶν θυρῶν καὶ θυρίδων. Ωμοίαζε μὲν ὑπερμεγέθη περιστερεῶνα. Οτε μετ' ἀνάβασιν τριῶν περίπου τετάρτων τῆς ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς, ἐθαυμάσαμεν ἔτι περισσότερον βλέποντες ἐκ τοῦ ἐγγύθεν τὸν περίεργον ἐκείνον συνοικισμόν.

Διότι τὸ κτίριον δὲν εἶναι ἔν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ συνεχῆ οἰκοδομήματα μεγάλα καὶ μικρά, συνεχόμενα

πάντα καὶ οίονεὶ στεναγῶς προσηρμοσμένα εἰς τὸ κοίλωμα τοῦ βράχου, διστις δρυθοῦται ἀνωθεν αὐτῶν πανύψηλος.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἥτις εἶναι, φαίνεται βατή, ἀλλὰ δυσχερέστατα, κεῖται μικρὸν οἰκοδόμημα μετὰ ναΐσκου. Εἶναι αὗτη ἀκρόπολις τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ ἀπὸ τοῦ ὑψους ἐκείνου ὀλίγοι ἀνδρεῖοι μοναχοὶ ἐκεραύνωσαν διὰ τῶν σωζομένων ἔτι μικρῶν δρειχαλκίνων τηλεβόλων τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰμβραήμ, ἐμφανισθέντα εἰς τὴν φάραγγα κάτω ἐπὶ σκοπῷ πολιορκίας τῆς ὁχυρᾶς μονῆς. Παρὰ τὸν ναΐσκον κεῖται ὁγκόλιθος μέγας εἰς τὸ χεῖλος ἀκριβῶς τοῦ κρημνοῦ ἔχων ἐμπεπηγμένον σταυρὸν σιδηροῦν ἐπὶ τῆς κορυφῆς του ἀρκετὸν μέρος τοῦ λίθου τούτου προεξέχει τοῦ χείλους τοῦ, βράχου ἐπικλινὲς ἀκριβῶς ἀνωθεν τοῦ κυρίου τῆς μονῆς οἰκοδομήματος, ὡστε ὁ ὅγκος φαίνεται ἐτοιμος νὰ κατακυλισθῇ καὶ συγκρατεῖται ἀπὸ θαῦμα ἰσορροπίας. Καὶ διηγεῖται ἡ παράδοσις διτὶ οἱ Ἀγαρηνοὶ κατὰ τοὺς πρώτους τῆς δουλείας χρόνους ἐκύλισαν τὴν πέτραν διὰ νὰ συντρίψωσι τὸ ὑποκάτω κείμενον μοναστήριον, ἀλλ’ ἡ θαύματουργὸς ἐνέργεια τῆς Παρθένου, ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν, συγκρατήσασα καὶ συγκρατοῦσα μέχρι σήμερον τὴν πέτραν εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν: Ἡδη ἥτο ἡ ὥρα τοῦ ἐσπερινοῦ· νεαρὸς δόκιμος ἐλθὼν καὶ γονυπετήσας πρὸ τοῦ ἥγουμένου, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ κρούσῃ τὸν κώδωνα. Ἐσπεύσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἐψάλλετο ὁ ἐσπερινὸς τῆς μεταμορφώσεως καὶ ὁ παρακλητικὸς κανὼν πρὸς τὴν Παρθένον. Μᾶς ἔδειξαν τὴν περίφημον εἰκόνα τῆς θε-

ομήτορος ἀνάγλυφον, μαυρισμένην ἐκ τῆς πολυκατερίας, κατασκεύασμα, κατὰ τὴν ἵερὰν παράδοσιν, τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, κατάφορτον ἐξ ἀναθημάτων, ἐν οἷς καὶ ἐν ἐκ πολυτίμων λίθων, ἐνὸς τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἡ προστασία ἄλλως τε τῶν εὔσεβῶν ἐκείνων βασιλέων ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἰδρύματος δὲν προκούπτει ἐκ μόνων τῶν ἀναθημάτων, ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἐπεικονιζομένου ἐν τῷ δαπέδῳ ἐμβλήματος τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ.

Τὸ ἐμβαδὸν ἐκεῖνο τοῦ ναοῦ μὲν τὸ ἐπικρατοῦν ἥδη ἐντὸς αὐτοῦ ἐσπερινὸν σκότος ἀμυδρῶς φωτιζόμενον ἀπὸ τὴν ἀσθενῆ λάμψιν τῶν κηρίων καὶ τῶν κανδηλῶν—διότι πράγματι δὲ ναΐσκος ἐκείνος εἶναι ὁ μυχὸς σπηλαίου—ή τρομώδης φωνὴ τῶν μοναχῶν, ἐκτελούντων χρέη ψαλτῶν, καὶ ή ἐνρινος καὶ συρομένη ἐπαγγελία τῶν νεαρῶν δοκίμων, οἵτινες μὲ τὸ βιβλίον ἀγοικτόν μεταβαίνοντες ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην πτέρυγα τῶν στασιδίων, ἐκανονάρχουν τὰ τροπάρια, ἵσαν θεάματα καὶ ἀκροάματα, ἢν μὴ ἐντελῶς ἔνενα, τούλαχιστον ἀյυνήθη διὰ τὰς αἰσθήσεις μας καὶ διὰ τοῦτο κεκτημένα ἀόριστόν τι θέλγητρον.

Ιωάν. Πολέμης

34. Ἀγία Λαύρα

Γραφικὴ εἶναι ἡ ἀποψίς τοῦ σεπτοῦ ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἴστορικὴν ἐποψίν μοναστηρίου τῆς Λαύρας μὲ τοὺς πυργοειδεῖς τοίχους του καὶ τοὺς προέχοντας ἔξωστας τῶν κελλίων. Ἀπὸ τοῦ καταφύ-

του λόφου, ἐνθα ἐγείρεται εἰς ἔξαίρετον θέσιν, ἡ
δέα εἶναι μαγική. Υπὸ κάτω ἐκτείνεται ἡ χαριε-
στάτη κοιλάς ἢ μᾶλλον τὸ ὁροπέδιον τῶν Καλα-
βρύτων, μὲ τὸ τέμνον αὐτὸν εἰς τὸ μέσον ὡς ἀρ-
γυρᾶ ταινία ποτάμιαν, ἐνῷ ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους
διακρίνεται πέραν μέν, ἀπώτατα, τὸ Παναχαϊκόν,
ἐντεῦθεν δὲ τὰ Ἀροάνια καὶ ἡ ὑψηλὴ καὶ χιονο-
σκεπής κορυφὴ τοῦ Χελμοῦ.

Άλλὰ πρὸς τὴν χαρίεσσαν θέαν ἀποτελεῖ ἀντί-
θεσιν τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μονῆς, τὸ πενιχρὸν καὶ ἀπε-
ριποίητον. Ἡ πτωχεία προκύπτει ἀμέσως εἰς τὸ
βλέμμα ἀπὸ τὴν σανδότητα τῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς
τῶν κελλίων....

Ἐσπεύσαμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν ναὸν καὶ τὰ
ἀξιοθέατα τῆς μονῆς, πρὸ πάντων τὸ κτίριον τῆς
παλαιᾶς μονῆς, τὸ ὅποιον θεωρεῖται ὡς ἴερὰ κοιτίς
τῆς ἐθνικῆς ήμῶν ἐλευθερίας. Ἡ παλαιὰ μονὴ ἐκάη,
πυρποληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀνημέρου Ἰμβραήμ. ὅστις,
ὡς λέγει ἡ παράδοσις καὶ καθ' αὐτοῦ μαρτυρεῖ ἀτε-
χνος εἰκὼν, διασωζομένη ἐν τῇ μονῇ, ἔβλεπε μὲ εὐ-
χαρίστησιν τὴν πυρκαϊάν, καθήμενος ὄχλαδὸν ὑπὸ
τὴν παχύσκιον πλάτανον, τὴν ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς
νέας μονῆς φυομένην καὶ ροφῶν τὴν καπνοσύ-
ριγγά του.

Εἰς τὸν μικρὸν ἐκεῖνον ναΐσκον, κείμενον ἐν τῷ
μέσῳ τοῦ περιβόλου, φέροντα δὲ προφανῆ ἀκόμη
τὰ ἴχνη τῆς ἀνοσίου πυρᾶς, τῆς ἔξαλειψάσης τὰς
ἴερὰς τοιχηγραφίας, ἐτελέσθη τὸ μέγα γεγονός τῆς
ἀνυψώσεως καὶ εὐλογίας τοῦ λαβάρου ὑπὸ τοῦ ἀοι-
δήμου ἀρχιεπισκόπου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ
τὴν 25ην Μαρτίου 1821 ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν προ-

κρίτων καὶ δπλαρχηγῶν τοῦ Αἰγίου καὶ τῶν Καλαβρύτων. Τὸ δὲ ύψωθὲν λάβαρον ἔχει τὸ σχῆμα τῶν λάβάρων, εἶναι δὲ χρυσοκέντητον καὶ ἀπεικονίζει τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἐπ' ὄνδρατι τῆς δποίας τιμᾶται ὁ ναός. Τὸ πολύτιμον αὐτὸν κειμήλιον φυλάσσεται εὐλαβῶς ἐντὸς θήκης εἰς στὸ θησαυροφυλάκιον τῆς μόνης. Ἐκεῖ φυλάσσονται καὶ ἄλλα τιμαλφῆ ἀντικείμενα, στολαὶ ἀρχιερατικαὶ καὶ σκεύη ἵερα καὶ σταυροὶ μετὰ γλυφῶν θαυμασίων καὶ ἐν εὐαγγέλιον πάγχρυσον μετὰ ἔξαισίων μικρογραφιῶν, δῶρον τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης. Ἐκεῖ ἡ πληθὺς ἀγίων λειψάνων ἐντὸς ἀργυρῶν θηκῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ πεφημισμένη κάρα τοῦ Ἀγίου Ἀλεξίου, ἡ θαυματουργὸς ἴδιως κατὰ τῆς ἀκρίδος καὶ διὰ τοῦτο εὐλαβῶς περιαγομένη εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας καὶ λιτανευομένη κατὰ πᾶσαν ἐπιδρομήν, τῶν βλαβερῶν ἐκείνων ἐντόμων.

X. "Αννινος

35. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου.

Εἶναι ἡ δευτέρα ὥρα τῆς πρωΐας, ὅτε ἀρχεται ἡ πρὸς τὴν κορυφὴν ἐκκίνησις. Ἡ ἀνυπομονησία ἡμῶν καὶ ὁ φόρβος μὴ ροδίσῃ ἡ ἀνατολὴ πρὸν φθὰσωμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς, μᾶς ἔκανε γὰρ ἐκκινήσωμεν προώρως.

Διότι ἡδη ἀπὸ τῆς 3ης πρωΐνης ὥρας ἐπατούμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἐπερειδόμενοι ὑπερηφάνως ἐπὶ τῆς πελωρίας πυραμίδος, τὴν δποίαν εἶχε στησει ἐκεῖ ἐπάνω ἡ γαιωδοτικὴ ἀποστολή. Ἡ νύξ ἦτο ἀκόμη βαθυτάτη καὶ μόνη προάγγελος τῆς

‘Ηοῦς ἀνεπάλλετο ἥδη ἄνω τῶν ἀνατολικῶν ἐσχατιῶν τοῦ δρίζοντος ἡ Ἀφροδίτη μὲ τὰς γλυκερὰς αὐτῆς ἀκτῖνας.

Τὸ ψῦχος ἥτο ἀφόρητον ἔξητήσαμεν καταφύγιον κάτω τοῦ βράχου τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς παρὰ τὸ κλειστὸν ἥδη ἐκ καταπεσόντων δύκολίσθων στόμιον σπηλαίσυ.

Ἐχει μεγάλην ίστορίαν τὸ σπήλαιον τοῦτο. Ἡ παράδοσις θέλει τοῦτο κατοικίαν τοῦ Κενταύρου Χείρωνος, τοῦ σοφοῦ παιδαγωγοῦ τοῦ υἱοῦ τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως. Ἐντὸς αὐτοῦ φαίνεται, ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα ὁ Πηλιορείτης ἥρως τῶν δμηρικῶν ἐπῶν ὁ θεῖος Ἄχιλλεύς. Ἐκεῖ ὁ παιδαγωγός του τὸν ἀνέθρεψε ἀντὶ τῆς φαρὶν λακτέ, δίδων εἰς αὐτὸν κρέατα λεόντων καὶ κάπρων.

Ἄλλ' ἥδη νομίζομεν δτι ἀρχίζει νὰ ὑποφώσῃ ἡ Ἡώς. Λέγω νομίζομεν, διότι οἱ παριστῶντες τὴν ἐμφάνισιν τοῦ λυκαυγοῦς, ὡς μίαν ἔξαιφνης ἐρυθροπυράκτωσιν τοῦ δρίζοντος πρὸς ἀνατολάς, οἱ ζωγραφίζοντες τὴν αἰφνιδίαν εἰσβολὴν τῆς Ἡοῦς εἶδον τὴν χαραυγήν, οὐχὶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὁρέων, ἀλλὰ τῇ βοηθείᾳ τῆς φαντασίας ἀπὸ τῆς κλίνης των.

Εἶναι βραδύ, πολὺ βραδὺ τὸ ἄρμα τῆς Ἡοῦς. Ἰσως τοῦτο, διότι οἱ θυμοειδεῖς ἵπποι του, τῶν ὅποιων δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ τὸ σφρῆγος, κάμνουν ἄλματα ὑπὸ τὸ πρόσταγμα «βῆμα σημειωτόν», Ἰσως καὶ διότι βραδύνει νὰ ἔξαφανισθῇ τῆς νυκτὸς τὸ ἄρμα κατὰ τὴν ὥραιάν τῶν προγόνων ἡμῶν παράστασιν τοῦ λυκαυγοῦς, ἦν εἶχον ἀποτυπώσει ἐπὶ

τοῦ μαρμάρου καὶ εἰς τὰς μετόπας τοῦ Παρθενῶνος.

Καὶ κατ' ἀρχὰς εἶναι τόσον ἀσθενές, τόσον ἀόριστον, τόσον ἀμφίβολον τῆς Ἡοῦς τὸ φῶς εἰς τὸ βάθος τοῦ μελανοῦ δρίζοντος, ὥστε δὲν τὸ βλέπει τις, ἀλλὰ τὸ προαισθάνεται, τὸ μαντεύει.

Μόλις διαφαίνεται ἀδιόρατον, ώς ἐλαφρὰ φοδίνη ὁμίχλη, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑπνου τοῦ βαθυτάτου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νάρκης τῆς φύσεως. Τὴν βλέπομεν δρθὴν ἐπὶ τῶν βράχων μᾶλλον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως διότι γνωρίζομεν ὅτι ἔρχεται, διότι ποθοῦμεν τὴν ἐμφάνισίν της.

Οὕτως ἐμφανίζονται καὶ μεγάλαι ἀλήθειαι εἴς τινας ψυχὰς πρὸν λάμψουν ἐνώπιον τοῦ κόσμου. Οὕτω καὶ οἱ μάγοι ὑπὸ τὸ ὑποτρέμον φῶς τοῦ ἀστέρος διεῖδον τοῦ χριστιανισμοῦ τὸν φωτεινὸν δρίζοντα

·Αλλ’ ἦδη πορφυροῦται ὁ δρίζων ἄνωθεν τῆς πρὸ τῆς Χαλκιδικῆς θαλάσσης. ·Ηδη ὁ φωτεινὸς δίσκος, ἐρυθρός, ἀλαμπής, προβάλλει ἀπὸ τοῦ ἀκυμάντου πελάγους. ·Αλλὰ πόσον βραδέως, πόσον δυσχερῶς εἰσδέχεται τὸ φῶς ἡ φύσις.

·Ενῶ ἦδη αἱ πρῶται ἀκτῖνές του φιλοῦν τοῦ ·Ολύμπου τὰς χιονολεύκους κορυφὰς καὶ τὰς τεφράς τῆς Πίνδου καὶ τῶν Ἀγράφων, βραδέως ἀτονος ἴόχρους ἄχνη φωτὸς περιβάλλει τὰς ἀνωτάτας αὐτῶν κλιτούς.

Κάτω δὲ πολὺ κάτω ἡμῶν, ὁ Βολος κοιμᾶται ἀκόμη σχεδὸν ἐντὸς ἀπολύτου σκότους καὶ τὰ πλοῖα τοῦ λιμένος του, κήτη ὑπνώττοντα ἀκέμη, ἔχουν ἀνημμένους καὶ λάμποντας ἔτι τοὺς φανούς των.

"Ηδη ἐκυριάρχησε τὸ φῶς πανταχοῦ, καὶ ἀπολαύω ἀπλήστως τοῦ ἀνεκφράστου θεάματος σχεδὸν μετὰ συναισθήσεως δδύνης, τοῦ ὅποίου τὴν ψυχολογίαν ἐννοοῦν δσοι ἀπήλαυσαν εὐτυχῶν στιγμῶν, στιγμῶν ἔξερχομένων πολὺ τῶν δρῶν τῆς συνήθους ζωῆς, στιγμῶν, τῶν ὅποιων αἰσθάνονται τὴν βραχύτητα. Οὕτως ἡ συγκίνησις τοῦ θαυμαστοῦ, τὸν ὅποιον ἐμπνέουν ἀφορμαὶ ἐφήμεροι, παροδικαί, στιγμαῖαι, εἶναι δοντως συναίσθημα δδυνηρόν, διότι δπισθεν αὐτοῦ ἀκολουθεῖ γοργὴ ἡ ἐπάνοδος εἰς τοὺς ἀνιέρους δρους τῆς πεζότητος καὶ τῆς μονοτονίας τῆς ζωῆς.

Καὶ προσβλέπω πρὸς βιορρᾶν τὰς ὑπερηφάνους τὰς χιονολεύκους κορυφὰς τοῦ Ὄλύμπου, τοῦ θείου δρούς, τοῦ ἐνδιαιτήματος τῶς προγονικῶν θεῶν. Χαμηλότερον αὐτοῦ ἡ "Οσσα φαίνεται ταπεινός τοῦ Ὄλύμπου προσκυνητὴς καὶ δοῦλος. Βλέπω πλαγιώτερον τὴν κυματώδη λοφοσειρὰν τῶν παλαιῶν ήμῶν δρίων, λοφοσειρὰν ξένην ήμῶν πλέον, διότι τὸ 1897, τὸ τρομερὸν ἔτος, μᾶς κατεβίβασεν εἰς τὴν πεδιάδα.

Δυσμόθεν ἡ Πίνδος ἐνοῦται μὲ τὴν μακρὰν δροσειράν τῶν Ἀγράφων. Πρὸς νότον ἀπλοῦται ἡ Ορθόνες καὶ δπισθεν διαφαίνεται ἡ Οἴτη. καὶ δΤυμφρηστὸς καὶ ἀπώτερον μὲ νεφελώδη καὶ ἄτονα χρώματα δ Παρνασός. Κάτω ήμῶν ἥδη, αἰχμηρά, τεφρά, ἡ ἀτέρμων Θεσσαλικὴ πεδιάς μὲ τὰ ἀργυρολαμπῆ κάτοπτρα τῶν λιμνῶν της. Νοτιοανατολικῶς εἰς τὴν λευκοκύανον λεκάνην τοῦ Αἰγαίου αἱ Σποράδες καὶ τῆς Φθιώτιδος αἱ ἀκταὶ καὶ τῆς Εύβοίας τὰ βιορειότερα. Ἀνατολικῶς κλείει τὸν δρίζοντα ἀτέρ-

μων ἡ θάλασσα ἐνῷ ὀλίγον ὑψηλότερον διαφαίνονται τῆς Χαλκιδικῆς αἱ ἀκταὶ καὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ Ἀδω. Ἐκεῖ ἐπάνω, ὅπου ἀπλώνει τὰς πτέρυγας ὁ ἀετός, εὐτυχεῖ νὰ συρθῇ ἐνίστε καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἔκειθεν τίποτε δὲν ἔχει νὰ φύγονται ἀπὸ τοῦ ἀετοῦ τὸ ἄνθρωπινον βλέμμα.

Καθηλώνει ἡ γοητεία τοῦ ἀπεριγράπτου τούτου πανοράματος. Τὸ βλέμμα βυθιζόμενον ἵδιως εἰς τὸ ἀχανὲς πέλαγος φυτεύει εἰς τὴν ψυχὴν πόθους ἀορίστους, τὴν νοσταλγίαν τοῦ ἀγνώστου, ἔφεσιν ἀκαταγίκητον πρὸς πλανήτας περιπετείας. Ὁταν βλέπῃ τις τόσα, διψᾶ πλειότερον νὰ γνωρίσῃ καὶ δσα κρύπτει τοῦ ὁρίζοντος ἡ ἀγλύς.

Ἡδη ἐννοῶ διατὶ ἀπὸ τῶν κορυφῶν τούτων ὁ Ἰάσων ἐπόθησεν ἀγνώστους ἀκτάς, διατὶ ἀπὸ τῶν δασῶν τοῦ Πηλίου ἐναυπηγήθη ἡ Ἀργώ. Βεβαίως τὸ χρυσοῦν δέρας δὲν ἦτο παρά ἡ χρυσῆ χώρα τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν ὀνείρων τὴν ὅποιαν ἔβλεπον οἱ Ἀργοναῦται πέραν τοῦ ὁρίζοντος διὰ τῶν ὄφθαλμῶν τῆς φαντασίας.

Ἐμμανουὴλ Δυκούδης

36. Τὸ ἔαρ ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὄρέων

Ἐκαστον ἔαρ, ὅταν ἡ χιὼν ἀρχίζῃ νὰ τήκηται ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου, ἔκτακτος ζωὴ καὶ κίνησις γίνεται εἰς τὰς ὑψηλὰς ἔκείνας ὀρεινὰς τοποθεσίας. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀραιῶν διεσπαρμένων ὀρεινῶν χωρίων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μεταναστεύουν τὸ φύγονταρον καὶ διέρχονται τὸν χειμῶνα ἐντὸς τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος, μόνον δ'

δὲ λίγαι οἰκογένειαι μένουσιν ὡς φύλακε; ἐντὸς τῶν ὁρεινῶν χωρίων. ὅπου ἡ ἀφθόνως πίπτουσα χιὼν τοὺς παραχώνει ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας, ἐνίοτε ἐπὶ μῆνας ὅλοκλήρους ἐντὸς τῶν μικρῶν, ἀλλὰ στερεῶν οἰκιῶν των. Ἐκεῖ μακρὰν τῶν ὁμοίων των, ἀπομεμονωμένοι πάσης συγκοινωνίας, διέρχονται τὸν χειμῶνα συσπειρωμένοι παρὰ τὴν ἐστίαν, ἐνῷ ἔξω βοῇ ὁ βιορρᾶς καὶ ἀναστενάζουσι καὶ βογγοῦσι τὰ πελώρια δενδρα τῶν δασῶν, σειόμενα καὶ καμπτόμενα ὑπὸ μανιώδους ἀνέμου. Μετὰ χαρᾶς, χαιρετῶσι τὸν αἴθριον οὐρανὸν καὶ τὸν θερμὸν ἥλιον τοῦ Ἀπριλίου, ὅστις τήκει τὸ πολλῶν πήχεων πάχους στρῶμα τῆς χιόνος καὶ τοὺς ἀπελευθερώνει. Ἐντὸς ὄλίγου φθάνουν ἐκ τῆς πεδιάδος καὶ οἱ κάτω διαχειμάσαντες συγχωρικοί των, οἱ πέριξ αὐτῶν περίφρακτοι χῶροι καλλιεργοῦνται καὶ μεταβάλλονται διὰ πολλῶν περιποιήσεων εἰς θαλλεροὺς λαχανοκήπους. Ἄλλοι ἐπιδίδονται εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀραβισίτου, τῶν φασολίων καὶ κάπου καὶ τῶν γεωμήλων. Ἡ γεωργία τῶν ὁρέων ἔνεκα τῆς ψυχρότητος τοῦ κλίματος καὶ τῆς ὡς ἐκ τούτου βραδυτάτης ώριμάνσεως τῶν προϊόντων δὲν εἶναι βεβαίως πολὺ ἐπικερδής, οὐχ' ἦτον εἰς μερικοὺς προσηλίους ὁρεινοὺς ἔξωστας, εἰς τινας κοιλάδας, ὅπου δὲν εἰσχωροῦσιν οἱ ψυχροὶ ἀνεμοί, οἱ ὁρεινοὶ καλλιεργοῦσιν ἐπιμόνως τοὺς μικρούς ἀγρούς των ἐπωφελούμενοι τῶν ἀφθόνων πηγῶν καὶ ρυάκων πρὸς ἄρδευσιν αὐτῶν. Ἰσως τὸ συναίσθημα τῆς ἴδιοκτησίας καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν βαρῶν τῆς ἐπιμόρτου καλλιεργείας καθιστᾶ τὴν τέχνην τοῦ γεωργοῦ συμπαθεστέραν εἰς τοὺς καλ-

λιεργητάς. Πολλοί ἐπιδίδονται εἰς ἔργασίας δασικὰς καὶ ἀντηχεῖ εἰς τὰ δάση ὁ πέλεκυς τῶν ὑλοτόμων. Ἀγριοὶ δρμητικοὶ ρύακες καθυποτάσσονται εἰς τοὺς ὑλοτόμους καὶ σχηματίζοντες καταρράκτας κινοῦσι τὸν νεροπορίονα, δστις τέμνει ἐκ τῶν κορμῶν τῶν πεύκων καὶ τῶν ἐλατῶν τὰς χονδρὰς ἔκείνας σανίδας, αἵτινες φημίζονται, ἃν οὐχὶ διὰ τὴν κομψότητα, τούλαχιστον διὰ τὴν στερεότητά των.

Ο "Ασπρος ποταμὸς (Άχελωος), δστις διαρρέει τὴν δασώδη ἔκείνην ὁρεινὴν Θεσσαλίαν, τὴν καλουμένην ἐξ αὐτοῦ Ἀσπροπόταμον, κυλίων κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τῶν δύο ὑψηλοτέρων σειρῶν τῆς Πίνδου, ἔπειτα διὰ μέσου τῆς Ἀκαρνανίας τὰ ἄγρια ἀφρίζοντα ὄδατά του, μετακομίζει τοὺς ὄγκωδεις καὶ βαρεῖς ὅγκους τῆς παρὰ τὰς ὅχθας του φυομένης δασικῆς ἔυλείας μέχρι τῶν ἐκβολῶν του. Ἀραγε τὰ οὐρανομήκη ἔκεινα δένδρα, τὰ δόποια θάλλουσιν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὁρέων καὶ φεμβάζουσι γιονοσκεπῆ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πάγων κατὰ τοὺς ἀτελευτήτους δριμεῖς χειμῶνας, ἐντὸς τῶν βουνῶν, φαντάζονται δτι οἱ κορμοί των θὰ ταξιδεύσωσί ποτε ἐπὶ τῶν ἀφροέντων κυμάτων τοῦ Ἀχελώου μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, δπου μεταβαλλόμενοι εἰς κομψὰ καθαρώτατα κιβώτια θὰ περιβάλωσι τὴν γλυκεῖαν σταφῖδα, τὸ τέκνον τῆς μεσημβρίσες, καὶ θὰ ταξιδεύσωσιν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ὡς σταφιδοκιβώτια ;

Αλλὰ τὸ σπουδαιότερον στοιχεῖον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ὁρέων εἶναι οἱ βλαχοποιμένες κτηνοτρόφοι.

Μόλις τὸ θάλπος τοῦ ἔαρινοῦ ἡλίου τήξῃ τὴν χιόνα ἀναφαίνεται ἄφθονος χλόη καὶ πρασινίζουν αἱ κλιτύες καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν. Τότε οἱ νομάδες βλαχοποιμένες ἐγκαταλείπουσι τὰς πεδιάδας, διότι εἶχον διαχειμάσει τὰ ποίμνιά των, καὶ ἀνέρχονται εἰς τὰ ὅρη.

Τὸ πρόβατον, τὸ νυσταλέον καὶ κοιμισμένον τοῦτο ζῶον, ἀλλάζει καὶ αὐτὸς χαρακτῆρα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἀνόδου.

Γίνεται ζωηρότερον, εὔκινητότερον, ὑψώνει τὴν κεφαλήν του, ἀνοίγει τοὺς ρώμωνάς του καὶ μὲ λάμποντα βλέμματα στρέφεται πρὸς τὰ ὅρη, διθεν πνέει ἡ ζωογόνος ἔαρινὴ αὔρα, ἐνῷ οἱ τηκόμενοι παγετῶνες φαίνονται ἐκπέμποντες σπινθῆρας ὑπὸ τὴν λάμψιν καὶ τὴν φωτεινὴν ἀντανάκλασιν τοῦ ἡλίου. Τὸ ὑπομονητικὸν καὶ εὔκυρβέρονταν τοῦτο ζῶον αἴφνης γίνεται ἰσχυρογνῶμον καὶ ἀτίθασσον.

Τὰ ποίμνα αὐθιορμήτως προβαίνουσι πρὸς τὰ ὅρη. Ἐάν τις ἥθελεν ἐμποδίσει τὴν πορείαν των, θὰ ἔβλεπεν, διτι ταῦτα εἰς πεῖσμα τῶν ποιμένων καὶ τῶν κυνῶν θὰ ἔξηκολούθουν προχωροῦντα πρὸς τὰ ἄνω.

Ἐκ τῶν κτηνοτρόφων πολλοὶ δὲν ἔχουσι χωρία μὲ μονίμους κατοικίας, ἀλλὰ περιφέρονται μὲ τὰ ποίμνιά των ὡς σκηνῖται.

Ἐνοικιάζουσιν ἀπὸ κοινοῦ μετάλλας ὀρεινὰς περιφερείας καὶ ἔκει ἐμπηγνύουσιν ἔκαστον ἔαρ τὰς σκηνάς των ἢ κατασκευάζουσι μικρὰς προχείρους καλύβας ἐκ κλάδων ἢ ἐξ ἀκροσανίδων. Εἰς τὰς

μικρὰς καλύβας των δίδουσι τὸ λίαν πομπῶδες δνομα κονάκια.

Οσοι ἔχουσι ταξειδεύσει ποτὲ ἀνὰ τὰ ὅρη βεβαίως γνωρίζουσιν ἐκ πείρας τὴν φιλοξενίαν τῶν βλαχικῶν κονακίων. Οἱ ἄνθρωποι μὲ δλην τὴν ἐνδειάν των ψυσιάζουσι χάριν τοῦ μουσαφίρη τὸν καλύτερον ἀμνόν, τὸ ὡραιότερον γάλα, τὴν παχυτέραν γιαούρτην, τοῦ στρώνουν στιβάδα πυκνομάλλων θερμῶν βελεντζῶν πρὸς ὕπνον.

P. Δημητριόδης

37. Τὰ Τέμπη.

Τὰ Τέμπη εἶναι μία τῶν ὡραιοτάτων τοποθεσιῶν τῆς γῆς. Μεταξὺ τοῦ Ὄλυμπου καὶ τῆς Ὀσσης, τῶν δύο τούτων ὑψηλοτάτων τῆς Θεσσαλίας ὁρέων, ὑπάρχει ἄνοιγμα στενόν, διὰ τοῦ ὁποίου ρέει ὁ Πηγειός ποταμός. Τὸ ἄνοιγμα τοῦτο ἔχει μῆκος τεσσαράκοντα σταδίων, 7.400 ὁργυιῶν δηλαδή, καὶ πλάτος ποῦ μὲν ἑκατὸν ποδῶν, ποῦ δὲ καὶ δλίγον τι περισσότερον.

Ἡ καλλονὴ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ τόπου τούτου εἶναι ἀπερίγραπτος. Ἀριστερά, καθὼς κατέρχεται τις ἐκ τῆς Θεσσαλίας πρὸς τὴν θάλλασσαν, ὑψοῦται μεγαλοπρεπέστατος μέχρι τῶν ἀστρων ὁ περίφημος εἰς ὅλον τὸν κόσμον Ὄλυμπος. Τὸ ὕψος καὶ ὁ ὅγκος αὐτοῦ εἶναι καταπληκτικά! Ἐπὶ τῶν πολλῶν καὶ ἀποτόμων βράχων αὐτοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους φανερώτατα διακρίνονται τὰ ἵχνη ἀπείρων κεραυνώσεων, ἔχουσι τὰς φωλεὰς αὐτῶν οἱ ἀετοί, οἵτινες οὐχὶ σπανίως φαίνονται καὶ ὑπὲρ τὰς κε-

φαλὰς τῶν ὁδοιπόρων πετῶντες εἰς τὸ ἀπέραντον ἐκεῖνο χάος. Δεξιὰ ὑψοῦται ἡ Ὀσσα μέχρι τῶν ἄστρων καὶ αὐτὴ ὑψηλή, ἀλλ' ἡμερωτέρα, πλήρης δένδρων ὑψηλοτάτων.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑψηλοτάτων ὁρέων ἐκτείνεται στενώτατός τις χῶρος καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ρέει ἥρεμος καὶ μεγαλοπρεπής ὁ Πηνειός ποταμός. Ἔνθεν καὶ ἔνθεν πανταχοῦ δένδρα ὑψηλὰ καὶ πυκνόφυλλα. Οἱ κισσὸς πυκνότατος καὶ θαλερώτατος περιελίσσεται περὶ τοὺς κορμοὺς καὶ τοὺς κλώνους τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς ρίζης μέχρι τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς αὐτῶν. Φαίνονται δὲ καταπράσινα τὰ δένδρα. Οὐδαμοῦ διακρίνεται μέρος ξυλῶδες. Οἱ βράχοι εἶναι κεκαλυμμένοι ὑπὸ χόρτων πυκνοτάτων. Πέτρα καὶ χῶμα οὐδαμοῦ φαίνεται.

Οἱ ἀνθρωποι οὐδὲν ἄλλο βλέπει ἢ ὅγκους καταπρασίνους παμμεγίστους. Θέαμα θαυμάσιον καὶ τερπνότατον εἰς τοὺς ὁφθαλμούς. Κατὰ τὰ χαμηλότερα μέρη τῶν ὁρέων θάλλουσιν ὑψηλότατα καὶ θαλλερώτατα δένδρα καὶ σκιάδες ἀπειροι πολὺ εὔχάριστοι εἰς τοὺς ὁδοιπόρους καὶ ἐν γένει εἰς πάντα ἐκεῖ καταφεύγοντα κατὰ τὸ θέρος.

Κρήναι πολλαὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀδιακόπως ρέουσι, πηγαὶ κατὰ χιλιάδα; ἀναβλύζουσι, ρυάκια ἀπειρα κυλίουσι τὰ ψυχρὰ καὶ καθαρὰ ὕδατα αὐτῶν διὰ μέσου τῶν πυκνοτάτων δένδρων καὶ κάτωθι τῆς ἀνθηροτάτης καὶ παχυτάτης χλόης. Αἱ πέρδικες καὶ οἱ κόσσυφοι, αἱ ἀκανθυλίδες καὶ αἱ ἀηδόνες, καὶ ὅλον τὸ θεῖον γένος τῶν χαριεστάτων ὀδικῶν πτηνῶν ἀπὸ πρωΐας μέχρι βαθείας νυκτὸς κατὰ χιλιάδας καὶ μυριάδας ἐπὶ τῶν δένδρων κα-

θήμενα ψάλλουν ἀμιλλώμενα ποῖον νὰ κελαδήσῃ
καλλίτερον τοῦ ἄλλου.

Ἄργα-ἄργα καὶ ἀπαλὰ-ἀπαλὰ ὡς ἔλαιον κυ-
λίει τὰ ὅδατα αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν ὁραιοτάτων
τούτων Τεμπῶν ὁ βαθὺς Πηγειός.

Ἡ σκιά, ἡ γινομένη ὑπὸ τῶν ὑψηλοτάτων καὶ
πυκνοφύλλων δένδρων τῶν πυκνότατα παρὰ τὰς
ὄχθας αὐτοῦ φυομένων, εἶναι παχυτάτη. Αἱ ἀκτῖνες
τοῦ ἥλιου ποτὲ δὲν διαπερῶσι τὸ πυκνὸν φύλλωμα
τῶν ὑψικορύφων τούτων δένδρων, δι' ὃ καὶ κλει-
ουσι τὸν ποταμὸν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καυστικω-
τάτου θέρους οἱ πλέοντες ὑπὸ σκιὰν παχεῖαν καὶ
δροσεράν.

Ἐνταῦθα συνέρχονται, καὶ πανηγυρίζουσιν καὶ
διασκεδάζουσιν οἱ ἄνθρωποι, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ
περίχωρα, ἀποθαυμάζοντες τὴν καλλονὴν καὶ τὴν με-
γαλοπρέπειαν τῆς λαμπρᾶς ταύτης φύσεως.

Χαρ. Παπαμάρκου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Όθάνατος τῆς μητρός μου.	σελ. 3
2. Δύο μινδοί.	» 5
3. Τὰ δεινὰ τῶν χοιτιαιῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας.	» 12
4. Ἡ πατρὸς τοῦ Ρήγα.	» 18
5. Ὁ Ρήγας (ποίημα).	» 29
6. Προετοιμασία διὰ τὴν Ἑλλ. ἐπανάστασιν.	» 32
7. Ὁ Σουλιώτης Τζήμας Ζέοβας.	» 37
8. Λάμπρος καὶ Φῶτος Τζαβέλλας.	» 38
9. Σουλιώτισσα Δέσπω.	» 40
10. Αἱ Σουλιώτισσαι ἐν Ζαλόγγῳ.	» 42
11. Ὁ Σαμουήλ.	» 43
12. Σουλιώτικη ἀπάθεια.	» 45
13. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀθανασ. Διάκου	» 47
14. Τὸ Χανι τῆς Γραβιᾶς (ποίημα),	» 52
15. "Αφιξις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς Χίον	» 56
16. Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.	» 70
17. Τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μεσολογγίου.	» 84
18. Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.	» 89
19. Ὁ Μιαούλης. Στόλος ἐν Μεθώνῃ,	» 96
20. Ἀποχαιρετισμὸς εἰς τὸν Μιαούλην ἀποθανόντα.	» 104
21. Ὁ Κανάρης εἰς Τένεδον.	» 106
20. Ἡ μετριοφροσύνη τοῦ Κανάρη.	» 114
21. Ὁ Παπαφλέσσας.	» 117
24. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ὅδυσ. Ἀνδροῦτσον.	» 120
25. Τὰ καθήκοντα τοῦ Ἑλληνος πολίτου.	» 125
26. Γὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνος πολίτου.	» 131
27. Ἡ ἱερότης τῆς ψήφου.	» 134
28. Τὸ δ νδρον καὶ ὁ ἄνθρωπος.	» 136
29. Τὸ δένδρον μου (ποίημα).	» 140
30. Η πρώτη ὑψώσις τοῦ ἀεροστάτου.	» 141
31. Αἱ χελδόνες	» 144
32. Ἐπιστρψ. εἰς μεταλλεῖον.	» 155
33. Μέγα Σπήλαιον.	» 160
34. Ἡ Αγία Λαύρα.	» 163
35. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου.	» 165
36. Τὸ ἔαρ ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν δρέσων.	» 169
37. Τὰ Γέμπη.	» 173

024000028301

Ψ

Αρικε από το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης της Κρήτης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής